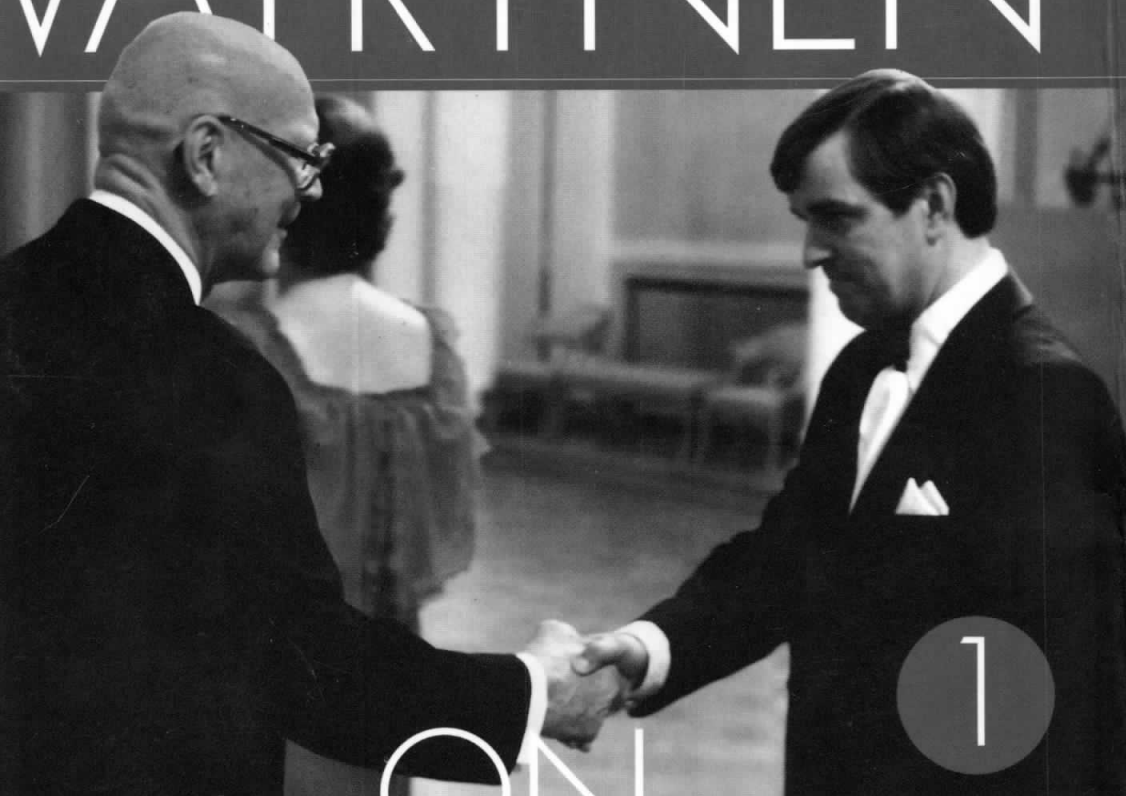

PAAVO VÄYRYNEN

ON TOTUUDEN AIKA

Tosiasioita ja muistikuvia
Urho Kekkosen Suomesta

1

O S A

WSOY

Paavo Väyrynen
ON TOTUUDEN AIKA
*1. osa: tosiasioita ja muistikuvia
Urho Kekkosen Suomesta*

Kirjan ensimmäinen osa käsittää vuodet 1968-82, Väyrysen keskustapuolueeseen liittymisestä Koiviston kauden alkuun. Jo noina vuosina joutui puolueen nuori suuri lupaus kansanedustajana ja ministerinä yhä uudelleen kesittämään taistojen helteen kuumimmillaan. Hän näyttää kirjassaan politiikan tekemisen kaunistelemattoman todellisuuden ja tohtii kajota myös omiin epäonnistumisiinsa ja väärinarvioiteihinsa. Hän käyttää kertomuksensa tukena hallussaan olevia muistiinpanoja, asiakirjoja ja kirjeitä ja antaa niiden puhua koko voimallaan. Kirjan keskeisenä taustahahmona on presidentti Kekkonen, johon Väyrysen suhteet vuosien mittaan tiivistyivät. Vahvasti ovat läsnä myös niin Koivisto ja Sorsa kuin etenkin "taistelevat tohtorit" Karjalainen ja Virolainen. Yhteydenpidosta Viktor Vladimirovin kanssa Väyryseen lyötiin maanpetturin leima. Näistä keskusteluista on kirjassa laaja osuus ja runsaasti dokumentaatiota.

ON TOTUUDEN AIKA 1

Paavo Väyrysen teokset

Köyhän asialla (1971)

On muutoksen aika (1974)

Kansallisia kysymyksiä (1981)

Kansakunta, ihmiskunta (1987)

Suomen ulkopolitiikka (1989)

Yhteinen tehtävämme (1989)

Paavo Väyrynen on poliitikko joka herättää intohimoja. Koko uransa ajan hänellä on ollut vahva kannatus kansan keskuudessa. Hyvin monille suomalaisille on hänen toiminnastaan kuitenkin syntynyt kielteinen käsitys.

Paavo Väyrynen kirjoittaa julkisuuskuvastaan:

”Osa kielteisistä mielikuvista on syntynyt sen vuoksi, että en ole aina voinut julkisuudessa puolustautua. Osa niistä on muodostunut sen vuoksi, että en ole saanut ääntäni kuuluville. Osa niistä on suoranaisten mielikuvaterrorin tulosta.

Olen päättänyt kirjoittaa kaksiosaisen kirjan, jossa kerron asioista ja tapahtumista sellaisina kuin olen ne itse nähnyt ja kokenut. Kerron toimintani lähtökohdista ja tavoitteista.

En väitä, että minun kertomukseni on ainoa ja lopullinen totuus. Uskon kuitenkin voivani oleellisella tavalla täydentää viime vuosikymmenten tapahtumista julkisuudessa syntynyttä kuvaa ja samalla tasapainottaa sitä.

Samalla toivon voivani vastata myös usein esitettyyn kysymykseen, mikä minun julkisuuskuvassani on vinossa. Itse kullakin on mahdollisuus lukea tämä kirja ja tehdä omat johtopäätöksensä siitä, onko Paavo Väyrynen julkisuuskuvansa näköinen mies.”

991

ISBN 951-0-18839-5

9 789510 188392

ON
TOTUUDEN
AIKA

Vuokolle ja lapsille

PAAVO VÄYRYNEN

ON TOTUUDEN AIKA

Tosiasioita ja muistikuvia
Urho Kekkosen Suomesta

1

Werner Söderström Osakeyhtiö
Porvoo - Helsinki - Juva

Toinen painos

Kuvalähteet:

Veikko Aitamurto, Martti Brandt, Kai Gustafsson,
Kai Hagström, Zache Johansson, Martti Kainulainen,
Lauri Kautia, Jorma Komulainen, Lehtikuva,
NKL:n arkisto, Aki Paavola, Jorma Pouta,
Pressfoto, Esa Pyykkö, Ilkka Ranta, Leif Weckström,
Christian Westerback, Markku Vuorela, Paavo Väyrysen arkisto.

© Paavo Väyrynen 1993
ISBN 951-0-18839-5
WSOY:n graafiset laitokset
Juva 1993

SISÄLLYS

SAATTEEKSI: MIELIKUVAT JA TODELLISUUS....7

URHO KEKKOSEN SUOMI....18

TIE VALITSI MINUT....29

Puolueen jäseneksi ja ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa....31

»Vallan määrää järjestäytyminen»....34

Työhön »kettufarmilla»....41

Pääministerin sihteeriksi....44

Vaalien kautta »nappulaliigaan»....47

Puolueen johtotehtäviin....51

AATTEEN VOIMALLA....54

Paavo Väyrysen puhe Urho Kekkoselle....55

»Maaseutuhenkinen elämäkatsomus»....64

Aluepoliittinen kriisi....69

Pommipuheesta muutoksen aikaan....73

Keskustapuolue ja MTK....78

Suunnitelma suurkeskustan luomiseksi....83

Yhteys Urho Kekkoseseen syntyy....87

Puolueen ohjelma uudistuu....92

Uusi koti ja sen tuho....98

Aluepolitiikan kiistasta hallituskriisiin....103

Kekkonen keskustanuorten juhliin....105

Menestyksen ja menetyksen syyskuu....108

Opetusministeriksi hätätilahallitukseen....110

PITKÄ MARSSI....113

Esa Timonen puheenjohtajaehdokkaaksi....116

1970-luvun lamalääkkeet....123

Sosialidemokraatit kaatavat hallituksen....129

Työvoimaministerin raskas salkku....134

»Muutoksen tuulet»....138

Keijo Korhosen umpikuja....143

Ulkoasiainministeriksi Sorsan hallitukseen....150

Kekkonen ohjeet ja opastukset....	155
Kädenvääntö Sorsan kanssa....	166
Yhteistyö Kari Kairamon kanssa alkaa....	172
Talouspolitiikan linjauksia....	179
Toinen kiista virkanimityksistä....	183
Suomen täysjäsenyys EFTA:ssa....	188
Pulmallinen puolueettomuus....	196
Vaalitappiossa voiton siemen....	209
Tapaaminen Stuttgartissa....	215
Mauno Koivisto pääministeriksi....	217
»Yleiset syyt»....	221
K-linjan kahtiajako syvenee....	226
Kiistaa TV-2:n johtajasta....	233
»Yön yli nukkuja»....	237
Vladimirovin »ongelmat» — Koivisto ja Väyrynen....	239
Iltatee Tamminiemessä....	244
»Et pidä riittävästi yhteyttä — et anna riittävästi tietoja»....	248
Loppusuora avautuu....	254
Ulkoasiainministerin kiireinen vuosi....	256
»Yksikin ääni olisi riittänyt»....	262

TUSKIEN TAIVAL....270

Kiistaa nimityksistä ja rauhantutkimuksesta....	276
Sosiobiologiasta väyryilemiseen....	284
Voitto budjettiriihessä ja kunnallisvaaleissa....	293
Valtataistelua kentällä ja eduskunnassa....	297
Koiviston hallitus joutuu ahtaalle....	300
»Keskustapuolue on yhtenäisempi kuin koskaan Kouvolan puoluekokouksen jälkeen»....	310
Suhteet Neuvostoliittoon kangertelevat....	314
Kilpajuoksu ajan kanssa....	319
Keskustapuolueen toivoton tilanne....	326
Vladimirov ja »maan tapa»....	328
Asemiin ajo....	343
Kujanjuoksu Kuopion puoluekokoukseen....	346
Sorsa taktikoi Väyrysen sivuun....	353

TILINTEKOA KEKKOSEN AIKAAN....355

SAATTEEKSI: MIELIKUVAT JA TODELLISUUS

Marraskuun 28. päivänä 1992 pidin Seinäjoella puheen, jossa ilmoitin olevani käytettävissä keskustan presidenttiehdokkaaksi vuoden 1994 presidentinvaaleissa:

»Viime kuukausina minulta on jatkuvasti kysytty, olenko käytettävissä Keskustan presidenttiehdokkaaksi vuoden 1994 presidentinvaaleissa. Toistaiseksi en ole vastannut tähän kysymykseen. Nyt vastaan.

Ennenkuin annan vastaukseni, haluan kertoa Teille syyn sen viipymiseen.

Kokemukseni vuoden 1988 presidentinvaaleista olivat myönteiset. Vaalikampanjan aikana saatoin nostaa keskusteluun mielestäni tärkeitä asioita. Sain elävän yhteyden äänestäjiin. Vaalin tulos oli hyvä. Se loi myös pohjaa Keskustan kannatuksen kohoamiselle myöhemmissä kunnallis- ja eduskuntavaaleissa.

Sittemmin ovat olosuhteet huonontuneet. Suomen poliittinen elämä on kehittynyt vaarallisella tavalla mielikuvapolitiikan suuntaan. Asiakysymyksillä ei enää näytä olevan suurta asiallista merkitystä. Poliitikkojen asiantuntemus, pätevyys ja kokemus näyttävät olevan toisarvoisia. Monet poliitikot tavoittelevat pintasuosiota ja gallup-kannatusta. Lehdistön toimintatavat tukevat tätä kehitystä. Presidentin vaalitapakin muutettiin populistisessa innostuksessa tämän hengen mukaiseksi.

Keskustelu presidentin vaalitavasta oli masentavaa.

Painavia asia-argumentteja ei noteerattu. Minut pyrittiin jääväämään, koska puhuin joidenkuiden mielestä 'omassa asiassani'. Vastustajat arvelivat minun taktikoi-
van: väitettiin, että en usko pärjääväni suorassa kansan-
vaalissa.

Molemmat nämä väitteet olivat perusteettomia. En esiintynyt omassa asiassani, sillä tuolloin en vielä ollut päättänyt, olisinko presidenttiehdokkaana. Toisaalta tiedän kokemuksesta, että voin menestyä myös suorassa kansanvaalissa. Olin huolissani valtiollisen järjestelmämme periaatteista, en itsestäni.

Kokemukseni kautta tiedän, että nykyisessä poliittisessa ilmapiirissä mielikuvapolitiikan pahimmat puolet tulevat räikeästi esiin. Mielikuvapolitiikka ei ole vain myönteisten mielikuvien rakentelua, se on myös kielteisten mielikuvien tuottamista, mielikuvaterroria. Tästä tiedän jotakin. Näissä oloissa ehdokkuus ei erityisesti houkuttele.

Kun vuoden 1994 presidentinvaalit lähestyivät, syntyi Keskustassakin suunnitelmia vaalien hoitamiseksi. Ensin päätettiin lykätä ehdokkaan asettaminen vuoden 1992 Kokkolan puoluekokouksesta myöhemmin järjestettävään ylimääräiseen puoluekokoukseen. Kokkolan puoluekokoukseen puolueen johto valmisti esityksen ehdokkaan asettamiseksi esivaalin kautta. Ehdokkaat esivaaliin tulisi asettaa tämän vuoden loppuun mennessä. Esivaali järjestettäisiin ensi huhtikuun alussa. Ehdokkaat asetettaisiin ylimääräisessä puoluekokouksessa ensi vuoden kesäkuussa.

Ennen Kokkolan puoluekokousta esitin puolueen johdolle vakavan vetoamuksen, että esivaali ja ylimääräinen puoluekokous lykättäisiin ensi vuoden syksyyn.

Perustelin esitystäni sillä, että lykkäys rauhoittaisi poliittista tilannetta. Arvelin, että suunnitellun aikataulun toteuttaminen käynnistäisi vaalitoiminnan heti Kokkolan puoluekokouksen jälkeen. Esitykseni tyrmättiin. Puoluekokouksen päätökseen ei sisällytetty edes valtuutusta, jonka nojalla puoluevaltuuskunta tai puoluehallitus olisi voinut vielä harkita esivaalin tai ylimääräisen puoluekokouksen aikataulua.

Kokkolan puoluekokouksen jälkeen presidenttipeli on käynnistynyt täydellä vauhdilla, eikä sitä voida enää hillitä tai pysäyttää. Tässä tilanteessa myös minun kannattajani tahtoivat lähteä liikkeelle. Käynnistyi nimien keruu ehdokkuuteni tueksi. Hyväksyin tämän ilmoittaen samalla, että otan kantaa mahdolliseen ehdokkuuteeni vasta myöhemmin.

Olen lykännyt kannanottoani ehdokkuuteeni siitä yksinkertaisesta syystä, että ehdokkaaksi ryhtyminen on nykyisissä oloissa minulle vaikea ratkaisu. Viittasin jo edellä yleiseen tilanteeseen. Empimiseeni on myös syy, joka liittyy nykyiseen asemaani Suomen poliittisessa elämässä.

Olen ollut tyytyväinen työhöni ulkoasiainministerinä. Yhteistyöni presidentti Mauno Koiviston kanssa on sujunut hyvin. Olen voinut toteuttaa minulle tärkeitä tavoitteita. Valtioneuvostossakin ulkopoliittinen yhteistyö on sujunut tyydyttävästi.

Sisäpolitiikassa ja erityisesti talouspolitiikassa on ollut ongelmallinen tilanne. En ole pitänyt hallituksen enkä oman puolueenikaan linjaa joka suhteessa oikeana. Olen kuitenkin ollut lojaali sekä hallitusta että puoluetani kohtaan, enkä ole esittänyt julkista arvostelua.

Muut eivät kuitenkaan ole olleet rehtejä minua koh-

taan. Julkisuuteen on jatkuvasti syötetty juttuja, joiden mukaan olen häirikkö, joka vaikeuttaa hallituksen toimintaa ja aiheuttaa maalle vahinkoa. Vuotoja ovat säestäneet vaatimukset siitä, että minun olisi erottava hallituksesta.

Tämä kaikki on ollut presidenttipeliä. Minusta on tehty pallo, jota kaikki potkiskelevat halunsa mukaan. Pelaajien intohimoja ei ole mitenkään hillinnyt se, etten ole tähän päivään mennessä vielä ottanut kantaa omaan ehdokkuuteeni.

Kokemukseni perusteella olen ajatellut, että minun on hyvin vaikea olla sekä ministerinä että presidenttiehdokkaana. Teenpä tai sanonpa mitä tahansa, joudun olemaan jatkuvasti valheellisen ja ilkeän julkisuuden kohteena. Tämä vaikeuttaa hallituksen toimintaa ja tekee minun elämäni hyvin hankalaksi. Tulevaisuudessa tilanne ilmeisesti vain pahenee.

Olen joutunut pohtimaan, kuinka minun olisi näissä oloissa elämäni järjestettävä.

Olen joutunut kysymään itseltäni, olisiko minun jättydyttävä sivuun presidentinvaaleista vai pitäisikö minun kenties erota hallituksesta.

Kun Keskustan puoluekokous on päättänyt, että se nimeää oman presidenttiehdokkaan, on tämän mukaan toimittava. Puolueen tulee voida asettaa se ehdokas, johon jäsenistö vahvimmin luottaa. Ehdokkuudesta kieltäytymiseen tulisi olla painava henkilökohtainen peruste. Sellaista minulla ei ole.

Tästä syystä olen joutunut pohdinnoissani toisen vaikean valinnan eteen: olisiko minun luovuttava valtion-euvoston jäsenyydestä.

Olen harkinnut tätä asiaa pitkään ja perusteellisesti.

Olen ollut hyvin lähellä sitä ratkaisua, että pyytäisin eroa hallituksesta. Ehdin jo kirjoittaa tämän puheeni luonnokseen ilmoituksen siitä, että pyydän vapautusta valtioneuvoston jäsenyydestä.

Käytyäni viime päivinä asiasta keskusteluja ja nukuttuani vielä muutaman yön yli olen kuitenkin tullut siihen tulokseen, että minun on kaikesta huolimatta jatkettava työtäni hallituksessa. Nykyisissä vaikeissa oloissa hallitusta on tuettava. Erotan ehdin myöhemminkin, jos se käy väistämättömäksi.

Samalla kun olen päättänyt jatkaa työtäni hallituksessa, olen päättänyt, että pyrin vastedes tähänastistakin tarkemmin välttämään julkisia kannanottoja hallituksen talouspolitiikasta ja muusta ajankohtaisesta sisäpolitiikasta. Tällä tavoin pyrin helpottamaan hallituksen asemaa ja rauhoittamaan samalla omaa elämääni.

Olen siis ratkaisuni tehnyt ja ilmoitan sen nyt Teille: olen käytettävissä Keskustan ehdokkaaksi vuoden 1994 presidentinvaaleissa.»

Tiedotusvälineet välittivät puheeni kansalaisten tietoon. Ne antoivat tuoreeltaan myös tulkinnan puheestani ja tavasta, jolla sen pidin. Radiossa kerrottiin moneen kertaan, että olin ollut voimakkaasti liikuttunut ja että vetosin puoluevaltuuskunnan jäsenten säälintunteeseen. Toisissa tiedotusvälineissä sanottiin minun pidätelleen kyyneleitä tai suorastaan itkeneen.

Voimakkaimmat näistä tulkinnoista olivat mielikuvaterrorismia, tosin hyvin lievää ja vaaratonta.

Tosiasiassa olin sydänjuuriani myöten harmistunut, siis vihainen. Olin tarkoittanut puhua lujasti, jopa hyökkäävästi. Siinä erikoisessa tilanteessa kuitenkin yllättäen herkistyin.

Minulle kävi ymmärtääkseni samoin kuin kävi presidentti

Mauno Koivistolle, kun hän avatessaan vuoden 1986 valtiopäiviä puolusti eduskunnan edessä päätöstään siirtää arkipyhä uudistuksen voimaanpanoa. Mutta silloin ei julkisuuteen esitetty tulkintaa, että presidentti itki eduskunnan edessä. Se olisi tietysti ollutkin vääriä tulkinta, niinkuin oli minun puheestani Seinäjoella annettu tulkinta.

Mielikuvat poliitikoista syntyvät monin tavoin. Ennen muuta ne muodostuvat toiminnan ja sen saaman julkisuuden kautta. Asiat eivät kuitenkaan ole aina niin kuin ne näyttävät olevan. Ja lisäksi tieto ja mielikuvat välittyvät ihmisille aina tiedotusvälineiden kautta.

Kun sanotaan, että Väyrysellä on huono imago, ei yleensä tarkoiteta virkatehtävien hoitamista, vaan muita seikkoja, jotka liittyvät kuvaani ihmisenä ja poliitikkona.

Jokaisen poliitikon julkisuuskuva perustuu ennen muuta hänen omaan persoonallisuuteensa. Myönteisimmät julkisuuskuvat syntyvät poliitikoista, jotka mukautuvat helposti toisten tahtoon. Heitä pidetään mukavina ihmisinä, joista kenelläkään ei ole mitään pahaa sanottavaa.

Julkisuus kuvan muotoutumiseen vaikuttaa myös se, suostuu ko poliitikko alistumaan mielikuvapolitiikan pelisääntöihin. Julkisuusjärjestelmästä saa helposti ja myönteisessä sävyssä läpi sellaisia kannanottoja ja toimintaa, joita järjestelmä pitää oikeina ja tärkeinä. Poliitikkojen joukossa on tämän vuoksi runsaasti julkisuuskuuplia, ihmisiä, joiden todellinen kyvykkyys ja pätevyys on paljon vähäisempi kuin mitä heidän julkisuus kuvansa perusteella voisi luulla — ja päinvastoin.

Minä en ole alistuja enkä sopeutuja. Olen tahto ihminen. Pyrin toteuttamaan sen, mitä pidän oikeana. Synnyttän paineita ja vastapaineita. Kun ajan oikeana pitämiäni asioita eteenpäin, saan toiminnalleni voimakasta kannatusta, mutta myös ankaraa vastustusta. Luonteeni vuoksi olen toiminnassani suoraviivai-

nen, enkä tule aina ottaneeksi riittävästi kanssaihmissiäni huomioon. Tässä on julkisuuskuvani perusta.

Toisaalta en ole ryhtynyt toimimaan mielikuvapolitiikan ehdoilla. Olen ajanut oikeina pitämiäni asioita, vaikka olen tiennyt niiden olevan vastoin johtavien tiedotusvälineiden tahtoa ja yleistä mielipidettä. Olen ajatellut, että tulokset loppujen lopuksi ratkaisevat. Olen ajatellut, että yleinen mielipide kääntyy, kunhan tosiasiat tulevat esiin. Usein olen ollut suorastaan pakotilanteessa: minun on pitänyt asemani vuoksi toimia tavalla, joka ei ole ollut julkisuusjärjestelmän mieleen.

Oma osuutensa kielteiseen julkisuuskuvaani on myös sillä, että olen joutunut hyvin nuorena erittäin vaativiin tehtäviin. Olen tehnyt nuoruuttani virheitä, joihin kokeneempi ihminen ei olisi syyllistynyt. Olen joutunut oppimaan asioita kantapään kautta toimien koko ajan julkisuuden armottomassa valokeilassa.

Ne luonteenpiirteeni ja toimintatapani, joiden vuoksi julkisuuskuvani on huono, ovat toisaalta olleet poliittisten menestysteni perusta. Alusta alkaen olen hankkinut kannatukseni nimenomaan niille asioille, joita olen pyrkinyt toteuttamaan. Tällä tavoin nousin puolueen johtoon ja tällä tavoin olen saanut kansalaisten tuen yleisissä vaaleissa. Kun olen hankkinut kannatukseni toteuttamalla omaa linjaani, olen saanut kannattajieni tuen myös vaikeissa tilanteissa. Mielikuvapolitiikoille käy vastoinkäymisten tullen usein huonosti.

Olen pohtinut sitäkin, onko myös käsitys minun vähäisestä kansansuosioistani tietynlaisen mielikuvapolitiikan tulosta. Tultuani äänestyksen kautta keskustapuolueen puheenjohtajaksi vuonna 1980 minut valittiin neljä kertaa yksimielisesti uudelleen tähän tehtävään. Kansanedustajan vaaleissa olen jatkuvasti saanut äänimäärän, joka on ollut suhteellisesti yksi suurimmista koko maassa. Viime eduskuntavaaleissa sain Uudeltamaalta lä-

hes 23 000 ääntä; kukaan muu ei ollut yhtä suosittu omassa vaalipiirissään. Ja vuoden 1988 presidentinvaaleissa saavutin kakkostilan ponnistaen asemista, jotka eivät totisesti olleet helpot. Mutta mielipidetutkimuksissa saadaan tuloksia, joiden perusteella voidaan kirjoittaa otsikoita Suomen epäsuosituimmasta politiikosta.

Osa kielteisistä julkisuuskuvista on siis syntynyt poliittisen toimintani yhteydessä ja ne johtuvat luonteestani ja tavastani toimia.

Mutta imagooni liittyy myös piirteitä, jotka ovat tietoisien mielikuvaterrorin tulosta. Julkisuuden terrori-iskut ovat usein politiikan ja tiedotusvälineiden yhteispeliä: joku poliitikko antaa vinkin iskun kohteesta ja asiasta innostunut toimittaja iskee.

Henkilöön käyvä ja yön alle iskevä julkisuuspeli on ikävintä. Tällaiset terroriteot osuvat yleensä ensi sijassa siviilikohteisiin, naisiin ja lapsiin, ja ne sattuvat kipeästi. Niitä kohtaan poliitikot ja heidän läheisensä ovat täysin suojeittomia.

Henkilöön käyvä mielikuvaterrori ei välttämättä tarvitse aseeseen mitään tosiasioita ja haluttaessa totuutta voidaan käsitellä miten tahansa.

Paavo Väyrysen julkisuuskuvaan liitetään tavan takaa muun muassa lentoemäntien nipistely ja liiallinen alkoholin käyttö.

Omasta mielestäni olen aivan tavallinen suomalainen mies. Pyhimys en ole, enkä ole sellaisena pyrkinyt esiintymäänkään. Alkoholia käytän samalla tavoin kuin muutkin, jotka elävät saman tapakulttuurin piirissä: poliitikot, talouselämän johtohenkilöt, virkamiehet, toimittajat. Lähes jokainen joka yleensä käyttää alkoholia tulee joskus nauttineeksi sitä liikaa. Ja useimmat suomalaiset käyttävät alkoholia. Lentoemäntiä en ole nipistellyt.

Minusta julkisuudessa esitetyt häväistysjutut ovat olleet joko kokonaan perättömiä tai vahvasti liioiteltuja. Niitä uskoo ken tahtoo.

Vakavampana näen sen ongelman, joka liittyy siihen kuvaan, joka on syntynyt toiminnastani poliitikkona. Parin vuosikymmenen kuluessa ihmisten mieliin on iskostunut monia kielteisiä mielikuvia Väyrysestä. Pahimpia ovat väitteet, että olisin maanpetturi ja että olisin lakia rikkoen nostanut kansanedustajan päivärahoja. Astetta lievempiä ovat mielikuvat häikäilemättömästä pyrkyristä ja pelurista. Harmittomimpia ovat mielikuvat yön yli nukkujasta ja väyrylijästä. Ne kaikki ovat vahingollisia ja omasta mielestäni ne kaikki ovat enemmän tai vähemmän vääriä.

Osa näistä mielikuvista on syntynyt sen vuoksi, etten ole aina voinut julkisuudessa kertoa koko totuutta ja puolustautua. Osa niistä on muodostunut siksi, etten ole saanut ääntäni kuuluville. Osa niistä on suoranaisten mielikuvaterrorin tulosta.

Olen päättänyt kirjoittaa kaksiosaisen kirjan, jossa kerron asioista ja tapahtumista sellaisina kuin olen ne itse nähnyt ja kokenut. Kerron oman toimintani lähtökohdista ja tavoitteista.

Kirjani ensimmäinen osa käsittelee Urho Kekkosen presidenttikautta, toinen ajoittuu Mauno Koiviston presidenttikautteen.

Hallussani on runsaasti muistiinpanoja, asiakirjoja ja kirjeitä. Käytän niitä dokumentteina kertomukseni tueksi. Linaan niitä melko paljon alkuperäisessä muodossaan antaakseni niiden puhua koko voimallaan. Tuon esille melko laajasti toimintani lähtökohtia ja tavoitteita, jotta lukija ymmärtäisi sen taustan, johon valtapoliittikan tapahtumat ovat liittyneet. Tämä kirja täyttää siis osittain myös puhe- ja kirjekokoelman tehtävää.

Valitettavasti en ole pitänyt päiväkirjaa enkä ole järjestelmällisesti arkistoinut tärkeitä asiakirjoja. Huomaan kuitenkin, että arkistointini on toiminut kohtuullisesti varsinkin silloin, kun jotakin todella tärkeää on tapahtunut. Arvokkainta materiaaliaani ovat kirjeet Urho Kekkoselle ja Mauno Koivistolle. Niissä olen usein selostanut ajankohtaisia asioita.

Kirjani sisällölliset painotukset määräytyvät käytettävissäni olleen aineiston mukaan; julkisuudessa jo tiedossa olevia asioita olen ottanut mukaan vain siteeksi. Esimerkiksi keskusteluni Viktor Vladimirovin kanssa saavat kirjani ensimmäisessä osassa suhteettoman osuuden sen vuoksi, että minulla on niistä runsaasti dokumentaatiota. Toisaalta olen halunnut kertoa yhteydenpidostani häneen verrattain laajasti, jotta minuun lyödyn maanpetturi-leiman järjettömyys kävisi jokaiselle lukijalle täysin selväksi.

Tämän kirjan kirjoittaminen on ollut hankalaa sen vuoksi, että käsittelen poliittisen elämämme lähihistoriaa. Selostan tapahtumia, joissa mukana olleet ihmiset ovat edelleen elossa; osa heistä on vielä mukana poliittisessa toiminnassa. Katson, että minulla on oikeus kirjoittaa näistä ajoista ja kertoa oma näkemykseni; käsittelen asioita, joista muut — myös poliitikot — ovat jo runsaasti kirjoittaneet.

En väitä, että minun kertomukseni on ainoa ja lopullinen totuus niistä asioista, joista kirjoitan. Uskon kuitenkin voivani oleellisella tavalla täydentää viime vuosikymmenten tapahtumista julkisuudessa syntynyttä kuvaa ja samalla tasapainottaa sitä. Historian tutkijat laativat aikanaan synteesin ja esittävät oman tulkintansa.

Samalla toivon voivani vastata myös siihen usein esitettyyn kysymykseen, mikä minun julkisuuskuvassani on vinossa. Itse kullakin on mahdollisuus lukea tämä kirja ja tehdä siitä omat johtopäätöksensä: onko Paavo Väyrynen julkikuvansa näköinen mies.

Tämän kaksiosaisen kirjan valossa lukijani saa valaisua myös siihen, mitä tarkoitin 28.11.1992 pitämälläni puheella.

Minulle tämän kirjan kirjoittaminen on ollut henkistä terapiaa. Olen palauttanut mieleeni taakse jääneitä tapahtumia. Olen voinut tarkastella niitä nykypäivän perspektiivistä. Olen voi-

nut asettaa taakse jääneet kiistat ja taistelut laajempaan yhteyteen ja ymmärtää paremmin niitä, joiden kanssa olin aikanaan eri mieltä. Toivon, että lukijani voivat kokea saman.

Tuusulan Suoharjussa 7.2.1993

Paavo Väyrynen

URHO KEKKOSEN SUOMI

Olin 9-vuotias, kun Urho Kekkonen valittiin tasavallan presidentiksi vuonna 1956. Hämärästi sen muistan.

Vuonna 1962 näin Kekkonen aivan läheltä. Olin airuena nuorisoseuraväen Oulun suvijuhlissa, joita hän kunnioitti läsnäololleen.

Kouluvuosina sain Kekkosesta sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutteita. Vanhempani suhtautuivat häneen myönteisesti. Suvussamme ja vanhempieni tuttavapiirissä oli myös Kekkonen vastustajia.

Isäni isä oli maltillinen ja isänmaallinen kommunisti, joka viimeisinä elinvuosinaan kuitenkin ilmeisesti äänesti keskustapuoluetta. Hänen veljensä oli taistolainen. Isästäni ja hänen sisarisistaan ja veljistään tuli maalaisliittolaisia.

Vuoden 1968 presidentinvaalit olivat ensimmäiset vaalit, joihin minulla oli ikäni puolesta mahdollisuus osallistua. Kun en järjestänyt ajoissa itselleni mahdollisuutta äänestää Helsingissä, jäi äänioikeuteni käyttämättä. Kekkostasta olisin äänestänyt, mutta en mitenkään innokkaasti.

Kansanedustajaksi tultuani en tuntenut tarvetta hakeutua yhteyteen Urho Kekkonen kanssa. Väistin yhden hänen yrityksensä yhteyden aikaansaamiseksi. Vuoden 1973 lopulla tapasin Kekkonen ensimmäisen kerran kahden kesken. Meidän välillämme syntyi siitä alkaen läheinen yhteistyö, joka kesti hänen presidenttikautensa loppuun saakka — siis lähes kahdeksan vuoden ajan.

Miksi Kekkonen halusi läheistä yhteistyötä nuoren kansan-

edustajan ja keskustapuolueen varapuheenjohtajan kanssa? Miksi hän antoi voimakkaan tukensa keskustapuolueen nuoren polven pyrkimyksille?

Kyyninen Kekkonen vastustaja voisi sanoa, että kysymys oli hänen kyltymättömästä vallanhalustaan: kun hän koki Ahti Karjalaisen ja Johannes Virolaisen kilpailijoikseen vuoden 1978 presidentinvaaleissa, hän päätti raivata heidät tieltään ja nostaa puolueen johtoon uuden sukupolven.

Tämä selitys ei mielestäni vie perille. Kekkonen oli jatkoajan saatuaan niin vahvassa asemassa, ettei hänen tarvinnut piitata kilpailijoistaan. Sitä paitsi sosialidemokraatit ratkaisivat vuoden 1978 presidentinvaalit jo huhtikuussa 1975 asettumalla tukemaan Kekkonen uudelleenvalintaa.

Minun tulkintani on, että Urho Kekkonen tunsi henkilökohtaista vastuuta entisen puolueensa tulevaisuudesta. Uskon myös, että hänen vaikuttimenaan oli tietty syyllisyyden tunne siitä, että puolue oli häntä tukiessaan joutunut kokemaan kovia. Lisäksi arvelen, että hän halusi rakentaa itselleen voima-asemaa, josta käsin hän voisi rajoittaa sosialidemokraattien valtaa itsensä yli.

1970-luvun alussa keskustapuolueen tila oli surkea. Puolue kärsi vuosikymmenen ensimmäisissä eduskuntavaaleissa murskatappion. Tämän vuoksi viljelijäväestö ja puolueen vanhoilliset voimat vaativat paluuta vanhaan, maalaisliittoon. Sisäinen valtaistelu oli lisäksi vahingoittanut puoluetta pahasti.

Puolueen vaikeudet liittyivät kahdella tavalla Kekkoeseen. Vuoden 1968 presidentinvaalien suuri vaaliliitto oli ilmeinen virhe: keskustapuolueen kannattajakunnassa näin läheistä yhteistyötä vasemmiston kanssa kammoksuttiin. En tiedä, kuka tämän keksi ja päätti. Toisaalta keskustapuoluetta rasitti 1960-luvun lopun hallituspolitiikka. Kun keskustaa kovimmin painettiin ja kun puolueen johto tahtoi jättää vasemmistoenemmistöi-

sen hallituksen, Kekkonen esti sen.

Aivan 1970-luvun alussa Kekkosen suhde keskustapuolueeseen oli etäinen ja tyyli. Hän ilmeisesti koki molemmat tohtorit kilpailijoikseen. Karjalaisen kanssa hänellä ilmeisesti oli varsin hyvä suhde siihen saakka, kun Ahti alkoi osoittaa kärsimättömyyttään päästä hänen paikalleen. Perää voi olla siinäkin arviossa, että hän alkoi jo melko varhaisessa vaiheessa epäillä Karjalaisen sopivuutta presidentiksi.

Kekkosen suhde keskustapuolueeseen 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa oli myös käänköpuoli hänen suhteestaan sosialidemokraatteihin ja yleensäkin vasemmistoon. Kun eduskuntaan tuli vuoden 1966 vaaleissa vasemmistoenemmistö, Kekkonen joutui hyvin riippuvaiseksi sosialidemokraateista. Vuoden 1970 vaalien jälkeen tilanne ei korjaantunut, sillä edelleen hän välttämättä tarvitsi sosialidemokraatteja saadakseen aikaan enemmistöhallituksia. Kekkonen oli erityisen riippuvainen SDP:sta siihen saakka, kun hänen jatkoaikansa varmistui. Tästä sai keskustapuolue kärsiä: meidän oli presidentinkin vaatimuksesta osallistuttava hallitusyhteistyöhön SDP:n sanelemin ehdoin.

Kuva itsevaltaisesta Kekkosesta on ainakin tältä ajalta virheelinen.

Kun Kekkosen oma tulevaisuus oli varmistunut, hän alkoi taustalla hyvin voimakkaasti tukea nuorten pyrkimyksiä keskustapuolueen uudistamiseksi. Tuki sai myös näkyvän ilmauksen, kun presidentti kunnioitti läsnäolollaan keskustanuorten 30-vuotisjuhlaa vuonna 1975.

Kun olin 1970-luvun alussa ainoa näkyvä nuori poliitikko keskustapuolueessa, jouduin kantamaan päävastuun puolueen uudistamisesta. Tämän vuoksi Kekkosen tuki kanavoitui ensi sijassa minun kauttani. Vuosien varrella luottamus kasvoi ja nousin yhä vaativampiin ja yhä tuulisempiin tehtäviin.

Tärkeintä olivat Kekkonen antamat neuvot ja ohjeet, tilaisuudet keskustella hänen kanssaan. Sain käydä poliittista korkeakoulua sekä ulko- että sisäpolitiikassa. Ratkaisevissa tilanteissa, ennen muuta hallituspolitiikan käännteissä sain Kekkoselta arvokasta tukea. Ja kun puolueen sisäiset ristiriidat uhkasivat tehdä tyhjäksi puolueen johdon uudistamisen vuonna 1980, hän puuttui päättäväisesti asioihin.

Kalevi Sorsa oli 1970-luvulla mahtava mies. Hän tunsi voitonsa määrätä asioista miten tahtoi. Urho Kekkonenkin oli hänestä riippuvainen.

Ensimmäisen kerran Kekkonen pani Sorsaa järjestykseen keväällä 1975, jolloin hän tuki taustalta keskustapuolueen nuorta polvea aluepoliittisessa kiistassa ja silloisen hallituksen kaatamisessa. Sen jälkeen Kekkonen runnasi kokoon keskustajohtoisen Mieltusen hallituksen, ensimmäisen jossa minä olin mukana. Kekkonen tahdosta Karjalainen ja Virolainen jäivät sivuun. Hallitusryhmän runko rakennettiin hänelle läheisten voimien varaan. Keskustalla oli tässä hallituksessa varsin vahva asema. Sorsa oli haluton yhteistyöhön näillä ehdoilla ja hajotti hallituksen syksyllä 1976.

Enemmistöhallituksen hajottua Mieltunen sai tehtäväkseen muodostaa keskiryhmien vähemmistöhallituksen. Sillä oli käänteentekevä vaikutus. Se osoitti Sorsalle, että maata voidaan hallita myös ilman SDP:n mukanaoloa. Toisaalta vähemmistöhallituksen taival olisi ollut jatkossa vaivalloinen. Syntyi yhteinen intressi muodostaa Sorsan johtama enemmistöhallitus toukuussa 1977. Siinä SDP:llä oli selvä yliote.

Syksyllä 1977 Sorsa koki pahan pettymyksen. Hän esitti minulle pitkälle meneviä vaatimuksia sosialidemokraattien nimitämisestä ulkoministeriön virkoihin. Kun en suostunut, hän järjesti kolmenkeskisen tapaamisen Tamminiemessä. Sorsa ilmeisesti kuvitteli, että Kekkonen asettuu hänen kannalleen. Niin ei

käynyt. Tämä tapaus osoitti Sorsalle kaapin paikan ulkopoliittikan hoidossa. Tällä alalla SDP:n vallalle oli pantu rajat.

Kun Koiviston hallitusta muodostettiin keväällä 1979, sai keskusta presidentiltä voimakkaan tuen. Toisaalta Kekkonen puuttui jälleen voimakkaasti myös keskustapuolueen sisäisiin asioihin edellyttämällä, että sekä Karjalainen että Virolainen jäävät hallituksen ulkopuolelle. Tämä merkitsi sitä, että keskustapuolueen osalta hallitusyhteistyöstä vastasivat ensi sijassa Eino Uusitalo ja Paavo Väyrynen.

Koiviston hallituksessa keskustalla oli johtava asema. Tämän ansiosta puolueen jäsenistö ja kannattajat olivat tyytyväisiä omien ministereiden toimintaan. Tämä auttoi puolueen puheenjohtajan vaihtamisessa kesällä 1980.

Vuoden 1981 alusta lähtien hallituspoliittinen linjamme koveni entisestään. Sosialidemokraatit vastasivat samalla mitalla. Hallitus menetti toimintakykynsä. Tämä olisi päätynyt hallituksen vaihtumiseen syksyllä 1981, mutta ennenkuin tähän vaiheeseen ehdittiin Urho Kekkonen sairastui ja joutui luopumaan tehtävistään.

Urho Kekkosesta on kirjoitettu sittemmin paljon. Hänen pitkän valtakautensa jälkeen ovat purkautuneet monet patoutumat. Julkisuudessa Kekkosesta on piirretty kammottava kuva.

Kerron tässä kirjassani Kekkosesta sellaisena kuin minä hänet 1970- ja 1980-luvulla tunsin. Monien »paljastusten» tultua julkisuuteen olen joutunut pohtimaan, mikä on totuus aikaisempien vuosikymmenten Kekkosesta.

Olen havainnut, että suurella kohulla markkinoidut paljastukset ovat olleet kuplia. Ainakaan toistaiseksi ei ole esitetty näyttöä niiden väitteiden tueksi, että Kekkonen olisi toiminut maan edun vastaisesti tai käyttänyt laittomia tahi muutoin tuomittavia menettelytapoja. Sotien jälkeisistä vuosikymmenistä puhuttaessa on syytä muistaa, että silloin elettiin poikkeusolois-

sa, joissa politiikankin yleiset pelisäännöt olivat toisenlaiset kuin nykyään.

Sitä paitsi on nähtävä metsä puilta: miten Suomen olisi käynyt, jos Kekkonen vastustajat olisivat voittaneet. Mikä olisi ollut Suomen asema kylmän sodan kaudella, jos meillä olisi ollut huonot suhteet Neuvostoliiton kanssa? Se olisi ollut sanalla sanoen kurja. Emme olisi saaneet itsellemme sitä etua, minkä saimme yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa, mutta emme myöskään niitä etuja, joita saatoimme saada yhteistyössä lännen kanssa.

Kekkonen teki välttämättömyydestä hyveen. Kansallisten etujemme vuoksi hän ryhtyi yhteistyöhön pelottavan itänaapurin kanssa. Hän tiesi siihen liittyvät mahdollisuudet ja rajat. Kaikki muut eivät rajoja tunnistanee.

Kekkonen hyödynsi idänsuhteet Suomen eduksi ja loi samalla meille liikkumatilan etujemme hoitamiseksi länteen päin. Huonot idänsuhteet olisivat johtaneet päinvastaiseen — pienempään liikkumavaraan lännen suuntaan.

Kekkonen vastustajat ovat väittäneet, että hän pelasi Moskovan kortilla sisäpoliittista peliä käyttäen hyväkseen Neuvostoliiton kommunistista puoluetta.

Minun kokemukseni 1970-luvulta ja 1980-luvun alusta eivät mitenkään tue tätä väitettä. Kekkosellekin NKP:n vaikutusvalta Suomessa oli realiteetti, joka oli otettava huomioon. NKP:n edustajilla oli hyvin laajat yhteydet sekä poliitikkoihin että talouselämän edustajiin. Vuonna 1977 Neuvostoliiton suurlähetystyön tuli lähetystöneuvokseksi Viktor Vladimirov. Vanhemmat poliitikot ja talouselämän edustajat tunsivat hänet entuudestaan. Tutustuin Vladimiroviin pian hänen tultuaan, mutta alkuvaiheessa tapasin häntä melko harvoin.

Suurlähettiläs Stepanovin palattua kesällä 1979 kotimaahansa Vladimirovin tehtävät lisääntyivät ja vaikutusvalta kasvoi. Siitä alkaen meillä oli tarve tavata useammin. Keskustelimme yleensä

kolmenlaisista kysymyksistä: ajankohtaisista valtioiden välisistä asioista, kansainvälisestä tilanteesta ja Suomen sisäpolitiikasta.

Vladimirov oli vaikutusvaltaisen asemansa vuoksi hyvin mielenkiintoinen keskustelukumppani. Hän tiesi paljon ja hänellä oli kanttia puhua vapaasti. Hänen kauttaan oli kaikki tärkeimmät asiat hoidettava. Vladimirov oli korrekti. Hän pyrki hoitamaan asiat tavalla, joka olisi molempien maiden etujen mukainen.

Vladimirov joutui usein hankalaan välikäteen, kun hän sai Moskovasta ohjeita, joita hän ei pitänyt oikeina. Tällaisia tilanteita syntyi mm. suhtautumisessa keskustapuolueen sisäiseen tilanteeseen ja vuoden 1982 presidentinvaalien yhteydessä. Tällöin Vladimirov jätti ohjeet ainakin osittain noudattamatta ja pyrki muuttamaan niitä.

Vladimirov tapasi kaikkia Suomen tärkeimpiä vaikuttajia. Jokainen merkittävä suomalainen poliitikko tapasi häntä usein; muutamia oikeistopoliitikkoja hän tosin kartteli. Talouselämän kaikki keskeiset johtajat tapasivat Vladimirovia säännöllisesti. Hänellä oli pääsy presidentti Kekkonen luo, ja sama käytäntö jatkui presidentti Koiviston kanssa.

NKP:n toiminnassa oli paljon ikäviä piirteitä. Kuitenkin Suomen poliittinen järjestelmä toimi kaiken aikaa tyydyttävästi. Nimenomaan Urho Kekkonen tiukka ote asioihin piti meidän poliittista elämäämme raiteillaan.

Entä mikä oli pelätty ja vihattu K-linja? Aluksi se oli Kekkonen läheisten tukijoiden löyhä joukko, jota yhdisti samankaltainen yhteiskunnallinen ajattelutapa ja sukunimen alkukirjain. Sitten siitä tuli Ahti Karjalaisen valtopoliittinen tukiryhmä. 1970-luvulla käsite K-linja sai myös laajemman merkityksen: siitä tuli puoluetta uudistavien voimien, kekkoslaisten tunnus. Tätä tahdottiin käyttää yleispoliittisistakin syistä: NKP:lle keskustapuolueessa oli arvokasta vain K-linja. 1970-luvulla nämä kaksi

K-linjaa olivat olemassa päällekkäin ja sisäkkäin.

Sekä Ahti Karjalainen että Johannes Virolainen olivat onnettomien olosuhteiden uhreja.

Karjalaisen kohtaloksi tuli olla ikuinen ehdokas Urho Kekkonen seuraajaksi. Sen vuoksi häntä kammitettiin kovin ottein.

1970-luvun alussa, ollessaan pääministerinä, Ahti Karjalainen oli mies parhaimmillaan. Tuolloin hänen kannatuksensakin oli vahva. On ilmeistä, että hänet olisi valittu presidentiksi, jos vaalit olisi järjestetty vuonna 1974. Tämän tiesivät Kekkonen lisäksi myös Virolainen ja sosialidemokraatit. Siksi kuningastie katkaistiin ja Kekkoselle järjestettiin jatko aika.

Karjalainen joutui entistä pahempaan kujanjuoksuun. Hänen piti tehdä aloite Kekkonen uudelleen valitsemiseksi vuonna 1978. Sitä hän ei tahtonut tehdä. Hänellä käytettävissä ollut aika loppui ja aloitteen tekivät sosialidemokraatit keväällä 1975.

Karjalainen luuli, että hänellä olisi voimaa uhmata Kekosta ja syrjäyttää hänet. Tämän tunteen antoi se tuki, jota hän sai NKP:lta ja talouselämästä.

Tosiasiassa Karjalainen oli heikoilla. Mitä heikommaksi hänen asemansa kävi, sitä riippuvaisemmaksi hän tuli NKP:n tuesta ja sitä alastommaksi kävi hänen yhteistyönsä NKP:n kanssa. Kekkonen koki, että Karjalainen pelasi Moskovon kortilla häntä vastaan. Tässä oli lopullisen välirikon syy. Tässä oli syy siihen, ettei Karjalaista nähty ulkoministerinä Miettusen vähemmistöhallituksessa vuonna 1976 eikä sen jälkeen.

Tätä kaikkea ei Ahti Karjalainen herkkänä ihmisenä kestänyt. Hän alkoholisoitui, ja joutui julkisuuden hampaisiin myös tästä syystä. Kierre paheni ja inhimillinen murhenäytelmä oli valmis.

Kun Ahti Karjalaisen »muistelmat» ilmestyivät, en voinut sanoa hänestä pahaa sanaa. Surin hänen kohtaloaan poliitikkona ja ihmisenä.

Karjalainen oli tehnyt kustantajan kanssa sopimuksen muis-

telmakirjan kirjoittamisesta, mutta ei pystynyt saamaan sitä aikaan. Kun hän oli nostanut jo runsaasti ennakoita lähinnä palkkana avustajalleen, hän joutui rahapulassaan suostumaan siihen, että muistelmat kirjoittaa Jukka Tarkka. Niin hänen salaiset paperinsa joutuivat vihamielisiin käsiin ja hänen elämäntyöstään annettiin hänelle itselleen vahingollinen tulkinta. Ja kirja markkinoitiin yrityksellä leimata minut maanpetturiksi ja tuhota minun poliittinen urani.

Johannes Virolainen oli ihmisenä ja poliitikkona toista maata: suunnattoman tarmokas ja luonteensa puolesta henkisesti vähemmän haavoittuva.

Johannes Virolainen joutui poliittisella urallaan merkilliseen tilanteeseen. Hän oli sotien jälkeisten vuosikymmenten merkittävin keskustan uudistaja. Hän aloitti uransa kansanedustajana ennenkuin olin syntynyt; kun hän lopetti, me olimme eduskunnan etupenkkiäisiä eli eduskuntaryhmän kaksi virkaiältään vanhinta jäsentä.

Virolainen oli mukana nuorisoliikkeen perustamisessa. Hän johti puolueen aatteellista työtä ja ajoi läpi puolueen välttämättömän nimenmuutoksen maalaisliitosta keskustapuolueeksi. Ei ollut hänen vikansa, että muutamat liberaalit olivat kiusaa tehdäkseen rekisteröineet paremman nimen »keskustaliitto», eivätkä siitä luopuneet.

Puolueen kannalta oli harmillista, että Virolainen erehtyi niin innokkaasti ajamaan korkeakoulujen hallinnonuudistusta juuri ennen vuoden 1970 vaaleja. Otan osan syyllisyydestä: minäkin olin häntä siihen kannustamassa. Mutta Lapin vaalikentillä tajusin, että hirvittävä virhe oli tapahtunut. Kun kansa kärsi koivistolaisen talous- ja rakennepoliitiikan ankarista seurauksista, keskusta touhusi radikaalin korkeakoulujen hallinnonuudistuksen parissa. Vaalitappion suuruuden yksi syy oli tässä.

1970-luvulla Virolainen joutui valtapoliittisista syistä tukeu-

tumaan puolueen vanhoillisimpiin voimiin. Valtataistelussa Karjalaisen kanssa hän leimautui Neuvostoliiton silmissä K-linjan vastustajaksi ja samaistui »oikeistovoimiin». Uskon, että yöpakkashallituksen taakkakin olisi saattanut sulaa Virolaisen harteilta, ellei hän olisi joutunut puolueen sisäisessä valtapoliittisessa kilpailussa huonoon valoon.

Virolainen leimautui myös puolueen uudistamisen vastustajaksi. Kun puheenjohtaja joutui nojautumaan eduskuntaryhmän ja puolueen vanhoillisiin voimiin, oli puolueen poliittinen linja nuorten kannalta huono. Siksi Virolaisen syrjäyttämistä tuli nuorille tärkeä tavoite. Samaan tähtäsi Karjalainen ennen muuta valtapoliittisista syistä.

Virolaisen suhde Kekkoeseen oli koko ajan jännittynyt. Kekkonen tarvitsi Virolaista monessa tilanteessa ja arvosti hänen monia ominaisuuksiaan. Toisaalta hän erityisesti 1970-luvun lopulla tuki yrityksiä puheenjohtajan vaihtamiseksi. Yksi syy jännitteisiin oli se, että Virolainen pelasi usein yhteen sosialidemokraattien kanssa tavalla, jota Kekkonen ei pitänyt hyvänä.

Tässä oli Virolaisen aseman yksi onneton puoli myös puoluetta ajatellen. Kun Virolainen joutui ahtaalle puolueessa, hän oli hyvin riippuvainen SDP:n suhtautumisesta. Sosialidemokraatit ja varsinkin Sorsa puuttuivat usein keskustapuolueen sisäisiin asioihin Virolaista auttaakseen. Sorsan hallitukset vuosina 1972–75 ja 1977–79 olivat tästäkin syystä keskustapuolueen kannalta kehoja.

Virolainen tiesi tämän itsekkin. Palattuaan vuonna 1987 uudelleen eduskuntaan hän kertoi kerran ryhmäkokouksessa keskustelustaan Sorsan kanssa. Saman kertomuksen hän sisällytti myös kirjaansa »Viimeinen vaalikausi». Sorsa oli valittanut sitä, että minun kanssani on kovin vaikea tehdä yhteistyötä. Virolainen kertoi ryhmälle vastanneensa:

»No helppohan Sinun oli minun kanssani tulla toimeen, kun minä annoin aina Sinulle periksi. Paavo ei anna.»

Johannes Virolainen oli kunnioitettava poliitikko. Hän pyrki toimimaan maan ja puolueen parhaaksi. Vaikka me jouduimme 1970-luvulla ja aivan 1980-luvun alussa kamppailemaan keskenämme, ei hän jälkikäteen kantanut kaunaa. Kun puolue lähti johdollani nousuun, hän iloitsi siitä yhtä paljon kuin minäkin.

Viimeisellä vaalikaudellaan 1987–91 Johannes Virolainen antoi painavan panoksen ryhmän työhön. Tässä hänen kokemuksellaan ja muistillaan oli melkoinen osuus. Kun Holkerin hallitusta muodostettiin, hän heti muisti: tilanne on aivan sama kuin 1948, jolloin sosialidemokraatit hallitsivat kokoomuksen tuella ja maalaisliitto työnnettiin vaalivoiton jälkeen oppositioon.

Mauno Koivistoon tutustuin oikeastaan vasta hänen pääministerikaudellaan. Aliarvioin hänen kykynsä poliitikkona. Tulkitsin hänen erilaisuutensa kehnoudeksi. Se olikin etu, jonka hän hyödynsi taitavasti.

Kansan silmissä Mauno Koivisto ei ollut lainkaan poliitikko. Kun keskustapuolue yritti varoittaa sosialidemokraattien ylivallasta, meitä ei kuunneltu. Myöhempi kokemus oli osoittava, että olimme oikeassa.

Aika ja olot muuttuivat sopivasti Mauno Koiviston tullessa presidentiksi. Aika oli hänelle ja hän aikaan sopiva.

Niin oli Kekkonenkin aikansa tuote ja aikaansa sopiva johtaja. Suomella on ollut hyvä herraonni.

TIE VALITSI MINUT

En pysty sanomaan, milloin päätin ryhtyä poliitikoksi. Sellaista ajankohtaa ei ole. Tulin mukaan vähitellen. Asemat ja tehtävät avautuivat ikäänkuin itsestään. Tie valitsi minut.

Kouluaikana minulla ei ollut mitään yhteyttä puoluepolitiikkaan. Kotikylälläni toimi vahva Keminsuun nuorisoseura, joka veti ikäiseni nuorison piiriinsä. Poliittisille nuorisjärjestöille ei jäänyt tilaa. Koulunkaan harrastustoiminnassa ei vielä tuolloin ollut puoluepolitiikkaa.

Olin jo koulupoikana hyvin kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista. Luin paljon yhteiskunnallista kirjallisuutta. Valtiotieteellinen tiedekunta kutsui puoleensa. Ajattelin tuolloin, että minusta voisi tulla opettaja, tiedemies, toimittaja — tai ehkä poliitikko.

Toisaalta matematiikan ja fysiikan opettajani kannusti minua opiskelemaan näitä aineita tai pyrkimään Teknilliseen korkeakouluun. Noudatin hänen neuvoaan ja osallistuin Teknillisen korkeakoulun karsintakursseille kesällä 1965 heti ylioppilaaksi tultuani. Minut valittiin opiskelemaan paperi-insinööriksi. Karsintakurssi varmisti sen, minkä jo ennakkoon aavistin: tekniikka ei ollut minun omin alani. Samalla olin osoittanut itselleni ja muille, että olisin päässyt muuallekin kuin valtiotieteelliseen tiedekuntaan, jonka arvostus ei tuolloin ollut kovin korkealla. Sinne pääsin ylioppilastodistukseni perusteella.

Syksyllä 1965 menin suorittamaan asevelvollisuuttani Pohjan prikaatiin Ouluun ja sieltä reserviupseerikouluun Haminaan. Minut koulutettiin jalkaväkijoukkueen johtajaksi.

Armeija-aikanani jatkoin kulttuuriharrastuksiani. Aliupseerikoulussa sain päävastuun kurssijuhlien järjestämisestä. RUK:n kurssijuhlissa lausuin runon ja pidin puheen naiselle. Juhlan järjestelyissä oli keskeisesti mukana myös Paavo Liski.

Keväällä 1966 osallistuin valtakunnallisiin kulttuurikilpailuihin Kuopiossa. Voitin Suomen mestaruuden puhekilpailussa. Ihmettelin sitä, että minun oli hyvin vaikea saada tätä varten lomaa RUK:sta. Urheilukilpailuihin, jopa mitättömiinkin, lomat irtosivat helposti.

Suoritettuani asevelvollisuuteni aloitin opintoni Helsingin yliopistossa syksyllä 1966. Ensimmäisen opiskeluvuoteni keskityin opintoihin, harrastukset jäivät vähemmälle. Kesän 1967 tein töitä kotitilallani.

Toisesta opiskeluvuodesta alkaen olin enemmän mukana opiskelijaelämän riennoissa. Eniten käytin aikaa osakuntatoimintaan.

Osakuntatyössä suuntauduin ennen muuta kahteen asiaan: aluetutkimustyöhön ja osakuntatoiminnan organisaation kehittämiseen.

Pohjois-Pohjalaisen osakunnan aluetutkimustyössä sain keskeisen aseman. Olin sen ensimmäinen pääsihteeri vuosina 1967–68. Osakunnan perinteistä kotiseutututkimusta pyrittiin tuolloin nykyaikaistamaan ja suuntaamaan se kotimaakuntaa enemmän hyödyttäväksi. Omarkin pro gradu-työni tein näissä puitteissa. Empiirisen aineiston kokosin Kainuusta keväällä ja kesällä 1968.

Osakunnassa olin kapinallinen. Toiminta jyräsi vanhoissa raitteissa. Eryyksen tyytymätön olin Pohjalaiseen valtuuskuntaan, Ostrobotnialla toimivan kolmen osakunnan yhteiselimeen, jolla oli hyvin merkittävä asema. Valtuuskunnan jäsenet valittiin välillisellä vaalilla ja sinne oli tullut tavaksi valita vanhimpia osakunnan jäseniä. Olin mukana työssä, joka tähtäsi radikaaliin

organisaatiouudistukseen. Ostrobotnialle suunniteltiin yleisillä vaaleilla valittavaa parlamenttia ja sille vastuullista hallitusta. Tämä työ jäi kesken, kun valmistuin ja tulin valituksi eduskuntaan.

Puolueen jäseneksi ja ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa

Poliittiseen toimintaan aloin osallistua vasta keväällä 1968, jolloin liityin Helsingin opiskeleviin keskustanuoriin (HOKN). Puoluevalinta ei ollut minulle itsestäänselvyys, vaikka olinkin kasvanut keskustalaisessa kodissa. Opiskelijana tutkiskelin itseäni ja päädyin keskustan jäseneksi. Ratkaisevin perusteeni oli se, että keskustalla oli paras aluepoliittinen ajattelu ja aluepolitiikka. Aluksi olin varsin passiivinen jäsen. Aktiivisen poliittisen toiminnan kausi alkoi vasta seuraavana syksynä.

1960-luvun loppu oli opiskelijamaailmassa vasemmiston ylivallan aikaa. Opiskelijajärjestöissä muilla ei ollut paljon sananvaltaa.

Mieleeni on painunut valtio-opin opiskelijoiden Kannunvalajat-järjestön kokous syksyllä 1969. Puheenjohtajan vaalissa ottivat toisistaan mittaa vasemmiston ja keskustan ehdokkaat. Vaalin yhteydessä käytiin tiukka ideologinen keskustelu. Kiteytin oman puheenvuoroni arvostelemalla sosialistista yhteiskuntajärjestelmää siitä, että poliittisen ja taloudellisen vallan yhdistäminen samoihin käsiin johtaa vahingolliseen vallan keskittymiseen. »Ja tähän kaatuu marxismi», julistin puheenvuoroni lopuksi kohohtaen käteni taistelutervehdykseen. Mielestämme me voitimme väittelyn, mutta vasemmiston ehdokas tuli äänestyksessä valituksi.

Keväällä 1968 tutustuin vaimooni Vuokkoon. Rakastuimme tulisesti. Seuraavana kesänä vietimme kaiken vapaa-aikamme

yhdessä. Olin koko kesän Helsingissä sen vuoksi, että työskentelin kesätoimittajana radion uutis- ja ajankohtaistoimituksessa. Syyskesällä menimme naimisiin.

Radiotyössä elin jännittäviä hetkiä sen vuoksi, että Neuvostoliitto miehitti tuolloin Tšekkoslovakian. Minut lähetettiin tekemään raporttia Tehtaankadulta, missä oli meneillään suuri Neuvostoliiton vastainen mielenosoitus. Tein mielestäni hyvän raportin, mutta sitä ei ajettu ulos. Uutispäällikkö Ralf Friberg oli saanut määräyksen, että uutisoinnin tulee olla mielialoja rauhoittavaa.

Syksyllä 1968 tein pahan virheen. Olin anonut apurahaa opiskellakseni Yhdysvalloissa ja saanut sen. Tarkoitukseni oli tehdä siellä aluepolitiikkaa käsittelevä pro gradu -tutkielma. Apurahan anomisen jälkeen olosuhteet olivat kuitenkin muuttuneet. Olin avioitunut ja Vuokko odotti lasta. Tästä huolimatta lähdin Amerikkaan. Ajattelin, että kestäisimme eron toisistamme. Emme kestäneet. Parin kuukauden kuluttua palasin kotiin. Syksy oli meille raskas.

Kotiin palattuani kävin käsiksi opintoihin. Tässä vaiheessa politiikan tie alkoi toden teolla viedä minua mennessään. HOKN:iin tarvittiin sivutoimista toiminnanjohtajaa. Otin mielelläni tehtävän vastaan siitakin syystä, että tarvitsin rahaa perheeni elatukseen.

Tultuani HOKN:n palvelukseen, olin mukana järjestämässä Vanhan ylioppilastalon valtausta ja osallistumassa siihen — en kuitenkaan eturivissä. Me ylioppilaat arvostimme sitä, että Kekkonen ymmärsi ja kannusti meitä.

Vuoden 1969 alussa minulle avautui vielä parempi paikka, kun Keskustan opiskelijaliittoon (KOL) tarvittiin vt. pääsihteeriksi. Viran vakinainen hoitaja Olli Saarela oli tullut nimitetyksi opetusministeri Johannes Virolaisen poliittiseksi sihteeriksi. Tämäkin työpaikka oli perheemme taloutta ajatellen enemmän

kuin tarpeellinen: Tiinaliisa syntyi helmikuussa 1969.

Tulin siis opiskelijajärjestöjen töihin sattuman kautta. Kysymyksessä oli tilapäinen tehtävä. Kevään 1970 eduskuntavaalien jälkeen Saarelan oli määrä palata KOL:n pääsihteeriksi. Minun oli katseltava itselleni muita töitä. Hain paikkaa television ajan-kohtaistimituksessa ja tulin valituksi. TV-työni alkoi lokakuussa 1969. Siinä vaiheessa en vielä tiennyt, että minulla olisi mahdollisuus olla ehdokkaana seuraavan kevään eduskuntavaaleissa.

Kun ehdokkuuteni tuli myöhemmin syksyllä esille, jouduin tekemään vaikean valinnan. Keskustelin asiasta Pekka Silvolan kanssa, joka oli äskettäin tullut keskustapuolueen puoluesihteerin paikalta Yleisradion palvelukseen. Hän suositteli, että kieltäytyisin ehdokkuudesta. Hän korosti tuntevansa tilanteen Lappissa ja arveli, ettei minulla olisi mitään mahdollisuuksia tulla valituksi, kun joutuisin ottamaan mittaa sellaisista miehistä kuin Veikko Hanhirona ja Pekka Vilmi. Lisäksi hän totesi, että joutuisin vaikeuksiin työnantajani kanssa. Minut oli valittu a-studioon vuoden koeajaksi. Silvola arveli, että sosialidemokraatit estäisivät vaalien jälkeen paluuni kuvaruutuun ja joutuisin joihinkin toisarvoisiin tehtäviin.

Harkitsin tilannetta tarkkaan ja tulin siihen tulokseen, että minulla sittenkin voisi olla mahdollisuus tulla valituksi. Keskustapuolueessa piirissä ja varsinkin Pohjois-Suomessa oli tuolloin suuri tyytymättömyys oleviin oloihin ja silloisiin päättäjiin hallituksessa ja eduskunnassa. 1960-luvun lopun ankara rakenneuudistus rusensi ihmisiä. Lappi oli lyhyessä ajassa menettänyt 10 prosenttia väestöstään Etelä-Suomeen ja Ruotsiin. Äänioikeusikärajan alentaminen 20 vuoteen oli lisännyt nuorten äänestäjien määrää. Näissä oloissa valituksi tuleminen ei näyttänyt aivan mahdottomalta. Siksi päätin ottaa riskin ja antaa suostumuksen olla ehdokkaana.

Asia ei kuitenkaan ollut sillä selvä. Perä-Pohjolan piirikokous valitsi minut ehdokkaaksi vain siltä varalta, että Lapin piirikokous kaataa vaaliliiton Liberaalisen kansanpuolueen kanssa. Näin kävi, ja tulin varasijalta ehdokkaaksi.

Ehdokkuuteni johti välittömään karanteeniin. Joululomani meni pro gradu -tutkielman viimeistelemiseen. Tutkimukseni koski kunnan optimikokoa. Ehdin saada työni valmiiksi siten, että saatoin merkitä vaaliasiakirjoihin oppiarvokseni »valtiotieteen kandidaatti».

Kun valituksi tuleminen oli enemmän kuin epävarmaa, oli minun varmistettava itselleni tyydyttävä vaihtoehto. Suunnittelein tuolloin, että ryhtyisin jatko-opintoihin. Mielessäni oli väitöskirjan laatiminen maakuntaitsehallinnosta. Ehdin jo alustavasti keskustella Kulttuurirahaston yliasiameiehen Erkki Salosen kanssa mahdollisuudesta saada apurahaa väitöskirjan tekemistä varten.

Mutta päätin ottaa vaalit tosissani. Tammikuun puolivälistä alkaen otin palkatonta virkavapaata ja ryhdyin vaalityöhön.

»Vallan määrää järjestäytyminen»

Keskustan opiskelijaliiton pääsihteerinä ollessani olin kirjoittanut keskustalehtiin kiertoartikkelin »Vallan määrää järjestäytyminen». Sitä kirjoittaessani en tiennyt olevani itse ehdokkaana. Se oli puheenvuoro, jolla pyrin kannustamaan nuoria osallistumaan tosissaan seuraaviin eduskuntavaaleihin. Ehdokkaaksi tulvani artikkelin ajatukset olivat oma alustava vaaliohjelmani, mutta siinä oli perustaa toiminnalleni koko seuraavaksi vuosikymmeneksi.

Artikkelissani kytkin nuorten aseman laajempaan yhteiskunnalliseen yhteyteen. Kirjoitukseni lähtökohtana oli järjestövallan määräävä asema. Myönsin, että yhteiskunnan eri tahojen järjes-

täytyminen on vakiinnuttanut taloudellisia ja yhteiskunnallisia oloja, mutta samalla »se on myös saattanut yhä vaikeampaan asemaan ne organisaatioiden ulkopuolelle jäävät syrjäryhmät, joilla ei ole mahdollisuuksia tai halua järjestäytyä». Totesin, että meidän yhteiskunnassamme voimakkaimmin järjestäytyneet väestöryhmät ovat »hyvinpalkattu ammattitaitoinen työväestö sekä toisaalta työnantajapuoli». Jatkoin:

»Näiden voimakkaiden ja yhteiskunnan kehitystä keskeisesti suuntaavien ryhmien väliin jäävät ne väestöryhmät, jotka eivät ole pystyneet tai eivät ole halunneet järjestäytyä. Päivittäisissä ratkaisuisissa näiden ryhmien ääni jää kuulumattomiin ja he jäävät vallankäytöstä ja sen tu-loksista osattomiksi. Näihin järjestäytymättömiin kuuluvat alimmin palkattu teollisuustyöväestö, alipalkattuina palveluammattissa toimivat, köyhät pienyritykset — heidän joukossaan pientilalliset — sekä valtaosa nuorisosta. Periaatteessa samaan syrjittyjen ryhmään voidaan laajemmin ajatellen sijoittaa koko kolmas maailma.»

»Lukumääräisesti vähäisen hyvinpalkatun ammattityöväestön saavuttama suuri valta osoittaa virheelliseksi sen vasemmistolaisten ideologioitten pohjana olevan oletuksen, että valta on sillä joka omistaa ja että valta voidaan tasata tasaamalla omaisuus. Omaisuus ei takaakaan enää nykypäivänä valtaa, vaan vallan määrää järjestäytyminen. Organisaatiosta johtuvan vallan voi tasapainottaa vain vastaorganisaatio. Vallan tasaisten jakautumisen ja taloudellisen tasa-arvon voivat turvata ne vallankäytön muodot ja ne organisaatiot, joihin koko kansa tai koko ihmiskunta voi tasapuolisesti vaikuttaa. Tästä syystä niillä tulisi säilyttää mahdollisimman paljon valtaa.»

Järjestövallan ohella käsittelin artikkelissani myös tiedotusvälineiden ja korkeakoulujen valtapoliittista merkitystä:

»Nykyisessä tiedonvälityksen yhteiskunnassa yhä tärkeämmäksi muodostuu manipulaatiokoneiston, tiedotusvälineiden hallinta. Vallalla on ratkaisevaa merkitystä yhteiskunnassa vasta kun se kohoaa niin suureksi, että se saa otteen tiedottamisen ja kasvatuksen muodostamaan aivopesumekanismiin. Se joka määrää tiedottamisen ja opetuksen sisällön pystyy tekemään omista ajatuksistaan ja päämääristään kansan ajatuksia ja päämääriä. Tehokkaan tiedotuksen ja opetuksen avulla kansan ratkaiseva enemmistö saadaan esittämään omina tavoitteinaan niitä asioita, jotka ovat valtaapitäville tärkeitä.

Yliopistolla on erityisen suuri merkitys yhteiskunnassa, sillä siellä luodaan ja jaetaan sitä tietoa, jonka pohjalta yhteiskuntaa kehitetään. Yliopistoissa annetaan tiedot ja osittain myös arvopäämäärät niille ihmisille, jotka strategisilta paikoilta ratkaisevat, millaista yhteiskuntaa meille rakennetaan. Ulkoinen yhteiskunta on Suomessakin osoittanut suurta mielenkiintoa yliopistoihin. Vielä viime keväänä jopa eräät opiskelijaryhmät vaativat, että korkeakoulujen hallintoon tulisi ottaa mukaan myös talouselämän, työmarkkinajärjestöjen ja kuntien edustajia. Tämä olisi merkinnyt korkeakoulujen lopullista alistamista tukemaan tuottamisen ja kuluttamisen järjestelmää. Nykyäänkin on jo pyritty yliopistojen työ järjestämään siten, että se parhaimmin palvelisi elinkeinoelämän tehokkuuden vaatimuksia. Tällä hetkellä yliopistotyöskentelyssä on tuskin ainoatakaan sellaista kysymystä, joka asetettaisiin perusteelli-

sesti kyseenalaiseksi ja kritiikin kohteeksi. Kannatankin korkeakouludemokratiaa ensisijassa juuri siitä syystä, että siten päästään vähitellen kriittiseen tutkimukseen ja opetukseen, eikä vain vahvisteta niitä varsin kyseenalaisia pyrkimyksiä, joita talouselämällä on.»

Artikkelini kärki suuntautui erityisesti vastikään etujärjestöjen kesken solmittuun vakautuksen jatkosopimukseen. Palkankorotuksissa oli suosittu »organisaatioidensa kautta voimakkaita suurituloisia ryhmittymiä toteuttamalla ns. sekalinjaa puhtaan penninlinjan asemasta».

»Räikein epäkohta vakauttamisessa kuitenkin on alle 18-vuotiaiden jättäminen vakautussopimuksen ulkopuolelle. Valtaosalla näistä nuorista on niin alhainen palkka, ettei heidän elinolosuhteitaan voida pitää inhimillisinä. Edes 18 pennin korotus ei olisi vielä nostanut heidän elintasoaan kohtuulliseksi. Valtaapitävien ylivallan yhteiskunnassa osoittaa se, ettei tiedotusvälineissä edes yleensä mainittu asiasta mitään. Vakauttamisratkaisussa on yhä selvemmin ilmennyt myöskin poliittisen vallan siirtyminen eduskunnalta etujärjestöille. Tätä kautta edelleen vähenevät niiden ryhmittymien vaikutusmahdollisuudet, jotka eivät ole organisoituneita ja joille eduskunta on ainoa kanava etujen ajamiseen.

Vallasta näyttää tulleen etujärjestöille jonkinlainen itsetarkoitus. Vastustaessaan vähimmäistulolakia perustelee ay-liike kantaansa sillä, että vähimmäistulon turvaaminen vähentäisi työntekijöiden halua järjestäytyä. Näin uudistuksen ajaminen vähentäisi ammattiyhdistysliikkeen mahdollisuuksia edelleen lisätä valtaansa.

Vallan keskittyessä voimakkaimmin järjestäytyneille ryhmille jää eduskunta nuorten kaltaisen syrjäryhmän ainoaksi mahdollisuudeksi päästä osalliseksi vallankäytöstä ja sen tuloksista. Syrjäryhmien etujen turvaamiseksi olisikin eduskunnalla pyrittävä pitämään lopullinen päätösvalta ja samalla olisi laajennettava syrjäryhmien mahdollisuuksia päästä entistä enemmän mukaan poliittiseen päätöksentekoon.»

Tästä siirryin artikkelin toiseen terävään kärkeen, vastikään hyväksytyyn uuteen vaalilakiin, jossa nuorten osallistumismahdollisuuksia ei ollut riittävästi lisätty:

»Äskettäin eduskunnassa hyväksytty äänioikeusikärajan alentaminen yhdellä vuodella jäi pelkäksi kauniiksi eleeksi, kun samaan aikaan hylättiin vaaleissa asetettavien ehdokkaiden määrän kaksinkertaistaminen. Niinpä nuoret nyt voivat äänestää vuotta nuorempina entistä vanhempia ehdokkaita. Eduskunta hylkäsi yhtä itsekäästi äänioikeusikärajan alentamisen 18:aan vuoteen. On aika omituista, että yhteiskunta asettaa lapselle velvoitteita jo seitsenvuotiaana, mutta valtaa ja vastuuta vasta 20-vuotiaana. Koko demokraattinen järjestelmä tulisi tältä osin mullistaa. Ensi vaiheessa tulisikin mielestäni äänioikeus ulottaa kaikkiin peruskoulutuksen saaneisiin 16 vuotta täyttäneisiin.»

Vaalilain uudistuksesta siirryin vaatimaan kansanvallan turvaamista ja nuorten aseman parantamista puolueissa:

»Muutoin puolueet yleensä noudattavat demokraattisia menettelytapoja, mutta puoluetta äänestävien nuorten

osuus puolueen päätöksenteossa on yleensä vain muodollinen. Helpoin tapa nuorten vallan lisäämiseksi ja nuorten yhteiskunnallisen aseman järjestämiseksi on puoluelaitoksen, kaikkien puolueiden valtaaminen. Esitykset erityisen nuorten puolueen perustamiseksi ovat mielettömiä. Ihmisen maailmankatsomus ja hänen asennoitumisensa yhteiskunnan peruskysymyksiin on se perusta, jolle puolueiden tulee rakentua. Olemmekin jo onneksi pääsemässä luokkapuolueista ja eturyhmäpuolueista asenteellisiin ryhmittymiin. Nuorten velvollisuus on jokaisen asenneryhmän sisällä turvata nuorisolle se asema mikä sille kuuluu. Perustettakoon jokaiseen puolueeseen nuorten todellinen vastaorganisaatio, joka tekee nuorison puolueelle niin välttämättömäksi, että puolueiden on pakko ottaa nuorten vaatimukset huomioon.»

Ja lopuksi esitin vielä tiivistetyn perustelun sille, että nuorten vaikutusvaltaa on koko yhteiskunnan etua ajatellen lisättävä:

»Me nuoret emme tunne tätä yhteiskuntaa omaksemme. Me katselemme yhteiskuntaa hyvin ennakkoluulottomasti. Nuorten herkkää oikeudentuntoa ja pyrkimystä ihanteellisuuteen loukkaa voimakkaasti epäoikeudenmukaisuus ja epäkansanvaltaisuus yhteiskunnassamme. Ne nuoret, jotka ovat kiinnostuneet yhteiskunnallisista asioista, ovat joutuneet yhä uudestaan toteamaan kuinka yhteiskunnallisen vallan puuttuminen tekee turhiksi yritykset ajaa nuorten kannalta tärkeitä uudistuksia. Nuorten todellisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen on keskeinen keino nuorison viihtyvyyden lisäämiseksi. Nyt kun koko koulutusjärjestelmää

on lähdetty demokratisoimaan käy tilanne pian kestävämmäksi, kun demokraattisen koululaitoksen kehittäminen aktiivinen ja itsenäinen nuoriso alkaa vaikuttaa. Yhteiskunnan tärkeimmäksi pyrkimykseksi pitää tulevana vuosina tulla radikaali vallan hajautus yhteiskunnassa ja sen laitoksissa.»

Sen lisäksi että ajoin vaalikampanjassani voimakkaasti nuorille yleisesti tärkeitä asioita, painotin myös aluepolitiikkaa. Lapille ja varsinkin Lapin nuorille aluepolitiikan tehostaminen oli ylivoimaisesti tärkein asia. Vaalityössä minulle oli suuri apu siitä, että olin opiskelujeni yhteydessä ja myös osakuntatyössä erityisesti harrastanut aluepolitiikkaa.

Vaalityö on Lapissa hyvin raskasta. Minäkin ajoin pikku-Fiattilani noin 15 000 kilometriä ja pidin kaikkiaan noin 150 puhe-tilaisuutta. Kun lähdin liikkeelle, minulla ei ollut edes talvirenkaita autooni. Isäni osti minulle uudet nastarenkaat todeten, että muuta taloudellista tukea hän ei vaalityöhöni pystykään antamaan.

Sain tuekseni innostuneen nuorten joukon. Mutta tukea tuli myös vanhemmalta väeltä. Ihmiset olivat tyytymättömiä silloisten kansanedustajien työhön. Sodankyläläiset suuttuivat lisäksi siitä, etteivät saaneet itselleen mieluisaa ehdokasta. Koillis-Lapissa Olavi Lahtelaa aikanaan tukeneet etsivät hänen tyyppistään uutta ehdokasta. Peräpohjolan piirissä naiset olivat pahoittaneet mielensä siitä, että Hanhirova ja Vilmi olivat taktikoineet vahvimman ehdokkaan, Kyllikki Wallenin, sivuun. Minunkin ehdokkuuteni oli osa Vilmin ja Hanhirovan taktikointia: pääsin listoille keräämään muutamia satoja ääniä ja turvaamaan istuvien edustajien uudelleenvalinnan.

Yksi tuekseni tulleista entisistä Olavi Lahtelan kannattajista oli kemijärveläinen rakennusmestari Erkki Kouri. Häneen mi-

nut yhdytti hänen poikansa Pentti Kouri, johon olin tutustunut Helsingissä.

Tärkeimpiin tukijoihini kuului Rovaniemen säästöpankin toimitusjohtaja Esko Ollila. Hänellä oli vaikutusvaltaa sekä Rovaniemen kaupungissa että muualla Lapissa.

Kampanja onnistui hyvin. Tulin valituksi 6016 äänellä eli sain suuremman kannatuksen kuin keskustapuolueen muut ehdokkaat. SKDL:n Anna-Liisa Tiekson äänimäärä oli toki korkeampi. Keskustapuolueen ehdokkaista valittiin lisäksi Hanhirova ja Vilmi uudelleen. Lapin piiri menetti molemmat paikkansa ja jäi ilman edustusta.

Työhön »kettufarmilla»

Keskustapuolueelle vaalitulos oli katastrofaalinen. Edellisissä vaaleissa puolue oli saanut 49 kansanedustajaa, minkä lisäksi Juho Tenhiälä oli siirtynyt liberaaleista keskustaan. Uudessa eduskuntaryhmässä oli vain 36 edustajaa. Olin 23-vuotiaana keskustapuolueen ainoa nuori kansanedustaja ja samalla koko eduskunnan nuorin. Toiseksi nuorin ryhmämme jäsen oli Matti Ruokola, joka oli tuolloin jo lähes 40-vuotias.

Matti Ruokola, Ahti Pekkala ja Mauno Manninen jakoivat kanssani yhteisen työhuoneen eduskuntatalon kuudennessa kerroksessa. Siellä meillä oli käytettävissämme yksi kirjoituskone ja yksi puhelin. Sittemmin ovat kansanedustajien työolosuhteet aika tavalla parantuneet.

Heti alussa sain esimakua poliittisesta juonittelusta »kettufarmilla», joksi kyyniset lehtimiehet eduskuntaa kutsuivat.

Ystäväni Risto Volanen esitteli minut jo ennen eduskuntatyön alkamista Artturi Jämsenille, joka kävi ahkerasti neuvotte-luja ryhmän järjestäytymisestä. Hän kysyi, olisinko kiinnostunut ryhmän sihteerin tehtävästä. Tätä kautta, sanoi hän, pääsisin

ryhmän vaikutusvaltaiseen työvaliokuntaan ohi vanhempien edustajien. Otin tarjouksen vakavasti ja kysyin siitä mm. Martti Miettusen mielipiteen. Kun hänkin piti ajatusta hyvänä, ilmoitin Jämsenille suostuvani.

Suuri oli hämmästykseni, kun Veikko Hanhirona esittikin, että Pentti Pekkarinen valittaisiin edelleen sihteeriksi ja minut varasihteeriksi. Näin päätettiin. Jälkikäteen Jämsen tuli minulle sättimään Veikkoa, joka hänen kertomansa mukaan oli toiminut vastoin sovittua. Myöhemmin sain tietää, että sihteerin paikka oli »myyty» ennakkoon ainakin kolmelle ryhmän jäsenelle ja Jämsen jälkikäteen kiersi selittämässä tapahtunutta niille, joita ei valittu.

Oli ryhmän järjestäytymisessä minun kannaltani toki hyvääkin. Sain varajäsenen paikan ulkoasiainvaliokuntaan, minkä lisäksi tulin Johannes Virolaisen varamieheksi Parlamenttien välisen liiton (IPU) Suomen ryhmän johtokuntaan. Näin pääsin heti eduskuntaurani alussa kansanvälisten kysymysten ja ulkopoliittikan pariin.

Vuoden 1970 eduskuntavaalien tuloksen perusteella oli kovin vaikea muodostaa uutta hallitusta. Edellisessä eduskunnassa oli vasemmistoenemmistö, ja koko vaalikauden ajan meillä oli keskustan ja vasemmiston yhteishallitus. Uudessa eduskunnassa ei ollut mitään selkeää enemmistöä, kun Suomen maaseudun puolue sai peräti 17 kansanedustajaa. SMP oli — kuten puheenjohtaja Veikko Vennamo asian joskus määritteli — »ei-sosialistinen vasemmistopuolue». Sen varaan ei voitu rakentaa porvarillista enemmistöhallitusta. Toisaalta vanhalla pohjalla oli vaikea jatkaa: keskustapuolue oli kärsinyt suuren vaalitappion paljolti sen vuoksi, että osa sen äänestäjistä oli vierastanut yhteistyötä vasemmiston kanssa.

Keskustapuolue oli hallitusta muodostettaessa avainasemassa. Hallituskysymyksen ratkaisemiseen tarvittiin runsaasti aikaa

myös sen vuoksi, että keskustapuolueen tuli ensin ratkaista oma sisäinen tilanteensa kesäkuun puoluekokouksessa. Toukokuun puolivälissä presidentti Urho Kekkonen nimitti Teuvo Auran johtaman virkamieshallituksen.

Mikkelin puoluekokouksesta tuli värikäs ja väkevä. Paineita purettiin ja henkilövalinnat ratkottiin äänestysten kautta. Vaalitappio yhdisti jo pitkään keskenään kilpailleiden vahvojen tohtoreiden — Ahti Karjalaisen ja Johannes Virolaisen — ja heidän tukijoittensa edut ja voimat. Karjalainen oli valmis tukemaan Virolaisen uudelleenvalintaa, kun tämä puolestaan hyväksyisi Karjalaisen luottomiehen puoluesihteeriksi ja tukisi lisäksi hänen pääsyään uuden hallituksen pääministeriksi.

Puoluesihteerin vaalissa minunkin nimeni tuli esille. Lähinnä pohjoissuomalaiset kokousedustajat epäilivät Mikko Immosen sopivuutta puoluesihteerin tehtävään ja pyysivät saada ehdottaa minua. Annoin suostumukseni tietäen, että en tulisi valituksi.

Keskustelin kokouksen aikana Ahti Karjalaisen kanssa. Hän kehotti minua luopumaan ehdokkuudesta. Kieltäydyin kieltäytymästä ja totesin hänellekin, että Immonen joka tapauksessa valitaan. Jo siinä vaiheessa olin tietoinen siitä mahdollisuudesta, että voisin ehkä tulla pääministerin sihteeriksi Karjalaisen hallitukseen.

Kokous meni suunnitelmien mukaan. Eino Haikala hävisi selvästi puheenjohtajan vaalissa Johannes Virolaiselle ja Mikko Immonen peittosi minut puoluesihteeristä äänestettäessä. Ja puoluekokous avasi tien hallitusneuvotteluille. Puoluekokouksen julkilausumassa pahoiteltiin aluksi sitä, että vaalien jälkeen oli jouduttu turvautumaan toimitusministeristöön, kun vaaleissa menestyneet puolueet eivät kyenneet tarjoamaan hallituspoliittista vaihtoehtoaan. Kannanotossa kiirehdittiin toimintakykyisen parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamista ja pidettiin parhaimpana sellaista enemmistöhallitusta, jonka run-

gon muodostavat poliittisen kentän keskustaan lukeutuvat puolueet. Ohjelman suhteen puoluekokous asetti kovat ehdot.

Hallituksen tuleva muodostaja Ahti Karjalainen oli jo sunnuntaiaamuna antanut oman tulkintansa tilanteesta ja kannanoton merkityksestä: ainoa mahdollinen hallitusvaihtoehto on vanhan kansanrintaman uusi konstruktio, jossa vaalien tulos otetaan huomioon ja enemmistö tulee ei-sosialistisille puolueille.

Pääministerin sihteeriksi

Hallitusneuvottelut olivat pitkät ja hikiiset. Neuvottelut käytiin Suomen Pankin kerhohuoneistossa Snellmaninkadulla. Minun tehtäväkseni tuli toimia Ahti Karjalaisen sihteerinä ja avustajana.

Karjalaisen pyrkimyksenä oli pitää Veikko Vennamo mukana neuvotteluissa siten, että puolue joko tulee mukaan tai sitten jää omasta syystään oppositioon. Neuvottelut kestivät viisi viikkoa. Niiden aikana kävi selväksi, ettei SMP tosiasialisesti halua hallitukseen, mutta se halusi pelata »mustaa Pekkaa» muiden käsiin.

Heinäkuun 15. päivänä hallitus voitiin vihdoinkin nimittää. Sosialidemokraatit saivat viisi, keskustapuolue neljä, SKDL kolme ja RKP kolme salkkua. Liberaalit saivat yhden hallituspaikan ja lisäksi hallitukseen tuli puoluetta lähellä oleva ammattiministeri, Jaakko Itälä. Toinen hallituksen ammattiministereistä oli Olavi J. Mattila. Keskustan ministerit olivat Katri-Helena Eskelinen, Artturi Jämsen ja Nestori Kaasalainen. Minä tulin pääministerin sihteeriksi. Tällä tavoin paikattiin osittain hallitusryhmän alueellista jakautumaa, kun Pohjois-Suomi jäi ilman ministeriä.

Pääministerin sihteerin tehtävä oli minulle todella arvokas. Pääsin 23-vuotiaana mukaan sekä eduskuntatyöhön että valtio-

neuvoston toimintaan. Näin sain nuorena nopeasti oppia sen, kuinka Suomen valtiollinen järjestelmä käytännössä toimii.

Ahti Karjalainen johti hallitusneuvotteluja erinomaisesti. Hän kykeni saamaan aikaan hallitus sopimuksen, joka oli keskusta-puolueen kannalta hyvä. Hallitukseen tuli kokoonpano, joka antoi keskiryhmille tukevan enemmistön. Keskustan hallitusryhmä kykeni toiminnallaan nopeasti parantamaan äänestäjien luottamusta omaan puolueeseensa. Tässä suhteessa tärkeitä ratkaisuja olivat mm. maatalousverotuksen epäkohtien korjaaminen, Kehitysaluerahaston perustaminen sekä rintamasotilaseläkejärjestelmän käynnistäminen.

Hallitustaan Karjalainen johti taitavasti ja jäntevästi. Hänellä oli takanaan mittava kokemus ja tukenaan vahva asiantuntemus varsinkin ulko- ja talouspolitiikassa. Hän oli hyväkuntoinen ja energinen.

Keväällä 1971 SKDL:n sisäinen tilanne johti siihen, että puolue jättäytyi pois hallituksesta. Muut jatkoivat ja Karjalaisen II hallitus muuttui Karjalaisen IIB hallitukseksi.

Myöhemmin keväällä toteutui Karjalaisen pääministerivierailu Neuvostoliittoon. Kuuluin hänen seurueeseensa. Kävin tuolloin ensimmäisen kerran suurvaltanaapurissamme. Vierailulla oli komeat puitteet ja se oli hyvin tuloksekas. Kaikesta saattoi nähdä, että isännät halusivat tällä vierailulla tukea Karjalaisen valintaa seuraavaksi presidentiksi. Moskovasta matka jatkui Krimille, missä oli mukana myös ulkomaankauppaministeri Patolitshev.

Vierailun kommunikeraan sisältyi uusi luonnehdinta Suomen ulkopoliitikasta. Olin täysin sivussa kommunikeraan laatimisesta. Suomen puolueettomuus määriteltiin nyt heikommin kuin aikaisemmin. Presidentti Kekkonenkin oli hyväksynyt uuden muotoilun. Mielessäni on epäily, ettei hän tehnyt sitä täysin vapaaehtoisesti eikä mielellään. Historian tutkimus tämän aika-

naan selvittänee.

Syksyllä 1970 osallistuin kahdelle mielenkiintoiselle ulkomaanmatkalle. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta matkusti Geneveen ja Brysseliin perehtyäkseen paikan päällä Suomen ja EEC:n välisiin neuvotteluihin vapaakauppasopimuksen solmimiseksi. Tämän matkan yhteydessä tutustuin Veikko Vennamoon. Hänen kanssaan minulla on siitä lähtien ollut hyvät suhteet. Toinen matkani suuntautui yhdessä Johannes Virolaisen kanssa IPU:n konferenssiin Haagissa.

Ahti Karjalainen menestyi työssään pääministerinä hyvin — liiankin hyvin. 1960-luvun lopulla voimansa tuntoon nousseiden sosialidemokraattien oli vaikea tyytyä siihen, että hallituksella oli keskustalainen linja. Keskustan piirissä oli vahvoja voimia, jotka tahtoivat muutoksen puolueen sisäiseen vallankäyttöön. Puolueen sisäiset jännitteet olivat tulleet usein esiin kipeissä poliittisissa tilanteissa.

Syksyllä 1971 syntyi tilanne, jossa MTK ilmeisessä yhteisymmärryksessä Johannes Virolaisen ja hänen tukijoittensa kanssa esitti ehdottoman vaatimuksen maataloustulon jälkeenjääneisyyden hyvittämisestä viljelijöille. Sosialidemokraatit panivat yhtä jyrkästi vastaan. Tuloksena oli hallituskriisi, eduskunnan hajottaminen ja virkamieshallituksen nimittäminen.

Urho Kekkonen ilmiselvästi tuki pyrkimystä hallituskriisiin ja uusiin vaaleihin. Hän, kuten Virolainenkin, ilmeisesti ajatteli, että uudet vaalit heikentäisivät SMP:n asemaa, vahvistaisivat keskustaa ja synnyttäisivät eduskuntaan toimintakykyisemmän kokoonpanon. Lisäksi Kekkosen toimintaan saattoi vaikuttaa hänen tyytymättömyytensä Ahti Karjalaisen toimintaan.

Minulla oli Karjalaisen kanssa hyvä yhteistyö. Aivan kitkatonta se ei ollut. Karjalaisella oli oma luotettujen joukko, johon minä en silloin enkä myöhemminkään kuulunut. Tässä oli yksi Karjalaisen heikkous: pieni asemaansa vartioiva tosiluotettujen

joukko. Toisaalta hän ei ymmärtänyt keskustanuorten aatteellista ajattelua. Tästä syystä minun ei ollut helppo kirjoittaa hänelle puheluonnoksia. Useissa tapauksissa tilasin niitä muilta.

Vaikka Karjalainen tietoisesti valitsi sihteerikseen aktiivipoliitikon, kansanedustajan, hän varsinkin jälkikäteen joskus arvosteli minua siitä, että olin ollut liian kiinnostunut omasta urastani ja että olin omistanut liian vähän ajastani tehtävääni hänen sihteerinään. Ehkä näissä kommentteissa näkyi myös se mikä tuli myöhemmin yhä enemmän esille: Karjalainen piti minua kilpailijanaan tai ainakin potentiaalisena kilpailijanaan.

Arvostelussaan Karjalainen oli tietysti oikeassa. Minulla oli runsaasti työtä Lapin kansanedustajana, minkä lisäksi jouduin osallistumaan työhön puolueen uudistamiseksi.

Yksi omista töistäni pääministerin sihteerikaudella oli ensimmäisen kirjani »Köyhän asialla» kirjoittaminen. Aloitteen teki Kirjayhtymän kirjallinen johtaja Keijo Immonen, joka toivoi minun kirjoittavan pamfletin heidän julkaistavakseen.

Kirja oli yhdistelmä aatetta ja käytännön politiikkaa. Aatteellisuudessaan kirja ei ollut erityisen vahva. Sen sijaan monet käytännön politiikan kannanotot ja pohdinnat ovat osoittautuneet ajan saatossakin kestäviksi.

Vaalien kautta »nappulaliigaan»

Kun presidentti Kekkonen hajotti eduskunnan, hän määräsi uudet vaalit toimitettaviksi 2. ja 3. päivinä tammikuuta 1972. Vaalien pääteema oli maatalouspolitiikka. Sosialidemokraatit jakoiivat joka kotiin »Iso jako» -nimisen lehden, joka käsitteli pelkätään syksyn maatalouskiistaa. MTK vastasi jakamalla jokaiseen kotiin »Oikaisu»-nimisen julkaisun, jossa maatalouskiistaa selvitettiin toisen osapuolen kannalta.

Oma vaalitaisteluni perustui yhtäältä työhöni Lapin kansan-

edustajana ja pääministerin sihteerinä sekä toisaalta juuri ilmestyneeseen kirjaani. Pohjolan Sanomissa julkaistu vaalihaastatteluni oli otsikoitu »Köyhän asialla». Kun haastattelija kysyi, mikä on vaaleissa tärkeintä, vastasin:

»Se, että keskusta vahvistuu. Se antaa meille mahdollisuuden jatkaa kuluneella vaalikaudella keskustan johdolla aloitettua työtä pienituloisten ihmisten olojen korjaamiseksi ja alueellisen eriarvoisuuden poistamiseksi.»

Menestyin vaaleissa hyvin. Sain 8132 ääntä, mikä oli jälleen ennätys keskustan ehdokkaiden joukossa. Puolueelle kävi kehnosti. Äänimäärä aleni ja paikat vähenivät yhdellä. Maaseudulla yleensä hieman voitettiin, mutta väestökeskuksissa hävittiin.

Eduskuntaryhmä nuorentui hieman. Valituiksi tulivat mm. Olavi Martikainen ja Juhani Saukkonen. Martikaisesta tuli minulle hyvin läheinen työtoveri ja ystävä.

Hallitusneuvottelut olivat vaikeat, sillä edellisen hallituksen hajottanut maatalouskiista oli edelleen olemassa. Neuvotteluissa kävi selvästi ilmi, etteivät sosialidemokraatit halunneet enemmistöhallitusta, vaan he pyrkivät aikaansaamaan oman vähemmistöhallituksensa. Niin myös kävi. Helmikuun lopulla nimitettiin Rafael Paasion johtama SDP:n vähemmistöhallitus. Kun hallituksessa oli runsaasti nuoria ministereitä, sitä ryhdyttiin kutsumaan nappulaliigaksi.

Omalta osaltani arvioin vaalien jälkeen syntynyttä poliittista tilannetta mm. Pohjois-Karjalan piirikokouksessa 16.4.1972:

»Kun Karjalaisen II hallitus viime syksynä kaatui, oli neuvottelujen ja tapahtumien eri vaiheissa sellainen tuntuma, että olimme mukana näytelmässä, jonka käsi-

kirjoitus oli ennalta kirjoitettu ja joka päättyisi joka tapauksessa ennenaikaisesti vaaleihin tekisimmepä me sitten mitä hyvänsä. Kaikesta päättäen voimansa tunnossa olleet sosialidemokraatit olivat kyllästyneet heikkoon poliittiseen asemaansa keskustaenemmistöisen hallituksen vähemmistönä ja halusivat puoluetaktisista syistä vaaleja, jotka toisivat kenties muutoksen poliittisiin valtasuhteisiin.

Saman ennaltamäärätyn vaikutelman saattoi saada myös tammivaalien jälkeen hallituksen muodostamisesta neuvoteltaessa: sosialidemokraatit olivat päättäneet kaikin keinoin ajaa asioita oman vähemmistöhallituksen suuntaan.»

Arvostelin sosialidemokraatteja siitä, että he olivat itsekkäiden puolue-etujen vuoksi pyrkineet vähemmistöhallitukseen, vaikka maan etu olisi ehdottomasti edellyttänyt enemmistöhallituksen muodostamista. Totesin, että maatalousratkaisussa hallitus noudatti oman asemansa turvatakseen yllättävää kohtuullisuutta. Kommenttini oli:

»Tämän ratkaisun jälkeen on tullut todistetuksi se mitä keskustapuolue on koko ajan väittänyt: viime syksystä lähtien ei ole itse asiassa ollut kysymys kokonaisuuden kannalta loppujen loppuksi melko vähäisestä maatalouskiistasta, vaan tämä kiista on ollut vain välikappale sosialidemokraattien valtapyrkimyksissä.»

Lopuksi vetosin sosialidemokraatteihin, että he käynnistäisivät neuvottelut enemmistöhallituksen muodostamiseksi. Viittasin tässä yhteydessä mm. neuvotteluihin EEC-vapaakauppasopimuksesta, joiden loppuunviemiseen tarvittaisiin ehdottomasti

enemmistöhallitus.

Vähemmistöhallituksen toiminta oli käytännössä varsin hankalaa. Lopulta hallitus kaatui omaan näppäryyteensä. Se antoi eduskunnalle esityksen vähimmäiseläkeuudistuksen toteuttamisesta. Eduskunta laajensi pakettia huomattavasti, mikä johti lopulta umpikujaan ja neuvotteluihin ennemmistöhallituksen muodostamisesta.

Paasion hallituksen aikana tapasin ensimmäisen kerran Mauno Koiviston. Hän oli valtiovarainministeri. Hän etsi minut käsiinsä keskustellakseen valtiovarainvaliokunnan verojaostossa käsiteltävänä olleesta melko vähäisestä asiasta. Keskustelu ei tuottanut hänen toivomaansa tulosta. Meillä ei ollut mitään halua auttaa vähemmistöhallitusta, jonka syntyhistoria oli edellä kuvatun kaltainen.

Pohjois-Karjalan piirikokouksen puheessani erittelin myös tammivaalien tulosta. Lähtökohtana olivat odotukset vaalivoitosta. Nämä toiveet perustuivat Karjalaisen hallituksen saavutuksiin ja siihen, että maatalouskiistan arveltiin tuovan keskustalle lisäkannatusta. Jatkoin:

»Vaalien kokonaistulos oli meille karvas pettymys, jolta vain viileimmät realistit välttyivät. Varmana pidetty voitto kääntyi selväksi tappioksi, jonka karvautta ehkä parhaimmin lievensi edellisten vaalien monin verroin suurempi tappio. Nyt vaalitulosta tuntui menneisyyden valossa milteipä voittoa. Voitontunnetta lisää myös se, että miltei kaikkialla, minne puolueen kenttäverkosto ulottuu, puoluetta kohtaan tunnettu luottamus lisääntyi, mikä on näkynyt sekä mielialoissa että lisääntyneinä äänimäärinä. Ei ihme, että järjestöväen keskuudessa ollaan varsin tyytyväisiä puolueen viime aikojen toimintaan.

Yleisestä tyytyväisyydestä huolimatta on kuitenkin pakko nähdä karut tosiasiat. Pettävän tyytyväisyydentunteen varaan ei johtopäätöksiä voi perustaa. Tosiasiasa puolue hävisi vaalit ja tappio on puolueen tulevaisuutta ajatellen suurempi kuin mitä numerot osoittavat. Vähälukuisat voitot saavutimme kehitysalueiden muuttotappiomaakunnissa, kun taas suurimmat menetykset kohtasivat meitä väkirikkailla muuttovoittoalueilla suurimpien kaupunkien seutuvilla.»

»Mitä meillä on sitten vaaleista opittavaa? Vaalit osoittivat meille selvästi mikä on tämänhetkisen kannatuksemme katto puhtaissa maatalousvaaleissa. Tulevina vuosina tämä kannatuksen katto laskee suurinpiirtein samaa vauhtia kuin maatalousväestön määrä vähenee. Oikea johtopäätös vaaleista on siis se, että puolueemme tulevaisuuden kannalta on välttämättä kaikin keinoin pyrittävä voittamaan keskustalaiselle maailmankatsomukselle ja puolueemme tavoitteille kannattajia kaikista väestöpiireistä.»

Minulle tämä johtopäätös tammivaalien tuloksesta antoi kaksi kovaa haastetta. Yhtäältä oli välttämätöntä aloittaa voimakas aatteellinen ja ohjelmallinen kehitystyö, jonka kautta voisimme koota keskustalaisesti ajattelevat ihmiset yli ammatillisten ja muiden rajojen oman puolueemme kannattajiksi. Toisaalta oli välttämätöntä löytää keskustapuolueen ja MTK:n välille maatalouspolitiikan hoitamisessa sellainen työnjako, joka turvaisi hyvin viljelijäväestön aseman ja joka samalla loisi edellytykset puolueen kasvuksi yleispuolueeksi. Tähän tähtäävää keskustelua olin jo käynnistänyt mm. »Köyhän asialla» -kirjassani. Vastaisuudessa oli näitä pyrintöjä tehostettava.

Puolueen johtotehtäviin

Vaalitappio synnytti keskustelua puolueen johdon uudistamisesta Jyväskylän puoluekokouksessa. Keskustanuoret ehdottivat 15.4.1972, että minut olisi valittava puolueen puheenjohtajaksi. Vastasin heille Perniössä 17.4. pitämässäni puheessa. Yhdyin nuorten kantaan johdon uudistamisen tarpeellisuudesta, mutta ilmoitin olevani vastahakoinen asettumaan puheenjohtajaehdokkaaksi.

Puheenjohtaja-asiassa olivat liikkeellä myös muut kuin keskustanuoret. Pääjohtaja Jaakko Pajula kannattajineen lähti tosi yritykseen. He ottivat yhteyttä minuunkin ja ehdottivat kauppa. He tukisivat minua puoluesihteeriksi, jos minä kannattaisin Pajulaa puheenjohtajaksi. En suostunut tähän.

Pajulan kannattajat kuitenkin levittivät maakunnissa tietoa, että tuen hänen ehdokkuuttaan. Tilanne oli minulle kiusallinen. En halunnut itse ehdokkaaksi. Pidin johdon vaihtamista suotavana, mutta en tahtonut tukea Pajulaa. Ratkaisin ongelman ryhtymällä sittenkin itse puheenjohtajanvaaliin. Lopulta Pajula luopui. Virolainen voitti minut äänin 1 355–423. Sain siis hieman yli 30 prosenttia vaalissa annetuista äänistä. Myöhemmässä varapuheenjohtajien vaalissa tulin valituksi.

Nuorena, aatteellisia kysymyksiä harrastavana varapuheenjohtajana sain tehtäväkseni puolueen ohjelmatyön johtamisen. Se oli minulle mieluisa ja haastava tehtävä.

Kesällä tein kaksi ulkomaanmatkaa. Ensin lähdimme Vuokon kanssa lomamatkalle Bulgariaan. Mukana olivat myös Orvokki Kangas ja Erkki Haukipuro puolisoineen. Tällä matkalla meidän oppaanamme ja tulkkinamme oli Georgi Jelensky, mies, joka 1970-luvun lopulla loikkasi länteen.

Toinen matkani suuntautui Isoon-Britanniaan. Matkakumppaninani oli toinen Lapin kansanedustaja, kokoomuksen Jouni

Mykkänen. Pehdyimme ennen muuta aluepolitiikkaan. Sain matkaltani hyviä ideoita oman aluepolitiikkamme kehittämiseksi.

Loppukesästä jatkettiin ponnistuksia enemmistöhallituksen aikaansaamiseksi. Neuvotteluista tuli vaikeat mm. sen vuoksi, että eläkepommi jouduttiin osittain purkamaan.

Keskustapuolueen puoluevaltuuskunnan kokouksessa 25.8.1972 hallitushanke oli pahassa vastatulessa. Tämä johtui erityisesti siitä, että Ahti Karjalainen ei aktiivisesti tukenut tätä hanketta. Hän oli myös vastahakoinen osallistumaan muodostettavaan hallitukseen. Tilanne laukesi vasta sen jälkeen, kun presidentti Kekkonen yllättäen marssi kokoukseen ja vetosi voimakkaasti hallitusratkaisun puolesta. Kokous keskeytettiin ja uudessa kokouksessa 29.8. hallitusratkaisu hyväksyttiin äänin 92-27.

Keskustan ministerivalinnat olivat mielenkiintoiset. Karjalainen suostui lopulta vastoin tahtoaan ulkoasiainministeriksi. Virolaisesta tuli valtiovarainministeri ja pääministerin sijainen. Haukipuro valittiin maatalousministeriksi. Minäkin olin ehdolla hallituksen jäseneksi, lähinnä opetusministeriksi. Virolainen junnaili äänestykset siten, että valituksi tulivat hänen tahtonsa mukaisesti Marjatta Väänänen opetusministeriksi ja Pentti Pekkari sosiaaliministeriksi. Toinenkaan tohtori ei tukenut minun valintaani valtioneuvoston jäseneksi.

Olin pettynyt. Tunsin silloin, että minun olisi koulutukseni, pätevyyteni ja myös kokemukseni perusteella tullut päästä ministeriksi. Myöhemmin olen ajatellut, että saattoi olla sekä puolueen edun että oman etuni mukaista, että jäin hallituksen ulkopuolelle. Nyt minulla oli aikaa ja täysi vapaus paneutua aatteelliseen ja ohjelmatyöhön sekä keskustapolitiikan uudistamiseen.

AATTEEN VOIMALLA

Sorsan hallituksen muodostaminen vakiinnutti hallitustilanteen. Näytti mahdolliselta, että hallitus toimisi koko vaalikauden keväeseen 1976 saakka.

Minulle tämä näköala avasi mahdollisuuden keskittyä aatteelliseen ja ohjelmalliseen uudistustyöhön. Siihen liittyen pyrin jatkamaan puolueen ja sen politiikan uudistamista.

Keskityin erityisesti selkiinnyttämään keskustapolitiikan aatteellista perustaa. Pureuduin keskusteluun elämän ja politiikan arvoista. Tässä oli kysymys paluusta keskusta-aatteen juurille. Samalla pyrin selventämään aatteellisia eroja suhteessa vasemmistoon ja oikeistoon tavalla, joka olisi ihmisille mahdollisimman helposti ymmärrettävissä.

Kysymys oli aatteellisesta pohdinnasta aatteen omilla ehdoilla, mutta samalla tavoitteenani oli kirkastaa puolueen aatetta siten, että sen kannatus voisi vahvistua ja kasvaa. Yhtäältä oli pyrittävä siihen, että tärkeiden kannattajaryhmien — ennen muuta maaseudun ja kehitysalueiden ihmisten — näkemykset ja puolueen aate kävisivät mahdollisimman pitkälle yksiin. Toisaalta pyrkimyksenä oli vetää puolueen piiriin uusia kannattajia, varsinkin nuorisoa.

Näistä aineksista ja käytännön politiikan kokemuksista latautui paine, joka johti »pommipuheeseen» keskustapuolueen puoluevaltuuskunnassa vuoden 1973 lopulla. Näistä aineksista syntyi keväällä 1974 ilmestynyt kirja »On muutoksen aika».

Heti tammivaalien 1972 jälkeen aloin lukea aatteellisen työn kannalta tärkeitä artikkeleita ja kirjoja. Erityisesti paneuduin

filosofiseen ja ekologiseen kirjallisuuteen. Tuo vuosi oli tässä suhteessa erityisen antoisa. Tuolloin ilmestyivät kirjat »Vielä ehdimme pelastua» ja Rooman klubin raportti »Kasvun rajat». Suomessa ilmestyivät Kyösti Pulliaisen ja Pertti Seiskarin kirja »Ympäristömme systeemit» sekä Reijo Wileniuksen teos »Tietoisuus ja yhteiskunta».

Lukemani pohjalle alkoi rakentua radikaali aatteellinen ja poliittinen näkemys. Aloin yhä enemmän asettaa kyseenalaiseksi silloisen yhteiskunnallisen kehityssuunnan ja vaatia politiikkaa, joka vastaisi paremmin luonnontalouden ja ihmisen tarpeita. Nämä kaksi tavoitetta liittyivät toisiinsa: sekä luonto että ihminen kärsivät siitä, että yhteiskunnan kehittäminen perustui liiaksi materialistisiin arvoihin.

Aatteellinen kehitystyö kiteytyi omiin puheisiini ja kirjoituksiini sekä johtamani ohjelmatyön tuloksiin.

Paavo Väyrysen puhe Urho Kekkoselle

Yksi mittavimmista haasteistani oli pitää juhlapuhe Lapin sivistysseuran 40-vuotisjuhlassa marraskuun lopulla 1972. Itse presidentti Urho Kekkonen oli lupautunut kunnioittamaan tilaisuutta läsnäolollaan. Puhuin Urho Kekkoselle.

Minulla oli se käsitys, että Kekkonen ei ollut riittävästi tutustunut niihin ajatuksiin, joihin nuorkeskustalaisten »vihreän aallon» politiikka perustui, eikä ollut niitä ymmärtänyt. Ajattelin, että Lapin sivistysseuran juhlassa saisin sanani perille. Kekkonen piti kovasti Lapista ja saamelaisista. Heidän elämänmuotonsa ja kulttuurinsa kautta arvelin voivani vaikuttaa Kekkosen ajatteluun ja toimintaan. Tähän puheeseen kiteytin silloisen aatteellisen näkemykseni ja yhteiskunnallisen ajatteluni.

Johdannosta alkaen puheeni oli osoitettu nimenomaan Urho Kekkoselle:

»Ihmiselämä on kovin lyhyt monien keskeisten yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtämiseksi ja kehityssuuntien arvioimiseksi. Pitkäikäisimmätkin meistä voivat saada omakohtaisten havaintojen perusteella vain puutteellisen poikkileikkauskuvan dynaamisesti etenevästä ja monimutkaisesta tapahtumien virrasta. Siksi yhteiskuntaelämää seuraavien on tuiki tarpeellista hankkia itsellensä tietoja ihmisen ja hänen elinympäristönsä kehityksestä niin kaukaa kuin tiede pystyy niitä antamaan. Kuluneiden vuosien, vuosisatojen ja vuosituhansien taustaa vasten saattaa jokin jopa kokonaisen sukupolven kestänyt kehitysjakso näyttäytyä kokonaan uudessa ja yllättävässä valossa.»

Kuvailin puheessani saamelaiskulttuuria tukeutuen tunnettuun saamelaisuuden tutkijaan Karl Nickuliin. Saamelaiskulttuuri oli »varsin lähelle meidän päiviämme itsenäinen ja omaperäinen kulttuuri, johon vieraat vaikutteet sulautuivat sitä täydentävinä uusina piirteinä. Saamelaisuus kasvoi ja kehittyi vähitellen kalotin karun erämaaluonnon kulttuuriksi. Saamelaisten elinkeinot perustuivat niukkojen elinmahdollisuuksien mahdollisimman tehokkaan hyväksikäytön varaan, mutta olivat samalla täysin luonnonmukaisia.»

Rinnastin saamelaiskulttuurin talonpoikaiskulttuuriin:

»Saamelaiskulttuuri ja talonpoikainen yleiskulttuuri olivat monessa suhteessa samanlaiset. Molempien perustana oli luonnon kanssa sopusointuinen elämäntyyli, joka erilaisista luonnon oloista johtuen vain johti erilaisiin elinkeinoihin. Kumpaankin kulttuuriin kuului elimellisesti vireä henkinen kulttuuri, johon kaikki pääsivät todella osallisiksi. Edelleen niille oli yhteistä kiinteä-

den yhdyskuntien, siitojen ja kylien, muodostuminen, joille olivat ominaisia läheiset ihmissuhteet ja yhteisvastaan tunne, solidaarisuus. Molemmat olivat tasapainoisia ja elinvoimaisia, jatkuvasti edistyviä kulttuureja, joissa kehitys vankasti nojasi aineelliseen ja henkiseen perinteeseen. Ne olivat myös molemmille hyödyllisessä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa ilman, että toinen kulttuuri olisi hegemoniallaan suistanut toisen raiteiltaan. Näin siitäkin huolimatta, että saamelaiset olivat jatkuvasti levittäytyvän pääväestön tieltä vetäytyvä ja turvallisuutensa puolesta uhattu kansa. Se mikä uhkasi henkeä, omaisuutta ja vanhoja oikeuksia ei uhananut omintakeisen kulttuurin säilymistä ja elinvoimaa.»

Mutta sitten valtiolliset rajat pirstoivat yhtenäisen saamenkansan. Valtiot alkoivat enemmän ja enemmän puuttua saamelaisten elämään. Ratkaiseva käänne huonompaan tapahtui, kun talonpoikaisyhteiskunta alkoi teollistua. Talonpoikaiskulttuurin ja sen arvojen tilalle tunkeutui teollinen kulttuuri omine arvoineen. Tämän uuden kehityksen ja uuden arvomaailman tulo merkitsi aikaisempaa voimakkaamman ja saamelaiskulttuurin ominaispiirteitä tuhoavan vaikutussuhteen syntymistä yleiskulttuurin ja saamelaisuuden välille.

Kysymys oli siitä, että ihminen siirtyi nopeasti »luontoa hyväksikäyttävästä, mutta luontoon mukautuvasta luonnonihmisestä luontoa hyväksikäyttäväksi ja sitä voimakkaasti muuttavaksi teollisuusihmiseksi. Tämä ihmisen siirtyminen, kuten luonnontieteilijät sanovat, ekosysteemiin kuuluvasta luontokappaleesta omaa teknoosysteemiään rakentavaksi ihmiseksi on tietysti ollut hyvin pitkä ja hidas muutos, jossa teollinen vallankumous merkitsi vain oleellista käännettä ihmisen mahdollisuuksissa muokata ympäristöään.»

Kuvattuani omin sanoin teollisen yhteiskunnan toimintaperiaatteita otin avukseni akateemikko Kustaa Vilkun, yhden Kekkosen läheisimmistä ystävistä. Hän oli kirjoittanut äskettäin artikkelin »Talonpoikaiskulttuuri ja kerskakulttuuri», jota lainasin puheessani:

»Meidät, jotka olemme nyt vanhoja, opetettiin lapsuudessa säästämään ja elämään hillitysti. Nyt säästäminen ja tallellapito on pantu häpeään ja sen vastakohdasta, tuhlauksesta, on tehty hyve. Hyvinvoinnin näkyväksi mittariksi on tullut kulutuskyky ja kulutushalu. Kansantuotteen kasvusta, siitä mitä koneet jauhavat kokoon, on tullut valtakunnallinen ja yleismaailmallinen epäjumala. Rakentava yhteiskuntamme on saanut uuden nimen: kulutusyhteiskunta ja edelleen kasvuhakuinen kulutusyhteiskunta, jossa kerskakulutus käy helpommin kuin yksinäisessä talossa tai sivukylässä. — Viihtyvyys, puhdas vesi, puhumattakaan työnilosta, ovat sivuseikoja. Pääasia on, että paljon tuotetaan ja paljon kulutetaan, kulutetaan nopeasti suuresta kasasta valiten. Ja tärkeätä on, että ollaan tyytymättömiä ja kyltymättömiä, että halutaan aina enemmän ja aina parempaa.»

Vilkunasta siirryin arvioimaan sitä, mitä teollisen kulttuurin läpimurto on merkinnyt: »Tasapainoiset ja ihmisen tärkeimmät tarpeet huolellisesti huomioonottaneet vanhat kulttuurit menettivät kasvuvoimansa.» Jatkoin auktoriteetteihin tukeutuen kulttuurien olemuksesta:

»Joskus tuntuu, että kulttuurillakin on oma hienovarainen ohjausjärjestelmänsä samaan tapaan kuin elollisella luonnolla. Jos kulttuurin perusta tai sen ohjausjärjestel-

mä tuhoutuu, näyttää sen kehitys pysähtyvän. Virolainen kansatieteen professori Gustav Ränk onkin määritellyt kulttuurin 'perinteeseen sidotuksi henkiseksi ja aineelliseksi varustukseksi, jolla ihmisen olemassaolo lepää'.»

»Tämän määritelmän valossa teollinen yhteiskuntamme ei ole kulttuuria, sillä 'henkinen ja aineellinen varustuksemme' ei ole sidottu perinteisiin, vaan tuotantoon ja kulutukseen, kasvavaan tuotantoon ja kulutukseen. Se määrää tämän päivän yhteiskunnan kehityksen, eivät ihmisten tarpeet kuten vanhoissa kulttuureissa. Tästä ovat selvänä osoituksena lisääntyvät sosiaaliset ongelmat, joihin ihminen hakee pinnallisia selityksiään. 'Saamelaisten näkökulmasta yleiskulttuuriamme voidaan verrata mieheen, joka katkaisee vasitan jalkansa ja yrittää sitten kävellä puujaloilla', sanoi Karl Nickul äsken mainitussa esitelmässään.»

Puheeni huipentui teollisen kasvuyhteiskunnan ekologiseen arviointiin ja siitä avautuvaan kysymykseen muutoksen mahdollisuudesta:

»Totesimme edellä, että ennen teollista vallankumousta ihminen eli sopusoinnussa luonnon kanssa. Hän käytti hyväkseen vain osan uudistuvien luonnonvarojen — elävän luonnon — tuotosta ja uudistumattomia luonnonvaroja vain olemattoman vähän.

Sen sijaan uusi teollinen kasvuyhteiskunta on syvässä ristiriidassa ihmisen elinympäristön kanssa. Lisääntyvä tuotanto näet perustuu uudistumattomien luonnonvarojen, ennen muuta öljyn ja metallien, lisääntyvälle käytölle. Ja mikä pahinta: uudistumattomien luonnonvaro-

jen kiihtyvä hyväksikäyttö johtaa luonnon saastumiseen ja ihmisen perustarpeiden tyydyttämiseksi välttämättömien uudistuvien luonnonvarojen tuoton vähenemiseen. Nyt olemme siis tuhlaillen kerskakulutuksella hävittämässä tulevien sukupolvien olemassaolon edellytyksiä. Meistä monet ovat tuudittautuneet siihen uskoon, että luonnonvaroja on vielä miltei loputtomiin ja että tiede aikanaan ratkoo syntyvät ongelmat. Epäilemättä tiede voi tuoda kuvaan uusia kehitysedellytyksiä, mutta se voi muuttaa vain aikataulua, ei tapahtumien kulkua.»

»Historian — ja tulevaisuuden valossa tämän päivän teollista elämänmuotoa sen kaikkine piirteineen on vaikea ymmärtää ja mahdotonta hyväksyä. Teollinen kulttuurimme näyttää kulkevan kohti lisääntyvää tasapainottomuutta ja kohtaavan väistämättä elinympäristömme rajat. Vai alkaako uusi inhimillinen kulttuuri, joka ottaa tietoisesti johtaakseen tapahtumien kulun ihmisen tärkeimpien tarpeiden pohjalta ja johdattaa teollisen kulttuurimme samankaltaiseen sopusointuun ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä, jossa vanhat kulttuurit olivat?

Ihmisen on kai pakko oppia kävelemään puujaloilla, sillä omat jalkansa hän näyttää jo lopullisesti katkaisseensa.»

Näin puhui 26-vuotias Paavo Väyrynen 72-vuotiaalle Urho Kekkoselle. En tiedä mitä Kekkonen puheestani ajatteli. En saanut häneltä mitään palautetta. Mieleeni jäi epäily, etten saanut sanomaani perille ja ymmärretyksi.

Pari kuukautta tämän jälkeen, tammikuussa 1973 pidin Turussa esitelmän aiheesta »Taloudellinen suunnittelu yhteiskuntasuunnittelun osana». Esitys oli ajatuksellista jatkoa Lapin si-

vistysseurassa pitämälleni puheelle.

Asetin aiheeni laajempaan yhteyteen todeten, että eri poliitikojen, poliittisten puolueiden ja yhteiskuntasuunnittelijoiden mielipide-erot yhteiskuntasuunnittelun tavoitteista ja painopisteistä johtuvat pohjimmiltaan erilaisista ihmiskäsityksistä. Yhteiskuntasuunnittelua koskeva keskustelu on siis poliittista keskustelua sanan varsinaisessa merkityksessä.

Jaottelin ihmisen tarpeet Reijo Wileniuksen tapaan aineellisiin, sosiaalisiin ja henkisiin. Ihmisen aineelliset tarpeet — ainakin aineelliset perustarpeet — on varsin helppo määritellä ja tyydyttää. Sen sijaan sosiaalisten ja henkisten tarpeittemme tyydyttäminen on hyvin vaikeaa senkin vuoksi, ettemme edes tiedä millaisia ne ovat. Aikaisemmin niitä ei ollut tarpeenkaan tuntea, kun kulttuurit kehittyivät itseohjautuvasti eikä yhteiskunnan toiminta vielä sanottavasti vaikuttanut näiden tarpeiden tyydyttämisen edellytyksiin ja tyydyttämiseen. Nykyään taas yhteiskunnallinen päätöksenteko vaikuttaa ratkaisevasti ihmisten sosiaalisen ja henkisen ympäristön muovautumiseen. Jatkoin:

»Hätkähdyttävää on todeta, että yhteiskuntapolitiikassa ja yhteiskuntasuunnittelussa ei ole edes juuri keskusteltu ihmisen ei-aineellisista tarpeista ja niiden tyydyttämisestä, millä täytyy olla ratkaiseva merkitys ihmisen hyvinvoinnille. Sen sijaan suunnittelu tähtää ihmisten aineellisen hyvinvoinnin jatkuvaan kohoamiseen, vaikka tällä alalla perustarpeemme voidaan jo täysin tyydyttää.»

Tästä periaatteellisesta huomautuksesta siirryin lähemmäksi suunnittelun ja politiikan käytäntöä. Totesin, että usein korostetaan taloudellisen suunnittelun ensisijaisuutta suhteessa muihin suunnitteluun sillä perusteella, että taloudellinen toiminta luo voimavaroja myös muilla yhteiskuntasuunnittelun lohkoilla

tapahtuvalle edistymiselle. Hyväksyin osittain tämän lähtökohdan, mutta totesin jatkoksi, että tämä taloussuunnittelun keskeytyksen korostaminen on usein johtanut siihen johtopäätökseen, että yhteiskunnan koko toiminnan tulee tähdätä taloudellisen suunnittelun päämäärien edistämiseen. Kun taloudellisen toiminnan päämääräksi meillä kuten muissakin teollistuneissa maissa on asetettu mahdollisimman nopea kasvu, on kaikkien talouselämän osien ja koko yhteiskunnan edellytetty toteuttavan tehokkaasti tätä tavoitetta.

Totesin, että nykyaikaisen teknologian luonteeseen näyttää kuuluvan tuotannon voimakas keskittyminen, mikäli se halutaan saada mahdollisimman tehokkaaksi:

»1960-luvun lopulla, jolloin meillä ensimmäistä kertaa harjoitettiin todella suunnitelmallista kasvupolitiikkaa, keskittyivät uudet työpaikat miltei tyystin pääkaupungin ympäristöön, vaikka tuolloin olivat jo käytössä ensimmäiset kehitysalueit. Keskittymisen nopeutta lisäsi kasvutavoitteen saavuttamiseksi tarpeellinen elinkeinorakenteen muutoksen nopeuttaminen ja maatalouden ylituotannon supistaminen. Voimakas ja nopea väestön kasaantuminen maaseudulta ja kehitysalueilta teollisuus-Suomeen on puolestaan asettanut mm. yhdyskuntasuunnittelun toivottoman tehtävän eteen. Harvennevan väestön alueilla palvelutaso romahtaa ja kunnan vino väestörakenne tekee kunnan suunnittelutoiminnan äärimmäisen vaikeaksi. Samaan aikaan suurkaupunkialueilla yhdyskuntasuunnittelu on kykenemätön selviytymään liiallisesta muuttopaineesta, minkä seurauksena rakennetaan epäviihtyisiä vaille palveluksia jääviä asunalähiöitä. Liikennesuunnittelu menettää myös otteensa kehitykseen ja sen tehtäväksi jää pahim-

pien ruuhkautumien purkaminen. Nopean kasvun edellyttämä väkivaltaisen voimakas elinkeinorakenteen muutos edellyttää paitsi ihmisten alueellista liikkuvuutta, myös ammatillista liikkuvuutta. Tässä murroksessa, jota suunnittelun eri sektorit eivät kykene riittävästi ohjaamaan, monet ihmiset joutuvat kärsimään sekä ai-neellista että henkistä hätää.»

Toistin yhtyvänä siihen ajatukseen, että taloudellinen suunnitelu on ensisijainen ja tärkein kaikista suunnittelun lohkoista, mutta:

»Tästä pitäisi kuitenkin päätyä edellä sanotun perusteella kokonaan toiseen johtopäätökseen kuin siihen, että yhteiskunnan toiminnan tulisi kokonaisuudessaan tähdätä taloudellisen suunnittelun tavoitteiden saavuttamiseen. Koska taloudellinen suunnittelu täysin keskeisesti määrää yhteiskunnan kehityksestä, tulisi taloudellisessa suunnittelussa ottaa huomioon muiden suunnittelun lohkojen asettamat tavoitteet, siis alueellisen ja yhdyskuntasuunnittelun tavoitteet sekä sosiaali- ja kulttuuripolitiikan tavoitteet. Taloudelliselle suunnittelulle voitaisiin asettaa omia tavoitteitaan vain niissä rajoissa, jotka muiden suunnittelulohkojen tavoitteet määräävät.»

Lopuksi kiinnitin huomioon tilastoinnin ja taloustieteen vakaviin puutteisiin:

»Merkittävä askel tähän suuntaan on astuttu, kunhan on saatu kehitetyksi sellainen taloudellisen toiminnan mittaamistapa, joka todella mittaa ihmisten hyvinvoin-

nin kehitystä.

Edellä sanotun perusteella — ja ottaen huomioon elinympäristömme realiteetit, luonnonvarojen niukuuden ja niiden haavoittuvuuden — taloudellisen suunnittelun ja taloustieteen piirissä olisi aika ryhtyä suunnittelemaan sellaista yhteiskunnan taloudellisten toimintojen kokonaisuutta, joka ei rakentuisi ainakaan nykymuotoisen taloudellisen kasvun maksimoinnin vaaraan. Tänä päivänä taloustiede ei tarjoa todellista vaihtoehtoa nykyiselle kehityssuunnalle, olemme toiminnassamme kasvun vankeja.»

Lapin sivistysseuran puheen ja Turun esitelmän linja heijasteli sitä pohjaa, jolle johtamani ohjelmatyö perustui. Meneillään oli yhtä aikaa sekä laaja-alainen erityisohjelmien uudistaminen että vuoden 1968 yleisohjelman ajankohtaistaminen.

»Maaseutuhenkinen elämäkatsomus»

Syyskuussa 1973 järjestettiin puoluevaltuuskunnan ylimääräinen kokous, joka keskittyi nimenomaan ohjelmatyöhön. Minun tehtävänäni oli esitellä erityisohjelmien aatteellista perustaa. Kiteytin esitykseni johdannossa keskustapolitiikan aatesisällön sanoihin »maaseutuhenkinen elämäkatsomus», käsite, joka oli ollut Johannes Virolaisen aatteellisen työn motto. Nojauduin esityksessäni ennen muuta »keskustalaisen nuorison piirissä viime vuosina käytyyn vilkkaaseen aatepoliittiseen keskusteluun, jonka perustana on tietysti puolueen pitkä ja kunniakas aatteellinen ja poliittinen perinne». Ohjelmien aatteellisen perustan määrittelin näin:

»Jokaisen poliittisen ideologian, jokaisen maailmankatsomuksen perustana on jokin ihmiskäsitys, käsitys ihmisen olemuksesta ja hänen tarpeistaan. Jokainen poliittinen ideologia ilmoittaa tavoitteekseen ihmisen onnellistuttamisen, ihmisten tarpeiden mukaisen yhteiskunnan rakentamisen. Poliittisten puolueiden tavoitteissa ilmenevät suuret erot johtuvat siis pohjimmiltaan siitä, että niillä on erilainen käsitys ihmisen olemuksesta ja tarpeista. Jo Santeri Alkio aikoinaan arvosteli terävästi sekä oikeistoa että vasemmistoa nimenomaan liiallisesta materialistisuudesta, keskittymisestä yksinomaisesti ihmisen aineellisten tarpeiden tyydyttämiseen. Maalaisliittolaisen ja keskustalaisen käsityksen mukaan meillä ihmisillä on suuri joukko ei-aineellisia tarpeita, jotka on myös otettava yhteiskuntaa kehitettäessä huomioon. 'Ihmisyyden ja sen kehitystarpeen' tulee olla päätöksenteon pohjana.

Keskustalaisen ihmiskäsityksen mukaan, sellaisena kuin olen sen käsittänyt, jokainen ihminen on ainutkertainen, itsenäiseen ajatteluun ja luovaan toimintaan pystyvä olento. Me ihmiset pystymme siis, jos siihen kansanvallan periaatteiden mukaisesti tarjotaan mahdollisuus, määräämään yhteiskunnan kehityksen omien tarpeittemme ja oman tahtomme mukaisesti. Tämä edellyttää sellaisten hallinnollisten rakenteiden luomista, joissa ihmisten on todella mahdollista vaikuttaa asioihin. Ennen muuta tässä on kysymys pitkälle menevän desentralisaation toteuttamisesta hallinnossa eli päättäjävallan siirtämisestä mahdollisimman lähelle niitä ihmisiä, joita päätökset koskevat.

Keskustalainen ihmiskäsitys näkee ihmisen erottamattomana osana ympäristöään, johon kuuluvat myös

toiset ihmiset, ennen muuta läheisimmät ihmiset: perhe, suku ja naapurit. Keskustalainen ihmiskäsitys korostaa erityisesti tasapainoisen lapsuuden kasvuympäristön merkitystä tunne-elämältään ja mieleltään tasapainoisen ihmisen varttumiselle. Tämä painottaa kodin ihmissuhteiden elintärkeyttä lapselle. Lapsen ainutkertaisia taipumuksia tukeva kasvatus kodin piirissä ja koulussa kehittää meistä sisältörikkaaseen elämään pystyviä ihmisiä.

Keskustalaisen ihmiskäsityksen mukaan ihmiset ovat halukkaita yhteistoimintaan ja yhteisvastuuseen, solidaarisuuteen, jos tähän luodaan edellytykset. Ihmisillä on tarpeita myös hengen elämän alueella, jonka eräänä ilmauksena on kansan omassa keskuudessa virinnyt korkeatasoinen henkinen kulttuuri. On helppo yhtyä siihen käsitykseen, jonka mukaan maaseutumainen elämänmuoto, taloudellisesti ja henkisesti korkealle kehitynyt talonpoikainen kulttuuri on varsin hyvin täyttänyt keskustalaisen ihmiskäsityksen vaatimukset. Sensijaan nykyinen yhteiskunta ja etenkin sen kehityssuunta on ihmiselle monessa suhteessa kielteinen.

Keskustalaisen ihmiskäsityksen kannalta yhteiskuntamme, samoin kuin muiden teollistuneiden yhteiskuntien, suurin virhe on yksipuolinen ja jopa kiihkeä suuntautuminen aineellisten tarpeittemme tyydyttämiseen. Yhteiskunnalla en tarkoita tässä valtiovaltaa tai joitakin etäisiä päätöksentekijöitä: yhteiskunta olemme me kaikki. Talonpoikaisen kulttuurin piirissä arvot olivat toisessa järjestyksessä; kuluttaminen, tuottaminen ja aineellisen elintason tavoittelun vimma ovat teollistuneen yhteiskunnan tuotteita.

Kehityksen yksipuolinen suuntautuminen aineellis-

ten tarpeittemme mukaan on merkinnyt ei-aineellisten tarpeittemme — henkisten ja sosiaalisten — tarpeittemme laiminlyömistä. Aineellinen hyvinvointimme on kyllä ainakin keskimääräisesti huomattavasti lisääntynyt, mutta muissa suhteissa kehitys näyttää päinvastaiselta. Hyvät ihmissuhteet ja henkinen tasapaino on menetetetty aineellisen hyvinvoinnin hintana.»

Eriteltyäni teollistumiseen ja kaupungistumiseen liittyviä ihmisten henkistä ja sosiaalista hyvinvointia heikentäneitä yhteiskunnan kehityspiirteitä tulon seuraaviin johtopäätöksiin:

»Keskustalaisen ihmiskäsityksen valossa yhteiskunnan kehitys on teollistumisen ja kaupungistumisen myötä mennyt monessa suhteessa vinoon. Selvänä osoituksena siitä, että aineellisten tarpeittemme tyydyttämiseen suuntautunut yhteiskuntaelämämme laiminlyö tai jättää huomioonottamatta jotakin hyvin tärkeää meissä ihmisissä on se, että sosiaaliset ja mielenterveydelliset ongelmat näyttävät lisääntyvän kaupungistumisen ja teollistumisen tahdissa. Yhteiskunnassa ilmenevät tämänkaltaiset ongelmat kärjistyvät jopa niin nopeasti, että eräät asiantuntijat ennustavat niiden käyvän piakkoin sietämättömiksi eli ennustetaan, että yhteiskuntamme ennenpitkää kohtaa sosiaaliset rajansa.

Mutta teollistuneen maailman kiihkeä tuotannon kasvun pyrkimys on törmäämässä myös ekologisiin, elinympäristömme asettamiin rajoihin. — Teolliset elinkeinot, jotka perustuvat pääosin ns. uusiutumattomien luonnonvarojen hyväksikäyttöön, ovat nopeasti tuhoamassa loppuun eräitä maapallon niukkoja raaka-ainelähteitä. Teollisten yhteiskuntien nykyinen kehitys-

suunta ei perustu kestäville ekologisille periaatteille.

Keskustalaiselta kannalta katsoen ja tieteen esiintuomien tosiasioiden valossa yhteiskuntamme kehitysuunta on siis monessa suhteessa virheellinen. Nykyaikainen tiede on osoittanut maalaisliitto-keskustapuolueen aatteellisen perustan ja tavoitteet oikeaan osuneiksi. Monet politiikkamme keskeiset tavoitteet ja kohdat, joita vielä muutama vuosi sitten arvosteltiin vanhoilliseksi, edustavatkin nykyaikana parasta edistyksellisyyttä. Myös maaseutuelinkeinojen perustavanlaatuinen merkitys ihmiskunnalle ollaan laajemmin tajuamassa.

Oikeaan ihmiskuvaan perustuva ja myös aineelliselta perustaltaan kestävä politiikka on perustettava maaseutuhenkisen elämänkatsomuksen varaan. Maaseutumaiseen elämänmuotoon liittyneet ihmiselle välttämättömät piirteet on kyettävä tarjoamaan myös teollistuneen yhteiskunnan jäsenille. On syytä korostaa, että tässä ei ole kysymys maaseudun ja kaupungin välisestä ristiriidasta, vaan kysymys on maaseutuhenkisten ratkaisujen löytämisestä myöskin kaupunkiyhteisöjä vaivaaviin suuriin ongelmiin ja nämä parhaimmat ratkaisut ovat löydettävissä juuri keskustalaisen politiikan perustalta. Jos me yritämme turvata maaseutukulttuurissa vallinneet parhaat piirteet tämän päivän ihmisille, niin se edellyttää ennen muuta radikaalin aluepolitiikan harjoittamista, jotta ihmisille voitaisiin niin maaseudulla kuin kaupungeissakin tarjota viihtyisiä ja turvallinen elinympäristö.»

Sitä mukaa kun aatteellinen kehitystyö ja ohjelmien uudistaminen edistyivät, kasvoi mielessäni ristiriita puolueen aatteen ja sen käytännön politiikan välillä. Mittani täyttyi, kun hallitukses-

sa vesitettiin keskustapuolueen voimakkaasti ajama aluepoliittinen uudistus ruuhka-alueiden kasvun rajoittamiseksi.

Aluepoliittinen kriisi

Jo kesällä 1972 pidin Ruotsin Ylitorniolla Suomen ja Ruotsin keskustanuorten yhteisessä seminaarissa puheen, jossa edellytin siihenastista tuntuvasti voimakkaampia toimenpiteitä alueellisen keskittymisen hillitsemiseksi. Se oli aatteellinen kannanotto.

Puheeni lähtökohta oli se toteamus, että monet pitävät keskittymiskehitystä »luonnollisena» ja hyväksyttävänä. Myönsin, että se onkin luonnollista siinä mielessä, että ihmisten enemmistö pitää sitä luonnollisena, mutta »se on täysin luonnontonta ja väärää, jos kehityksen ja edistyksen mittapuuna pidetään ihmisen tärkeimpien tarpeiden tyydyttämistä. Tämän kehityksen luonnottomuuden voi havaita myös tutkimalla keskittymisen kanssa käsikädessä eteneviä ihmisten henkistä sopeutumattomuutta osoittavia ilmiöitä.»

Totesin, että muutoksen on kuitenkin pakko tapahtua — ekologisista syistä:

»Jatkuva taloudellinen kasvu, johon liittyy raaka-ainesten kulutuksen jatkuva lisääntyminen on luonteeltaan eksponentiaalista, kiihtyvää, joten eräiden tärkeiden luonnonvarojen rajalliset määrät käytetään loppuun jo muutamassa vuosikymmenessä. Samaan aikaan tuotannon kasvu lisää myös saastumista, mikä saattaa tai on jo saattanut kohtalokkaalla tavalla vahingoittaa elävää luontoa, jonka tasapainosta ihmisenkin elämisen edellytykset ovat riippuvaiset. Kun tähän vielä lisätään se, että maapallon vähenevistä luonnonvaroista on vuosi vuodelta taistelemassa yhä lisääntyvä väkimäärä, voi-

daan nähdä, kuinka väistämättömään umpikujaan nykyinen kehitys johtaa.

Ennen pitkää ihmiskunnan on ryhdyttävä säästämään eräitä tärkeitä luonnonvaroja sekä toisaalta tehtävä kaikkensa tuotannon kehittämiseksi elinympäristömme kanssa sopusointuiseksi. Tuotannon perusteet on muutettava. Lisääntyvään raaka-aineiden kulutukseen ja lisääntyvään saastumiseen johtavasta nykymuotoisesta taloudellisesta kasvusta on joskus pakko luopua. Tapahtuuko se kymmenen, kahdenkymmenen, viidenkymmenen vai sadan vuoden kuluttua, sitä on vaikea sanoa.

Kun keskittymisen tie on kuljettu loppuun, aloitetaan voimakas desentralisaatio. — Niin kauan kun yleistä talouspolitiikkaa hoidetaan mahdollisimman suurta taloudellista kasvua tavoitellen, niin kauan kehitysaluepolitiikkaan on miltei mahdotonta saada riittävää tehoa. Toisaalta taas joskus väistämättä joudutaan tilanteeseen, jossa desentralisaatio on samalla tavalla 'ainoa' ja 'luonnollinen' vaihtoehto kuin nyt on keskittyminen ja kehitysalueiden autioituminen.»

Tätä taustaa vasten asetin kehitysaluepolitiikalle kaksi ajankoh- taista tavoitetta: alueelliset väestötavoitteet ja niihin pohjautuvat elinkeino-, sosiaali- ja kulttuuripoliittiset ohjelmat sekä ruuhka- alueiden kasvuun puuttumisen. Viimeksimainitusta sanoin:

»Olen tullut täysin vakuuttuneeksi siitä, että kehitys- aluepolitiikan voimistaminen edellyttää yritysten sijoit- tumista ohjaavan järjestelmän luomista. Ei ole mahdol- lista eikä tarpeenkaan luoda yksityiselle talouselämälle järjestelmää, joka määräisi minne yritys on sijoitettava.

Sen sijaan on tarpeen ja mahdollista luoda järjestelmä, jolla voidaan määrätä minne yritys ei voi sijoittua. Tämä käy päinsä esimerkiksi määräämällä tiettyä kokoa suuremman teollisuuskiinteistön rakentaminen luvanvaraiseksi. Lupia myönnettäessä tulisi pyrkiä estämään yritysten sijoittuminen paikkakunnalle, jolla on tyypilliset ruuhka-alueen tunnusmerkit kuten työvoimapulaa. Tietysti tällaisen järjestelmän tulee olla riittävän joustava. Tämän lisäksi olisi säädettävä erityinen vero tai maksu niille yrityksille, jotka kaikesta huolimatta sijoittuvat ruuhka-alueille. Tämä ylimääräinen taloudellinen rasitus käytettäisiin niihin ylimääräisiin kustannuksiin, jotka aiheutuvat yrityksen sijoittumisesta ruuhka-alueelle.»

Syksyllä 1973 eduskunta käsitteli Suomen ja EEC:n välistä vapaakauppasopimusta. Sosialidemokraatit vaativat sopimuksen hyväksymisen ehtona säädettäväksi ns. suojalakeja. Keskustapuolueella ei ollut vastaavanlaisia vaatimuksia, mutta olimme edellyttäneet, että tässä yhteydessä tehostetaan aluepolitiikkaa nimenomaan ruuhka-alueiden kasvua hillitsemällä. EEC-selvitustoimikunta, jossa olin keskustapuolueen edustajana, oli yksimielisesti tukenut vaatimustamme aluepolitiikan tehostamiseksi. Hallituksessa esityksemme oli hylätty. Tästä kiukustuneena käytin eduskunnan täysistunnossa jyrkkäsanaisen puheenvuoron.

Aluksi perustelin aluepolitiikan tehostamisen tarvetta:

»Erityisen huolissamme olemme olleet siitä syystä, että sopimuksen solmiminen merkitsee alueellisen keskittymisen voimistumista. Kehitysalueiden nykyinen teollisuus näyttää kyllä hyötyvän aika tavalla sopimuksesta.

Sen sijaan Euroopan markkinoiden varaan rakentuva uusi teollisuus pyrkii ilmeisesti sijoittumaan Helsingin seudulle ja muille ruuhka-alueille, kuten Efta-kaudella syntynyt teollisuus on sijoittunut — onhan Helsingin seutu yksinään saanut yli 90 % viime vuosikymmenellä tapahtuneesta työpaikkojen lisäyksestä. Tästä syystä keskustapuolueen päättävät elimet ovatkin viimeisen puolentoista vuoden aikana useaan otteeseen vaatineet, että ruuhka-alueiden kasvua on ryhdyttävä lainsäädännöllisin toimenpitein rajoittamaan. Olemme uskoneet, että tämä on poliittisesti mahdollista, sillä sosialidemokraatit ovat iloksemme tehneet samansisältöisen päätöksen.»

Totesin meidän joutuneen vakavasti epäilemään SDP:n vilpittömyyttä, kun hallituksen asianomaiset jäsenet suunnitteluministeri Matti Louekoski ja työministeri Valde Nevalainen eivät olleet saaneet aikaan ehdotuksia ruuhka-alueiden kasvun rajoittamisesta. Jatkoin:

»Kun asianomaiset sosialidemokraattiset ministerit eivät ole tehneet ehdotuksia ruuhkalainsäädännöksi, laadittiin keskustapuolueen piirissä suunnitelma, jonka mukaan valtiovarainministeriöstä esiteltävään investointiverolakiin tehtäisiin tarvittavat muutokset alueellisen kehityksen tasapainottamiseksi. Tarkoituksena oli, että investointivero olisi ulotettu koskemaan myös tuotannollisia investointeja. — Verosta olisi voitu myöntää vapautus, mikäli sijaintipaikka on aluepoliittisesti hyväksyttävissä tai jos yritys kykenee esittämään pitävät perustelut, joiden mukaan se ei voi sijoittua muualle kuin ruuhka-alueille. Tämä laki olisi merkin-

nyt nimenomaan myös ns. väli-Suomen aluepolitiikan aloittamista, sillä se olisi siirtänyt ruuhka-alueiden kasvua myös Etelä-Suomen pienempiin keskuksiin ja taajamiin.

Ministerivaliokunnassa lakiesitys vesitettiin siten, että se tulisi tuotannollisten investointien osalta koskemaan vain Helsingin seutua. Enempään eivät ystävämme sosialidemokraatit suostuneet. Hallituksessa SDP ei suostunut edes Helsingin seudun kasvun rajoittamiseen, vaan edellyttivät, että investointiverolaki säädetään periaatteessa entisessä muodossa.»

Arvostelin puheessani ankarin sanoin sosialidemokraatteja heidän politiikkansa kaksinaamaisuudesta ja sekavuudesta. Vähintään yhtä tyytymätön olin oman puolueeni ministeriryhmään, mutta tämän jätin eduskunnassa sanomatta. Oman puolueen arvosteleminen jäi pari viikkoa myöhemmin pidettävään puoluevaltuuskunnan kokoukseen.

Pommipuheesta muutoksen aikaan

Joulukuun 1. päivänä ilmoitin puoluevaltuuskunnalle, etten »katso voivani nykyisillä edellytyksillä jatkaa puolueen varapuheenjohtajan tehtävässä ensi kesän jälkeen». Perustellessani ilmoitustani kuvasin aluksi lyhyesti nopean teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttamia epäkohtia. Sen jälkeen arvostelin kovin sanoin keskustapuolueen politiikkaa:

»Näyttää siltä, ettei keskustapuolueen politiikassa ole ollut eikä ole selkeää näkemystä siitä, mitä yhteiskunnassamme on tapahtumassa ja miten meidän tulisi tapahtuvaan kehitykseen suhtautua. Vuoden 1968 yle-

sohjelman mukaan puolueemme kannattaa voimakasta kasvupolitiikkaa ja rakennemuutoksen nopeuttamista, eli politiikkaa, joka musertaa maaseudun. Poliittista voimaamme ei käytännön politiikassa käytetä maailmankatsomuksemme mukaisesti parhaalla mahdollisella tavalla, vaan me näpertelemme toisarvoisten asioiden parissa. Viimeisenä murheellisena esimerkkinä tästä on suhtautuminen ruuhka-alueiden kasvun rajoittamista tarkoitaviin lukuisiin puoluevaltuuskunnan päätöksiin. Vaikka puoluevaltuuskunta on määritellyt useissa päätöksissään ruuhka-alueiden kasvun rajoittamisen ensisijaisen kiireelliseksi aluepoliittiseksi toimenpiteeksi, ei asiaa saatu hallituksen käsittelyyn ennen kuin muutama viikko sitten, ja silloinkin asiasta vähin äänin ja taistelutta luovuttiin. Muutoinkin on aluepolitiikkamme ollut liian ponnetonta.»

»Viime aikoina olen siis tullut kipeästi tajuamaan, kuinka elintärkeää puolueemme ja koko yhteiskunnan kannalta on se, että keskustalainen maailmankatsomus pääsee taas puhtaimmillaan ja tehokkaasti vaikuttamaan yhteiskuntapolitiikassamme. Toisaalta aatteellisesti puhdaslinjainen keskustalaisuus alkaa selvästi saada yhä laajempaa ymmärtämystä osakseen. Samaan aikaan olen joutunut toteamaan, että puolueemme käytännön politiikasta puuttuu miltei tyystin aatteellinen näkemys. Siitä puuttuu sellainen ote ja jäntevyys, joka vakuuttaisi ihmiset aattemme peruslinjasta. Käytännön politiikkamme ei toteuta aatteellisesti linjakkaiden, puoluevaltuuskunnan lähes yksimielisesti hyväksymien uusien ohjelmien henkeä ja kirjainta. Aatteellinen rämettyneisyys on puolestaan johtanut mm. siihen, että politiikkamme rajalinja oikealle on viime aikoina hä-

märtynyt. Tämä kävi ilmi esimerkiksi korkeakoulujen hallinnonuudistusta käsiteltäessä, jolloin puolue ratkaisun hetkellä hylkäsi tyystin opiskelijajärjestönsä käsitykset ja sivuutti puoluevaltuuskunnan ja puoluehallituksen lukuisat päätökset.»

Arvostelin voimakkaasti puolueen sisäisen päätöksenteon järjestelmää, joka ei toiminut riittävän kansanvaltaisesti. Asioita ei riittävästi käsitelty puolueen päättävissä elimissä eikä niiden päätöksiä otettu riittävästi huomioon. Näillä perusteilla ilmoitin, että näen nykyisillä edellytyksillä turhaksi jatkaa yrityksiä vaikuttaa puolueen politiikkaan varapuheenjohtajan tehtävissä. Joutuisin vain puolustamaan politiikkaa, jota en sisimmässäni pidä oikeana. Totesin voivani nykyoloissa toimia yhteiskunnallisen vakaumukseni hyväksi tehokkaammin muilla keinoin.

Puheeni jälkeen alkoivat arvailut minun *todellisista* vaikutuksistani. Yksi arvauksista oli, että pyrkisin jo seuraavassa puoluekokouksessa puolueen puheenjohtajaksi. Niin en ajatellut. Pidin itsestäänselvyyttenä, että Johannes Virolainen jatkaa puheenjohtajana. Tarkoitin mitä sanoin: en ole käytettävissä ellei meno muutu.

Olin pyrkinyt »pommipuheellani» ensi sijassa saamaan aikaan »laajan keskustelun puolueemme aatteesta, tavoitteista ja linjasta». Itse lupasin palata tähän keskusteluun toisessa yhteydessä. Tällä viittasin suunnitelmaani kirjoittaa kirja.

Kirjan pääsanoma oli valmiina mielessäni. Tahdoin kirjoittaa teoksen, jolla voisin laajasti ja seikkaperäisesti osoittaa keskustapuolueen aatteellisen linjan hämärtyminen ja sen seuraukset ihmisille, luonnolle ja maamme taloudelle.

Kun otin yhteyden aikaisemman kirjani kustantaneeseen Kirjayhtymään, kohtasin ongelman. Kirjayhtymä arkaili, voisiko se julkaista kirjan, joka voisi olla poleeminen Johannes Virolaista

kohtaan. He halusivat ennen vastauksen antamista tietää kirjahankkeistani enemmän. Poltin tästä päreeni ja otin yhteyden WSOY:öön. Hannu Tarmio otti mielellään kirjan julkaistavakseen.

Kirjan lähtökohdaksi otin Santeri Alkion ajatukset ja maalaisliiton puolueohjelmat. Kuvasin, kuinka sosialidemokraatit Pekka Kuusen johdolla kehittivät taloudellisen kasvun suorastaan ideologiakseen ja kuinka he sitä 1960-luvun lopulla Mauno Koi-viston johdolla toteuttivat.

Omaa puolueuttani arvostelin siitä, että se ajautui kasvupolitiikan myötäilijäksi ja jopa kannattajaksi. Tämä perustui mielestäni aatteelliseen hämärtymiseen, mikä kävi ilmi mm. Tampereella vuonna 1968 pidetyssä puoluekokouksessa hyväksytystä yleisohjelmassa. Vaadin suunnan muutosta sekä keskustapuolueen politiikkaan että Suomen kehitykseen. Kirjani nimeksi merkitsin »On muutoksen aika».

Jo ennen kirjan julkaisemista otin julkisuudessa tarkasteltavakseni yhden vuoden 1968 yleisohjelmaan sisältyneen puutteen: keskustapuolueen suhteen yhteiskuntajärjestelmään.

Tammikuussa 1974 ilmestyneessä »Kansamme puolesta»-lehdessä julkaistiin artikkelini »Keskusta-aate kestää nykyajan haasteet», jossa pyrin kolmen ruudukon avulla osoittamaan, että keskustapuolue ei ole vain ei-sosialistinen vaan myös ei-kapitalistinen puolue; rajalinja oikealle oli hämärtynyt, kuten puoluevaltuuskunnan puheessani olin todennut.

Artikkelini mukaan keskusta kannattaa parlamentaarista demokratiaa, sekataloutta, puitetaloutta ja rakenteeltaan *desentralistista* talousjärjestelmää. Katsoin, että keskustan omaleimaisuus tulee parhaimmin esiin toteuttamalla puolueen omien ihanteiden mukaista talouspolitiikka, jolle on ominaista pyrkimys kohti hajautusta.

Kansamme puolesta -lehden artikkelin sisältämät ajatukset

tulivat oleelliseksi osaksi kirjaani. Kirjoitin teokseni lähes kokonaan eduskunnan talviloman aikana ja se ilmestyi loppukeväällä.

Kirja sai hyvän vastaanoton. Aatteellisia kysymyksiä harrastaneet keskustalaiset olivat siitä suorastaan innostuneita. Lähetin lämpimäiskappaleen myös presidentti Urho Kekkoselle. Tapausin häntä hieman myöhemmin. Hän kommentoi kirjaani melko nuivasti. Jälleen minulle jäi se tunne, etten ollut saanut ajatuksiani ymmärretyiksi.

Pääjohtaja Mauno Koivisto arvioi kirjaani Suomen Sosialidemokraatin palstoilla syyskuun alussa 1974. Hänen yleisarvionsa oli:

»Paavo Väyrysen julkisuuteen saattama 'On muutoksen aika' on osin sekava, osin epätoivoinen, mutta ei mitätön kirja.»

Koivisto esitti kirjani sisällöstä tulkintoja, joille siitä ei löydy pohjaa eikä tukea.

»Kirjan poliittisen sisällön kärki on suunnattu keskustapuolueen johtoon; ystävät halutaan löytää lähinnä taistolaisten kommunistien piiristä. Kirjan talouspoliittisen sisällön kärki on suunnattu kasvupolitiikkaa vastaan ja tavoiteltu tulevaisuuden näkymä on löydetty menneestä ohieletystä ajasta.»

»Vain epätoivoinen ihminen voi Väyrysen lailla vakavissaan uskoa, että jokin merkittävä määrä maataloudesta irtautunutta väkeä olisi ohjattavissa takaisin harjoittamaan maataloutta Väyrysen ihannoimalla tavalla ilman koneita, lannoitteita ja myrkkyyä.»

Koivisto teki kirjani perusteella myös poliittisen arvion ja johtopäätöksen:

»Väryksen linja edustaa oppositioon hivuttautumista: kaikkien niiden liittoa, joita yhdistää sosialidemokratian vastaisuus. Keskustapuolueelle se ilmeisesti merkitsisi vallan kahvasta luopumista, mutta ei silti suinkaan mitään uutta uljasta eloa. Toisin kuin Värynen ilmeisesti edellyttää, en suinkaan omalta osaltani ollut tyytyväinen kansanrintamahallitusten aikaansaannoksiin. — Kun nyt luin Väryksen kirjan, voin tämän päivän näkökulmasta todeta, että ei kaikki kansanrintamahallitusten aikana koettu mikään turha vaiva ollut. Kun aikaa kuluu ja edellytykset paranevat — ja niitä voidaan aina yrittää parantaa — voidaan ehkä uudelleen yrittää jatkaa siitä eteenpäin, mihin työväenpuolueitten yhteistoiminnassa viimeksi jäätiin.»

Vuonna 1979 Mauno Koivisto tuli jälleen kansanrintamahallituksen pääministeriksi. Hallitusneuvotteluissa hän sanoutui varsin selvin sanoin irti 1960-luvun lopun kasvupolitiikasta. Hän muistutti siitä, että kasvupolitiikan isä oli Pekka Kuusi.

Keskustapuolue ja MTK

Toinen 1970-luvun alun suuri projektini oli maatalouspoliittisen päätöksenteon uudistaminen. Ensimmäisen kerran otin tähän asiaan laajemmin kantaa keskustanuorten suvijuhlilla Punkaharjulla 5.6.1971. Tuolloin oli meneillään vaihe, jolloin keskustapuolue pyrki jälleen saavuttamaan maatalousväestön luottamuksen. Tässä työssä oli onnistuttu siihen mennessä hyvin. Varoitin puheessani siitä, että tämän menestyksen mukanaan tuo-

ma tyytyväisyys saattaa olla vaarallista, ellei samaan aikaan tarkastella puolueen tulevaisuutta myös pitemmällä tähtäyksellä.

Lähtökohtani oli, että puolueen kannattajien selvä enemmistö ja puolueen luottamushenkilöiden vielä selvempi enemmistö oli maatalouden harjoittajia. Puolueen tulevaisuuden rakennustyötä oli siis tarkasteltava maatalousväestön näkökulmasta ja puolueen uudistamisen oli tapahduttava sen ehdoilla — muutoin tämä keskustelu jäisi vaille asiallista merkitystä.

Lähtökohtani oli synkkä arvio siitä, kuinka viljelijäväestö tuolloin suhtautui puolueeseen:

»Maatalousväestön keskuudessa katsotaan melko yleisesti, että keskustapuolueen on kaikin voimin paneuduttava maatalouskysymysten hoitamiseen, koska puolue on ainoa kanava, jota kautta se tuntee voivansa tehokkaasti ajaa asioitaan.

Kun viljelijäväestön asema varsinkin viime vuosina on heikentynyt suhteessa muihin väestöpiireihin, on moni viljelijä vastustajiemme propagandatulvassa tullut siihen käsitykseen, että vaikeudet johtuvat keskustapuolueen huonosta halusta hoitaa maatalousasioita. Tästä on johtopäätöksenä ollut entistä tiukempi vaatimus, että puolueen on keskityttävä maatalousasioiden ajamiseen ja lopetettava puheetkin kannatuksen laajentamisesta muihin väestöpiireihin. Tämä lyhyellä tähtämellä joidenkuiden mielestä oikealta tuntuva ratkaisu kääntyy kuitenkin ajan mittaan maataloudenharjoittajia vastaan.

Tarrautuminen pelkästään maatalouskysymyksiin kaventaa puolueen kannatuspohjaa nykyisestäänkin, mikä merkitsee puolueemme vääjäämätöntä pienenemistä maatalousväestön määrän tulevina vuosina nope-

asti supistuessa. Voidaan ajatella, että puolueen eduskuntaryhmässä olisi parin vuosikymmenen kuluttua tätä tietä ehkä noin 15 edustajaa. Vaikka niin pieni ryhmä tekisi kaikkensa, ei se kykenisi riittävästi turvaamaan maatalousväestön asemaa.»

Totesin, että maalaisliiton ensimmäiset vuodet keskustapuolueena eivät olleet tuottaneet toivottua tulosta, vaan puolue oli kokenut vaalitappion toisensa jälkeen. Uusia kannattajia ei ollut juurikaan kyetty hankkimaan, mutta SMP oli keinoja kaihtamatta lohkaissut kipeän loven puolueen maaseutukannatukseen, »Ovatko ne erehtyneet, jotka ovat lähteneet viemään puoluetta yleispuolueeksi?», kysyin.

Ongelmaksi totesin sen, että puolueen ulkoinen yleiskuva on maatalouden läpituunkema. Tämän vuoksi meidän hyvät tekemme esimerkiksi vähimmäispalkkajärjestelmän aikaansaamiseksi ja korkeakoulujen hallinnon uudistamiseksi eivät ole olleet ääntäjien silmissä uskottavia. Jatkoisin näin:

»Viljelijöiden mielestä esittämäni väite saattaa sisältää sen ajatuksen, että maatalousasioita ei saa ajaa niin voimakkaasti kuin tähän asti. Näin ei ole asianlaita. Maatalousasioita on mielestäni ajettava nykyistä tehokkaammin, mutta samalla maatalouden kannalta nykyistä viisaammin. Maatalousväestöllä on tällä hetkellä käytössään kolme voimaa ammatillisten asioidensa hoitamiseksi: maataloustuottajajärjestö, keskustapuolue sekä kaupalliset järjestöt. Näiden kolmen lohkon toiminnan tehokkuudesta erikseen ja yhdessä riippuu maatalousväestön tulevaisuus maassamme.»

Suurimmaksi puutteeksi totesin sen, että tuottajajärjestön ja puolueen suhteet eivät ole kohdallaan. Ongelmana on se, että tuottajajärjestö arvostelullaan heikentää puolueen kannatusta viljelijöiden keskuudessa. Toisaalta MTK on liian heikko, joten maatalousasiat rasittavat puoluetta ja sen kuvaa liiaksi. Yhdeksi syyksi ammatillisen järjestäytymisen heikkouteen myönsin sen, että »puolue on poliittisista syistä halunnut omia maatalousasiat itselleen».

Totesin, että puolueen ja MTK:n välisen vastakkainasettelun yhtenä syynä on se, että maataloustuloratkaisut tehdään maataloustuottajien ja kuluttajien edustajana esiintyvän valtiovallan välillä. »Mutta pitääkö asioiden välttämättä olla näin?», kysyin ja vastasin:

»Eikö olisi perusteltua liittää maataloustuloratkaisu yleisiin työmarkkinapoliittisiin neuvotteluihin? Tällöin kaikki tulonsaajapiirit olisivat saman pöydän ympärillä ja voitaisiin yhdessä vertailla eri väestöpiirien oikeudenmukaista tulokehitystä ja tehdä sen perusteella ratkaisut. Näissä neuvotteluissahan olisi läsnä kaikkien kuluttajapiirien edustus. Tämä rakenteellinen muutos aiheuttaisi sen, että tuottajajärjestön vastapuoli ei olisi enää hallitus eli keskustapuolue vaan muut etujärjestöt.

MTK:n siirtyminen neuvotteluihin SAK:n ja STK:n kanssa panisi luultavasti vauhtia myös maatalousväestön ammatilliseen järjestäytymiseen, jonka pitäisi nykyoloissa olla tiivistä yli puoluerajojen. Muutoin ei MTK etujärjestöjen kamppailussa voi maataloutta menestyksekkäästi puolustaa. Johdon kovuus ei auta ellei takana ole luotettava kenttä. Ymmärrän varsin hyvin, ettei neuvottelumenettelyn muutos ole mitenkään yksioikoi-

nen eikä yksinkertainen asia, mutta siihen toisaalta liittyy painavia etuja.»

»Köyhän asialla» -kirjassani kiittelin sitä tapaa, jolla syksyn 1971 maatalouskiista hoidettiin:

»MTK esiintyi tässä asiassa etujärjestön tapaan tiukan päättäväisesti. Keskustapuolue puolestaan asettui tukemaan tuottajien etujärjestön vaatimuksia, koska ne olivat puolueen mielestä oikeutettuja.»

Kommentoin myös kokoomuksen muutama kuukausi aikaisemmin MTK:lle jättämää kirjelmää, jossa paheksuttiin sitä, että järjestön johtopaikat ovat keskustalaisten hallussa eikä kokoomuksella ole siellä riittävää jalansijaa:

»Mielestäni kokoomuksen vaatimus poliittisen jakautuman tasapainottamiseksi tuottajajärjestössä olisi hyvä toteuttaa, mutta samalla järjestön sisäinen ja ulkoinen toiminta olisi politisoitava. Mielestäni tuottajajärjestön pitäisi avoimesti tukea niitä ryhmiä, jotka toteuttavat parhaimmin sen tavoitteita.»

Vastasin myös niille, jotka olivat esittämäni ajatusten vuoksi pahoittaneet mielensä:

»Olen jo tähän mennessä saanut havaita, että esittämäni ajatukset ovat kipehelliä. Monelle varsinkin tuottajajärjestössä mukana olevalle esittämäni ajatukset saattavat tuntua 'hyökkäilyltä' ja 'MTK:n saavutusten ja merkityksen väheksymiseltä' erityisesti siksi, että olen joutunut yksipuolistamaan sanontaani saadakseni ajatusra-

kennelmani selviksi ja saadakseni myös aikaan keskustelua näistä tärkeistä asioista. Ympäripyöreitä ajatuksia on turha esittää. Toivoisin kuitenkin, että näistä asioista olisi mahdollista rauhallisesti ja viileästi keskustella ilman arvovaltamuureja, sillä nykyiset raiteet johtavat väistämättä umpikujaan.»

Maatalouspoliittisen päätöksenteon järjestelmä askarrutti minua siinä määrin, että suunnittelin tätä aihepiiriä myös lisensointityöni ja väitöskirjani aiheeksi. Kesäkuun lopulla 1973 lähetin Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella työskennelleelle tohtori Ilkka Heiskaselle alustavan tutkimussuunnitelman aiheesta »Maatalouden suunnittelu- ja ohjausjärjestelmä». Tarkoitukseni oli laatia viitekehys, joka pohjautuisi niihin eri asteisiin tavoitteisiin, joita eri tahot voivat maatalouspolitiikalle asettaa. Tutkimuksen empiirisen osan yhteydessä toivoin voivani »esittää joitakin ajatuksia siitä, kuinka maatalouden päätöksenteko-, suunnittelu- ja ohjausjärjestelmää olisi kehitettävä».

Väitöskirjan teosta ei tuolloin kuitenkaan tullut mitään. Muut kiireet painoivat päälle.

Suunnitelma suurkeskustan luomiseksi

Samaan aikaan kun uudistusvoimat pyrkivät muokkaamaan keskustapuolueesta aatteellista yleispuoluetta ja turvaamaan siten keskustan vaikutusvallan, oli vireillä myös laajempi suunnitelma keskustavoimien painoarvon lisäämiseksi Suomen poliittisessa elämässä. Tämän projektin nimi oli »K 80».

K 80 tähtäsi siihen, että Suomeen muodostettaisiin uusi poliittinen ryhmittymä, joka koostuisi keskiryhmistä ja kokoomuksen maltillisista voimista. Suunnitelman mukaan kokoomus tuli hajottaa kahtia, jolloin uuden puolueen ulkopuolelle jäisi äärioi-

keistolainen ryhmittymä.

En ollut mukana, kun K 80 perustettiin, vaan tulin eräiden muiden tapaan mukaan vasta myöhemmin. Ydinjoukon muodostivat Juha Vikatmaa, Mikko Immonen, C. O. Tallgren ja Juha Sipilä. Myöhemmin mukana olivat mm. Pertti Salolainen ja Pär Stenbäck. Usein mukana oli myös Ahti Karjalainen. Työtä avusti Jussi Kaistin johtama toimisto.

K 80 perustettiin sosialidemokraattien ylivallan lopettamiseksi Suomen poliittisessa elämässä. Perusongelmana oli poliittisen keskustan hajanaisuus. Keskustavoimia oli keskiryhmien lisäksi myös kokoomuksen sisällä. Näin ollen keskustavoimien vaaleissa saama kannatus pirstoutui ja keskusta sai vähän kansanedustajia. Lisäksi keskustavoimat eivät voineet olla riittävässä yhteistyössä keskenään, kun osa niistä oli sidoksissa äärioikeistoon ja siten yleispoliittisessa paitsiossa. Näissä oloissa sosialidemokraateilla oli ehdoton ylivalta muihin puolueisiin nähden. Näköpiirissä oli jopa vasemmistoenemmistö seuraavissa eduskuntavaaleissa.

Ajatus uuden puolueen perustamisesta syntyi ilmeisesti kokoomuksen remonttimiesten keskuudessa. Se sopi hyvin keskustapuolueelle, joka olisi tätä kautta saanut voimanlisää itselleen. Uuden puolueen perustaminen liittyi ajatuksiin Ahti Karjalaisen valitsemisesta presidentiksi vuonna 1978. Työ kuitenkin tehtiin siten, että laadituissa muistioissa presidenttikysymystä ei käsitelty. Hankkeelle piti saada mm. Johannes Virolaisen ja Harri Holkerin tuki, joten sen piti näyttää pelkältä puoluekentän uudelleenjärjestelyltä. Karjalaisen tehtävänä oli pitää Urho Kekkonen sopivalla tavalla tietoisena vireillä olevasta suunnitelmasta.

K 80 oli enemmän kuin keskusteluryhmä. Kysymyksessä oli projekti, jonka puitteissa tehtiin yksityiskohtainen suunnitelma uuden puolueen muodostamisesta. K 80 tuotti laajoja ja yksi-

tyiskohtaisia muistioita siitä, millainen olisi uuden puolueen organisaatio ja ohjelma. Lisäksi hahmoteltiin erilaisia vaihtoehtoja niistä menettelytavoista, joilla uusi puolue synnytetäisiin.

K 80 toimi erityisen aktiivisesti vuoden 1973 loppupuolella, jolloin suunnitelmaa käsittelevät muistiot koottiin vuoden 1974 syksyyn ulottuvaksi toimintasuunnitelmaksi.

Esillä oli kaksi periaatteellista mallia uudeksi puolueeksi: kattojärjestön luominen tai ns. parlamenttipuolue. Ensimmäinen malli olisi merkinnyt mukana olevien ryhmien — keskustapuolueen, RKP:n, LKP:n ja maltillisen kokoomuksen — toimimista ainakin aluksi itsenäisinä puolueina. Myöhemmin ne olisivat voineet sulautua yhteen. Parlamenttipuoluemallissa olisi muodostettu kaikkien keskustavoimien yhteinen parlamenttiryhmä, jonka muodostamisen yhteydessä olisi sovittu yhteistyöstä puolueiden tasolla.

Suunnitelmat tähtäsivät syksyyn 1974. Maalis-huhtikuussa oli tarkoitus päättää, kumpi malli valitaan. Parlamenttipuolue olisi perustettu syys-lokakuussa 1974. Samaan ajankohtaan mennessä piti saada aikaan äärioikeistolainen ryhmittymä siinä tapauksessa, että edettäisiin kattojärjestön tietä. Uuden puolueen nimeksi kaavailtiin mm. yhteistyöliittoa tai sosiaalista yhteistyöliittoa.

Paljon päänvaivaa nähtiin sen selvittämiseksi, kuinka suunnitelmasta kerrottaisiin avainhenkilöille, joita olivat Harri Holkeri, Johannes Virolainen ja myöhemmässä vaiheessa myös Urho Kekkonen. Lopulta päädyttiin siihen, että Tallgren kertoo suunnitelmasta Johannes Virolaiselle, joka puolestaan hoitaisi Holkerin.

Virolaisen informoimiseksi laadittiin erityinen muistio. Siinä lähtökohdaksi otettiin mielipidemittauksista näkyvä uhka SDP:n vahvistumisesta, mikä saattaisi johtaa vasemmistoenemistööseen. Keskiryhmien asema hallituksessa oli heikentynyt sen

jälkeen, kun ammattiministerinä hallitukseen tullut Heikki Tuominen oli siirtynyt yhä selvemmin SDP:n leiriin. Huolestuttavinta oli se, että SDP:llä oli vahva asema nuorten keskuudessa, mikä vinoutti koko nuorisopolitiikan kentän vasemmistolaiseen suuntaan.

Tallgrenin oli määrä kertoa Virolaiselle, että keskusteluissa Immosen, Sipilän ja Vikatmaan kanssa on syntynyt ajatus poliittisen kentän nelijaosta, jossa kaikki keskustavoimat koottaisiin yhteen. Omana ratkaisumallinaan hänen tuli esittää kattojärjestöä noudattaen seuraavia periaatteita:

- pysyvä hallitusyhteistyö (yhtenäinen suhtautuminen hallitusvastuuseen)
- pysyvät valtakunnalliset vaaliliitot
- päätäntävällän jako kannatuksen suhteessa
- kunkin puolueen omaleimaisuuden säilyttäminen
- puolueorganisaatioiden säilyttäminen
- yhteinen väljä rakenteinen periaateohjelma, jonka lisäksi puolueilla olisi omat ohjelmansa

Tallgrenin oli määrä ehdottaa työryhmän perustamista tätä asiaa tutkimaan. Mukaan voisivat tulla esim. Immonen, Sipilä, Stenbäck ja Vikatmaa. Kaksi viimeksimainittua piti esittää siitä syystä, että RKP:n ja kokoomuksen puoluesihteerien olisi vaikea osallistua työhön, joka saattaisi johtaa näiden puolueiden hajoitumiseen.

Lopuksi Tallgrenin oli määrä kertoa keskustelleensa asiasta myös Karjalaisen kanssa. Tällä perusteella Tallgren arvelisi, ettei Karjalainen vuotaisi asiaa julkisuuteen eikä asettuisi oppositioon, jos hänelle tästä suunnitelmasta kerrottaisiin.

Tähän loppuvat muistiinpanoni ja muistikuvani K 80 -hankkeesta. Ilmeisesti se raukesi meneillään olleeseen valtapoliitti-

seen kehitykseen ja epäilykseen puolueiden johtohenkilöiden halukkuudesta sen toteuttamiseen. Hankkeen ilmitulo olisi toisaalta ollut monille kiusallista — riskejä ei voitu ottaa. Jäljelle siitä jäi pyrkimys keskiryhmien yhteistyön kehittämiseen — ja Eeva Kuuskoski-Vikatmaan siirtyminen kokoomuksesta keskustapuolueeseen kesällä 1980.

Vaikka olin siis mukana K 80 -hankkeessa ja olisin ollut mukana sen toteuttamisessa, olin kaiken aikaan empivä sen järkevyyden suhteen. Erityisesti minua arvellutti se, ettei keskustapuolueen oma aatemaailma olisi ehkä saanut kovin vahvaa jalansijaa uudessa liittopuolueessa. Toisaalta keskustapuolueen oma kuva olisi tässä yhteistyössä saattanut hämärtyä. K 80 oli ensi sijassa valtapoliittinen hanke. Lisäksi epäröintiini vaikutti se, että keskustapuolueessa oli meneillään lupaava uudistustyö, joka näytti tarjoavan mahdollisuudet puolueen uuteen nousuun. Nimenomaan syksyllä 1973 uskoni tähän kyllä aika tavalla horjui.

Yhteys Urho Kekkoseen syntyä

Syksyn 1973 tapahtumilla oli oma valtapoliittinen taustansa sekä keskustapuolueessa että suhteessani Urho Kaleva Kekkoeseen.

Maalaisliitto-keskustapuolueessa oli koko sen olemassaolon ajan käyty ankaraa sisäistä valtataistelua. Urho Kekkonen joutui politiikassa mukana ollessaan käymään jatkuvaa taistelua puolueen sisäisen oikeiston kanssa. Virolainen syrjäytti V. J. Sukselaisen puheenjohtajan paikalta Kouvolan puoluekokouksessa vuonna 1964 äänin 888–866. Tämän taistelun ja täpärän äänestysratkaisun haavat olivat vielä vereslihalla, kun pääsin seuraamaan KOL:n pääsihteerinä puoluehallituksen työvaliokunnan kokouksia vuonna 1969. Osat olivat kuitenkin vaihtuneet: Jo-

hannes Virolaisesta oli tullut puolueen vanhoillisten voimien luottomies. Jo vuosien ajan tohtorit Ahti Karjalainen ja Johannes Virolainen olivat käyneet keskinäistä presidenttiehdokaskilpaansa.

Mikkelin puoluekokouksessa vuonna 1970 tohtoreiden intressit yhdistyivät. Virolainen säilytti puheenjohtajan paikkansa Karjalaisen tuella. Hintana olivat pääministeriys ja puoluesihteerin paikka.

Pian Karjalaisen hallituksen muodostamisen jälkeen tohtoreiden erimielisyydet tulivat jälleen esiin. Varsinkin maatalouspolitiikassa Virolainen hiillosti hallitusta. Ja syksyllä 1972 hän oli taustalla vaikuttamassa siihen, että hallitus kaatui.

Varapuheenjohtajaksi tultuani aloin käyttää puoluevaltuuskuntaa, puoluehallitusta ja puoluehallituksen työvaliokuntaa foorumeina, joilla ajoin tärkeinä pitämiäni asioita eteenpäin. Sain puolue-elinten enemmistön tuen useimmille ajatuksilleni ja pyrin siellä aikaansaamaan ministeriryhmää ja eduskuntaryhmää sitovia päätöksiä. Tähänhän viittasin myös pommipuheessani. Olin todella suuttunut siitä, ettei puolue-elinten päätöksiä noudatettu.

Olin alusta alkaen tietoinen jännitteestä Urho Kekkosen ja Ahti Karjalaisen välillä. Ajattelin silloin, että Kekkosen luopumisilmoitus pitää ja että Ahti olisi paras mies hänen seuraajakseen. Lähdin joka tapauksessa siitä, että pyrin ylläpitämään hyviä suhteita molempiin.

Aluksi minulla ei ollut mitään yhteyksiä Kekkoseen. Keväällä 1972 hän lähetti minulle nipun aluepolitiikkaa käsitteleviä lehti-leikkeitä. Ymmärsin hänen vihjaavan, että voisin ottaa yhteyttä häneen, mutta en ottanut. Tämä oli kaiketi tiettyä lojaalisuutta Karjalaista kohtaan.

Olin pettynyt siihen, että Karjalainen ei näyttänyt ymmärtävän »vihreän aallon» ajatuksia. Olin pettynyt myös siihen, että hän

pysyi »tosiuskovaisten» muodostaman piirin sisällä eikä avautunut avoimeen yhteydenpitoon kanssani. Syksyn 1972 hallitusratkaisun yhteydessä kävi ilmi, että lojaalisuus välillämme oli ollut yksisuuntaista.

Näissä oloissa aloin syksyllä 1973 harkita uudelleen suhdettani Urho Kekkoseen. Ajattelin, että minun olisi sopivan tilaisuuden tullen haettava yhteyttä häneen. Tämä käsitykseni vahvistui, kun alkoi käydä selväksi, että hänen presidenttikautensa jatkuisi poikkeuslain turvin vuoteen 1978. Edessä oli runsas neljä vuotta hänen presidenttikauttaan.

Tilaisuuteni tuli, kun pömmipuheen pitämisen aika koitti. Ennen puoluevaltuuskunnan kokousta lähetin Kekkoselle puheeni alustavan luonnokseni ja pyysin saada tavata häntä. Perustelin tapaamispyyntöäni halullani varmistaa, ettei puheen pitäminen aiheuttaisi tärkeille asioille mitään vahinkoa.

Kekkonen otti minut vastaan. Tamminiemen portilla poliisi kysyi: »Mitäs poika täältä hakee.» Esittelin itseni kansanedustaja Väyryseksi ja kerroin tapaamisesta sovitun. Mies meni epäuskoisen näköisenä koppinsa soittamaan. Hetken kuluttua hän avasi portin ja pyysi anteeksi käytöstään.

Tapasin Kekkoson tuolloin ensimmäistä kertaa kahden kesken. Hän suhtautui minuun hyvin ystävällisesti ja teki heti alkuun sinunkaupat. Keskustelussa hän ei ottanut kantaa siihen, olisiko puhe pidettävä vai ei, mutta totesi sen, ettei siitä ainakaan vahinkoa ole. Itse hän selvin sanoin arvosteli puolueen tilaa ja varsinkin Virolaisen toimintaa puolueen puheenjohtajana.

Pian puoluevaltuuskunnan kokouksen jälkeen annoin sanomalehti Keskisuomalaisen toimittajalle Pekka Oksalalle haastattelun, joka herätti runsaasti huomiota. Annoin siinä vastauksen kahteen kysymykseen, joita toimittaja ei edes esittänyt.

Kun keskustelu toimittajan kanssa kiertyi presidenttikysymykseen, sanoin omasta aloitteestani:

»Saatetaan hyvinkin aikanaan nähdä eri tahoilla, että presidentti Kekkonen jatkaisi nykyisenkin toimikautensa jälkeen.»

Tällainen ajatus liikkui jo monien mielessä. Tällä halusin osoittaa täydellistä lojaaliuttani Kekkostä kohtaan. Hänen kanssaan en tästä puhunut — en etukäteen enkä takakäteen.

Haastattelija uteli, mihin asetun puolueen sisäisessä värikartassa. Vastasin:

»Olen niin aito keskustalainen kuin vain voi olla. Olen keskusta-keskustalainen, jolle puolueen aatteellinen ja poliittinen perinne on kaiken perusta. Se on alkiolais-maalaisliittolais-keskustalainen linja.»

Kun toimittaja ei esittänyt odottamaani kysymystä, jouduin sen itse tekemään:

»Kysy nyt vain. Kyllä minä tiedän, mitä sinulla on mielessä. Samaa te kysytte aina: Johanneksen vai Ahdin poika?»

»Minä vastaan kyllä auliisti. En kuulu kenenkään poikiin.»

»Henkilökysymykset eivät ole pääasia. On valittava jokaiseen tehtävään henkilö, joka siihen parhaiten sopii.»

Nämä harkiten annetut ja tarkkaan muotoillut lausunnot merkitsivät sitä, että olin ottanut rohkean askeleen. Pyrkisin olemaan itsenäinen suhteessani kumpaankin tohtoriin ja hakisin tukea työlleni suoraan Kekkoselta. Keskusteluni hänen kanssaan oli osoittanut, että hän oli kiinnostunut ja huolestunut puo-

luen asemasta. Ymmärsin, että hän tunsi tiettyä henkilökohtaista vastuuta puolueen tulevaisuudesta.

Seuraavan kerran tapasin Kekkonen tammikuun lopulla 1974. Tapaamisemme liittyi siihen, että Johannes Virolainen oli ilmoittanut puoluehallituksen kokouksessa, ettei hän ole käytettävissä puolueen puheenjohtajaksi Seinäjoen puoluekokouksessa. Kukaan ei juuri uskonut, että hän olisi tosissaan. Hänen tarkoituksensa oli mobilisoida omat joukkonsa liikkeelle. Näin ajatteli Kekkonenkin. Tässä tapaamisessa sain vahvistusta sille käsitykselleni, että presidentti on hyvin halukas keskustelemaan puolueen asioista ja kertomaan omista käsityksistään. Lisäksi hän tuntui olevan valmis myös puuttumaan asioihin tavalla, joka olisi hänelle mahdollinen. 1975

Vuoden ~~1974~~ valtiopäivät alkoivat dramaattisesti. Sosiaaliministeri Pentti Pekkarinen sai surmansa auto-onnettomuudessa juuri ennen valtiopäivien avajaisia. Keskustapuolueen oli valittava hänelle seuraaja. Toisaalta vireillä oli suunnitelma eduskuntaryhmän puheenjohtajan vaihtamiseksi. Eino Uusitalon tilalle oltiin ajamassa Mikko Kaarna.

Johannes Virolaisen suunnitelmissa nämä kaksi asiaa liittyivät toisiinsa: hän ajoi Uusitalon syrjäyttämistä ja kannatti minun valintaani sosiaaliministeriksi.

Karjalainen lähipiireineen kannatti sosiaaliministeriksi Reino Karpola. He edellyttivät, että minä kieltäydyn Karpolan hyväksimisestä.

Päätin kieltäytyä. En tahtonut asettua välikappaleeksi Karjalaisen ja Virolaisen väliseen kiistaan. Kannatin tietysti Uusitalon valintaa ryhmän johtoon.

Karpola valittiin ministeriksi yksimielisesti. Kaarna voitti Uusitalon yhdellä äänellä.

Tämän ryhmäkokouksen seurauksena eduskuntaryhmän tilanne huononi oleellisesti. Virolaisen tukijat ryhtyivät pitämään

omia kokouksiaan valmistellakseen ryhmässä esille tulevia asioita. Myös K-linja aloitti säännölliset kokouksensa; niiden tarkoituksena oli myös sitoa minut ja minun lähimmät ystäväni Karjalaisen tahtoon.

Täst' edes K-linja oli jakautunut kahtia. Osa siihen kuuluvista ymmärsi K-linjan Kekkosen linjaksi, jossa oleellista oli politiikan kekkoslainen sisältö. Karjalainen lähimpineen piti K-linjaa ensi sijassa puolueen ja eduskuntaryhmän sisäisenä valtaryhmittymänä.

Puolueen ohjelma uudistuu

Virolaisen yllättävä ilmoitus, että hän luopuu puolueen puheenjohtajan tehtävästä, synnytti uuden tilanteen, jossa minultakin kysyttiin, olisinko valmis asettautumaan puheenjohtajaehdokkaaksi. Vastasin helmikuun lopulla 1974 ilmestyneessä Polttopiste-lehdessä näin:

»Nyt kun paikka on jäämässä auki — olen tulkinut niin, että Virolaisen ilmoitus on lopullinen — on tärkeätä, että kaikki kysymykseen tulevat henkilöt, jotka nauttivat luottamusta puolueen kentällä, todella voisivat olla käytettävissä.»

»Omalta osaltani voin sanoa, etten ole pyrkimässä mainittuun tehtävään. En halua siitä kuitenkaan ehdottomasti kieltäytyäkään. Silti olen sitä mieltä, että jokin kolmas henkilö saattaisi olla minua sopivampi. Oma ehdokasta minulla ei kuitenkaan ole.»

Puoluevaltuuskunnan kokouksessa huhtikuun lopulla Virolainen ilmoitti, että hän on sittenkin käytettävissä. Tuolloin minuun vedottiin puolueen edun nimissä ja toivottiin, että minä-

kin jatkaisin puolueen johdossa. En suostunut vielä siinä vaiheessa ottamaan kantaa omaan asemaani. Halusin itse valita ajan ja paikan.

Kalajoella järjestettiin kesäkuun alussa keskustanuorten suvi-juhlat. Siellä pidin 2.6.1974 puheen, jossa kerroin suhtautumistani varapuheenjohtajien vaaliin. Mutta ennen sitä esitin näkemykseni puolueen sisäisestä tilanteesta. Lähdin liikkeelle pommipuheeni jälkeen käydystä aatteellisesta keskustelusta:

»Aatteellisen keskustelun uudelleen viriäminen ei ole merkinnyt keskustapuolueen rivien hajoamista ja erimielisyyden synnyttämistä, kuten monet ovat hätäilleet epäilemään. Puolueen peruseriaatteita koskeva keskustelu on päinvastoin yhtenäistänyt käsityksiämme. Tämän osoittaa selvästi myös uuden tarkistetun yleisohjelman käsittely, jonka keskeisistä osista on vallinnut lähes täydellinen yksimielisyys. Toisaalta kukaan ei ole ryhtynyt puolustamaan vuoden 1968 yleisohjelmaa, jonka on voitu osoittaa monessa kohden poikenneen puolueen perinteisestä ja aina ajankohtaisesta yhteiskunnallisesta ajattelusta. Nyt viimeisiä päiviä voimassa olevan Tampereen puolueohjelman arvostelu ei ole sekään ollut puolueelle vahingoksi. Virheistäkin on voitava puhua, jotta suunnanmuutoksen välttämättömyys ymmärrettäisiin ja tarvittavat muutokset voitaisiin tehdä.»

Samalla kun kiittelin puolueen aatteellista yksimielisyyttä, jouduin toteamaan, että puolueen rivit ovat käytännön politiikasta päätettäessä usein hajallaan:

»Kysymys on puolueen käytännöllispoliittista linjaa koskevista vastakohtaisuuksista, jotka ovat sävyttäneet puolueen sisäisiä tapahtumia etenkin kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana. Keskustapuolueessa vaikuttaa kaksi voimakasta poliittista perinnettä, jotka pyrkivät suuntaamaan puolueen toiminnan haluamaansa suuntaan. Kysymys ei ole selvästi rajattavista ja organisoituineista ryhmistä, vaan kahdesta toisistaan selvästi poikkeavasta ajattelutavasta.»

Totesin, että poliittiset mielipiteet keskustapuolueessa jakautuvat hämmästyttävästi eri alueiden vaurauden mukaan, myös maakuntien sisällä. Aluerajat eivät ole ehdottomat, mutta ne auttavat hahmottamaan todellisuutta. Erot tulevat esiin mm. suhtautumisessa tasa-arvoon, aluepolitiikkaan, ulkopoliitiikkaan, puolueen kannatuspohjan laajentamiseen sekä yhteistyöhön muiden puolueiden kanssa.

»Näitä kahta poliittista perinnettä on joskus nimitetty vasemmistokeskustalaisuudeksi ja oikeistokeskustalaisuudeksi. On myös puhuttu puolueen oikeistosta ja vasemmistosta. Nämä käsiteparit ovat mielestäni harhaan johtavia eikä niitä pitäisi käyttää. Kehitysalueilla vallitseva 'kekkoslainen' keskustalainen ajattelu on nimittäin selkeästi keskustalaista, sekä oikeistosta että vasemmistosta erottautuvaa. Vasemmistolaiselta se tietysti näyttää kaukaa oikealta katsoen, mutta tämä on näköharha.»

»Keskustapuolueen tulevaisuus ja sen mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen riippuvat ratkaisevasti siitä, millaista poliittista linjaa se toteuttaa. Keskustapuolueen kannatus maan eri osissa osoittaa

selvästi, että vain selkeä edistysmielinen keskustalaisuus voi saavuttaa luottamusta myös työväestön keskuudessa, jonka poliittiset valinnat ensi kädessä ratkaisevat yhteiskuntamme kehityksen suunnan. Vanhoillisuus ja samaistuminen oikeistoon taas takaa varmimmin keskustapuolueen kutistumisen ja vasemmiston voimien kasvun; sosialidemokraattien hegemonian.»

Korostin, että kannatuksen kasvattamisen ohella meidän on tärkeää kiinnittää huomiota myös puolueen yleispoliittiseen asemaan, missä ulkopoliitikalla oli ollut ja oli suuri merkitys:

»Ulkopoliitikasta saamme siis kiittää myös sisäpoliittisia saavutuksiamme. Tulevaisuudessakin meidän on pidettävä huolta siitä, että ulko- ja yleispoliittinen asemamme on hyvä. Ne, jotka toimivat puolueen ulkopoliittista toimeliaisuutta vastaan, nakertavat pohjaa myös tuloksekkaan sisäpolitiikan hoitamiselta.»

»Puoluekokouksessa valittava puolueen johto on velvoitettava noudattamaan politiikkaa, joka takaa puolueemme kannatuksen kääntymisen selvään nousuun. Ulkopoliitiikan on käytävä sisäpolitiikan edellä ja sisäpolitiikassa aluepolitiikan kaiken muun edellä. Aineellisesti ja henkisesti turvattomien ihmisten on saatava keskustapuolueesta itselleen luotettava tuki. Ihmisen ja luonnon realiteetit on otettava kaiken toiminnan perustaksi uuden yleisohjelman mukaisesti.»

Johdattelin kuulijani kohti kannanottoani tilittäen henkilökohtaisia tuntojani:

»Olen tullut monien muiden ihmisten tapaan viime vuosina tajuamaan sen syvän ristiriidan, joka vallitsee nykyisen teollistuneiden yhteiskuntien elämänmuodon ja niiden kehityssuunnan sekä ihmisen ja luonnon realiteettien välillä. Vaikka olen luonteeltani optimisti, olen joutunut toteamaan, että rakennamme aineellista hyvinvointiamme kestäättömälle perustalle ja että samalla tuhoamme ihmisyyden ja sen kehitystarpeen edellytyksiä. Ekologisista tosiasioista tietoisena ja ihmisyttä tajuavana ihmisen ei ole helppo elää ja vaikuttaa yhteiskunnan valtarakenteissa, joiden koko valtava voima vie kehitystä luonnon ja ihmisen kannalta kielteiseen suuntaan. Itselleen olisi helpompi toimia valtarakenteista vapaana koettaen vaikuttaa ihmisten tietoisuuteen ja yleiseen mielipiteeseen suunnan muuttamiseksi, sillä arvojen ja ihmisten asenteiden muuttumisesta kaikki riippuu.

Valtarakenteissa toimiminen tuntuu mielekkäältä vain, jos niistä käsin voi edes jonkin verran vaikuttaa näkemystensä hyväksi. Puolueen varapuheenjohtajana toimiminen ei viime syksynä tuntunut antavan tätä vaikutusmahdollisuutta, vaikka se mitä olen halunnut, on ollut vain puolueen perinteisen ajattelun toteuttamista. Vaikka puolueen politiikassa ei olekaan näkynyt kovin selviä muutoksia, eikä puolueen päätöksentekoon liittyviä ongelmia ole vielä ratkaistu, ovat asiat monessa suhteessa lupaavasti muuttuneet. Ennen muuta aatteellinen perusta käytännön politiikan tehostamiseksi on lujittunut.»

Myönsin, että esittämäni arvio myönteisistä muutoksista keskustapuolueessa saatta olla väärä ja että pettymys voisi olla palkka

siihen luottamisesta. Totesin, että vakaumukseni pakottaa minut kuitenkin uskomaan siihen, että keskustapuolueen johtopai-koilla on vast'edes mahdollista vaikuttaa oleellisiin yhteiskunta-politiikan kysymyksiin: pienintäkään mahdollisuutta ei ole varaa laiminlyödä. Jatkoin:

»Koska olen toiminut puolueen johdossa ennen muuta keskustalaisen nuorison edusmiehenä, on minun annettava erityinen paino myös nuorisjärjestön mielipiteelle.

Näillä perusteilla ilmoitan nyt olevani mukana vaalissa puolueen varapuheenjohtajia valittaessa, jos tätä koskeva ehdotus puoluekokouksessa tehdään.

En aseta ehdokkuudelleni mitään ehtoja. Sen sijaan täytän itse pyytämättä erään ehdon, jonka puolueen olisi mielestäni asetettava jokaiselle luottamustoimeen ehdolla olevalle henkilölle, — ilmoitan sen poliittisen linjan, jolle haluan puoluetta osaltani johdattaa, jos minut valitaan. Haluan toimia kekkoslaisen poliittisen perinteen vahvistamiseksi keskustapuolueen politiikassa.»

Tässä puheessani määrittelin ensimmäisen kerran »kekkoslaisen» linjan liittäen puolueen silloisen tilanteen siihen aikaan, jolloin Urho Kekkonen oli aktiivipoliitikko ja maalaisliiton todellinen johtaja. Alkiolaisesta aatteesta totesin olevan vallalla yksimielisyyden, mutta käytännön politiikassa totesin olevan kaksi vallitsevaa ajattelutapaa: kekkoslaisuus ja sen vanhoillinen oppositio.

Seinäjoen puoluekokouksessa kesäkuussa 1974 minun tehtävänäni oli jälleen esitellä erityisohjelmien aatteellista taustaa. Puheessani ei ollut uusia avauksia, vaan toistin niitä ajatuksia, joita olin uudistusprosessin aikaisemmissa vaiheissa tuo-

nut esiin.

Puheeni lopussa puutuin ohjelmien merkitykseen käytännön politiikan perustana:

»Ohjelmilla ei ole itseisarvoista merkitystä, ne tarjoavat vain perustan käytännön politiikalle. Uusi yleisohjelma lujittaa käytännön politiikan perustaa. Sille voimme yhteistuumin rakentaa sellaisen poliittisen linjan, joka turvaa kannatuksemme kasvun ja yleispoliittisen asemamme lujittumisen. Nuoret ovat liittäneet tähän linjaan kaksi kunniakasta nimeä, Santeri Alkion ja Urho Kekosen nimet. Heidän aatteellisen ja poliittisen linjansa noudattaminen on varmasti myös tulevaisuudessa keskustapuolueelle menestyksen tae.»

Seinäjoen puoluekokous valitsi Johannes Virolaisen yksimielisesti uudelleen puolueen puheenjohtajaksi. Minä sain valtakirjan jatkaa varapuheenjohtajana.

Uusi koti ja sen tuho

Kesällä 1974 minulla oli tilaisuus esitellä vihreän aallon ajatuksia sekä itään että länteen. Samana kesänä saatoin toteuttaa vihreitä periaatteita myös yksityiselämässäni.

Heinäkuun alussa järjestettiin Rovaniemellä Kalotin rauhanpäivät Suomen kalottitoimikunnan isännöydessä. Toimikunnan puheenjohtajana pidin juhlapuheen kalottipäivien pääjuhlassa. Puheen pääasiallinen sisältö liittyi kalottialueen turvallisuuteen, mutta siihen yhteyteen saatoin sijoittaa mieltäni askarruttaneita ajatuksia ihmisestä ja luonnosta. Neuvostoliitosta tulleelle valtuuskunnalle puheeni taisi olla ensi kosketus länsimaissa virinneeseen ekologiseen keskusteluun. Otin lähtökohdakseni sen,

että monet ihmiset, varsinkin nuoret, tuntevat elämänsä turvatomaksi.

»Merkittävimmät turvallisuudentunnetta vähentävät tekijät liittyvät 'avaruusalus' maapallon rajallisiin mahdollisuuksiin sietää eräitä nykyisiä kehityssuuntia. Huolenaiheet eivät koske ensi sijassa nykypäivää, vaan tulevia vuosikymmeniä, joiden kuluessa tarvittavat muutokset on saatava aikaan. Ennen muuta on kysymys ravinnon riittävydestä, uudistumattomien luonnonvarojen suunnitelmallisesta ja säästäväisestä käytöstä ja ilman, vesien ja maaperän saastumisen lopettamisesta sekä likaantuneen ympäristön puhdistamisesta — sikäli kuin se on enää mahdollista.»

Tämän jälkeen siirryin teemaan, joka on ollut minulle sittemmin hyvin läheinen sekä toiminnassani ulkoministerinä että tieteellisessä työssäni:

»Tarvitaan maapallonlaajuista yhteistyötä luonnonvarojen käytön suunnittelemiseksi, elinympäristön suojelemiseksi sekä maailmanlaajuisten tasa-arvo-ongelmien ratkaisemiseksi. Kansallisten etujen turvaaminen ja kansojen välinen solidaarisuus, kansainvälinen yhteisvastuu lähentyvät toisiaan ulkopoliittikan tavoitteenasettelussa. Kansallisen edun tavoittelu, oman kansan hyvinvoinnin ja turvallisuuden lisääminen, voi toteutua vain siten, että koko ihmiskunnan elintärkeät ongelmat voidaan kaikkien tyydytykseksi kestävästi ratkaista. Niidenkin, joille kansainvälisen yhteisvastuun ajatus on vieras, on oman etunsa vuoksi opittava ottamaan huomioon kokonaisuus.»

Heti kalottipäivien jälkeen matkustin Yhdysvaltoihin noin kuu-
kauden mittaiselle tutustumismatkalle. Olin yksi niistä kymme-
nistä nuorista suomalaisista vaikuttajista, jotka ovat olleet Yh-
dysvaltain hallituksen kutsusta tutustumassa tähän maahan. Ta-
pasin matkani aikana suuren joukon asiantuntijoita ja poliitik-
koja. Kaikkialla pyrin keskustelemaan niistä teemoista, jotka oli-
vat tulleet aatteellisen kehitystyön aikana minulle läheisiksi.

Matkaltani sain paljon mieltä kuohuttavia vaikutteita. Koin
tuhlailevan amerikkalaisen elämäntavan hyvin vieraaksi itselleni.
Amerikkalainen yhteiskunta — varsinkin sikäläiset suurkau-
pungit — olivat kaiken sen pahan ruumiillistuma, jota vastaan
olin kotimaassa saarnannut. Kirjoitin matkani innoittamana pari
lehtiartikkelia, joissa toin tuntoni ilmi. En muistanut hyvien ta-
pojen mukaisesti tuoda esiin amerikkalaisen yhteiskunnan mo-
nia myönteisiä puolia. Jälkikäteen kuulin, että sikäläisiin arkis-
toihin nimeni kohdalle vedettiin tämän vuoksi musta viiva.

Syksyllä 1974 aikaani ja voimiani kului yksityisasioiden järjes-
tämiseen. Aatteellinen herääminen ja siihen liittyvä elämäntuska
synnyttivät tarpeen järjestellä uudelleen perheemme elinoloja.

Kun tulin kansanedustajaksi, meillä oli Helsingin Laajasal-
sa kaksio, asunto, jossa olin asunut lähes koko opiskeluaikani.
Vuonna 1971 muutimme tilavaan rivitaloasuntoon Oulunky-
lään.

Niin kauan kun olin pääministerin sihteeri, tämä asumisjär-
jestely oli ainoa mahdollinen. Jos Vuokko ja Tiinaliisa olisivat
asuneet Lapissa, olisin voinut olla perheeni parissa hyvin vähän.

Sen jälkeen kun olin tavallinen kansanedustaja, tilanne muut-
tui. Aloimme keskustella siitä mahdollisuudesta, että muutta-
simme Lappiin. Sen jälkeen kun Taneli oli syntynyt helmikuussa
1973 nämä keskustelut lisääntyivät. Vuonna 1974 ostimme lo-
pulta talon Kemian maalaiskunnasta, läheltä minun kotiani. Syk-
sillä 1974 muutimme Helsingistä Lappiin.

Talo oli meille hyvin mieluisa. Se sijaitsi rauhallisella alueella ja meillä oli suuri tontti. Kansanedustajana saatoin säännöllisesti tulla kotiin perjantai-iltaisin ja matkustaa Helsinkiin vasta tiistai-aiamuna. Viikonloppuisin piti liikkua maakunnassa, mutta yleensä pääsin aina yöksi kotiin.

Syksyllä 1974 aloin paneutua talouspolitiikkaan. Opiskelin sitä hieman Helsingin yliopistossa, mutta en siitä innostunut. Tuolloin kansantaloustiede oli teoreettista, matemaattisesti painottunutta ja elämälle vierasta. Kesän Amerikan-matkallani vierailin myös Pentti Kourin luona, joka suoritti tuolloin kansantaloustieteen jatko-opintoja MIT:ssa Bostonissa. Kysyin häneltä, mitä minun olisi luettava, että oppisin ymmärtämään kansantalouden toimintaperiaatteita ja talouspolitiikan perusteita. Hän neuvoi minua lukemaan Paul A. Samuelsonin teoksen »Economics». Syksyllä ostin tämän teoksen ja luin sen huolellisesti. Pentti Kouri oli oikeassa: tämä teos auttoi minut alkuun talouspolitiikan tärkeällä tiellä.

Helmikuun 8. päivänä 1975 pidin puheen oman osakuntani, Pohjois-Pohjalaisen osakunnan vuosijuhlassa. Puhuin idealismista ja realismista poliittisessa toiminnassa. Vertailin toisiinsa kommunistien ja keskustalaisten ajattelutavan eroa tässä suhteessa — nämä olivat siihen aikaan opiskelijamaailman vahvimmat ajatussuunnat. Kysyin ja vastasin:

»Eikö poliittisilla liikkeillä tulisi olla kyky yhdistää idealismi ja realismi toisiaan tukeviksi osiksi synteesiä? Vallankäyttö raa'an realismin tai kyynisyyden tuntein ja ajatuksin on kauhistus. Poliittisen toiminnan perustana tulee aina olla ihanteet, maailmankatsomus. Mutta yhtä tuhoisaa on myös idealismi vailla käytännön tosiasioiden tajua. Onko sellainen yhteiskunnallinen toiminta oikeaan osunutta, joka ei kanna huolta maastamme ja

kansastamme tänään ja huomenna olemassaolevien realiteettien puitteissa? Mitä käyttöä on tässä ja nyt poliittisella voimalla, jolla ei ole otetta jokapäiväiseen vallankäyttöön maamme ja kansamme ylösrakentamiseksi?

Eikö poliittisen liikkeen strategian tulisi olla kaksijakoinen: yksi osa 'tämänpuoleista', toinen 'tuonpuoleista' varten? Tarvitaan idealistisia etäistavoitteita, joiden saavuttamiseen kypsytään suurten yhteiskunnallisten kehityslinjien kautta. Mutta tarvitaan myös realistinen, vallitseviin tosiasioihin perustuva ohjelma olojen kehittämiseksi tästä eteenpäin.»

Tämäkin puheeni heijasteli silloin voimakkaina kokemiani henkilökohtaisia tunteja. Edellisenä kesänä olin puhunut samasta asiasta keskustanuorten suvijuhlilla. Minun oli hyvin vaikea sovitaa toisiinsa ehdotonta idealismiani ja käytännön politiikan jokapäiväisiä ratkaisua. Ratkaisin tämän ristiriidan »kaksoisstrategialla», jonka puitteissa saattaisin edistää ihanteitani tehokkaimmalla mahdollisella tavalla sekä jokapäiväisessä päätöksenteossa että pitemmällä tähtäyksellä. Pilkkakirveet väänsivät kaksoisstrategiani toiminnaksi, jossa »puhutaan yhtä ja tehdään toista».

Helmikuun puolivälissä 1975 matkustin Reykjavikiin, missä pidettiin Pohjoismaiden neuvoston istunto. Vuokko matkusti lasten kanssa siksi ajaksi kotiinsa Vilppulaan. Kun palasin Islannista perjantaina 21.2. myöhään illalla, soitin Vuokolle heti lentokentältä. Hän kertoi, että talomme palaa. Riensin kaupunkiasunnollemme ja otin sieltä yhteyttä isääni ja naapureihin. Mitään ei ollut tehtävissä. Kaikki mitä omistimme tuhoutui.

Jouduimme aikamoiseen ahdinkoon. Talomme oli vajaasti vakuutettu, eikä korvaus kattanut läheskään vahinkoamme. Helsingin asuntoamme ei vielä ollut saatu myydyksi. Käytin sitä

kaupunkiasuntonani.

Päätimme, että palaneen talon tilalle rakennetaan uusi koti. Tiilivuoraus jäi lähes ehyeksi. Sen sisään rakennettiin uusi talo. Oulunkylän asunto myytiin ja tilalle hankittiin Töölöstä pieni kaksio, joka olisi myöhemmin minun Helsingin-asuntoni. Siinä asuimme kevätkauden. Rakennustöihin ryhdyttiin heti kun se oli mahdollista.

Tulipalo sekoitti pahan kerran meidän elämämme. Tilannetta ei helpottanut se, että odotimme kolmatta lastamme. Yksityiselämän järjestäminen otti paljon aikaa ja vaivaa.

Aluepolitiikan kiistasta hallituskriisiin

Huhtikuussa 1975 eduskunnassa syntyi vaikea aluepoliittinen kiista sosialidemokraattien ja keskustan välillä. Keskusta ajoi parannuksia hallituksen esitykseen uudeksi aluepoliittiseksi lainsäädännöksi. Kun niistä ei voitu sopia, syntyi hallituskriisin uhka.

Olin jo aikaisemmin keväällä tullut tietämään, että Urho Kekkonen oli tyytymätön Sorsan hallituksen toimintaan. Öljykriisin yhteydessä ja sen jälkeen taloutemme pääsi pahasti ylikuumenemaan. Kansantalous oli jo ajautunut syöksykierteeseen ja työttömyys oli alkanut kasvaa. Sorsan hallituksen talouspolitiikka oli epäonnistunut noususuhdanteen hillitsemisessä, eikä hallitus näyttänyt kykenevän taloutta tervehdyttämään. Yhdessä keskustelussamme Kekkonen ajankohtaiseen tilanteeseen viitaten harmitteli, että vaalikausi aikanaan pidennettiin kolmesta neljään vuoteen. Käymieni keskustelujen perusteella arvelin, että presidentti ei välttämättä panisi pahakseen, jos syntyisi hallituskriisi. Siksi rohkenin ajaa aluepolitiikassa hyvin kovaa linjaa.

Noina aikoina minulla oli läheinen yhteistyö Eino Uusitalon kanssa. Hän hoiti ensi sijassa yhteydet Kekkoseen. Yhtenä rat-

kaisevista päivistä hän oli kuitenkin poissa, joten sovimme, että minä soitan presidentille.

Kiistan kärjistyttyä kriisin partaalle Kekkonen oli tehnyt Sor-san ja Virolaisen pyynnöstä sovitteluehdotuksen. Puhelinkeskustelumme koski keskustapuolueen suhtautumista presidentin ehdotukseen.

Kerroin Kekkoselle etten tiedä, kuinka Virolainen suhtautuu. Arvelin, että hän pyrkisi saamaan kompromissin hyväksytyksi, jolloin horjuvan hallituksen taival voisi päättyä hänen kannaltaan paremmin. Uskoin kuitenkin, ettei Virolainen taistele vastaan, jos me vastustamme kompromissiesityksen hyväksymistä.

Totesin, että me mieluummin olisimme ehdottomalla kannalla. Samalla me kuitenkin ilmoittaisimme, että tulemme omalta osaltamme turvaamaan tärkeinä pidettyjen hallituksen esitysten läpimenon eduskunnassa. Huomautin, että tässä toimintalinjassa on kaksi arvelluttavaa seikkaa. Ensiksikään emme missään tapauksessa halua toimia presidentin tahdon vastaisesti, emmekä edes synnyttää tällaista vaikutelmaa. Toisaalta on tärkeää, että aluelait saataisiin maltillisesti korjattuina hyväksytyiksi. Jos hallitus kaatuu, eduskunnan enemmistö ilmeisesti hyväksyy pääosan keskustan parannusehdotuksista. Mutta meillä tulisi olla varmuus, ettei lakeja vedetä pois eduskunnasta ja että ne tulevat vahvistetuiksi.

Totesin, että kantamme on vielä auki. Olemme halunneet saada lisää selvitystä asiaan ja ennen muuta tietää luottamuksellisesti hänen kantansa.

Kekkonen ei ottanut asiaan suoraa kantaa. Hän kehotti esiintymään sovinnollisesti. Presidentti näki olevan kaksi mahdollisuutta. Hän sanoi, ettei hän siitä kärsi, jos me hylkäämme hänen ehdotuksensa. Lisäksi hän uskoi voivansa huolehtia siitä, ettei esityksiä vedetä pois ja että lait vahvistetaan. Toisaalta hän esitti sen mahdollisuuden, että lakeja voitaisiin parantaa, jolloin halli-

tus ei välittömästi kaatuisi. Hän kuitenkin esitti hyvin selvästi sen arvion, että hajotusvaaleihin joudutaan jo joulutammikuussa, jos tästä vaiheesta päästään yli.

Keskusteluni Kekkonen kanssa vahvasti aikaisemman käsitykseni siitä, että meidän on pysyttävä tiukalla kannalla. Arvioin, että keskustapuolueelle hallituskriisi nyt ja tässä asiassa oli parempi vaihtoehto kuin myöhempi kriisi, joka olisi ehkä ollut SDP:lle edullisempi. Yhdistimme sovinnollisuuden ja tiukkuuden eduskuntaryhmän kannanottoon 6.5.1975. Kannanotto-luonnos valmisteltiin kokouksessa, johon osallistuivat lisäksi Ahti Karjalainen, Eino Uusitalo ja Mikko Immonen.

Aluelait hyväksyttiin eduskunnassa 20. toukokuuta presidentti Kekkonen kautta tehdyn välitysratkaisun mukaisina. Keskustan parannusvaatimukseen oli määrä palata puolen vuoden kuluttua.

Aluepoliittinen kiista oli paljastanut lopullisesti Sorsan hallituksen toimintakyvyttömyyden. Toukokuun 23. päivänä keskustan puoluehallitus kehotti puolueen ministereitä välittömästi eroamaan hallituksesta. Viikkoa myöhemmin hallitus pyysi presidenttiä hajottamaan eduskunnan ja määräämään ennenaikaiset eduskuntavaalit. Kesäkuun 6. päivänä presidentti Kekkonen määräsi uudet vaalit pidettäväksi 21.–22.9.1975.

Kekkonen keskustanuorten juhliin

Kesäkuun puolivälissä järjestettiin jälleen keskustanuorten suvi-juhlat, tällä kertaa Nurmeksessa. Kysymyksessä oli samalla NKL:n 30-vuotisjuhla. Nuoret olivat saaneet vihiä, että itse Urho Kekkonen saattaisi olla valmis kunnioittamaan juhlaa läsnäolollaan, ja esittäneet hänelle virallisen kutsun. Hyvissä ajoin ennen suvijuhlia Kekkonen ilmoitti puhelimitse minun kauttani, että hän saapuu Nurmekseen.

Lauantain K-tapahtumassa pitämässäni puheessa uhkuin voitonvarmuutta. »Ensimmäistä kertaa kolmeentoista vuoteen keskustapuolue on saavuttamassa voiton edessäolevissa syyskuun eduskuntavaaleissa. Itse voitosta voimme olla verrattain varmoja, mutta kannatuksen lisäyksen määrä riippuu vaalityömme taitavuudesta ja voimakkuudesta.» Voitonvarmuudesta huolimatta olin myös huolestunut: puolueen sisäinen yhtenäisyys oli pahasti järkkynyt.

»Puolueemme käytännön politiikan linjaa koskevien erilaisten käsityskantojen välinen vuorovaikutus ei ole löytänyt luonnollisia uomiaan siihen tapaan kuin politiikkamme aatteellisen perustan selvittelyssä tapahtui. Poliitiikkamme suuntaa ei ole kyetty ratkaisemaan puolueen sisäisellä keskustelulla, vaan erimielisyys on kotoitunut puolueen sisäisiin ryhmittymiin, joiden keskinäisen voimainmittelyn kautta yritetään saada aikaan ratkaisu puolueen linjakysymyksiin. Linjaerimielisyyksien ratkominen puolueen sisäisellä voimankäytöllä on hyvin vaarallinen tie, joka saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa puolueen järjestölliseen hajoamiseen, kuten muissa puolueissa on tapahtunut.»

Varoitin siitä, että sisäinen riitely voisi heikentää puolueen sisä- ja ulkopoliittisia toimintamahdollisuuksia. Arvostelin sosialidemokraatteja siitä, että he olivat puuttuneet keskustapuolueen sisäisiin kiistoihin tukemalla »niitä virtauksia, jotka parhaimmin auttavat SDP:n omia valtapyrkimyksiä.»

Ehdotin, että vastakohtaisuudet tulisi yksituumaisesti purkaa »avoimeksi puolueen poliittista linjaa koskevaksi keskusteluksi». Oman linjani määrittelin selvästi ja kehotin nuoria toimintaan:

»Meillä on vuosi aikaa selvittää erimielisyydet, jotta seuraavasta puoluekokouksesta saadaan yhtenäinen ja kohottava tapahtuma. Ihmisyyden yhteiskuntaa ei rakenneta muutoin kuin käyttämällä poliittista voimaa. Ja sitä voimaa me saamme vain alkiolais-kekkoslaisen keskustapuolueen kautta.»

Seuraavan päivän pääjuhlan, NKL:n 30-vuotisjuhlan kunniavieraina oli lupauksensa mukaisesti Urho Kekkonen. Tämä oli Kekkoselta melkoinen veto. Hän oli koko presidenttikautensa ajan pysyttäytynyt pois poliittisista tilaisuuksista. Poikkeuksia-kin toki oli ollut — kuten vierailu keskustapuolueen puoluevaltuuskunnassa syksyllä 1972. Nyt hän tuli näyttävästi poliittisen nuorisjärjestön tilaisuuteen. Tämä antoi mahtavaa rohkaisua keskustanuorille ja kohotti nuorisoliikkeen arvovaltaa. Kekkonen tahtoi ilmaista näyttävästi tukensa keskustanuorten pyrkimyksille.

Nurmeksen juhlista riensin suoraan Ruotsin Sundsvalliin, missä esitin keskustapuolueen tervehdyksen veljespuolueen puoluekokoukselle. Ruotsin keskustapuolue eli tuolloin voimakasta nousukautta, joten puheeni ote oli hyvin optimistinen: uskoin keskustavoimien nousuun kaikissa Pohjoismaissa.

»Tämä on täysin luonnollista siksi, etteivät sen paremmin oikeistokapitalistiset kuin vasemmistososialistiseen ideologiat voi antaa vastausta ihmisen suurimpiin ajankohtaisiin ongelmiin. Suurimmat vaikeudethan ovat suorastaan aiheutuneet siitä, että vasemmisto- ja oikeistoideologiat ovat sivuuttaneet kaksi perustavanlaatuaista yhteiskuntakehityksen lähtökohtaa, ihmisen ja luonnon realiteetit.»

Arvosteltuani vasemmistoa ja oikeistoa yksipuolisesti materialistisesta arvomaailmasta, toin esiin oman vaihtoehdon:

»Nyt sanovat eri alojen johtavat asiantuntijat — luonnontalouden, ympäristönsuojelun, sosiologian, psykologian jne. asiantuntijat —, että vastaus on hajautuksessa, desentralisaatiossa. Ratkaisu on siinä, että pyritään säilyttämään ja vahvistamaan niitä piirteitä yhteiskunnassa, jotka ovat välttämättömiä ihmisen kaikinpuoliselle hyvinvoinnille. Johtavat asiantuntijat puhuvat siis keskusta-aatteen puolesta.»

Menestyksen ja menetyksen syyskuu

Ruotsista matkustin Lappiin, talonrakennustöihin. Taloa rakennettiin kovalla kiireellä sen vuoksi, että kolmannen lapsemme oli määrä syntyä 15.9.

Se oli rankka kesä. Hajotusvaalit oli määrätty pidettäviksi 21.–22.9. Rakennustöiden ohella piti huolehtia myös vaalitoiminnasta. Näissä oloissa jouduin myös jäämään pois ETYK:in huippukokouksen vastaanotolta, jonne minut oli ulkoasiainvaliokunnan jäsenenä kutsuttu.

Vaalityössäni korostin sitä, että asemani puolueen johdossa on eduksi Lapin väestölle. Pohjolan Sanomien vaalijuttu otsikoitiin: »Maakunnan luja puolustaja Keskustapuolueen johdossa». Vaalijutussa käsiteltiin aluepoliittista kiistaa, jonka lopullinen ratkaisu oli jäänyt valittavalle uudelle eduskunnalle. Lopuksi toimittaja kysyy: »Mitä sanot, kun perhe uuden kuopuksen kanssa muuttaa uuteen kotiin ja vaalit on pidetty?». Vastasin:

»Jos vauva on terve ja vaalit menevät hyvin, niin on vaikea kuvitella tyytyväisempää miestä».

Niin ei käynyt. Olin vaalitulaisuudessa Tervolassa, kun Vuokko lähti sairaalaan omalla autolla. Synnytys oli alkamassa, mutta jotain oli vinossa. Hän ajoi huonokuntoisena ensin väärän sairaalarakennuksen eteen ja joutui jatkamaan matkaansa. Asiat eivät olleet kunnossa. Vauva oli kuollut ennen synnytystä. Tehtiin leikkaus, jossa Vuokonkin henki oli vaarassa. Se oli kova isku.

Keskeytin vaalityöni siihen. En pystynyt jatkamaan. Luotin siihen, että äänestäjät tämän ymmärtäisivät.

Keskusta voitti vaalit. Puolueen äänimäärä kasvoi vuodesta 1972 yli 60 000:lla ja ääniosuus 16,4 %:sta 17,6 %:iin. Oma äänimääräni kohosi edellisten vaalien 8132:sta 9696:een. Eduskuntaryhmä uudistui melkoisesti. Uusia nuoria ja nuorekkaita kansanedustajia olivat mm. Kalevi Mattila, Esko Pekonen, Petter Savola, Hannu Tenhiälä, Juhani Tuomaala, Toivo Yläjärvi ja Lasse Äikäs.

Marraskuun alussa matkustimme Vuokon kanssa NKP:n kutsusta lomamatkalle Moskovaan ja Krimille. Loman olimme totisesti ansainneet. Matkan yhteydessä eräs NKP:n virkailija halusi keskustella kanssani. Se oli hyvin erikoinen keskustelu. Olin tavannut Helsingissä puoluesuhteita hoitavia diplomaatteja, mutta kukaan heistä ei ollut esiintynyt yhtä suorasukaisesti.

Hän aloitti sanomalla, ettei Ahti Karjalaisella ole heidän näkemyksensä mukaan enää mahdollisuutta presidentiksi — ehkä muihin tehtäviin, kuten pääministeriksi. Heidän mielestään tarvitaan uusia, nuoria miehiä. »Olemme ajatelleet, että sinusta tulisi presidentti Kekkonen jälkeen», hän sanoi. Heidän käsityksensä mukaan Kekkonen on jo liian vanha, eikä hänen pitäisi enää jatkaa. Hän ei täsmentänyt tarkoittiko hän vuotta 1978, mutta jatkoi: »ellei sinulla ole mahdollisuutta vielä 1978, niin ehkä pääministeriksi».

Yritin puolustella Karjalaista. Totesin, että hänen asemansa

on vaikea, kun Sorsa tukee Virolaista, eivätkä suhteet Kekkonenkaan kanssa ole ongelmattomat. Keskustelukumppanini pyysi lujana: on tullut liian paljon kielteistä, Karjalaisen terveys on huonompi kuin UKK:n.

Myöhemmin toinen virkailija puhui suhtautumisesta Karjalaiseen hieman myönteisemmin. Jos nyt tai lähiaikoina tulee valinta, tulee Karjalainen kysymykseen. Hänkin viittasi Karjalaisen terveyteen. Hänkin puhui hyvin myönteisesti minun tulevaisuudestani.

Olin ymmällä kuulemastani. Johtopäätökseni oli, että minua testattiin. Olin varovainen kommentteissani.

Kotiin tultuani kerroin keskusteluista sekä Kekkoselle että Karjalaiselle. Raportti Ahdille oli suurpiirteinen; kaikkea en kehdannut kertoa.

Kekkoselle kerroin Neuvostoliiton-matkastani 21.11.1975 järjestetyssä kahdenkeskisessä tapaamisessa. Kekkonen kuunteli ja nyökkäili. Ainoa hänen kommenttinsa oli, että NKP:ssa on erilaisia mielipiteitä. Tässä yhteydessä hän täysin yllättäen sanoi, ettei Karjalaisesta tule ulkoministeriä.

En vielä kukaan tiedä, mikä oli Moskovassa käymieni keskustelujen tausta. Sen havaitsin, että molempien keskustelukumppaneitteni urakehitys oli sittemmin heikko.

Opetusministeriksi hätätilahallitukseen

Tapaamiseni Kekkonen kanssa 21.11. oli kaksivaiheinen. Ensin mukana oli myös Virolainen, lopuksi keskustelimme kahden kesken.

Kolmenkeskisessä osuudessa pohdittiin hallituskysymystä. Martti Miettunen oli »runnattu» hallitusneuvottelujen johtoon lokakuun lopulla. Neuvottelut polkivat paikallaan.

Kekkonen arveli, että SDP:n asenteen vuoksi menee melko

kauan ennenkuin saadaan aikaan enemmistöhallitus. Hän arvioi Sorsan olevan muita halukkaampi.

Virolainen otti esille ajatuksen keskustan vähemmistöhallituksesta ja esitti painavia perusteluja sitä vastaan. Hän totesi sanoneensa minulle, että voidaan kuitenkin muodostaa vähemmistöhallitus, jos te sitä haluatte.

Minäkin olin vähemmistöhallitusta vastaan.

Keskustelussa kuitenkin päädyttiin siihen, että ilmaisimme valmiutemme vähemmistöhallituksen muodostamiseen. Silti tarkoitus oli, että Liinamaan hallitus toistaiseksi jatkaisi. Tällä tavoin oli tarkoitus lähinnä painostaa sosialidemokraatteja enemmistöhallitukseen. Lisäksi vähemmistöhallituksen muodostaminen oli varteenotettava vaihtoehto, jos virkamieshallitus kaatuisi.

Tämän jälkeen jatkoimme kahden kesken. Kekkonen tiedusteli minulta, onko meidän palaverieissamme käsitelty vähemmistöhallitusta. Sanoin, ettei ole muutoin kuin äärimmäisenä vaihtoehtona, kuten äsken. Kerroin, että Virolainen tukee Liinamaan hallituksen jatkamista, kun taas Karjalainen olisi valmis vetämään vähemmistöhallitusta.

Kekkonen kertoi kuulleensa, että Karjalainenkin on kaatamassa Miettusen johtamaa hallitushanketta. Tämän kiistin. Kerroin, että Ahti on ollut valmis tulemaan mukaan tähän hallitukseen.

Kekkonen sanoi, että molempien — sekä Karjalaisen että Virolaisen — ei pitäisi olla mukana, jos vähemmistöhallitus syntyy. Kerroin Virolaisen jo todenneen, ettei hän lähtisi mukaan.

Sitten Kekkonen otti kantaa minun asemaani: »Siltä varalta, että tulee vähemmistöhallitus, sanon, ettei sinun pidä mennä mukaan. Ryvettäisivät liikaa.» Selostin hänelle vaikeaa asemaani sen vuoksi, että kieltäydyin vuonna 1974, ja toivoin, että poisjäämiseeni olisi jokin hyvä peruste. Hän vastasi: »Katsotaan.

Suhteet muihin puolueisiin ja poliitikkoihin kärsisivät.»

Lopulta neuvottelut johtivat tulokseen. Ohjelmakysymykset jätettiin suureksi osaksi avoimiksi. Marraskuun viimeisenä päivänä 1975 nimitettiin Martti Miettusen johtama keskustan ja vasemmiston enemmistöhallitus. Opetusministeriksi nimitettiin Paavo Matti Väyrynen. Muut kaksi keskustaministeriä olivat Reino Karpola ja Heimo Linna. Puolueen johdon edustajana minulle tuli painava poliittinen vastuu tämän hallituksen toiminnasta.

PITKÄ MARSSI

Martti Miettusen johtama »häätilahallitus» syntyi vaikealla pih-tisynnytyksellä. Kivulloista oli sen elämäkin. Sosialidemokraatit kokivat, että heidät oli pakotettu osallistumaan tähän hallitukseen. Hallituksella ei ollut yhteistä talouspoliittista näkemystä. Tähän se lopulta muodollisesti hajosikin.

Hallituksen alkutaival oli poikkeuksellinen. Hallitusohjelma neuvoteltiin jälkikäteen ja se valmistui vasta tammikuun lopulla 1976.

Ensitöikseen hallitus joutui korjaamaan Liinamaan virka-mieshallituksen eduskunnalle antaman budjetin. Justeeraus oli talouspoliittisesti outo: veroja korottamalla hankittiin varoja, joilla rahoitettiin valtion järjestämiä työllisyystöitä. Veroista osa kohdistui nimenomaan yrityksiin. Tämä työllisyyspaketti lisäsi työttömyyttä.

Minun työpanoksestani melkoinen osa suuntautui hallituksen yhteisten asioiden käsittelemiseen. Olin mukana keskeisissä ministerivaliokunnissa. Olin ainoa keskustaministeri, jolla oli asema puolueen johdossa. Poliittisena sihteerinäni oli Seppo Kääriäinen.

Opetusministeriössä päällimmäisiä kysymyksiä olivat mm. korkeakoulujen tutkinnonuudistus, korkeakoulujen hallinnon kehittäminen, peruskoulu-uudistuksen jatkon varmistaminen ja pienten kyläkoulujen toiminnan turvaaminen. Hallituskaudesta tuli lyhyt, joten jätin seuraajalleni Marjatta Väänänselle perinnök-si suuren joukon valmisteluun pantuja asioita.

Kevään 1976 lisäbudjetin yhteydessä oli esillä sittemmin pal-

jon kohua ja harmeja aiheuttanut projekti, kuvaputkitehdas Valco. Hallituksen enemmistö vastusti tätä hanketta. Sosialidemokraatit sitä voimakkaasti ajoivat. Valco oli osa heidän suunnitelmastaan rakentaa Suomeen laaja valtiollinen elektroniikkateollisuus. Tästä olin hyvin perillä, sillä Nokian johto oli saanut käsiinsä hanketta koskeneen muistion, jonka he luovuttivat minunkin käyttöni.

Kalevi Sorsa teki Valcosta hallituskysymyksen. Näissä oloissa keskiryhmien ministerit Ingvar Meliniä lukuunottamatta suosivat pitkin hampain hyväksymään Valcon käynnistämisen. Minä liitin päätökseen oman puumerkkini toteamalla, että hanke ei ole liiketaloudellisesti kannattava, mutta se voidaan perustella kansantaloudellisesti, jos tehdas sijoitetaan kehitysalueelle. Olin Savonlinnan kannalla.

Valco-hanke aiheutti veronmaksajille satojen miljoonien markkojen menetykset, nykyrahassa laskien ehkä noin miljardin verran. Jälkikäteen joku totesi, että nämä oppirahat ehkä sittenkin kannatti maksaa, jotta suuremmilta sosialidemokraattisen teollistamispolitiikan virheiltä voitiin välttyä.

Kuvaputkihankkeen yhtenä puuhamiehenä oli Saloran pääjohtaja Jouko Nordell. Tällä valtion investoinnilla oltiin tuottamassa tuntuvaa liiketaloudellista hyötyä nimenomaan Saloralle.

Salora oli esillä myöhemmin myös sen vuoksi, että yhtiö oli lähettänyt ylellisiä lahjoja mm. keskeisille hallituksen jäsenille. Lisäksi yhtiö oli myynyt ohi kirjanpidon ja verotuksen tuotteitaan, minkä vuoksi Nordell joutui vankilaan. Nordell vietti yleistä elämää ja kestitsi ruhtinaallisesti myös vieraitaan, heidän joukossaan hallituksen keskeisiä jäseniä, erityisesti sosialidemokraatteja.

Kun kaikki Valcoon ja Saloraan liittynyt oli tullut julki, tutkivat sekä oikeuskansleri että eduskunnan perustuslakivaliokunta

Kalevi Sorsan ja muiden ministereiden toiminnan laillisuutta. Kukaan ei joutunut syyteeseen.

Huhtikuun alussa 1976 edustin Suomen hallitusta Moskovassa järjestetyssä YYA-juhlassa. Matka onnistui hyvin. Huomiota herätti se, että juhlavastaanotolle osallistui politbyron jäsen Dimitri Ustinov, joka oli asemansa puolesta epätavallisen korkea vastaanoton päävieras. Keskustelin hänen kanssaan pitkään. Myöhemmin hänestä tuli puolustusministeri. Ustinov puhui myönteisesti sekä Kekkosesta että Karjalaisesta ja lähetti molemmille terveisiä. Myös alemman tasoiset NKP:n ihmiset tukivat selväsanaisesti Karjalaista.

Matkan jälkeen raportoin kirjeitse Urho Kekkoselle. Kerroin hänelle, että Ahti Karjalaisen asema oli keskusteluissa korostusti esillä.

Samassa kirjeessä selostin Kekkoselle sisäpoliittista tilannetta. Kerroin vaikeuksista yhteistyössä sosialidemokraattien kanssa. Pelkäsin, että he pyrkisivät eri asioissa kiristämään keskiryhmiä. Jatkoin:

»Olemme epäilleet SDP:n tahtoa voittaa hallitusyhteistyössä ilmenneet vaikeudet, sillä SDP ja Sorsa eivät tunnu pitävän nykyistä vaalitulokseen perustuvaa asemaansa riittävän hyvänä. Sorsa esiintyy maan mahtavimpana. Hän puhuu varomattomasti niin, että tämä hänen asenteensa on laajalti tiedossa. Saattaa olla, että SDP keskustapuolueen oikeiston tukemana tahtoisii päästä sille edullisen välivaiheen jälkeen demarijohtoiseen hallitukseen. SDP saattaa luottaa — oikein tai väärin — siihen, ettei keskusta kykenisi jatkossa huolehtimaan asemastaan. Mainitsen Sinulle, että Johannes Virolainen on valmis keskustan vähemmistöhallituksen muodostamiseen. Itse en ole vaihtoehtoja pohtinut,

kun olen pitänyt välttämättömänä keskustan ja sosialidemokraattien välisen yhteistyön jatkumista.»

Samassa kirjeessä selostin Kekkoselle myös tietoja, joita olin saanut tilanteesta ulkoasiainministeriössä. Minulle oli kerrottu, että Sorsa pyrki kovin ottein järjestelemään asioita siten, että avainpaikat varsinkin idänsuhteissa olisivat sosialidemokraattisten virkamiesten käsissä. Kerroin UM:n harvalukuisten keskustalaisten virkamiesten pelkäävän, että Sorsa pyrkii saamaan ulkopoliittikan johdon tätä kautta SDP:n käsiin.

Esa Timonen puheenjohtajaehdokkaaksi

Samalla kun aloitin uraani valtioneuvostossa, jatkoin työtäni keskustapuolueen uudistamiseksi. Pitkä marssi jatkui.

Puoluekokouksen lähestyessä nousi puheenjohtajakysymys jälleen esille. Kokemukseni Jyväskylän ja Seinäjoen puoluekokouksia edeltäneistä tapahtumista olivat osoittaneet sen, ettei keskustapuolue ollut vielä kypsä johdon radikaaliin nuorentamiseen. Toisaalta ajattelin, että johdon vaihtaminen on ehdoton edellytys sille, että puolueen kannatus voisi kasvaa ja sen yleispoliittinen asema vahvistua. Tästä syystä jouduin harkitsemaan sitä mahdollisuutta, että puheenjohtajaksi valittaisiin joku minua vanhempi henkilö. Keskustelin asiasta sekä Kekkoselle että Uusitalon kanssa, jotka molemmat pitivät puheenjohtajan vaihdosta välttämättömänä.

Maaliskuun 18. päivänä 1976 lähetin Urho Kekkoselle kirjeen, jossa käsittelin puheenjohtajakysymystä:

»Viime kertaisen keskustelumme jälkeen jäin miettimään vielä puheenjohtajakysymystä, jonka ajatustyön tuloksena olen saanut uuden idean. Lähtökohdana on

arvioni siitä, ettei keskustapuolueen yleispoliittinen asema kestä Virolaisen uudelleenvalintaa. Jos tämä arvio on oikea, voisin saattaa myllyt pyörimään julkaisemalla oheisen kannanoton vielä ennen ensi pyhää. Asialla on mielestäni kova kiire sen vuoksi, että Jussi on kovasti liikkeellä ja Suorttasen piiri aikonee ottaa asiaan kantaa.

*Kysyisin nyt mielipidettäsi ja neuvoasi. Onko tilannearvioni oikea? Toisin sanoen, tulisivatko olosuhteet ennen puoluekokousta ja sen jälkeen muodostumaan sellaisiksi, että minun kanttini kestää pysyä kannanotto-
luonnoksen päätöksissä. Ellei suunnitelmani ja kannanottoni Sinua sellaisinaan miellytä, miten niitä olisi muutettava? Minun mieleeni ei ole tullut parempaa vaihtoehtoa, jos tilanne arvioidaan semmoiseksi, että puolueen ja maan kannalta vaihdos olisi nyt välttämätön. Muussa tapauksessa palannemme tutkimaan tilannetta muiden vaihtoehtojen pohjalta.*

Olen puhunut tästä vain Eino Uusitalolle, joka omasta puolestaan on ajatuksen hyväksynyt. Sovimme hänen kanssaan, että esitän idean Sinulle ennenkuin kukaan muu saa siitä tietää.»

Kirjeen liitteenä oli alustava puheluonnos, joka perustui Kekkonen ja Uusitalon kanssa käymiini keskusteluihin. Olimme päätyneet siihen ajatukseen, että Esa Timonen voisi olla sopiva ehdokas puheenjohtajaksi. Puheluonnokseen olin kirjoittanut ehdotuksen, että hänet valittaisiin puolueen puheenjohtajaksi. Uusi ideani oli se, että olisin ilmoittanut jättäväni varapuheenjohtajan paikan, jos Virolainen jatkaa puheenjohtajana.

Viikkoa myöhemmin lähetin Kekkoselle huomattavasti lievennetyn version, joka tuli vielä hieman muokattuna julkisuu-
teen 30.3. antamanani lausuntona. Se kuului näin:

»Ensi kesän puoluekokouksen lähestyessä levottomuus ja suoranainen hermostuneisuus keskustapuolueessa on lisääntynyt siinä määrin, että jopa hallitusyhteistyö tästä kärsii. Puolueeseen näyttää muodostuneen sisäinen oppositio, joka nostattaa mieliä hallituksen toimenpiteitä ja keskustapuoluelaisia ministereitä vastaan. Tämä on sikäli perin merkillistä, että arvostelua aiheuttaneet asiat on puolueen johdossa käsitelty yksimielisesti. Kun arvostelu monissa tapauksissa kohdistuu täysin kohtuuttomasti minuun, olen tulkinnut, että jotkut arvelevat minun havittelevan puheenjohtajan paikkaa ensi kesänä. Jotta saisin paremman työrauhan, olen päättänyt tuoda julki ajatukseni ja aikomukseni.

Minä en aio ryhtyä puheenjohtajaehdokkaaksi, vaikka tiedän monien sitä toivovan. Tähän on kaksi syytä. Ensiksikin hallituksen työ edelleen vaikeutuisi, jos jo alkanut keskustelu ja toiminta jatkuisivat. Toiseksi luulen, että minun ehdokkuuteni — samoin kuin puheenjohtaja Virolaisen ehdokkuus — herättäisi osassa puoluetta levottomuutta ja vaikeita ristiriitoja. Tästä syystä olin mukana sovintoneuvotteluissa, joissa etsittiin kompromissia kesän henkilövalintoihin.

Olen toivonut, että puheenjohtaja Virolainen ennen edellistä puoluekokousta antamansa selväsanaisen ilmoituksen mukaisesti luopuisi puheenjohtajan paikasta. Keskustapuolueessa on useitakin henkilöitä, jotka pystyvät varmasti hyvin hoitamaan puheenjohtajan tehtävän. Olihan meidän keskuudestamme nykyjohdon ulkopuolelta mahdollista löytää pääministerikin, joka on hoitanut vaikean tehtävänsä kunnioitusta herättävän taidokkaasti. Myös puheenjohtajaksi voimme valita henkilön, joka voi koota meitä ja eheyttää puoluetta,

jos meillä kaikilla on siihen halua. Niin köyhä tämä puolue ei ole, että olisi valittava vain Virolaisen ja Väyrysen välillä.»

Kysyin puheessani, miksi puheenjohtajan olisi nyt vaihduttava. Kehotin jokaista itse tykönänsä punnitsemaan, millaista puheenjohtajaa ja johtoa puolue tästä eteenpäin tarvitsee ja miten kukin nämä edellytykset täyttää. Perustelin omaa kannottoani sillä, että olin huolestunut keskustapuolueen yleispoliittisen aseman kehityksestä. Olin esittänyt siitä oman arvioni jo NKL:n Nurmeksen suvijuhlilla edellisenä kesänä. Totesin, että sittemmin tuolloin esittämäni näkemys oli vahvistunut, vaikka eduskuntaryhmän kokoonpanossa tapahtuneet muutokset olivatkin tilannetta hieman korjanneet. Jatkoin:

»Monet ovat tottuneet kuvittelemaan, ettei keskustapuolueen sisäisillä tapahtumilla ja puoluejohdon valinnoilla ole mitään merkitystä meidän ulko- ja sisäpoliittisten toimintaedellytystemme kannalta. Tämä käsitys on naiivi, sen varaan ei ratkaisuja saa rakentaa. Pelkään, että keskustapuolueen yleispoliittinen asema heikkenee ja meidän vaikutusvaltamme vähenee ellei puoluekokousvalintoja tehdä viisaasti. Tämä merkitsi sitä, että sosialidemokraattien asema vastaavasti suhteellisesti paransi ja vasemmiston ote maamme asioihin vahvistuisi. Tämän vuoksi sosialidemokraatit ovat jo pitkään pyrkineet vaikuttamaan keskustapuolueen sisäisiin asioihin muun muassa lehtikirjoittelun avulla. Tuskin he tätä tekevät keskustapuolueen asian eteenpäinviemiseksi.»

Esitin sen toivomuksen, että puheenjohtaja-asian käsittely siirtyisi junttapuuhista avoimeen, ilmaa raikastavaan keskusteluun. Tavoitteeksi esitin puoluejohdon yksimielisen valinnan. Uutta johtoa kokoonpantaessa tuli muiden seikkojen ohella ottaa riittävän vakavasti huomioon tarve vahvistaa keskustapuolueen yleispoliittista asemaa. Ehdotin, että puolueen johdon valinta jätettäisiin puoluekokouksen tehtäväksi käydyn keskustelun jälkeen ja sen perusteella. Perustelin vielä sitä, että olin ottanut kantaa puoluekokousvalintoihin:

»Olen tällä kannanotolla tahtonut ottaa avoimeen pohdintaan eräitä näkökohtia, jotka puolueväen ja ennen muuta puoluekokousedustajien tulee välttämättä tietää, jotta he osaisivat kaikki näkökohdat huomioonottaen tehdä oikeat ratkaisut niissä asioissa, joista päätäntävalta ja vastuu on annettu puoluekokoukselle. Ilman tällaista avointa ja julkista asioiden esittämistä — näkemykseni salaten — olisin ottanut itselleni vastuun, joka kuuluu puoluekokouksessa päätösvaltaa käyttäville.

Olen sanonut sanottavani siinä tarkoituksessa, että muut tekisivät samoin: julkista keskustelua tärkeistä asioista eivät voine väistää ne, jotka todella uskovat asiansa oikeutukseen.»

Pohjois-Karjalan piirikokous päätti 3.4.1976 pyytää maaherra Esa Timosta puheenjohtajaehdokkaaksi. Kymmentä päivää myöhemmin Timonen kieltäytyi. Hän perusteli kieltäytymistään Suomenmaan palstoilla mm. sillä, että Virolainen on luvannut luopua puheenjohtajan paikasta vuoden 1978 puoluekokouksessa. Näinollen on turha riidellä puheenjohtaja-asiasta Helsingin puoluekokouksessa, joka on samalla puolueen 70-vuotisjuhlakokous.

Timosen kieltäytyminen synnytti nuorten keskuudessa pettymyksen tunteen: puolueen uudistuminen eteni hitaammin kuin he olivat toivoneet. Osallistuessani NKL:n puoluekokousseminaariin toukokuun 1976 alussa yritin lohduttaa ja kannustaa nuoria:

»Keskustanuorten viime vuosien jatkuvat menestykset nuorisopolitiikassa ovat vain yksi osoitus vihreän nuorison työn onnistumisesta. Sen ohella nimittäin nuorten asema puolueessa on muutamassa vuodessa ilahduttavasti vahvistunut. Kun keskustanuorten ja puolueen välillä ei ole keskinäistä luottamusta häiritsevää erimielisyyttä, ovat nuoret voineet puoluejärjestöjen kaikilla tasoilla saavuttaa merkittävän aseman.

Tällä vuosikymmenellä osastoissa, kunnallisjärjestöissä, piiritasolla ja puolueen keskusjohdossa on tapahtunut luontevaa nuorentumista.»

»Puolueen ja nuorisojärjestön työn jatkuva yhdensuuntaisuus on keskustapuolueelle arvaamaton voima verrattuna useimpiin muihin puolueisiin. Nuorisolta tämä edellyttää vakaata ja harkitsevaa toimintaa, puolueväeltä nuorison riittävää huomioonottamista.»

Nuoria kehotin maltillisuuteen ja malttavaisuuteen:

»Keskustapuolue voi tavoittaa uudestaan poliittisen elämämme johtopaikan vain siten, että me kannatuksen laajetessa säilytämme saumattoman luottamuksen nykyisen kannattajakuntamme piirissä. Vastakohtaisuuk-
sien kasvu ei vie asetettuun päämäärään: muutoksiin on voitava yhteisesti kypsyä.

Avoin ja kansanvaltainen toimintapa herättää luotta-

musta ja johtaa siten varmimmin ja nopeimmin asetettujen päämäärien saavuttamiseen.»

Kokemukset puheenjohtajakeskustelusta olivat saaneet minut vakuuttuneeksi siitä, että puolueen johdon nuorentaminen on vielä vaikeampi prosessi kuin mitä olin uskonutkaan. Olin myös ymmärtänyt, että tässä onnistuminen edellyttää luottamuksen rakentamista puolueväen keskuudessa. Toimintatapojeni oli muututtava.

Syksyllä puhuin asiasta Kekkonen kanssa. Totesin hänelle, että Virolaiseen olisi vastaisuudessa suhtauduttava uudella tavalla. Jatkuvasta vastakkainasettelusta ei ole hyötyä ja se vahingoittaa puoluetta. Tässä yhteydessä keskustelimme myös siitä, että puoluetoimiston ja koko järjestökoneiston tehokkuutta olisi parannettava.

Myöhemmin syksyllä sain kirjeen Antero Aholta, arvostetulta sekä puolueen että MTK:n luottamusmieheltä. Tämä Reisjärven mies oli ajamassa minua puoluesihteeriksi vuonna 1970, mutta totesi nyt olevansa tyytyväinen silloiseen tappioonsa: keskustapuolueessa on vaikea nousta puheenjohtajaksi puoluesihteerin paikalta. Nyt hän oli päättänyt tehdä minusta puheenjohtajan jo vajaan kahden vuoden kuluttua, mutta saadakseen päätöksensä toteutetuksi hän tarvitsi »hieman minun apuani».

Aho olisi ollut valmis vaihtamaan puheenjohtajan jo Helsingin kokouksessa, sillä hänen mielestään me »nykyisellään peitaamme sosialidemokraateille voimistuvaa otetta sekä ulko- että sisäpolitiikassa». Työ puheenjohtajan vaihtamiseksi olisi aloitettava heti — ei kuitenkaan julkisuudessa vaan ennenkaikkea huolehtimalla siitä, että »maatalousväestö tietää, mikä mies Paa-vo Väyrynen on». Hän katsoi, että maatalousväestön keskuudessa olen »kirjoittamaton lehti». Hän kaipasi minulta maatalouspoliittista puhetta ja maatalouspoliittisia kannanottoja. Hän

odotti, että rakentaisin luottamusta viljelijäväestöön ja sen luottamusmiehiin.

1970-luvun lamalääkkeet

Kun keskeiset henkilövalinnat ratkesivat jo ennakkoon, saattoi Helsingin puoluekokous kesäkuussa 1976 keskittyä asiakysymyksiin. Kun kysymyksessä oli samalla puolueen 70-vuotisjuhla, oli erilaisia oheistapahtumia runsaasti. Minunkin ohjelmaani kuului kaikkiaan kuusi puhetta, joista neljä olin kirjoittanut etukäteen. Tärkeimmät niistä — tavoiteohjelman esittelypuheen vuoro puoluekokouksessa ja puhe nuorten K-tapahtumassa — painottuivat talouspolitiikkaan.

Aloitin ohjelmanpuheeni lainaamalla Santeri Alkion puhetta maalaisliiton vuosikokouksessa vuonna 1913: »Ei mikään maailmassa ole ikuista. Kaikkein vähiten sitä voivat olla puolueohjelmat. Elämä muuttaa yhtä myötäään ei ainoastaan muotojaan vaan myös edellytyksiään. — Jos pysymme paikallamme, joku muu tempaa edistyksen lipun kädestämme.» Tällä perustelin sitä, että puoluekokoukseen oli tuotu jälleen uusi ohjelma, 70-luvun lopun tavoiteohjelma:

»Elämä ei ole viimeisten vuosien aikana muuttanut ainoastaan muotoaan vaan myös edellytyksiään. Elämme parhaillaan harvinaisen syvän taloudellisen laman kourissa. Laaja työttömyys, inflaatio, ulkomaankaupan alijäämäisyys ja suuri ulkomainen velka rasittavat kansantalouttamme yhtäaikaisesti. Vastaavaa tilannetta emme ole koskaan aikaisemmin kokeneet.

Ollaksemme rehellisiä meidän on tunnustettava, etteivät nämä vaikeudet ole yksinomaan kansainvälisen laman aiheuttamia. Tähän tilanteeseen on johtanut

myös maassamme 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla harjoitettu talouspolitiikka.

Suurta taloudellista kasvua on tavoiteltu muuttamalla ennennäkemättömän rajusti elinkeino- ja tuotantorakennettamme, tuomalla maahan runsaasti ulkomaista pääomaa sekä tekemällä tuotantomme riippuvaiseksi ulkomaisista raaka-aineista, energiasta ja tuotantovälineistä.

Pääomia ei ole riittävästi käytetty tuotannollisen toiminnan, maa- ja metsätalouden ja teollisuuden omaleimaiseen kehittämiseen, vaan niitä on liiaksi suunnattu palveluelinkeinojen ja byrokratian paisuttamiseen sekä kalliisiin ruuhkainvestointeihin. Näin myönteisen talouskehityksen edellytykset ovat voimakkaasti heikentyneet. Viimeinen kohtalokas virhe oli parin viime vuoden aikainen löysä raha-, tulo- ja finanssipolitiikka, joka perustui nopeaan ulkomaiseen velkaantumiseen poikkeuksellisen voimakkaan noususuhdanteen kukkuroilla.

Kun me nyt tarvitsisimme kipeästi ulkomaista pääomaa työllisyyden hoitamiseen ja vaikeuksissa ponnistelevan tuotantotoiminnan elvyttämiseen, ei velkojen lisääminen enää ole mahdollista; olemme viime vuosina syöneet osan tulevaisuudestamme.»

Näinä aikoina nämä 1970-luvun puolivälissä esittämäni ajatukset tuntuvat hyvin ajankohtaisilta. Jo silloin taloutemme rakenne oli kehno. Silloinkin oltiin syvässä lamassa sen vuoksi, että talous oli päästetty ylikuumenemaan. Nyt tilanne on samankaltainen, vaikkakin paljon pahempi.

Silloiseen taloudelliseen tilanteeseen viitaten korostin puoluekokouspuheessani, että uutta ohjelmaa käsiteltäessä on pi-

deittävä mielessä »lähivuosien taloudelliset vaikeudet, joiden voittaminen vaatii tukevaa talouspoliittista otetta sekä malttia yhteiskuntapoliittisten uudistussuunnitelmien kehittäelyssä».

Samaa asiaa käsittelin myös puheessani K-tapahtumassa. Totesin, että suhtautuminen julkisen talouden kasvuun on nyt hyvin oleellinen kysymys. Arvostelin vasemmistoa, joka silloisista talouden kehitysnäkymistä välittämättä vaatii »uudistuspolitiikan» jatkamista, millä he tarkoittivat julkisen talouden paisuttamista ja talouselämää kahlitsevan byrokratian laajentamista. Totesin, että »sekä valtion että kuntien taloudessa on siten huikeita ja kasvavia paineita menojen lisäämiseksi.» Jatkoin:

»Kun taloudellinen kasvu ainakin lähivuosina ja myöhemminkin hidastuu, ei julkisen talouden tuntuviin laajennuksiin ja kansalaisten tulojen samanaikaiseen lisäämiseen ole mahdollisuutta. Erityisen pieni on liikkumavara sen vuoksi, että olemme viime vuosien velkaantumisella syöneet osan tämän ajan ja lähivuosien toimeentulostamme. Niinpä julkisen byrokratian laajentaminen ja julkisten menojen lisääminen voi tapahtua vain ottamalla verotuksella julkiseen käyttöön osa nykyisestä yksityisen kulutuksen tasosta. Muuta aineellista elintasoja olisi siis alennettava, jotta meillä olisi varaa palkata lisää virkamiehiä ja myöntää heidän käsiensä kautta varoja yhä uusiin ja uusiin tarkoituksiin.»

Torjuin sen vasemmiston esittämän ajatuksen, että verorasituksen kasvu voitaisiin panna elinkeinoelämän kannettavaksi. Nämä verot alentaisivat yksityistä kulutusta toista tietä: työttömyyttä lisäämällä ja reaali-palkkojen kehitystä alentamalla. Niinpä oleellista uutta kasvuvaraa julkiseen talouteen voitaisiin saada ennen muuta nykyistä toimintaa järjeistämällä ja menoja tur-

himmasta päästä karsimalla. Painopisteen tuli nyt siirtyä tuotannollisiin investointeihin:

»Kasvuvimman jatkaminen juuri julkisessa taloudessa olisi erityisen tuhoisaa, sillä se kaivaa maata kansantalouden tervehdyttämisen alta: uusien virastojen asemesta me tarvitsemme uusia teollisuuslaitoksia ja navettarakennuksia, jos mielimme hätätilan välttää.

Tervehdyttämisohjelman pääkohtia on siis byrokratian kasvun taltuttaminen muun muassa hallintoa järjeistämällä sekä julkisten menojen pysyvä asettaminen kansantalouden kantokyvyn puitteisiin. Tämän ei tarvitse merkitä kehityksen pysäyttämistä, vaan pikemminkin päinvastaista: edistyksellistä byrokratian keventämistä ja omaehtoisuuden lisäämistä yhteiskunnassa.»

Puheeseeni K-tapahtumassa sisältyi myös sapekas kommentti keskusteluun, jota Suomessa oli käyty suhtautumisesta kasvupolitiikkaan ja taloudelliseen kasvuun. Sana keskustelu esiintyi puhetekstissäni lainausmerkeissä. Erityisen kiukustunut olin siitä, että talouselämän piirissä oli esiintynyt »kovaotteista kasvupolitiikan arvostelijoiden rusikointia»:

»Lievintä on ollut heidän leimaaminen vaarallisiksi häihattelijoiksi, törkeintä heidän tahallinen väärinymmärtäminen. Viimeksi mainitusta esimerkkinä voi mainita erään talousmiehen huudahduksen laman ja työttömyyden kouriin joutuneille ihmisille: 'nolla-kasvun kannattajat voivat olla nyt tyytyväisiä, kasvu on pysähtynyt'.»

Tarkoittamani »eräs talousmies» oli Ahti Karjalainen — tämän useimmat kuulijani tiesivät.

Havainnollistaakseni käytyä kasvukeskustelua totesin, että siinä on ollut kaksi päävirtaa, jotka on usein tahallaan tai tahattomasti sotkettu yhteen:

»*Ensinnäkin* kritiikki on koskenut Suomessakin 1960-luvun puolivälissä käynnistettyä uutta talouspolitiikkaa, jossa taloudellisen kasvun nopeuttaminen asetettiin kaikkea yhteiskuntapolitiikkaa kattavaksi tavoitteeksi yli muiden ja jossa kasvun tavoittelemiseksi käytettiin siten epäinhimillisiä ja ajanoloon myös taloudellisen kasvun kannalta tuhoisia keinoja.

On voitu osoittaa, että elinkeinorakenteen muutoksen nopeuttaminen ja puutteellinen aluepolitiikka johtivat yhdessä yhteiskunnalle hyvin raskaiden ruuhkainvestointien kasvuun, joihin tuotannon kasvattamiseen kipeästi tarvittavia voimavaroja on upotettu. Edelleen valikoimaton, pelkkiin kasvulukuihin tuijottava rakennepolitiikka on johtanut palveluelinkeinojen ja julkisen hallinnon sairaalloseen paisumiseen varsinaisen tuotantotoiminnan — peruselinkeinojen ja teollisuuden — kustannuksella.

Arvaamattoman suuri kansantaloudellinen tappio on aiheutunut siitä, että rakennemuutoksen nopeuttaminen ajoi Ruotsiin huomattavan määrän parhaassa työiässä olevaa väestöämme. Vähäiset eivät ole myöskään ne kustannukset, jotka on uhrattava nopean rakennemuutoksen ja keskittymisen aiheuttamien sosiaalisten vaurioiden paikkailemiseen ja hoitamiseen. Sannalla sanoen: harjoitettu kasvupolitiikka on epäinhimillisyytensä ohella oleellisin nykyisiin taloudellisiin vai-

keuksiimme vaikuttava syy. Tätä ei voida kiistää. Korkeintaan voidaan väittää, että parin, kolmen viime vuoden aikainen löysä raha-, tulo- ja finanssipolitiikka mittavine ulkomaisen velan kasvuineen on määrällisesti mittavampi hätätilan aiheuttaja.

Toisena periaatteellisenä ja pitemmän aikavälin kysymyksenä kasvun kriitikot ovat kiinnittäneet huomiota taloudellisen kasvun ekologiisiin, luonnontaloudellisiin rajoihin. Ehkä kielenkäyttö on ollut epätasua ja ehkä jotkut ovat ampuneet raskaastikin yli, mutta perusväittämät ovat kestäneet kritiikin ja hyökkäilyt.

Eittämättömänä tosiasiana pysyy, ettei maapallo kestä loputtomiin teollisuustuotannon määrällistä kasvua likimainkaan nykyisessä muodossa. Uusiutumattomien luonnonvarojen riittämättömyys sekä elinympäristöme saastuminen asettavat tälle ehdottomat rajat. Kokonaan uusilla tuotanto- ja toimintamenetelmillä voidaan nyt nähtävissä olevat rajat ylittää, mutta jossakin on takaraja.

Tämä kannanotto teollisuustuotannon määrälliseen kasvuun ei tarkoita sitä, etteikö kansantalous voisi nykyisten ja muuttuvienkin laskentatapojen mukaan jatkuvasti kasvaa. Eräissä tapauksissa taloudellinen kasvu saattaa tuoda muassaan ekologisesti kestävämpiä tuotantomenetelmiä. Oleellista on suunnata laadulliseen ja henkiseen kasvuun. Yksi käytännön johtopäätös on se, että meidän on kiinnitettävä erityinen huomio uudistuvien luonnonvarojen hyvään hoitoon, mikä edellyttää uutta maaseutuystävällistä politiikkaa.»

Aluepolitiikasta puhuessani korostin erityisesti tarvetta rajoittaa ruuhkakeskusten kasvua, millä voitaisiin tehostaa kehitysalue-

politiikkaa ja samalla parantaa Etelä-Suomen sisäistä alueellista tasapainoa. Tässä olivat siemenet sille aluepolitiikan historialliselle kompromissille, jonka SDP ja Keskusta saivat aikaan 1980-luvun puolivälissä:

»Suurimman hyödyn tällaisesta ruuhkakeskusten kasvun rajoittamisesta saisivat kuitenkin näiden keskusten nykyiset asukkaat. Ruuhkakeskusten laajenemisen pysähtymisestä säästyvät voimavarat voitaisiin käyttää näillä alueilla jo asuvan väestön asunto-olojen parantamiseen, sosiaali-, terveys- ja kulttuuripalvelujen kohentamiseen sekä elinympäristön viihtyisyyden ja turvallisuuden lisäämiseen, sanalla sanoen: ruuhkakeskusten ihmisten elämän laadun kohottamiseen.»

Sosialidemokraatit kaatavat hallituksen

Heinäkuun alussa 1976 hallitus ratkaisi tärkeimmiltä osiltaan ne aluepoliittiset kiistat, joihin Sorsan hallitus oli keväällä 1975 kaatunut. Kymmenen Pohjois- ja Itä-Suomen kuntaa määrättiin tuolloin kehitysalueiden ykkösvyöhykkeen lisätukialueiksi.

Elokuun 9. päivänä puhuin keskustanuorten suvijuhlilla Saarijärvellä. Sanomani oli, että sisäpolitiikassakin tarvitaan liennytystä:

»Mikäli liennytyshenki pääsisi riittävästi vallalle sisäpolitiikassa voisi nykyisestä vaivoin kokoon runnatusta hallituksesta tulla hyvinkin pitkäikäinen. Poliittisen elämämmme kypsyminen liennytykseen olisi erityisen välttämätöntä juuri nyt, kun kansantalouden tervehdyttäminen edellyttää laajapohjaista, pitkäjänteistä ja vastuullista yhteistoimintaa puolueiden välillä.»

Elokuussa hallitus aloitti jokasyksyisen budjettiriihensä. Neuvottelut olivat tavanomaista sitkeämmät, liennytyshengestä ei ollut tietoaakaan. Syyskuun 10. päivänä kirjoitin Urho Kekkoselle kirjeen, jossa selostin tilannetta seuraavasti:

»Paavelan laatima budjettiesitys on näihin taloudellisiin oloihin talouspoliittisesti oikeaoppinen: se on tiukkuudessaan inflaatiota ja vaihtotaseen alijäämää rajoittava sekä luo elpymisen edellytyksiä talouselämällemme. Samalla se on kieltämättä työllisyyden hoidon kannalta heikko tai epärealistinen, ellei aiota ensi vuonna varsinaisen budjetin määrärahoja ylittää. Ylitystarvetta on vaikka esityksessä arvioitu edullinen talouskehitys toteutuisikin, sillä mahdollinen nousukausi ei tuo vielä ensi syksynä vaikeille työllisyysalueille helpotusta.»

Totesin kirjeessäni, että »tietysti Paavela on sosialidemokraattina vetänyt hienokseltaan kotiinpäin, vaikka yleisesti ottaen esitys on verrattain tasapuolinen». Kerroin, että keskustapuolue voi vähäisin korjauksin hyväksyä esityksen, jos saadaan pitävät takeet siitä, että työllisyys hoidetaan ensi vuonnakin kunnolla.

Sitten siirryin poliittisen tilanteen arviointiin. Lähtökohtani oli, että maan kannalta katsoen enemmistöhallituksen jatkaminen on välttämätöntä. Jatkoisin:

»Ilmeisesti neljän puolueen hallitus olisi — jos se ylipäättään olisi mahdollinen — vielä vaikeampi kuin tämä nykyinen. Toisaalta vähemmistö- ja virkamieshallitukset eivät kykenisi ajamaan läpi taloudellista tervehdyttämisohjelmaa. Umpikujan ajautuneen yhteistyön saattaisi pelastaa kaksi vaihtoehtoista ratkaisumallia:

1. *kommunistit saisivat taas erivapauden esittää eriävät käsityksensä tai*
2. *tehdään taloudellisesti vähemmän oikeaoppinen budjetti, jossa muut jossain määrin taipuvat SKDL:n vaatimuksiin, jolloin työllisyyteen varattaisiin muutamia satoja miljoonia.»*

Työllisyysrahojen lisäksi ongelmana oli maatalous, jonka osalta tilanne oli budjettiesityksen laatimistilanteeseen nähden muuttunut. Keskustapuolue esitti, että maatalouskysymykset selvitetäisiin toimikunnissa, joiden työn tulokset olisivat käytettävissä ennen budjetin eduskuntakäsittelyä.

Totesin, että molemmat ratkaisuehdotukset olivat vaikeita SDP:lle, joka ajoi erittäin kovaa linjaa sekä kommunistien että meidän suuntaan. Arvioin, että kohdan 2. mukainen ratkaisu voisi syntyä kommunistien ja keskustan yhteisten intressien pohjalta, mutta vaikeutena on SKDL:n jatkuva pysyttäytyminen täysin epärealistisissa vaatimuksissa.

Lähetin kirjeen Kekkoselle vasta 13.9., jolloin esitin vielä lisäkommentin:

»Minua henkilökohtaisesti viehättäisi erityisesti kriisin laukaiseminen siten, että SKDL:n ja keskustapuolueen intressit yritettäisiin sovittaa yhteen. Minulla on nimittäin se vaikutelma, että sosialidemokraatit viime kevään opetuksista huolimatta tahtoisivat ajaa nykyisen yhteistyön umpikujaan. Nykyisessä tilanteessa keskustapuolueen oikeisto-/maataloussiipi saattaa olla hyvinkin hedelmällinen yhteistyökumppani SDP:lle. Demareille riittää toistaiseksi se, että he eivät suostu maatalouden ongelmien kohtuulliseen ratkaisemiseen nykyisessä hallituspoliittisessa asemassaan. Asiat saattavat ajautua siihen,

että vain SKDL:n ja keskustan yhteistyö voi estää hallituksen hajoamisen — jos nyt sitten SKDL on halukas olemaan edelleen hallituksessa. Tulokseen pääseminen edellyttäisi, että kansandemokraatit tyytyisivät selvästi alkuperäisiä määräraha-vaatimuksia vähäisempään lopputulokseen.

Jatkamme budjetin jaubamista, mutta hyvältä ei näytä. Tässä asetelmassa on jotain mätää.»

Mätää siinä olikin. Sosialidemokraatit olivat päättäneet kaataa hallituksen. Tähän päästäkseen he myös kiristivät veropoliittista linjaansa talouspoliittisesti mahdottomilla ja keskiryhmille poliittisesti vaikeilla vaatimuksilla.

Hallituskriisiin haettiin ratkaisu siten, että Martti Miettunen sai tehtäväkseen muodostaa keskiryhmien vähemmistöhallituksen. Alkuperäisten kaavailujen mukaan minä olisin jatkanut opetusministerinä. Tarjouduin kuitenkin itse työvoimaministerin paikalle. Halusin päästä mukaan talouspoliittiseen päätöksentekoon. Tiesin, että paikka olisi tuulinen, mutta en silti arkaillut tarttua tähän tehtävään.

Syyskuun 29. päivänä 1976 Miettusen vähemmistöhallitus nimitettiin. Ministereiksi tulivat sekä Ahti Karjalainen että Johannes Virolainen. Muut keskustapuolueen ministerit olivat Keijo Korhonen, Eino Uusitalo, Marjatta Väänänen, Jouko Loikkanen ja Orvokki Kangas. Korhosesta tuli ulkoministeri. Minun tilalleni opetusministeriöön tuli Marjatta Väänänen. Hän sai hoidettavakseen koko ministeriön.

Lokakuun 1. päivän Suomenmaassa »testamenttasin» opetusministeriön asiat Marjatta Väänäselle. Esitin kymmenen keskeistä ja ajankohtaista asiaa siitä salkusta, jota olin hoitanut:

1. Kasvatustavoitteiden uudistaminen.
2. Tiedepolitiikassa tiedeneuvoston aseman korostaminen suhteessa Suomen akatemiaan sekä korkeakoulujen osuuden lisääminen tieteellisessä tutkimuksessa.
3. Korkeakoulujen tutkinnonuudistuksen tarkistaminen siten, että aikoinaan sovitun uudistuksen pääperiaatteita kuitenkin noudatetaan.
4. Korkeakoulujen hallinnon uudistaminen väljän puitelain pohjalta.
5. Alueellisen korkeakoulupolitiikan tehostaminen mm. perustamalla Lapin korkeakoulu.
6. Opintotuen rahoituksen turvaaminen.
7. Ammatillisen koulutuksen laajentaminen sekä maa- ja metsätalouden ammatillisen opetuksen jälkeenjääneisyyden poistaminen.
8. Lukiokoulutuksen edellytysten parantaminen etenkin syrjäseuduilla.
9. Pienten koulujen toimintamahdollisuuksien turvaaminen.
10. Toimikunnan asettaminen valmistelemaan esiluokan liittämistä peruskouluun.

Lisäksi annoin poliittisen testamentin. Korostin sitä, ettei lähi-vuosina ole mahdollisuutta muuhun kuin keskustan ja vasemmiston enemmistöhallitukseen. Tästä syystä suhteita tuli vaalia erityisesti vasemmisto-oppositioon. Tämän halusin sanoa saadun kokemuksen perusteella. Marjatta Väänänen oli edellisellä opetusministerikaudellaan saavuttanut mainetta »hallituksen ai-noana miehenä», kun hän siirsi vasemmistoa lähellä olevien kulttuurijärjestöjen määrärahoja muille järjestöille. Vasemmisto suuttui tästä ja Kalevi Kivistö seuraavana kulttuuriministerinä

palautti jakosuhteet ennalleen. Ajattelin, ettei olisi hyvä, jos tämä toistuisi.

Työvoimaministerin raskas salkku

Minun sisääntuloni työvoimaministeriöön ei ollut helppoa. Keijo Liinamaa, sosialidemokraatti ja entinen pääministeri, oli ministeriön kansliapäällikkönä. Edellisten työvoimaministereiden aikana asioista oli hyvin pitkälle päättänyt kansliapäällikön johtama ministeriön johtoryhmä. Muutin heti tämän käytännön ja aloin itse johtaa johtoryhmän kokouksia. Ministeriön sisäisiä valtasuhteita heijasteli sekin, että kansliapäälliköllä oli talon paras työhuone — ministeri oli sijoitettu hyvin keuhkoihin tiloihin. Annoin määräyksen järjestellä huoneet uudelleen siten, että ministeri sai kunnan työtilat.

Työvoimaministeriön virkakunta oli vahvasti sosialidemokraattista. Minun onnekseni työvoimaosaston päällikkönä kuitenkin oli Hannu Ettala, hyvä keskustalainen virkamies. Hän oli minulle tärkeä avustaja, sillä hän osasi asiat ja kykeni jatkuvasti kehittämään uusia ideoita työllisyyden tehokkaaksi hoitamiseksi. Poliittiseksi sihteerikseni otin keskustapuolueen Keski-Suomen piirin silloisen toiminnanjohtajan Mauri Pekkarisen.

Työvoimaministerin tehtävä keskustan vähemmistöhallituksessa suurtyöttömyyden oloissa oli kova paikka. Sain jatkuvasti vastaanottaa ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistopuolueiden masinoimia lähetystöjä, jotka pyrkivät luomaan huonon kuvan hallituksen työllisyyspolitiikasta. Jouduin pitämään lähetystöille vastauspuheita, joissa korostin, että työllisyyden kehitys riippuu ennen muuta yleisestä talouspolitiikasta ja tulopoliittisista ratkaisuista. Työvoimaministeriö voi vain jonkinverran valikoiden lievittää työllisyysongelmaa.

Sen lisäksi, että tapasin lähetystöjä työvoimaministeriössä ja

eduskunnassa, tein runsaasti matkoja eri puolille maata. Vaikeimpia olivat vierailut alueille, joilla vasemmisto- ja oikeistopuolueet olivat erityisen vahvoja. Tilaisuudet onnistuivat yleensä tyydyttävästi, mutta julkisuus oli yleensä kovin kielteistä.

Hyvä esimerkki tästä oli käyntini Tampereella joulukuun alussa 1976. Aamulehti uutisoi vierailustani kohtuullisen hyvin, vaikkakin jutun otsikointi ja ingressi olivat harhaanjohtavia. Seuraavan päivän Aamulehdessä julkaistiin Tampereen kaupungin sosialidemokraattisen kaupunginsihteerin Tapani Mattilan kirjoitus »Näin sen näin»-palstalla. Hän esitti kolme syytöstä minua kohtaan:

1. Olen vain Pohjois-Suomen työvoimaministeri, enkä välitä etelän teollisuuskeskusten työttömistä.
2. Hallitus keskittyy liiaksi inflaation torjuntaan, mistä syystä työttömyys on kasvanut.
3. Olen esittänyt Tampereella uusien pysyvien työpaikkojen rakentamiskieltoa Pirkanmaalle.

Vastasin Mattilalle Aamulehden palstoilla otsakkeella »Väärin näitte tai ymmärsitte». Kun tämä vastine kuvaa hyvin silloin käytyä talous- ja työllisyyskeskustelua, lainaan sen tähän kokonaisuudessaan:

»1. Työttömän kannalta ei ole suurta eroa sillä, asuuko hän Etelä-Suomessa vai kehitysalueella eikä sillä mikä on alueen suhteellinen työttömyys. Myönsin alustuksessani, että työttömänä oleminen on varmaan toimeentulon ja viihtyvyyden kannalta raskaampaa suurkaupungissa kuin maaseudulla. Lisäksi sanoin — ja se on myös totta, että työttömyyden yhteiskunnalliset vaikutukset ovat sitä suuremmat mitä suurempi on alueen

suhteellinen työttömyys. Onhan toki eroa sillä, onko joka 30. vai joka 5. työvoimaan kuuluva henkilö jollakin paikkakunnalla työttömänä.

Yhdyn siihen, että suhteellisen työttömyyden ohella on otettava huomioon absoluuttiset työttömyysnumerot, kuten sanoin alustuksessani ja kuten on tehty. Tämä on otettu huomioon mm. siten että yrityksille myönnettäviä suhdanneavustuksia ja -lainoja on suunnattu runsaasti myös Etelä-Suomeen. Kysyin Tampereella ja kysyn tässä: miten muuten työvoimaministeriön tulee ottaa tähänastista enemmän absoluuttiset työllisyysnumerot huomioon? Tarkoittaako Mattila, että valtion työohjelman työllisyysvarat on suunnattava Etelä-Suomeen? Kun työohjelman nimetyt työkohteet painottuvat vahvasti etelään, merkitsisi työllisyysvarojenkin osoittaminen etelään jyrkkää työllisyyden heikentymistä vaikeimmilla alityöllisyysalueilla. Tätä uusjakoa en usko tamperelaistenkaan haluavan. Koko maan työvoimaministerinä minun on pakko toteuttaa tasapuolisuutta niin hyvin kuin kykenen.

2. 'Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa onkin ongelmana lähinnä se, miten pitkälle inflaation torjunnassa voimme mennä, ts. kuinka suuren työttömyyden suomalainen demokratia kestää', kirjoittaa Mattila työttömyydestä. Väite on ällistytävä, totuus on jokseenkin päinvastainen. Ellemme saa voimaperäisellä otteella inflaatiota nopeasti kuriin, pahenee kilpailukyvyyn heikkenemisestä johtuva teollisuusalojen työttömyys yhä enemmän. Laajenevan työttömyyden edessä työvoimaviranomaiset ovat voimattomia, ellei taloutemme tasa-painottamista saada kiireesti tositeolla käyntiin. Hyvää kuvaa ei anna se, että tämmöisessä tilanteessa asioiden

hoito on työnnetty vähemmistöhallituksen kapeille harjoille.

3. Käyttääkseni Mattilan käsitteistöä, on minun pidettävä tyrmistyttävänä sitä, että Mattila väittää minun vastustaneen uusien pysyvien työpaikkojen rakentamista Pirkanmaalle. Käyttämässäni puheenvuorossa sanoin täysin selvästi, että muun muassa Tampereelle on luotava työpaikkoja poistuvien työpaikkojen tilalle sekä alueen omia työvoimavaroja varten. Sen sijaan olen ja olen sitä mieltä, ettei Tampereelle eikä muualle Etelä-Suomeen pidä tieteen tahtoen rakentaa työpaikkoja, joihin työvoima olisi hankittava kehitysalueilta. Tämä on muun muassa aluepoliittisen lainsäädännön sekä valtioneuvoston vahvistamien väestö- ja työpaikkasuunnitteen mukainen kannanotto.

Tamperetta ei ole tietääkseni sorrettu asuntolainojen jaossa. Hämeen lääni on saanut suunnilleen väestönsä suhteellista osuutta vastaavan määrän asuntolainoja ja Tampere siitä varmaan riittävän osan. Varojen niukuuden pitäisi siten olla samalla tasolla kaikkialla, ellei jokin seutu pyri kasvamaan kohtuuttomasti muiden alueiden työvoiman varassa.

Ei tamperelaisille ole hyötyä, vaan haittaa siitä, että Tampere voimakkaasti kasvaen vetää ihmisiä kehitysalueilta ja oman maakunnan reuna-alueilta. Ajamani maan virallinen työvoima- ja aluepolitiikka on tampere-laistenkin etujen mukaista.»

Vasemmistopuolueiden poliitikot arvostelivat hallitusta erityisesti sen vuoksi, että työttömyys oli ennätysmäisen korkealla tasolla. Työvoimaministeri sai virkansa puolesta pahimmat syytökset päälleen. SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen muun

muassa sanoi, ettei Suomessa ole koskaan ollut yhtä huonoa työvoimaministeriä kuin tämä Väyrynen, sillä työttömiä ei ole koskaan ollut näin paljon. On myönnettävä, että tunsin tiettyä mielihyvää voidessani myöhemmin vastata Saariselle. Kun seuraajani Arvo Aallon ministerikaudella työttömyys nousi kaksinkertaiseksi minun ministerikauteni luvuista, kysyin Saariselta, oliko hän koskaan nähnyt niin kehnoa työvoimaministeriä kuin Aalto oli.

»Muutoksen tuulet»

Virkatehtävieni ohella olin jatkuvasti kiinnostunut aatteellisesta keskustelusta. Tunsin tarvetta kirjoittaa uuden kirjan, jossa voisin ottaa huomioon sen keskustelun, jota oli käyty »On muutoksen aika»-kirjan ilmestymisen jälkeen.

Marraskuussa 1976 lähetin Hannu Tarmiolle suunnitteilla olleen kirjani jäsentelyn ja tiedustelin, olisiko WSOY valmis kustantamaan sen.

Uuden kirjani työnimi oli »Muutoksen tuulet». Johdantoon ajattelin sisällytettäväksi edellisten kirjojeni kritiikin:

- »Köyhän asialla» oli teknokraattinen ja pintapuolinen; siinä vaikutti 1960-luvun henki. Muuten edelleen OK.
- »On muutoksen aika» on kasvupolitiikan analyysin osalta kiireen pilaama. Tässä kirjassa täsmennetty esitys kasvupolitiikan sisällöstä ja seurauksista.
- Molemmissa kirjoissa tietty totalitäärisyys on erehdys: yhteiskuntapolitiikan eri lohkoineen ei pidä yrittääkään kattaa kaikkea elämässä. Nuorekin ihmisen pitää oppia hyväksymään epätäydellisyys monissa asioissa.

Kaavailin uuteen kirjaani neljää lukua. Niistä ensimmäisen oli määrä olla ajankohtaistettu kasvupolitiikan kritiikki:

- Yleiskuvaus »kehityksestä» globaalista näkökulmasta.
  - Suomi ja kasvupolitiikka, keskittäminen
    - elinkeinorakenteen muutosten nopeutus
    - alueellinen keskittäminen
    - pääomien keskittäminen
    - päätöksenteon ja hallinnon keskittäminen
  - Kasvupolitiikan kritiikki
    - ekologian,
    - sosiaalisten ja mielenterveysongelmien
    - sekä talouden kannalta.
  - Kansantalouden tasapaino-ongelmat; hurja kasvutempaus pohjan jo pettäessä
    - löysä tulopolitiikka
    - holtiton finanssipolitiikka ja
    - tämän salliva vastuuton rahapolitiikka.
- Seuraukset:
- villi inflaatio
  - vaihtotasealijäämät ja hurja velkaantuminen sekä
  - ennätysmäinen työttömyys.

Toisessa, »muutoksen tuulet»-nimisessä luvussa ajattelin hahmottelevani Suomelle uutta suuntaa:

- Häätätila on etsikkoaika, luo edellytykset uusille arvioinneille ja suunnanmuutokselle.
- Lyhyen aikavälin talouden tasapainottaminen tulee sopeuttaa talouden pitkän aikavälin tervehdyttämishjelmaan.

- Suomen kansantaloutta varten tulee kehittää oma strategia, jonka puitteet sanelee kansainvälinen talouskehitys ja jonka sisällön perustana ovat Suomen erityiset kehitysedellytykset. Kansainvälisen talouskehityksen ennustamisessa on erityisesti nojaututtava ekologisiin perusteisiin ja otettava huomioon kehitysmaiden kasvava rooli.
- Suomen linjaan kuuluvat ainakin seuraavat piirteet:
  - radikaali aluepolitiikka: desentralismi on tulevaisuudessa tehokkuutta etenkin Suomessa, jolla on mittavat uudistuvat luonnonvarat
  - byrokratian ja palvelusten kasvun hillintä: muun muassa sosiaalisia ongelmia ja kansanterveyden vaaroja ehkäistään ennakolta, luodaan terve yhteiskunta
  - maa- ja metsätaloutta tehostetaan eli uudistuvien luonnonvarojen hoitoa ja hyväksikäyttöä ekologissa mielessä tehostetaan
  - teollisuuden rakennepolitiikka kehitetään Suomen erityisoloja ajatellen, jolloin mm. pyritään käyttämään uudistuvia luonnonvaroja ja välttämään runsasta energian käyttöä
  - tuloeroja kavennetaan edelleen yritteliäisyyttä tukahduttamatta.

Kolmannen luvun oli määrä käsitellä politiikan uusia kuvioita. Esitin asian kolmena punktina:

- Kasvupolitiikka oli SDP:n kukoistuskautta, tervehdyttäminen puolestaan keskustapuolueen.
- Poliittisen elämän rakenne ei vastaa nykyisiä ongelmia.

mia, mikä heijastuu puolueiden sisäisinä ja välisinä ongelmina. Tähän analyysi puoluekentän tilasta.

- Puolueet ja etujärjestöt, aikaisemmasta poikkeava arvio MTK-keskustapuolue suhteesta.

Lopuksi ajattelin kirjoittaa ulkopoliitiikasta:

- Eräitä uusia (vielä kypsytettävänä olevia) ajatuksia Kekkonen ulkopoliitiikasta.
- SDP ja keskustapuolue virallisen ulkopoliitiikan kannalla; historiaa ja nykypäivää.
- Kepun ulkopoliittinen kantti on aina riippunut K-linjan, kekkoslaisten asemasta. Keskustapuolueelle ei puolueena ole tulevaisuutta muutoin kuin K-linjan johdolla. K-linjan kokoomusnuoret?

Kirjaprojektiin liittyen kirjoitin erillisen muistion, joka on em. jäsentelyssä tarkoitettu analyysi puoluekentän tilasta:

»Yhteiskunnallisessa todellisuudessa ja aatevirtauksissa tapahtuneet muutokset ovat mullistaneet poliittista elämää ja poliittisia valtarakenteita. Kasvupoliitiikan nousu oli sosialidemokratiaa vahvistavaa ja SDP oli sitä toteuttava keskeinen voima. Keskustapuolue hairahtui mukaan ja menetti suuren mahdollisuutensa. Tämän vuosikymmenen vastavaikutus on tullut keskustan hyväksi, josta on noussut uutta politiikkaa toteuttava voima. Sosialidemokraattien paperit ovat menneet sekaisin. Osa tahtoo jatkaa entiseen tyyliin, mikä ei onnistu. Huomattava osa katsoo syyksi kapitalismin ja vetää rajusti sosialismin suuntaan. Ne harvat, jotka ymmärtävät tilanteen, ovat jättäneet tai jättämässä puolueen.

Hallituspolitiikassa edellä kuvatut muutokset näkyvät hyvin selvästi 1960-luvun loppuvuosista näihin päiviin asti. Viime vuosikymmenen alun SDP käytti kasvupoliittisten, 'hyvinvointisosalidemokraattisten' ohjelmien luomiseen ja niiden markkinoimiseen sekä poliittisen strategian luomiseen. *Paasion* ja *Koiviston* hallituksissa kasvupoliittikka ajettiin läpi. Keskustapuolue oli raiteiltaan eikä saanut omaa linjaansa esiin. *Karjalaisen II* hallitus aloitti tervehdyttämisen mm. tehostamalla aluepolitiikkaa sekä korjaamalla pienviljelijöiden asemaa. Hallitus hajosi maatalouspolitiikkaan. *Sorsan* hallituksessa SDP sai taas ylliotteen. Lupaavasti alkanut tervehdyttäminen pysähtyi keskustan jäätyä alakynteen. Pommipuhe ja kirja. Hallitus hajosi aluepoliittiseen riitaan. Vaaleissa keskusta vahvistui ja *Miettusen II* hallituksen aikana tervehtyminen jatkui. Aluepoliittiset riidat ratkaistiin keskustapuolueen kannan mukaisesti. Alue- ja työllisyyspolitiikassa kirkas linja. SDP oli alakynnessä ja pyrki irrottautumaan hallitusyhteistyöstä. Tärkeänä syynä halu selkiinnyttää puolueen käsityksiä. *Miettusen III* hallitus saa tilaisuuden aloitteellisesti vaikuttaa uuden politiikan hyväksi. Halu tasata tietä yhteistyölle SDP:n kanssa rajoittaa oman linjan yksipuolista toteuttamista.

Yhteiskunnassa on ympäristöolojen muuttuessa jouduttu sekavaan tilanteeseen, sillä puoluejärjestelmän rakenne ei vastaa ongelmien rakennetta. Puolueet ovat liiaksi luokkapuolueita, eivät aatteellisia ryhmiä, joten mielipiderajat eivät yhdy puoluerajoihin. Tarvitaan maanjärjestys, jossa äänestäjät saavat selvän kuvan vaihtoehtoista ja valitsevat aatteellisella perusteella puolueensa. Hallituspolitiikan hoitamiseksi tarvitaan SDP:n

ja keskustan yhteistyötä. Kun tapahtuneet muutokset edellyttävät keskustan johtoasemaa, tulisi SDP:ssa nouseva esiin voimia, jotka ymmärtävät ajan vaatimukset ja voivat suurilla linjoilla yhtyä keskustan näkemyksiin. SDP:ssa tarvitaan keskustelua ja käsitysten selkiinnyttämistä.»

Tällaisia olivat hyvin tiivistetyssä muodossa ajatukseni marraskuussa 1976. Hannu Tarmio lähetti minulle vastauskirjeen, jossa hän ilmoitti, että WSOY ilomielin kustantaa kirjan. Kirjan kirjoittamisesta ei kuitenkaan tullut mitään. Valtiolliset tehtävät veivät lähes kaiken aikani.

Keijo Korhosen umpikuja

Vuoden 1976 loppupuolella aloin aikaisempaa enemmän kiinnostua ulkopoliitikasta. Olinhan toki sitä harrastanut monellakin foorumilla, mutta nyt ryhdyin entistä aloitteellisemmaksi. Yhtäältä kehitteletin idean Urho Kekkonen -instituutin perustamiseksi, toisaalta aloitin Suomen puolueettomuuspolitiikkaan liittyvät pohdiskelut.

Ajatus instituutin perustamisesta lähti liikkeelle sekä asiallisista että poliittisista tarpeista. Asialliset syyt selostettiin Juhani Suomen minun pyynnöstäni laatimassa muistiossa.

Lähtökohtana oli ajankohtainen tilanne. Vuonna 1977 vietettäisiin Suomen itsenäisyyden juhluvuotta ja samoin Venäjän valtakumouksen juhluvuotta. Seuraavaan vuoteen ajoittuivat YYA-sopimuksen 30-vuotisjuhlat. Muistiossa todettiin, että meiltä puuttuu lähes tyystin näiden vuosien ulkopoliitiikkaan kohdistuva tutkimustoiminta ja esitettiin, että »viimeistään nyt, kun valmistaudumme em. juhliin, kaivataan asiantuntevaa, johdonmukaista ja suunnitelmallista tutkimusta selittämään Paasi-

kiven-Kekkonen -linjan muotoutumista ja sisältöä sekä tekemään samalla tunnetuksi ulkopoliittista ajatteluamme».

Muistiossa todettiin, että »jo olemassaolevilta instituuteilta ja laitoksilta puuttuu tähän tarvittava kapasiteetti ja muut edellytykset; sitä paitsi ne ovat toiminnassaan suuntautuneet aivan eri alueille. Sen vuoksi tätä tarkoitusta varten olisi perustettava kokonaan uusi elin. Se voitaisiin perustellusti nimetä Urho Kekkonen -instituutiksi — omistautuisihan se valtaosin juuri presidentti Kekkonen elämäntyön tutkimiseen ja tunnetuksi tekemiseen.»

Poliittinen perustelu instituutin perustamiseen oli se, että muistiossa mainitut olemassaolevat instituutit ja laitokset olivat lähes tyystin sosialidemokraattien miehittämät. Uusi perustettava instituutti voitaisiin saada keskustalaisiin käsiin, jolloin poliittinen tasapuolisuus toteutuisi.

Muistio oli kirjoitettu siten, että Juhani Suomi olisi itse ollut sopivin instituutin johtaja. Se oli minun ajatukseni ja pyysin häntä kirjoittamaan muistion tämän mukaisesti.

Kun lähetin 13.9.1976 kirjeen presidentti Kekkoselle, panin edellä selostetun muistion kirjeen liitteeksi ja pyysin saada tilaisuutta keskustella asiasta. Runsasta viikkoa myöhemmin tällainen tilaisuus järjestyi. Kekkonen oli hankkeesta kiinnostunut, mutta asia jäi siihen. Myöhemmin tämä hanke tuli uudestaan esille.

Syksyllä 1976 käytiin vilkasta keskustelua Suomen puolueettomuudesta. Vuosikymmenen alusta lähtien Neuvostoliitto oli ollut hyvin haluton tunnustamaan Suomen puolueettomuutta. Puolueettomuudesta puhumisen Neuvostoliiton edustajat tulkitsivat pyrkimykseksi muuttaa Suomen kansainvälistä asemaa.

Olin hyvin tietoinen tästä jännitteestä ja pyrin omalta osaltani pohtimaan, kuinka tämä ongelma voitaisiin ratkaista. Esitin ajatukseni Kekkoselle 12.11.1976 lähettämässäni kirjeessä:

»Olen viime aikoina työllisyshuolien ohella varsin paljon pohtinut ulkopolitiikkaa niiden vähäisten edellytysten puitteissa, jotka asiantuntemukseni tällä alalla antaa.

Tiedän, että Suomen puolueettomuuden esilletuominen edes virallisen esittämistapamme mukaisesti pehmenettynä on viime aikoina herättänyt kielteistä huomiota Neuvostoliiton tabolla. Vaikka asettaa sanansa taitavasti ja on tarkoituksessaan vilpittön, näyttävät ystävämme mielellään ymmärtävän puolueettomuuden korostamisen hyvien naapuruussuhteiden painottamisen vastakohtaksi. Tiedän myös, että kommunistaneuvotteluissa osapuolet ovat olleet eri mieltä siitä, määritelläänkö YYA-sopimus vain maiden välisten suhteiden vai koko ulkopolitiikkamme perustaksi. Virallisissa teksteissä olemme ymmärtääkseni pitäneet kiinni siitä, että YYA-sopimus on vain kahdenvälisten suhteiden perusta. Vähemmän virallisissa yhteyksissä on kuitenkin melko usein omaksuttu neuvostoliittolainen mielipide. Viimeksi eilen kuulin pääministerin sijaisen suusta muotoilun, joka lienee selvästi tulkittavissa näin. (Pääministerin sijainen oli tuolloin Ahti Karjalainen.)

Minusta yksinkertaisesta maalaismiehestä on tuntunut siltä, että em. kiista YYA-sopimuksen merkityksestä on melko akateeminen kysymys ja diplomaattien viisautta. Tosiasiassa Suomi lienee saanut puolueettoman asemansa juuri YYA:n nojalla. Mehän olimme sodan hävinnyt maa, jolle ylivoimainen voittaja tarjosi liittosubdetta samaan tapaan kuin eräille muille maille. Neuvotteluissa meidän YYA-sopimuksemme sai kokonaan toisen luonteen: se ei ole liittosopimus. Tämän nojalla Suomi on puolueeton, sotilasliittoutumiin kuulumaton maa.

Sen sijaan sopimus ei määrää puolueettomuuden sisältöä, vaikka se antaakin sille erityisen leiman. Suomen puolueettomuusasemaa ei lainkaan heikentäisi, vaan visillä tavalla vahvistaisi edellämainitun tosiasian myöntäminen.

Neuvostoliittolaisten epäluuloinen asenne puolueettomuuden korostamisen suhteen johtunee osittain siitä, että meillä varsin usein ja aivan oikein selitetään, että hyvät naapurussuhteet ovat luoneet mahdollisuudet ja tarvittavan liikkuma-alan puolueettomuuspolitiikalle. Puolueettomuus esitetään siis tavallaan itsenäisyyden osoituksena suhteessa naapuriimme. Tämä vastakkainasettelu voitaisiin välttää esittämällä tulkinta, jonka mukaan puolueettomuuden korostuminen Suomen ulkopoliittikan kokonaisuudessa on lähinnä väistämätön seuraus ulkopoliittisen aktiivisuuden lisääntymisestä. Naapurussuhteiden ja puolueettomuuden paino eivät siis ole tosiasiasa muuttuneet eikä niitä ole pyritty muuttamaan, vaan Paasikiven kauden jälkeinen aktiivisuuden lisääntyminen on korostanut YYA-sopimuksesta juontuvaa maamme puolueetonta asemaa ulkopoliittikkamme kokonaiskuvassa.

Mielestäni ja vähäisen ymmärryksen mukaan kaksi edellä mainittua ideaa antavat mahdollisuuden, jos on tarvetta, purkaa viimeaikaista ulkopoliittista vastakkainasettelua naapurimme kanssa antamatta peruslinjassa myöten.»

Tästä kirjeestä alkoi erityinen harrastukseni Suomen puolueettomuuspolitiikkaa kohtaan. Virkatehtävissäni olen joutunut sittemmin puolustamaan Suomen puolueettomuutta sekä suhteessa Neuvostoliittoon että käsiteltäessä Suomen mahdollista jäse-

nyyttä Euroopan yhteisössä. Lisäksi tein vuosina 1987–88 lisen-
siaattityön ja väitöskirjan, jotka keskittyivät nimenomaan Suo-
men puolueettomuuspolitiikkaan.

Näin jälkikäteen voin todeta, etteivät oivallukseni huonoja
olleet. Kirjeessä oli kyllä paha kömmähdys: ei Suomi saavutta-
nut puolueetonta asemaansa YYA-sopimuksen nojalla. Olisi pi-
tänyt kirjoittaa, että YYA-sopimus otti huomioon Suomen puo-
lueettomuuden ja oli sen kanssa sopusoinnussa.

Kirjoitin marraskuussa 1976 edellä selostetun kirjeen Kekko-
selle sen vuoksi, että minulla oli tiedossa parikin tilaisuutta,
joissa joutuisin puhumaan ulkopolitiikasta. Halusin tietää, voi-
sinko presidentin mielestä pitää kirjeessä esitettyyn ajatteluun
perustuvan julkisen puheen. Halusin tietää olisiko näiden aja-
tusten esittäminen »suotavaa ja viisasta». Kekkonen oli ajatuk-
sistani kiinnostunut, mutta katsoi, ettei minun juuri nyt olisi
syytä puhua puolueettomuudesta mitään.

Ymmärsin Kekkonen varovaisuuden, sillä olin tietoinen niistä
vaikeuksista, joihin silloinen ulkoasiainministeri Keijo Korho-
nen oli joutunut. Hän oli heti ulkoministeriksi tultuaan antanut
Suomen puolueettomuudesta lausuntoja, joihin Neuvostoliiton
edustajat olivat voimakkaasti tarttuneet.

Minutkin kutsuttiin marraskuussa Suomen ulkopoliittista
asemaa käsittelevään keskustelutilaisuuteen, jossa oli mukana
eri puolueiden edustajia. Keijo Korhonen oli myös tilaisuudessa
läsnä. Ymmärsin, että tilaisuus oli järjestetty ensi sijassa sen
vuoksi, että hän saisi selvyyttä ongelmiin, joihin hän oli joutu-
nut. Max Jakobson laati tilaisuudesta muistion, joka koostui
pääasiassa kansainvälisen tilanteen ja Neuvostoliiton politiikan
yleisestä analyysistä. Siihen sisältyy kuitenkin pehmeässä muo-
dossa yksi tulkinta siitä ongelmasta, jonka mm. Keijo Korhonen
oli kohdannut:

»Keskustelussa heitettiin kuitenkin kysymys siitä, vastaako virallinen kuva Suomen puolueettomuuspolitiikasta sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista enää todellista poliittista käytäntöä ja käyttäytymistä. Puolueiden ja poliitikkojen arveltiin olevan valmiit käytännössä mukautumaan pitemmälle Neuvostoliiton toivomuksiin kuin virallinen puolueettomuuspolitiikka edellyttäisi. Jos näin on, voidaan neuvostoliittolaisella taholla pitää virallisten puolueettomuuspoliittisten tunnusten korostamista yrityksenä muuttaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden todellista sisältöä Neuvostoliiton kannalta epäedullisempaan suuntaan. Poliitikkojen, erityisesti SDP:n ja Keskustapuolueen välisen kilpailun Neuvostoliiton suosiosta todettiin vaikuttaneen tällaiseen luisumiseen puolueettomuuspolitiikan edellyttämältä käyttäytymislinjalta.»

Tämä arvio oli mielestäni oikea, mutta se oli vain osaselitys.

Käsitykseni on, että marraskuussa 1976 järjestetyssä keskustelussa ei tullut esille eikä siitä laaditussa muistiossa esiinny tärkeitä syytä sen paremmin Neuvostoliiton tiukentuneeseen linjaan kuin Korhosen kohtaamiin ongelmiin.

Vuosien varrella olen tullut siihen tulokseen, että Neuvostoliiton muuttunut suhtautuminen Suomen puolueettomuuteen johtui ensi sijassa siitä, että Moskovassa koettiin ns. tohtorikoplan pyrkieneen Suomen kansainvälisen aseman muuttamiseen siten, että YYA-sopimuksen merkitys Suomen turvallisuuspolitiikan kokonaisuudessa heikkenisi.

Sain tähän vahvistuksen muun muassa tapaamisessa, joka minulla oli Juri Derjabinin kanssa elokuun lopulla 1983, jolloin hän oli lähdössä ministerineuvoksen paikalta takaisin Moskovaan. Selostin keskustelua presidentti Mauno Koivistolle lähet-

tämässäni kirjeessä.

Toisena syynä tapahtuneeseen muutokseen Derjabin mainitsi sen, että Neuvostoliitossa 60-luvun loppuvuosina ryhdyttiin vasta luomaan omaa linjaa suhteessa puolueettomuuteen ja puolueettomiin maihin. Hruštševin aikana toimittiin spontaanisti, jolloin puolueettomuutta tuettiin NATO:oon sitoutumisen vaihtoehtona. Suuressa määrin juuri Suomen pyrkimyksistä saadun käsityksen perusteella ryhdyttiin luomaan kokonaispolitiikkaa suhtautumisessa puolueettomuuteen. Suhtautuminen Suomeen muodostui sitten osaksi tätä kokonaislinjaa.

Sen sijaan Tšekkoslovakian kriisillä tai yleensäkin sosialistisen leirin tapahtumilla ei Derjabinin mukaan ollut osuutta Suomessa havaittuun muutokseen.

Korhosen erityiset ongelmat johtuivat siitä, että hän joutui välikappaleeksi kovaan poliittiseen valtataisteluun. Neuvostoliitto tahtoi ulkoministeriksi Karjalaisen. Korhosella Kekkonen syrjäytti hänet. Neuvostoliiton edustajat painostivat Kekkosta arvostelemalla Korhosta. Kun Korhosella oli hyvin korkea julkinen profiili sekä yleisesti että puolueettomuusasiassa, löydettiin särkeä mihin tarttua. Tilannetta ei helpottanut se, että Korhonen kuului aikanaan »tohtorikoplaan».

Tämä minun tulkintani perustuu omaan kokemukseeni. Sain kokea samankaltaisen kohtalon, kun jouduin Korhosen jälkeen samaan asemaan, mieheksi, jolla Kekkonen syrjäytti Karjalaisen ulkoministerin paikalta.

Keijo Korhosen ongelma jatkui seuraavana vuonna ja ilmeisesti vain kärjistyi entisestään. Käydessäni joskus helmi-maaliskuussa 1977 Tamminiemessä heti suurlähettiläs Stepanovin jälkeen Kekkonen kertoi minulle, että Stepanov oli jälleen moittinut Korhosen puolueettomuuslausuntoja. Hän oli antanut Kekkoselle paksun nipun lehtileikkeitä Korhosen puheista ja kirjoituksista, joissa hänen mielestään oli puhuttu väärällä tavalla

puolueettomuudesta.

Martti Miettunen yritti — ilmeisesti Kekkonen pyynnöstä — auttaa Korhosta. Hän järjesti Lappiin hiihtoretken, johon osallistuivat mm. ulkoministeri Korhonen, suurlähettiläs Stepanov ja sisäministeri Uusitalo. Minäkin olin mukana. Tästäkään yrityksestä ei ollut apua.

Käsitykseni on, että jo hyvissä ajoin ennen uuden hallituksen muodostamista Kekkonen oli tullut siihen tulokseen, että Korhonen ei voisi jatkaa seuraavan hallituksen ulkoministerinä. Mitään todistetta minulla ei tästä ole.

Ulkoasiainministeriksi Sorsan hallitukseen

Marraskuun 17. päivänä 1976 ilmestyi Keski-suomalaisessa kaksoishaastattelu, jossa Kalevi Sorsa ja Johannes Virolainen petasivat paluuta sosialidemokraattien ja keskustapuolueen yhteiseen hallitusvastuuseen. Heidän tarkoituksensa oli, että enemmistöhallitus saataisiin aikaan heti seuraavan vuoden alussa. Tässä haastattelussa molemmat näkivät yhteistyön suurimmaksi ongelmaksi maatalouspolitiikan. Virolainen tulkitsi epäsuorasti taannoisen aluepoliittisen kiistan »välistävedoksi». Hän painotti tässä yhteydessä, että »meidän on syytä muistaa joka hetki, että sosialidemokraatit ja keskustapuolue eivät taistele samoista äänestäjistä. Silloin on turhaa kaikenlainen poliittisten yksittäispisteiden noukkiminen.»

Omalta osaltani otin kantaa hallituskysymykseen sekä ennen joulua pidetyssä SAK:n työllisyyspoliittisessa seminaarissa että Suomenmaassa tammikuun alussa julkaistussa artikkelissa. Molemmissa puheenvuoroissa pääpaino oli talouspolitiikassa.

Suomenmaan artikkelissa totesin, että nykyisessä tilanteessa ainoa enemmistöhallituksen pohja näyttää olevan keskiryhmien ja sosialidemokraattien yhteistyö — SKDL:n mukaantulo ei

näyttänyt mahdolliselta. Yhteistyössä keskustan ja SDP:n välillä on ollut vaikeuksia erityisesti talouspolitiikassa sekä maatalous-, alue- ja sosiaalipolitiikassa. Talouspolitiikassa ongelmat ovat koskeneet lähinnä rakennepolitiikkaa, lyhyen aikavälin tavoitteista on oltu yhtä mieltä. Enemmistöhallituksen muodostamisen pahin este oli SDP:n sisäinen tilanne:

»Pääpulma on sosialidemokraattien keskinäinen erimielisyys talouspolitiikasta. Puolueen vasen laita syyttää nykyistä talouspolitiikkaa porvareiden keksimäksi ja uusoikeistolaiseksi. Kuitenkin nykyinen talouspolitiikka on ennen muuta entisen valtiovarainministeri Paavelan ja pääjohtaja Koiviston kehittämää, ja sosialidemokraattiset ministerit ovat sen Miettusen enemmistöhallituksen tekemässä periaatepäätöksessä hyväksyneet. Vasemmisto ampuu siis täydeltä laidalta puolueen enemmistöä ja vaatii puolueen talouspolitiikan tarkistamista SKDL:n linjoille. Mikäli enemmistöhallituksen muodostamisessa jäädään odottamaan SDP:n sisäisen talouspoliittisen erimielisyyden ratkeamista, on keskustan ja vasemmiston yhteistyö toistaiseksi haudattu.»

Ymmärsin sosialidemokraattien poliittiset vaikeudet olla keskustan kanssa yhteistyössä silloin kun SKDL on oppositiossa. Keskustallahan oli sama vaikeus suhteessa kokoomukseen. Tästä syystä keskustapuolueessa oli jouduttu jatkuvasti äänestämään osallistumisesta keskustan-vasemmiston hallitukseen. Arvelin, että vähemmistöhallituksen toiminnan jatkuessa keskustan ja SDP tulisivat etääntymään toisistaan yhä enemmän. Tästä syystä kirjoitin:

»Edessä saattaa siis olla tilanne, jossa sosialidemokraatien on tultava hallitukseen erimielisinä, kuten keskustassa on säännönmukaisesti jouduttu tekemään.»

Miettusen hallituksen koetinkiveksi muodostui vuoden 1977 valtion tulo- ja menoarvion eduskuntakäsittely. Budjetti oli rakennettu terveen talouspolitiikan periaatteiden mukaiseksi. Eduskunnassa syntyi 9.12.1976 budjettisopimus, jonka mukaisesti hallitus sai kokoomuksen ja kristillisten tuen budjettiesityksensä läpiviemiselle eduskunnassa.

Budjetin käsittelyn yhteydessä sattui välikohtaus, jossa suhteeni pääministeri Mieltuseen kiristyivät. Lähdin työvoimaministerinä siitä, että budjettisopimuksen yhteydessä olisi lisättävä työllisyysvaroja. Ajattelin, että sillä tavoin voitaisiin myös torjua vasemmiston ja varsinkin kommunistien kritiikkiä »porvariyhteistyöhön». Puhuin kovasti tämän ajatuksen puolesta ja uskoin saaneeni kannatusta. Puhuin asiasta myös julkisuudessa.

Pettymykseni oli suuri, kun työllisyyden hoitoon ei tullut lainkaan lisää rahaa. Purin pettymykseni julki hallituksen neuvottelussa ja sanoin, etten voi hyväksyä tehtyä sopimusta. Myöhemmin minun oli nieltävä kiukkuni ja hyväksyttävä se.

Miettunen tietysti loukkaantui siitä, että olin arvostellut niin kärjekkäästi hänen johdollaan syntynyttä sopimusta. Pyysin myöhemmin anteeksi ja kerroin hänelle syyt käyttäytymiseeni. Poliittinen asemani oli tukala, kun vasemmisto rökitti minua koko ajan. Taustalla oli myös henkilökohtainen syy: perheeseemme oli tammikuussa syntymässä kolmas lapsi, Lotta. Edellisen lapsen menetimme ja nytkin oli vaikeuksia; Vuokko oli joutunut niiden vuoksi itsenäisyyspäivän tienoilla muutamaksi päiväksi sairaalaan.

Porvarillisten puolueiden budjettisopimus oli poliittisilta vaikutuksiltaan käänteentekevä. Sosialidemokraatit olivat jo pit-

kään kuvitelleet, ettei Suomen asioita voida hoitaa ilman heitä. Kun eduskunnan porvarillinen enemmistö osoitti toimintakykynsä, sosialidemokraattien asenne muuttui. Keväällä 1977 he olivat valmiit palaamaan hallitusvastuuseen ja unohtamaan ne lähinnä verotukseen liittyneet vaatimuksensa, joihin Miettusen enemmistöhallitus syksyllä 1976 oli kaatunut.

Siirtyminen keskustan vähemmistöhallituksesta uuteen enemmistöhallitukseen oli monivaiheinen prosessi. Se käynnistyi Sorsan aloitteesta keskiryhmien ja SDP:n välisenä luottamuskeskusteluna maaliskuussa 1977. Huhtikuun 1. päivänä keskustelut keskeytyivät, mutta kulissien takainen yhteydenpito jatkui.

Omalta osaltani otin kantaa Suomenmaassa 2.4., jolloin arvelin, että vähemmistöhallitus joutuu maksamaan kokoomukselle entistä kovemman hinnan, jos se joutuu hakemaan oikeiston tukea seuraavankin budjetin läpiviemiseen.

Huhtikuun 13. päivänä keskiryhmät ehdottivat SDP:lle ja SKDL:lle yhteistyöneuvotteluja. Keskustan puoluevaltuuskunta päätti 24. huhtikuuta antaa tukensa pyrkimyksille muodostaa enemmistöhallitus.

Vauhtia neuvotteluille antoi presidentti Kekkonen lähestyvä valtiovierailu Moskovaan. Toukokuun 11. päivänä pääministeri Martti Miettunen jätti hallituksensa eronpyynnön. Sorsa sai samana päivänä tehtäväkseen muodostaa enemmistöhallitus. Kahden päivää myöhemmin hallituksen syntyminen varmistui ja se nimitettiin 15.5.1977.

Yksi vaikeimmista hallitusneuvottelujen asiakysymyksistä oli maapaketti, jota koskeva esitys oli jo eduskunnan käsiteltävänä. Sen käsittelemisen yhteydessä keskustapuolueen eduskuntaryhmä jakautui siten, että kaksitoista edustajaa äänesti vastoin ryhmän kantaa. Tästä syntyi sittemmin usein käytetty käsite »musta tusina».

Ulkoasiainministerin valinta oli vaikea ratkaisu. Tällä kertaa

se oli tavallistakin enemmän presidentin käsissä. Kun uuden hallituksen muodostamiseen ryhdyttiin, oli jo selvää, että ulkoministeri vaihtuisi. Toisaalta Kekkonen ei edelleenkään halunnut Ahti Karjalaista tälle paikalle.

En tiedä tietenkään, mitä kaikkia keskusteluja noina aikoina käytiin, mutta minun nimeni otti tietääkseni esille Eino Uusitalo. Tämä oli ennakkoluuloton ajatus: valita ulkoasiainministeriksi 30-vuotias mies, jolla ei ollut työkokemusta tältä alalta. Kekkonen hyväksyi Uusitalon ehdotuksen ja niinpä tiesin jo virallisten neuvottelujen käynnistyessä, mikä minun asemani tulisi olemaan. Kekkonen luvalla tämä asia myös julkistettiin neuvottelujen ollessa vasta alkuvaiheessaan; hänkin halusi katkaista julkisuuden spekulatiot.

Salkkujaosta neuvoteltaessa syntyi ongelmia sen vuoksi, että mikään puolue ei halunnut ulkomaankauppaministerin salkkua. Tästä syystä tehtiin se epätavallinen ratkaisu, että ulkomaankauppaministerin tehtävät tulivat ulkoministerin hoidettaviksi: johdettavakseni tuli koko ministeriö. Sain näin hoidettavakseni valtaisan työtaakan. Samalla sain tilaisuuden oppia kaiken ulkomaankauppaan liittyvän. Tästä minulle on ollut myöhemmin suuri hyöty.

Keskustapuolueen ministeriryhmään jäivät edellisestä hallituksesta minun lisäksi Johannes Virolainen ja Eino Uusitalo, molemmat entisillä paikoillaan. Muiksi keskustapuolueen ministereiksi tulivat Olavi Martikainen sosiaali- ja terveysministeriöön sekä Taisto Tähkämaa puolustusministeriöön. Tähkämaa tuli hallitukseen erityisesti »mustan tusinan» edusmiehenä. Vaihtokuten taustalla molempiin näihin valintoihin.

Jo tästä tilanteesta alkoi minun läheinen yhteistyöni Taisto Tähkämaan kanssa. Hänen nimitykseensä liittyi pieni ongelma: hän oli Suomi-Kiina-seuran johtokunnan jäsen, mikä ei tuolloin ollut oikein sopivaa — ei varsinkaan puolustusministerille. Soi-

tin Kekkoselle ja kysyin, mitä hän asiasta ajatteli. Kekkonen katsoi, ettei tämä ole este ministeriksi nimittämiselle, mutta Tähkämaan olisi ensi tilassa erottava tästä tehtävästä.

Heti kun tieto nimityksestäni ulkoministeriksi tuli, sovimme Vuokon kanssa, että järjestämme taas yksityiselämämme uudella tavalla. Ulkoministerinä joutuisin matkustamaan paljon ja usein myös viikonloppuisin. Jos perhe edelleen asuisi Lapissa, emme näkisi toisiamme usein pitkiin aikoihin.

Niinpä päätimme hankkia Helsingistä isomman asunnon ja vaihtaa Kemin maalaiskunnassa olleen kotimme vaatimattomampaan ja halvempaan. Meillä ei ollut tulipalossa kokemiemme taloudellisten menetysten vuoksi tuolloin varaa pitää itselämme kahta täysimittaista perheasuntoa.

Saimme vanhemmiltani hyvän rantatontin syntymäkotini maista. Jo seuraavana talvena löysimme juuri valmistuneen siirrettävän talon, joka sopi hyvin tarkoituksiimme. Saimme tällä tavoin itsellemme nopeasti uuden asunnon. Myöhemmin — siten kun meillä olisi varaa — voisimme rakentaa tontillemme paremman asunnon, jolloin voisimme myydä tämän siirrettävän talon.

Myöhemmin Lapin kotiamme alettiin julkisuudessa halveksuvaan sävyyn kutsua »jalasmökiksi». Meitä tämä loukkasi. Talossa oli kaksi huonetta ja keittiö. Siinä oli sähkölämmitys ja kaikki mukavuudet. Meillä oli erillinen hirsisauna. Meidän silloisiin tarpeisiimme tämä riitti, enempään meillä ei ollut varaa.

Puhe »jalasmökistä» liittyi poliittiseen ajojahtiin, jolla minun poliittinen urani yritettiin viisi vuotta myöhemmin tuhota.

Kekkosen ohjeet ja opastukset

Hallitus nimitettiin 15.5.1977. Kaksi päivää myöhemmin minun tuli liittyä presidentti Kekkosen seurueeseen ja matkustaa Mos-

kovaan. Ehtiäkseni käydä perhettäni tapaamassa jouduin poistumaan kesken hallituksen tiedotustilaisuuden. Tämä herätti sekä ihastusta että vihastusta.

Valtiovierailu oli mieleenpainuva tapahtuma. Vaikka olin tavannut eri yhteyksissä Neuvostoliiton korkeita edustajia, tulin nyt ensimmäistä kertaa mukaan huipputaso keskusteluihin. Neuvostoliiton iäkkäillä johtajilla ei ollut sittenkään kovin suuria vaikeuksia ymmärtää, että Suomessa saattoi olla 30-vuotias ulkoministeri. Eniten vaikeuksia taisi olla Leonid Brežnevillä, joka minua miltei sormella osoittaen kysyi vierustoveriltaan: »Onko tämä ministeri?».

Ulkoministeri Andrei Gromyko oli matkoilla, joten ajoin lentokentältä kaupunkiin yhdessä varaulkoministeri Kuznetšovin kanssa. Hän puhui hyvin englantia, kertoi oppineensa sitä Detroitin autotehtaalla 1920-luvulla. Sittemmin tämä mies nousi varapresidentiksi.

Suurlähetystön lounaalla istuin pääministeri Kosyginin vieressä. Hänelle Kekkonen hieman vitsaillen esitteli minut. Hän kertoi minun menestyneen koulussa. Viitaten taustaani lappilaisen pientilan poikana hän arveli minulla olevan oikeansuuntaisia yhteiskunnallisia ajatuksia. Kun Kosygin sai kuulla ikäni, hän ensin hämmästeli, mutta muisteli sitten omaa uraansa: hän oli ollut osapuilleen minun silloisessa iässäni miljoonakaupunki Leningradin johtaja.

Otin Kosyginin kanssa puheeksi ihmiskunnan yhteiset ekologiset ongelmat, joiden parissa mieleni jatkuvasti askaroi. Hänen vastauksensa oli mielenkiintoinen. Hän myönsi ongelmien olemassaolon ja siirtyi tästä suoraan valittelemaan kuinka suuria voimavaroja kuluu varustelukilpaan suurvaltojen välillä.

Valtiovierailun anti oli ensi sijassa kaupallis-taloudellinen. Sen yhteydessä allekirjoitettiin muun muassa 15-vuotinen talousohjelma sekä sopimus Kostamuksen kaivoksen ja kaupun-

gin rakentamisesta.

Pitkän ajanjakson ohjelman allekirjoittamiseen liittyi muodollinen ongelma. Neuvostoliiton toivomuksesta presidentti Kekkonen oli päättänyt, että hän itse allekirjoittaa tämän yhteistyöohjelman. Oikeuskansleri pyysi heti nimitykseni jälkeen, että yrittäisin taivutella Kekkosta luopumaan tästä oikeudellisessa mielessä ongelmallisesta suunnitelmasta.

Yritykseni oli turha. Niinpä meneteltiin siten, että Kekkonen valtuutti minut allekirjoittamaan sopimuksen. Juhlallinen allekirjoitustilaisuus oli Suomen kannalta katsoen vain poliittinen seremonia, jolla korostettiin ohjelman merkitystä. Virallinen allekirjoitus tapahtui myöhemmin suurlähetystön pienessä sivuhuoneessa Kekkosen ja Kosyginin läsnäollessa.

Moskovasta matkamme suuntautui Kirgisiaan, missä harrasimme kalastusta. Kirgisiassa Kekkonen kertoi kuulleen käen kukkuvan kymmenen kertaa. Hän sanoi tämän siten, että ymmärsin hänen ottaneen sen ennustuksena. Kirgisiasta matka jatkui Kiovaan, Minskiin ja Leningradiin. Vierailu kesti runsaan viikon.

Kotiin palattuani aloin perehtyä järjestelmällisesti uusiin virkatehtäviini. Tunsin, että minulla on paljon oppimista.

Kesäkuussa matkustin OECD:n ministerikokoukseen Pariisiin. Siellä tapasin mm. Espanjan silloisen ulkoministerin Orejan, joka sanoi olevansa pahoillaan siitä, että minut oli nimitetty ulkoministeriksi. Hän oli hieman yli 40-vuotiaana ollut minun nimittämiseeni saakka Euroopan nuorin ulkoministeri. Enää ei ollut. Hänestä tuli sittemmin mm. Euroopan neuvoston pääsihteeri.

Ennen matkalle lähtöä sain tiedon, että Yhdysvaltain ulkoministeri Cyrus Vance haluaa tavata minut. Kysymyksessä oli tavanomainen ulkoministeritapaaminen. Kotiin tultuani lähetin muistion ensin vain Kekkoselle ja pyysin häneltä neuvoa sen

jakelun suhteen. Aloitin viranhoidon korostetun varovaisesti.

Ensimmäinen brittikolleegani oli David Owen, jonka tapasin syksyllä 1977. Viisitoista vuotta myöhemmin nämä aikaisemmat virkaveljeni Owen ja Vance kutsuttiin johtamaan kansainvälisen yhteisön rauhanponnistuksia entisessä Jugoslaviassa.

Kesäkuun lopulla 1977 pantiin vireille minun ulkoministerivierailuni Neuvostoliittoon. Kekkonen puhui asiasta suurlähettiläs Stepanoville. Kesäkuun 23. päivänä sain presidentiltä lyhyen viestin: »Oli puhetta Stepanovin kanssa. Hän oli sitä mieltä, että kun Nliitossa vuoden tärkeimmät asiat esillä, matkasi olisi parasta sijoittaa syksyyn.» Ei toteutunut vierailu syksyllä eikä myöhemminkään Kekkonen presidenttikaudella. Ahti Karjalainen kykeni pitämään huolen siitä, että kutsua ei esitetty.

Kekkonen neuvoi ja auttoi minua kaikin tavoin. Hän tuntui kantavan hyvin suurta huolta onnistumisestani. Kesäkuun 4. päivänä sain vastaanottaa häneltä seuraavanlaisen kirjeen:

»H. V.

Sen lisäksi, mitä esitin 3.6. uuden tehtäväsi hoitamiseen liittyvistä asioista, lisää vielä seuraavaa:

Koeta esiintyä parin kolmen lähinnä olevan vuoden ajan (ne ovat vaikeimmat) kuin olisit kymmenen vuotta vanhempi. Liuku harkiten, hitaanpuoleisesti; puhu joskus hidastellen: ulkoministeriö on vanhojen tapojen laitos, pukeudu huolellisesti ja tyylikkäästi. Minulla on pa-ha tapa pitää käsiäni taskussa. Huomasin Nliiton matkan aikana, että se tapa vaivaa Sinuakin. Kerran havaitsin, että kun jätit hyvästit eräälle korkeahkolle isäntäväen edustajalle, puristit hänen kättään ja toinen kätesi oli housuntaskussa.

Sinua tarkkaillaan huolellisesti ja Sinusta koetetaan saada irti kaikki mahdollinen Sinun vahingoittamiseksi.

*Siksi juuri lähivuodet ovat tärkeitä ja vaarallisetkin. Si-
nalla on vahva kannatus Lapissa, mutta sitä voidaan
kovertaa Helsingistä käsin ja se on — kuten yllä sanoin
— vaarallista.*

*Tämän päivän Uusi Suomi tietää kertoa minun lähet-
täneen myllykirjeen Holkerille. Tietenkään en sellaista
tehnyt. Torstaina UAV:n kokouksen jälkeen kysyin
Holkerilta, mitä merkitsevät vihjaukset US:ssa. Holkeri
oli paboillaan. Siihen tämä asia jäi. Kunnes tänään US
tietää minun Holkerille lähettämästä kirjeestä, jossa
olen kieltänyt osuuteni vaaliliittotarjoukseen 'ehdotto-
masti ja jyrkästi'.*

*Nyt on aika sitä, että koeta olla pois julkisuudesta.
Virka vaatii tietynlaista esilläoloa, mutta jätä nämä koti-
maan asiat muiden huoleksi. Sinulle riittää kyllä touhua
päätehtävässasi.*

*Minä tiedän omasta osastani mitä pilkka ja irvailu
saattavat ns. uran alussa merkitä. Koeta välttää antamas-
ta siihen aihetta. Kyllä sitä riittää kuitenkin.*

*HeSa näyttää tänään kertovan, että Ahti »ei suostu
Kekkosen valitsijaksi». En usko juttua.*

Parhain terveisin

Tuus

UKK»

Kekkosen viittaus vaaliliittotarjoukseen tarkoitti esitystä, jonka olin hieman aikaisemmin tehnyt. Ehdotin tuolloin, että keski-
puolueet esittäisivät vaaliliittoyhteistyötä seuraavan vuoden pre-
sidentinvaaleissa kristilliselle liitolle ja kokoomuksen piirissä
edistysmielisenä vähemmistönä toimivalle yhteistyöliitolle. En-
nen esityksen tekemistä hankin sille Kekkosen hyväksymisen
sillä puheella, etten kerro olleeni yhteydessä häneen. Ilmeisesti

presidentti katsoi jälkikäteen, ettei operaatio ollut onnistunut ja kehotti minua välttämään julkisia esiintymisiä »kotimaan asioissa». Oikeassahan hän tietysti oli: vaaliliittoehdotuksen tekeminen oli ilmeinen virhe.

Seuraava viesti Kekkoselta oli vähemmän sympaattinen. Ilta-Sanomissa julkaistiin perjantaina 10.6. Markku Saksan tekemä juttu, joka oli kuvavalintoja myöten epämiellyttävä. Kun Kekkonen sai lehden käsiinsä, hän siltä istumalta kirjoitti minulle kortin, jonka liitteeksi hän pani lehdestä repäisemänsä jutun. Se oli selvää tekstiä:

»H. V.

Ei perkele. Eikös sovittu, että HeSassa oleva päiväsi kuvaus on viimeinen lajissaan.

Omaa etuasi minä etsin, enkä muuta.

Parhain terveisin

Urho Kekkonen»

Vastasin Kekkonen viestiin seuraavana päivänä. Sain sen tietooni Lappajärvelle, missä osallistuin NKL:n suvijuhlille. Kirjoitin näin:

»Soitin illalla vaimolleni ja sain kuulla terveisesi. Mielestäni tuli niistä kovin raskaaksi.

Luulen, että otan huomautuksesi vastaan juuri niin vakavasti kuin olet tarkoittanutkin. Sen sijaan mieltäni painavat ne monet vaikeudet, jotka huomautuksesi valossa näen ympärilläni.

Ensin kuitenkin pari sanaa 'synnistä', jonka tein Ilta-Sanomien kanssa. Olen pahoillani, etten kertonut Sinulle siitä ennakkoon. Juttu oli jo tehty, kun puhuimme perjantaina. Helsingin Sanomien jutun aion vetää pois,

sillä se julkaistaisiin vasta myöhemmin, jolloin se olisi menettänyt ajankohtaisuuttaan.

Luulen, että olen antamiesi neuvojen perusteella ja muutenkin oivaltanut miten minun olisi nyt toimittava. Sen sijaan en ole kertonut Sinulle niistä seikoista, jotka vaikeuttavat toimintaani.

Yksi suuri pulma on julkisuus, jota pakosta näyttää tulevan enemmän kuin on viisasta. Olen käynyt sietämätöntä painia toimittajien kanssa, jotka kaikki vaativat haastatteluja. Sanovat, että on kysymys henkilökuvan antamisesta lukijoille, minkä ei pitäisi olla minun kannaltani pahasta. Olen kai antanut liiaksi periksi; tunnustan sen ja otan opikseni. Haastatteluja ei enää tule.

Mutta mitä teen muulle julkisuudelle. Minun on pakko olla silloin tällöin yleisön ja lehtimiesten tentittävänä, kuten tänään puoluejohdon piinapenkissä. Pakko on jotakin vastata, jos kysytään. En voi kieltää itseäni ja mielipiteitäni. Ja vastauksista toimittajat tekevät otsikoita, koska olen monesta syystä heidän silmätikkunaan. Tiedän vastauksen: välttä julkisuutta ja puhu varoen. Yritän parhaani, mutta pelkään, että lopputulos ei ole täysin tyydyttävä.

Edellistä suurempi vaikeus viisaalle toiminnalle on puolueen sisäinen tila. Virolainen on lähtenyt osittain jyräämään, osittain syleilemään K-linjan päiviltä. Hän käyttää koko voimansa linjan hävittämiseen. Karjalainen ei ota linjasta vastuuta ja väistelee taistelua, kuten ennenkin. Uusitalo on arka, eikä hänen kanttinsa taida kestää asettua Jussin vastapainoksi.

Muut K-linjan johtohahmot ovat vielä vähemmän taisteluun kykeneviä ja/tai halukkaita. Ymmärrän hyvin, että minun pitäisi säästää itseäni ja välittää ristiriito-

ja. Mutta onko niin tehtävä senkin kustannuksella, että Jussi ruhjoo linjan hajalleen? Vai löytyykö Virolaiselle joku muu vastapaino K-linjalta. Kuka tai ketkä se olisi?

Olen kirjoittanut ylläolevan siinä tarkoituksessa, että voisit ymmärtää vaikeuksiani ja tähänastista toimintaini. Uskon, että vaikeudet ovat voitettavissa ja etten petä Sinun luottamustasi. Tietysti olisin kiitollinen, jos voisit neuvoillasi vielä helpottaa tien löytämistä vaikeuksien yli.»

Julkaisematta jäänyt Helsingin Sanomien juttu oli osa sarjaa, jossa ihmiset kertoivat ohjelmastaan jonakin päivänä. Minun valintani oli 7. kesäkuuta, jolloin mm. Ruotsin pääministeri Fäll-din vieraili Suomessa. Selostin juttuluonnoksessa ohjelmani aamusta iltaan. Aamulla luin lehtiä ministeriössä. Tähän liittyen siihen sisältyi myös ajankohtainen poliittinen kannanotto:

»Demarissa Arvo Salo huuleilee K-linjasta ja tulee yhtyneeksi siihen monenkarvaiseen joukkoon, joka on ymmärtänyt tai ainakin selittää väärin televisiolle äskettäin antamaani haastattelua. Salokin näkyy selittelevän, että K-linjaan kuuluvat kaikki ne — kokoomuksesta kommunisteihin —, jotka ovat asettuneet ensi vuoden presidentinvaaleissa tukemaan Tasavallan Presidentti Urho Kekkosen uudelleenvalintaa. Tämä on harhaanjohtavaa K-linja-nimityksen väärinkäyttöä. K-linja on aina ensi sijassa ollut ja edelleen on keskustapuolueessa niiden poliitikkojen joukko, jotka ovat parhaansa mukaan johdonmukaisesti toteuttaneet ja toteuttavat kekkoslaista linjaa sekä ulko- että sisäpolitiikassa. Tämä ei tietysti merkitse puolueen jaottelemista kahteen leiriin, sillä jokainen puolueen johtoon kuuluva itse ratkaisee

millaista politiikkaa hän tukee. Toivottavinta olisi, että koko keskustapuolue olisi tällä linjalla. Arvo Salon ja Uuden Suomen arvelut uuden V-linjan muotoutumisesta ovat nekin asioiden (tahallista?) sotkemista. Sosiaalidemokraattien ja oikeiston halu hävittää K-linja keskustapuolueesta on ymmärrettävä, sillä keskustapuolue voi menestyä vain siten, että se jatkaa kekkoslaista poliittista perinnettä.»

Arvo Salon kolumni liittyi keskusteluun, joka syntyi toukokuun lopussa antamastani TV-haastattelusta. Haastattelijana oli Antero Kekkonen. Vastauksissani käsittelin keskustapuolueen sisäistä tilannetta tavalla, joka ärsytti ja loukkasi monia Johannes Virolaisen kannattajia. Siinä tilanteessa nuo lausunnot olivat tietysti tarpeettomia ja minulle itselleni vahingollisia. Ehkä Urho Kekkosella oli mielessään tämäkin haastattelu, kun hän kehotti kirjeessään minua välttämään esiintymistä »kotimaan asioissa».

Yhden ensimmäisistä puheistani ulkoministerinä pidin nuoriso-seuraväen juhlassa Saarijärvellä 3. kesäkuuta 1977. Se oli ideologinen avaus uuteen tehtävääni. Puheeni alussa totesin, että aineellinen tuotanto ja kulutus eivät voi loputtomiin kasvaa, sillä maapallon uusiutumattomat luonnonvarat eivät siihen riitä eivätkä luonto ja ihminen sitä kestä. Sitten siirryin käsittelemään kansainvälistä politiikkaa tästä näkökulmasta:

»Kansainvälisessä politiikassa on meneillään hidas muutosvaihe, jossa kansojen välisen yhteistyön kanavat asettuvat yhä selvemmin palvelemaan ihmiskunnan yhteisten kohtalonkysymysten ratkaisua.

Viime vuosina aseistuksen rajoittamiseen ja aseidenriisuntaan liittyvillä kysymyksillä on ollut keskeinen asema kansainvälisessä politiikassa. Merkittäväksi uu-

deksi askeleeksi niiden osalta tulee muodostumaan YK:n yleiskokouksen edessä oleva aseidenriisunnan erityisistunto.

Näyttää siltä, että ihmiskunnan aineellisten ja inhimillisten voimavarojen tehokas suuntaaminen muiden maailmanlaajuisten ongelmien ratkaisemiseen edellyttää ratkaisevaa edistymistä juuri aseidenriisunnassa. Nytkin toki YK:ssa ja muilla kansainvälisillä foorumeilla kiinnitetään suurta huomiota muun muassa ympäristönsuojelun tehostamiseen, energiakysymysten ratkaisemiseen sekä kehitysyhteistyön voimistamiseen. Teollistuneiden maiden ja kehitysmaiden välisessä keskustelussa on jouduttu asetelmaan, jossa teollisuusmaat vaativat kehitysmailta väestönkasvun tehokasta hillitsemistä ja kehitysmaat puolestaan vaativat tuhlaamisen lopettamista teollisuusmaissa, jotta kolmas maailma saisi käyttää oikeudenmukaisen osan maapallon luonnonvaroista. Molemmat ovat oikeassa.

Kansainvälisessä politiikassa on jouduttu uuteen tilanteeseen myös kunkin maan ulkopoliittikan perusteita arvioitaessa. Yleensä on totuttu ajattelemaan, että kaikki maat tavoittelevat ulkopoliittikassaan itsekkäästi omia etujaan. Kunkin maan ulkopoliittisia aloitteita ja kannanottoja on siten aina tarkasteltu siltä kannalta, miten asianomainen maa toiminnassaan näitä etuja ajaa. Koko ihmiskuntaa koskettavat suuret ongelmat ovat kuitenkin luoneet tilanteen, jossa niiden voittaminen on kaikkien maiden yhteisen kansallisen edun mukaista. Tässä tilanteessa kansakuntien tulisi voida luottaa toisiinsa siinä, että kaikki vilpittömästi pyrkivät ratkaisemaan kaikille yhteiset ongelmat, ja siinä, ettei niiden tarkoituksena ole ajaa näiden hyvien asioiden var-

jolla omia etujaan. Tätä luottamusta ollaan rakentamassa ja testaamassa.»

Käsitellessäni Suomen talouden ajankohtaisia haasteita korostin sitä, että sisäpolitiikassakin tarvittaisiin liennytyä. Sitten siirryin puhumaan niistä muutoksista, joita Suomessa olisi saatava aikaan:

»Voidakseen mahdollisimman hyvin sopeutua edessä oleviin muutoksiin on Suomen kansan asennoiduttava monessa suhteessa uudelleen. Sisäpoliittinen liennytyä sekä poliittisessa elämässä että työmarkkinoilla edellyttää yli lyhytnäköisten puolue- ja ryhmäetujen ulottuvaa yhteisten etujen ja yksimielisyyden tiedostamista. Tätäkin vaativampi tehtävä on elämänarvojen muuttuminen nyt vallitsevasta materialismista ihmisyyttä korostavaan suuntaan. Tulevaisuudessa ei voida ylläpitää sitä harhakuvaa, että aineellisen elintason jatkuva nousu luo turvallisuutta ja onnea. Ihmisten on löydettävä onnen todellinen lähde: jatkuva henkinen kasvu ja tyydyttävät, kehittyvät ihmissuhteet. Kaikkiällä maailmassa tämä on tulevaisuuden suunta. Kun aineellinen elintaso on saatu tyydyttävälle, kohtuulliselle tasolle, on edessä huikean henkisen ja sosiaalisen kasvun kausi. Tällä suunnalla kasvulla ei ole rajoja.

Nuorisoseuraliikkeellä samoin kuin työväenliikkeen ja muilla sivistysjärjestöillä on nykyisessä tilanteessa elintärkeä tehtävä. Yhteiskuntaa voidaan yhteisponnistuksin parantaa kasvattamalla meistä 'hyviä ihmisiä ja kelpo kansalaisia'. — Ehkä sivistystyötä työksensä tai harrastuksena tekevät voivat yhteistuumin panna käyntiin nopean henkisen kasvun kansamme keskuudessa — kansamme onneksi.»

Kädenvääntö Sorsan kanssa

Ahti Karjalainen otti raskaasti sen, että minut nimitettiin ulkoministeriksi. Hän puhui eri yhteyksissä siitä, että K-linja on hajotettu ja että minä olen muodostanut puolueeseen kolmannen linjan. Puolueasioita hoitavat Neuvostoliiton suurlähetystön virkailijat puhuivat suureen ääneen samaa.

Syyskuun puolivälissä otin yhteyden ministerineuvos Streltsoviin, silloiseen Neuvostoliiton va. asiainhoitajaan, ja vetosin häneen vakavasti tällaisen toiminnan lopettamiseksi. Keskustelumme jälkeen tilanne oleellisesti parani.

Syksyllä 1977 jouduin pääministeri Sorsan kanssa napit vastakkain nimitysasioissa. Sorsa teki omia ehdotuksiaan nimitysten ratkaisemiseksi. Kun en suostunut hänen ehdotuksiinsa, hän järjesti meille kolmenkeskisen tapaamisen Kekkosen kanssa. Valmistauduin tapaamiseen lähettämällä Kekkoselle 3.9. syntynyttä tilannetta koskevan muistion. Lähetekirjeessä selostin seuraavaksi päiväksi sovitun tapaamisen ja syntyneen ongelman taustaa:

»Vaikkeuksien syynä on se, että Sorsa on esittänyt UM:n henkilöstöpolitiikan subteen sellaisia vaatimuksia, joita en ole voinut hyväksyä. Tähän asti olemme pahimmin iskeneet yhteen Sorsan entistä poliittista sihteeriä Rauno Viemeröä koskevassa asiassa. Viemerö on aikanaan ollut UM:n valmennuskurssilla, mutta häntä ei ole sen jälkeen kelpuutettu ministeriön palvelukseen. Ollessaan ulkoministerinä Sorsa hoiti tilapäisjärjestelyin Viemerön ykkössihteerin palkkaeduin Pariisiin OECD-edustustoon. Ensi vuoden budjettiin Sorsa on ajanut Viemeröä varten peruspalkkaista ykkössihteerin virkaa. Kun Sorsa pani koko arvovaltansa peliin, taivuvin siihen, että virka

perustetaan. Jos Viemerö aikanaan nimitetään ao. virkaan, hän sivuuttaa UM:n valmennuskurssilla häntä paremmin menestyneet hyvät virkamiehet karriäärissä ajallisesti 5–7 vuodella.

Nyt Sorsalla on uusia vaatimuksia. Hän edellyttää, että minun olisi suostuttava puoltamaan härskéjä normaalista nimitysmenettelystä poikkeavia sosialidemokraattisia nimityksiä. En ole suostunut Sorsan vaatimiin nimityksiin, koska en näe niihin sen paremmin asiallisia kuin poliittisiakaan perusteita.

Sorsan vaatimat poikkeusnimitykset aiheuttaisivat UM:ssä voimakkaan kielteisen reaktion, jonka kohteeksi joutuisivat tasavallan presidentti ja ulkoministeri. Vaikka pahoittelen Sorsan ja minun välisten suhteiden kiristymistä, en aio hevin taipua hänen vaatimuksiinsa.»

Muistioni oli perusteellinen. Aloitin sen tarkastelemalla niitä menettelytapoja, joita ulkoasiainministeriön nimityksistä päätetäessä on noudatettu:

»Ollessaan ulkoasiainministeri Kalevi Sorsa sopi nimitysasioista suoraan tasavallan presidentin kanssa neuvottelematta ennakkoon pääministerin kanssa. Mielestäni tämä menettelytapa on perusteltu ottaen huomioon sen, että ulkoasiainhallinto on tasavallan presidentin johdossa. Nyt Sorsa on edellyttänyt, että UM:n nimityksistä käytäisiin poliittiset neuvottelut hänen kanssaan. Olen kyllä valmis Sorsan omista menettelytavoista poiketen kuulemaan pääministerin toivomukset nimitysten suhteen ja ottamaan ne huomioon mahdollisuuksien mukaan. Katson kuitenkin, että on parasta noudattaa Sorsan ulkoministerikaudella vakiintuneita menettelytapoja.»

Seuraavaksi selostin tilannetta ulkoministeriössä. Esitin sen arvion, että valtaosa puoluepoliittisesti leimautuneista virkamiehistä on sosialidemokraatteja. Heillä on vahva asema sekä ulkoedustuksessa että ministeriössä. Sorsan vaatimusten lähtökohtana oli tilanne, jossa Jaakko Iloniemi, Yrjö Väänänen ja Jaakko Blomberg olivat siirtymässä ulkoedustuksen tehtäviin. Jatkoin:

»Sorsa vaatii nyt seuraavia nimityksiä:

- 1. Paavo Lipponen tai Tom Grönberg olisi nimitettävä poliittisen osaston apulaispäälliköksi ja*
- 2. Jaakko Kalela olisi nimitettävä Blombergin paikalle »aseidenriisuntatehtäviin». Lisäksi Sorsa on erikseen esittänyt, että Olli Bergman olisi nimitettävä OECD-suurlähettilääksi.»*

Aloitin kommenttini toteamalla, ettei Blombergin jälkeen vapaudu paikkaa, koska siihen on tarkoitus sijoittaa Bergman. Hänen pohjoismaista asiantuntemustaan tarvitaan ministeriössä. Nimitys hyvään suurlähettiläspaikkaan herättäisi pahaa verta ministeriössä, sillä hänellä on juuri ollut hyvä paikka ulkoedustuksessa. Muita Sorsan ehdotuksia kommentoin näin:

»Sekä Lipposen, Grönbergin että Kalelan nimitys edellyttäisi erivapauden myöntämistä. UM:n nimitys- ja yle-nemisjärjestelmä on selväpiirteinen ja vakiintunut. Poikkeusnimityksiä on ollut hyvin harvoin ja ne on yleensä tehty alhaiselle tasolle. Niinpä Risto Hyvärinen ja Paavo Kaarlehto aikanaan tulivat tohtoreina jaostopäälliköksi. Keijo Korhonen ja Juhani Suomi tulivat puolestaan tohtoreina jaostosihteeriksi.

Vain sosialidemokraattien kohdalla on menetelty toisin. Osmo Apunen ja Jaakko Blomberg nimitettiin suoraan toimistopäälliköiksi. Tom Grönberg tuli suoraan kehitysyhteistyöosaston apulaispäälliköksi ja Lars Lindeman peräti suurlähettilääksi. Kaikki ovat siis tulleet suoraan ylempiin virkoihin.

Nyt Sorsa vaatii, että Lipponen voisi tulla suoraan poliittisen osaston apupäälliköksi tai että Grönberg tekisi uuden harppauksen KYO:sta hänelle täysin uuteen tehtävään poliittiselle osastolle ja karriäärivirkamieheksi. Molemmat vaatimukset ovat mielestäni täysin kohtuuttomia.»

Ehdotin, että SDP:n aseman heikkeneminen ministeriössä otettaisiin huomioon siten, että poliittisen osaston apulaispäälliköksi nimitettäisiin Jukka Nevakivi tai Pekka Korvenheimo. Totesin, ettei Korvenheimo oikein yllä apupäällikkötasolle, mutta sekin nimitys olisi parempi kuin esitetty sivurekrytointi.

Lopuksi esitin ratkaisun lykkäämistä siksi kunnes Keijo Korhonenkin voisi sanoa mielipiteensä Sorsan hänelle ehdottamista läheisistä alaisista. Lykkäys antaisi myös presidentille miettimisaikaa, jos se on tarpeen.

Kun Sorsa pyysi kolmenkeskistä tapaamista, hän ilmeisesti luuli, että Kekkonen tukee hänen vaatimuksiaan. Niin ei käynytkään. Kekkonen asettui minun kannalleni. Pekka Korvenheimosta tuli apulaispäällikkö poliittiselle osastolle.

Kun en taipunut SDP:n nimitysvaatimukseen, asettuivat sosialidemokraatit ikäänkuin oppositioasemaan. Tätä heijasteli mm. Osmo Apusen kirjoitus Demari-lehdessä lokakuussa 1977:

»Nyt on sitten valjakko vaihdettu. Kepu kahmi laariinsa UM:n avainvirat. Paavo Väyrysen, Matti Tuovisen,

Keijo Korhosen ja, miksei, Juhani Suomen karuselli on alkanut pyöriä. Me demarit katsomme nyt vierestä, ketkä matkassa kestävät ja minne tässä kyydissä päästään.»

Ristiriitoja esiintyi mm. suhtautumisessa Etelä-Afrikkaan. Pääministeri Sorsa antoi loka-marraskuun vaihteessa lausunnon, jossa hän tuki taloudellisia pakotteita Etelä-Afrikan tasavaltaa vastaan. Lähetin Kekkoselle lehtileikkeen Sorsan lausunnosta ja kirjoitin näin:

»Lieneekö pubunut Sinulle ennakkoon, minulle ei. Olen pyytännyt kaiken varalta selvityksen siitä, mitä seurauksia kaupалlemme olisi Sorsan esittämistä toimenpiteistä. Mielestäni linjamme tulee olla kova, mutta on varottava, ettemme saa hoidettavaksemme sen vuoksi lisää työttömiä. Etelä-Afrikka saa kyllä paperia muualtakin kuin Suomesta. Pitäisikö asiassa toimia? Pyytämäni selvitystä on kai ainakin odotettava.»

Sain Kekkoselta hyväksymisen kannalleni.

Yksi ensimmäisistä tulikokeistani ministerinä oli syksyn pohjoismainen ulkoministerikokous. Se järjestettiin Suomessa, joten jouduin johtamaan puhetta. Muutenhan se olisi sujunut kohutuullisesti, mutta ongelmana oli se, että minun oli hyvin vaikea ymmärtää Tanskan ulkoministerin K. B. Andersenin puhetta. Myöhemmät tanskalaiset kollegani ovat ääntäneet kieltään selvemmin. Minä olen puolestani oppinut tyydyttävästi ymmärtämään myös puhuttua tanskaa. Helppoa se ei ole edes niille, joiden äidinkieli on ruotsi. Syksyn 1977 kokouksestakin selviydin toki kunniallisesti.

Syksyn ohjelmaan kuului myös matka New Yorkiin Yhdistyneitten kansakuntien yleiskokouksen istuntoon. Istunnon yh-

teydessä tapasin useita virkaveljiäni. Tärkein oli keskusteluni Andrei Gromykon kanssa. Tapasimme nyt ensimmäisen kerran. Gromyko teki minuun syvän vaikutuksen asiantuntemuksellaan ja kokemuksellaan.

Puheen valmistelin yhteistyössä virkamiesten kanssa. Suomen puolueettomuudesta en puhunut mitään. Heti virkaan tultuani Kekkonen oli todennut, ettei minun tule toistaiseksi lainkaan käyttää puolueettomuus-sanaa. Ymmärsin, että hän halusi suojella minua ja välttää samanlaisen tilanteen toistuminen, jollainen syntyi edeltäjäni virkakaudella. Tämä tilanne jatkui varsin pitkään.

Vuosi 1977 oli presidentti Urho Kekkoselle vilkkaan vierailuvaihdon aikaa. Kekkonen suoritti valtiovierailun Neuvostoliiton lisäksi myös Islantiin, Saksan Demokraattiseen Tasavaltaan ja Tanskaan.

Ulkoministeritason vierailuvaihto käynnistyi verkkaisesti. Minun ensimmäinen ulkoministerivieraani oli Luxemburgin Gaston Thorn, joka toimi sittemmin mm. EY:n komission puheenjohtajana.

Minun vierailuni ulkomaille painottuivat ulkomaankauppaministerin tehtäviini.

Lokakuussa 1977 matkustin Teheraniin. Silloin meillä oli viireillä runsaasti taloudellista yhteistyötä Iranin kanssa. Minun yksi tehtäväni oli neuvotella siitä, että shaahin henkivartiokaartin asuntojen rakentamiseen tarvittavat koneet saataisiin nopeasti tullista työmaalle. Seuraavana vuonna alkoi Iranin vallankumous, jonka vuoksi tämäkin projekti keskeytyi.

Marraskuussa minulla oli Moskovassa ensimmäiset tavaranvaihtoneuvottelut Neuvostoliiton ulkomaankauppaministeri Nikolai Patolitševin kanssa. Jännitin hieman sitä, kuinka yhteistyö minua yli kaksi kertaa vanhemman kollegan kanssa sujuisi. Patolitšev laukaisi tunnelman sanomalla:

»Te olette sekä ulko- että ulkomaankauppaministeri. Minä olen vain ulkomaankauppaministeri. Toivon silti, että voimme neuvotella tasavertaisina.»

Vastasin:

»Te neuvottelette nyt 20. kerran maittemme välisestä tavaravaihdosta ja minä olen ensikertalainen. Toivon, että silti voimme neuvotella tasavertaisina.»

Hyvin kaikki sujui. Sittenmin olimme usein samassa neuvottelupöydässä sekä tavaravaihtopöytäkirjoista neuvoteltaessa että talouskomission kokouksissa; olin virkani puolesta talouskomission varapuheenjohtaja.

Yhteistyö Kari Kairamon kanssa alkaa

Oman virkani ohella seurasin tarkkaan talouspolitiikkaa. Tässä minulle oli suuri apu siitä yhteydenpidosta, jonka olin jo vuonna 1975 aloittanut talouselämän ja varsinkin teollisuuden suuntaan. Tämä yhteydenpito jatkui sittenmin samalla pohjalla keskeytymättömästi vuoteen 1988 saakka.

Aloite tuli teollisuuden puolelta, jonka piirissä koettiin tarvetta rakentaa suhteita ja yhteyksiä keskustapuolueen nousevaan nuoreen polveen. Ensimmäinen tapaaminen oli lokakuun alussa 1975, jolloin Teollisuuden Keskusliiton varatoimitusjohtaja Juhani Ristimäki tarjosi lounaan minulle ja puolueen talouspoliittisen toimikunnan puheenjohtajalle Pentti Koivikolle. Keskustelimme lähinnä minun kirjastani »On muutoksen aika». Olimme eri mieltä. Tämä yhteydenotto ei johtanut mihinkään.

Toinen yritys oli parempi. Lokakuun lopulla 1975 tapasin Nokian toimitusjohtajan Kari Kairamon ja saman yhtiön suhde-

toimintajohtajan Harry Mildhin. Pentti Koivikko oli mukana myös tässä tapaamisessa. Päätimme perustaa keskusteluryhmän, johon Kairamo ja minä molemmat valitsisimme muutamia henkilöitä.

Alkuvaiheessa mukana olivat meidän lisäksi Harri Hintikka, Jaakko Ihamuotila, Timo Laatonen, Matti Korhonen, Heikki Haavisto, Pentti Koivikko ja Esko Ollila. Hieman myöhemmin mukaan tulivat Vesa Vainio ja Pentti Kouri. Vuonna 1978 ryhmän sihteeriksi tuli Samuli Skurnik. 1980-luvulla mukaan kutsuttiin vielä Tapani Kahri ja Matti Liukkonen. Timo Laatonen jäi sivuun vuonna 1984 tultuaan valituksi kokoomuksen talousvaliokunnan puheenjohtajaksi; hän erosi korrektiussyistä, kenenkään puoluekantoja ei ryhmässä kysely.

Aktiivisimmin Kairamon-Väyrysen keskusteluryhmä kokoontui vuosina 1979–88, jolloin tapaamisia oli kaikkiaan 79. Osanotto oli vilkasta, keskimäärin 70 prosenttia.

Emme olleet suinkaan aina yhtä mieltä. Toisinaan kävimme kovia väittelyjä. Minulla oli usein erimielisyyksiä mm. Matti Korhosen kanssa. Esimerkiksi tammikuun 5. päivänä 1984 pidetyssä kokouksessa keskustelimme silloin käynnistyneestä rahamarkkinoiden vapauttamisesta. Korhonen oli asiasta innostunut, minä epäilevä. Kritiikkiä esittivät myös Kari Kairamo ja Vesa Vainio. Epäilimme kaikki kolme, että suunnitellut toimenpiteet saattaisivat johtaa teollisuuden rahoitusmahdollisuuksien ja kilpailukyvyn heikkenemiseen. Omalta osaltani arvelin, että »nykyistä tiiviimpi kytkeytyminen kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin voi olla Suomen kannalta vahingollista ja vaikeasti hallittavissa».

Matti Korhosesta tuli sittemmin Harri Holkerin valtiosihteerin. Hän oli yksi vahvan markan politiikan innokkaimmista kannattajista. Vielä keväällä 1991 hän todisteli Uuden Suomen julkaisemissa artikkeleissa, kuinka hienossa kunnossa Suomen ta-

lous oli. Alkukesästä hän kiitteli sitä, että ECU-kytkentä tehtiin ilman devalvaatiota.

Tosiasiassa Holkerin hallituksen vahvan markan politiikka oli jo kuukausia aikaisemmin vienyt taloutemme pahaan syöksykierteeseen. Kun markan vakautta ei tuettu raha-, tulo- ja finanssipolitiikalla, tuli valuutastamme pahasti yliarvostettu. Taloutemme kierrettä pahensi se, että Ahon hallitus sitoutui vahvan markan politiikkaan ja yritti välttää devalvaation. Niinpä jouduttiin pakkodevalvaatioon ja lopulta markan kelluttamiseen, jotka osaltaan pahensivat työllisyytilannetta. Holkerin hallituksen toteuttama vahvan markan politiikka ja sen haaksirikko ovat nykyisen suurtyöttömyytemme murheellinen tausta.

Kairamon-Väyrysen keskusteluryhmän kautta opin jo 1970-luvun puolivälissä ymmärtämään teollisuuden merkityksen kansantaloudelle. Havainto-opetusta sain, kun jouduin hallituksen jäsenenä hoitamaan öljykriisin jälkeistä syvää lamaa. Siitä lähtien olen kantanut jatkuvaa huolta siitä, että teollisuuden kilpailukyky ja kannattavuus olisi riittävän hyvä. Silloin kun kilpailukyky on ollut pahasti menetetty, olen joutunut kannattamaan myös valuuttakurssipolitiikan käyttämistä sen palauttamiseen. Tästä syystä minuun on lyöty vääramielinen D-miehen leima.

Silloisen Sorsan hallituksen talouspoliittisesta päätöksenteosta olin aika tavalla sivussa. Niissä oloissa pyrin vaikuttamaan asioihin myös Kekkosen kautta. Lokakuun lopulla 1977 lähetin hänelle talouspolitiikkaa käsittelevän muistion. Muistioni lähtökohtana oli se arvio, että avoimessa sektorissa toimivien yritysten kilpailukyky oli kestäättömän heikko. Huhti- ja syyskuussa tehdyt pienet devalvaatiot eivät olleet tilannetta riittävästi korjanneet. Kansainvälisen talouden kehitys ei näyttänyt lähiaikoina tuova mitään parannusta sen paremmin kysynnän lisääntymisen kuin hintojen nousunkaan muodossa. Totesin, että valittavana on kaksi mahdollisuutta: lisätulojen hankkiminen yri-

tyksille (=devalvaatio) tai kustannusten alentaminen. Devalvaatiosta totesin seuraavan:

»Devalvaatio parantaisi kaikkien avoimessa sektorissa toimivien yritysten kannattavuutta ja kilpailukykyä. Väitteet siitä, että runsasta tuontipanosta käyttävät yritykset eivät hyötyisi, eivät pidä paikkaansa. Nekin hyötyvät sekä viennissä että kilpailtaessa tuonnin kanssa, mutta hyöty on sitä pienempi mitä suurempi on tuontipanos. Ainoastaan ne yritykset jotka ovat holtittomasti velkaantuneet ulkomaille joutuvat kärsimään, mutta näiden epäterveesti hoidettujen yksittäisten firmojen vuoksi ei kai pitäisi koko kansantaloutta saattaa varakkoon.

Työllisyyden kannalta devalvaation myönteiset vaikutukset ovat suuremmat kuin yleensä on myönnetty, sillä sen seurauksena kysyntää siirtyy ulkomaisista hyödykkeistä kotimaisiin. Ylikorkean valuuttakurssin vuoksi meillä on meneillään tuntuva ulkomaisten hyödykkeiden alennusmyynti.»

Esitin devalvaatiolle kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäinen niistä perustui julkisuudessa tehtyyn ehdotukseen, että palkat jäädytettäisiin. Totesin, että palkkoja olisi alennettava. Epäilin kuitenkin, olisiko se mahdollista, kun valtiontaloudessa ei ole tilaa mihinkään kompensatioihin.

Toinen periaatteellinen vaihtoehto voisi olla »ylikorkean kustannustason alentaminen ulkomaista luottoa ottamalla». Totesin, että tällä selvittäisiin yksi talvikausi, mutta seuraavat olisivat sitä synkempiä, sillä kansainvälinen talous ei tule lähivuosina olemaan yhtään sen parempi kuin nyt. Johtopäätökseni oli: »Vaikka talouspolitiikot voivat omaatuntoaan venyttäen ehkä

suositella tämän keinon käyttöä, olisi siitä ehdottomasti luovuttava, sillä se on tosiasiaa ylikorkean kustannustason rahoittamista».

Jatkoin arvioimalla poliittista ja työmarkkinapoliittista tilannetta:

»Devalvaatioon suhtautuminen on ollut ristiriitaista. Näyttää siltä, että teollisuus ja Suomen Pankki näkevät devalvaation välttämättömäksi, mutta edellyttävät, että SAK pyytää sitä tai ainakin ennakkoon lupaa olla vaatimatta palkankorotuksia. Teollisuus lisäksi edellyttää, että valtio jättää kaiken hyödyn yrityksiin. Myös vasemmistopuolueet näyttävät sitoneen kantansa SAK:n mielipiteeseen. Tämä on mahdoton tilanne, sillä maalle on aiheutettu suuria ja korvaamattomia vahinkoja ennenkuin SAK on kypsynyt ottamaan vastuun.

Eikö tässä tilanteessa maan hallituksen pitäisi ottaa vastuu ja toteuttaa devalvaatio jatkotoimenpiteineen. Valtio voisi omalta puoleltaan päättää, ettei vientimaksuja peritä ja jättää palkkakeskustelut työmarkkinajärjestöjen asiaksi. Kun teollisuus devalvaation jälkeenkin olisi tyhjätasku ja maassa on pian parisataatuhatta työntöntä, luulisi teollisuuden pitävän neuvotteluissa pintansa.»

Esitin Kekkoselle, että hän harkitsisi keinoja, joilla hallitus saataisiin liikkeelle. Perustelin kantaani mm. sillä, että taloudellisen tilanteen vaikeutuminen heijastuisi myös seuraavan vuoden presidentinvaaleihin, jolloin oikeisto voisi syyttää presidenttiä siitä, että nykyisellä hallituspoliittisella suuntauksella maa on ajettu vararikkoon.

Talouspoliittinen keskustelu päättyi lopulta siihen, että va-

luuttakurssi- ja tulopolitiikka yhdistettiin toisiinsa. Helmikuun puolivälissä markka devalvoitiin 8 prosentilla. Tulopolitiikassa päästiin ainutlaatuisen hyvään tulokseen: jo sovittuja palkankorostuksia siirrettiin. Valtiontaloudessa tehtiin kovia säästöpäätöksiä.

Vuoden 1977 lopulla valmistauduttiin tiiviiseen tahtiin vuoden 1978 presidentinvaaleihin. Ennen joulua annoin Suomennmaalle laajan haastattelun, jossa korostin, että keskustapuolueen tulee olla ulkopoliitikassa se ydinjoukko, joka kaikissa tilanteissa antaa varauksettoman tukensa Paasikiven-Kekkonen linjalle:

»Se, että presidentti Kekkonen uudelleenvalinnan yhteydessä syntynyt laaja rintama on tunnustanut virallisen ulkopoliitiikan omakseen, ei saa johtaa keskustapuolueen, linjan uranuurtajan piirissä hetkelliseenkin herpaantumiseen.»

Keskustapuolueella oli vaalityössään puolellaan se etu, että saatoimme esiintyä puolueena, joka toteuttaa sekä ulko- että sisäpolitiikassa Kekkonen linjaa.

Keskusta menestyi vaaleissa hyvin. Saimme 19,4 % äänistä eli reilusti enemmän kuin edellisissä eduskuntavaaleissa. Nuoria valitsijamiehiä oli runsaasti.

Minä sain peräti 13 228 ääntä, mikä oli suhteellisesti laskien ylivoimaisesti suurin henkilökohtainen äänimäärä koko maassa. Kekkonen ulkoministerinä asemani oli hyvin edullinen. Mauno Koivisto sai Helsingin vaalipiirissä 19 570 ääntä.

Presidentin tasolla ei kevätkaudella 1978 ollut kovin paljon vierailuvaihtoa. Ulkoministeritasolla sen sijaan toteutettiin useita vierailuja.

Tein ensimmäisen virallisen ulkoministerivierailuni tammihelmikuun vaihteessa. Matka suuntautui Ruotsiin. Huhtikuussa

vierailin Jugoslaviassa ja Irakissa.

Bagdadissa isäntänäni oli ulkoministeri Saddoun Hammadi. Tapasin myös silloisen varapresidentin Saddam Husseinin. Saddam teki pelottavan vaikutuksen. Paikalla ollut tulkki vapisi — ilmeisesti kuoleman pelosta. Tästä vierailusta ja sen aikana luoduista kontakteista oli hyötyä, kun matkustin vuoden 1990 lopulla Ulf Sundqvistin kanssa Bagdadiin vapauttamaan suomalaisia panttivankeja. Saddoun Hammadi oli silloin varapääministeri ja meidän arvokkain kontaktimme Irakin johtoon.

Myös Suomeen suuntautuneet ulkoministerivierailut olivat mielenkiintoisia. Huhtikuun alussa Helsinkiin saapui ulkoministeri Andrei Gromykon johtama hallitusvaltuuskunta, joka osallistui YYA-sopimuksen 30-vuotisjuhlaan. Tässä yhteydessä saatoinkin käydä hänen kanssaan perusteelliset keskustelut.

Toinen mielenkiintoinen vieras oli Israelin ulkoministeri Moshe Dayan. Tämä vierailu sai kiusallisia piirteitä, kun vieraani ei voinut tavata maamme korkeinta johtoa. Presidentti Kekkonen oli kalastusmatkalla. Pääministeri Sorsa oli Helsingissä, mutta hänellä ei ollut aikaa tavata Dayania. Niinpä vieraani sai minun lisäksi tavata vain pääministerin sijaisen Johannes Virolaisen. Käsityksekseni jäi, että Kekkonen ja Sorsa eivät poliittisista syistä halunneet tavata Dayania.

Huhtikuun 7. päivänä 1978 järjestettiin Unkarin suurlähetystössä mieleenpainuva tilaisuus. Suurlähettiläs Matusek oli kutsunut Urho Kekkonen saunaan ja päivälliselle sen kunniaksi, että oli kulunut 50 vuotta hänen ensimmäisestä matkastaan Unkariin. Mukana oli myös Kustaa Vilkuna, Kekkonen silloinen matkakumppani. Kolmas vieras olin minä.

Unkariin Urho Kekkosella oli erityissuhde. Hänellä oli voimakas halu käydä vielä kerran siellä. Matka oli edelleen vireillä, kun hänen virkakautensa päättyi.

Kevätkaudella 1978 kiersin ahkerasti maakunnissa idänkau-

pan seminaareissa, joiden avulla pyrittiin vetämään mukaan myös maakuntien ja myös pienempiä yrityksiä. Aiheen seminaareihin antoi Moskovassa edellisenä keväänä allekirjoitettu ja sittemmin eduskunnankin siunaama pitkän aikavälin talousohjelma.

Kesällä 1978 Suomessa vieraili Neuvostoliiton puolustusministeri Dmitri Ustinov. Hän esitti vierailun yhteydessä yhteisten sotaharjoitusten järjestämistä. Suomen kannalta tämä ajatus oli täysin mahdollon ja se tuli tyrmätyksi.

Talouspolitiikan linjauksia

Huhtikuun alussa esiinnyin Himangalla järjestetyssä elinkeinopoliittisessa seminaarissa. Esitelmässäni minun tuli kertoa näkemystäni siitä, kuinka Suomen tulisi sopeutua maailmantalouden muutoksiin. Näin meillä olleen kaksi ajankohtaista tehtävää, jotka ovat ajankohtaisia myös nyt:

»*Ensiksikin* meidän on mukautettava teollisuutemme ja koko kansantaloutemme rakenne uusiin oloihin soveltuvaksi. Teollisuudessa joudumme ennen pitkää luopumaan niiden tuotteiden tuottamisesta, joita kehitysmaat kykenevät valmistamaan huomattavasti meitä alhaisemmin kustannuksin. Vastaavasti on luotava uutta kilpailukykyisempää tuotantoa. Aineellisen elintasonamme kehitys riippuu täysin siitä, kuinka tehokkaasti kykenemme muuttuvissa olosuhteissa käyttämään hyväksi taloudelliset voimavaramme. Ellei tässä rakenteellisessa sopeutumisessa onnistuta, saamme tyytyä vastaavasti alhaisempaan elintasoon.

Toiseksi meidän tulee sopeuttaa aineellinen elintasonamme sellaiseksi, että se vastaa kulloistakin taloudel-

lista suorituskykyämme. Meidän on asetettava elin- ja kustannustasomme sellaiseksi, että tuotantomme on kilpailukykyistä. Jos yritämme ylläpitää ylikorkeaa elin- ja kustannustasoa, menetämme markkinoita, työttömyys lisääntyy ja elintaso alenee tätä tietä. Olemme tottuneet pitkänä tasaisen kasvun kautena siihen, että elintasomme vuodesta toiseen kohoaa. Nyt meidän on opittava ymmärtämään, että elintaso voi kauankin pysyellä paikoillaan ja että se voi välillä alentuakin.»

Arvioni oli, että sopeutuminen on toistaiseksi sujunut kehnosti. Kilpailukykyä oli kyllä tuntuvasti parannettu, mutta tästä ei oltu vielä juuri rohjetta vetää elintasoa koskevia johtopäätöksiä. Ajankohtaiselta tuntuu näinä aikoina tämäkin:

»Elintason pudotus on jäänyt lähinnä vain työttömien taakaksi. Sekä teollisuuden kilpailukykyä että palkan- saajien ostovoimaa on parannettu valtiontalouden kustannuksella, mikä on johtanut mittavaan budjettialijää- mään. Valtiontalouden vajauksen kattaminen koti- ja ulkomaisin luotoin näyttää olevan tänä ja ensi vuonna vielä mahdollista, mutta viimeistään seuraavina vuosina on totuutta katsottava silmiin: valtion menoja on tosi kovalla kädellä karsittava ja/tai kansalaisten verorasitusta on lisättävä. Kun menojen leikkaamista nyt karte- taan ja otetaan toistaiseksi lisää luottoa, on valtionta- louden tasapainottaminen seuraavina vuosina entistä- kin vaikeampaa, kun rasituksena ovat tuolloin myös nyt hankittavat luotot.»

»Vaikka kilpailukyvyyn parantamiseksi onkin aika ta- valla aherrettu, ei tuloksia ole saatu aikaan riittävästi eikä riittävän nopeasti ajatellen työllisyyden paranta-

mista. Myös viimeisen devalvaation ja sen jälkihoitoratkaisun kilpailukykyä parantava vaikutus jäi valitettavan vähäiseksi. Äskeisten työmarkkinatapahtumien valossa lisäaskeleet eivät ainakaan lähiaikoina näytä mahdollisilta — niin ikävää kuin tämä onkin todeta ajatellen niitä, jotka ovat joutuneet tai joutumassa työttömiksi.

Kun emme ole kyenneet nopeasti ja joustavasti korjaamaan teollisuutemme kilpailukykyä, ovat yritykset kohtuuttomasti velkaantuneet. Teollisuuden investoinnit ovat puolestaan romahtaneet tasolle, joka on riittämätön edes nykyisen tuotantokoneiston ylläpitämiseksi. Ja juuri nyt pitäisi yrityksillä olla taloudellisia edellytyksiä poikkeuksellisen laajan investointiohjelman toteuttamiseen sekä kilpailukyvyn ylläpitämiseksi että tuotantorakenteemme sopeuttamiseksi muuttuvaan maailmantalouteen. Siksi yritysten kilpailukyvyn ja kannattavuuden parantamisella on erityinen kiire.»

Ilmaisin myös huolestumiseni siitä, että kriisiin joutuneille teollisuudenaloille muodostetut suunnittelutoimikunnat saattavat päätyä esittämään kauppapoliittisten suojoitoimenpiteiden tai valtion tuen käyttämistä vanhan rakenteen pönkittämiseen, kun nyt pitäisi nopeuttaa rakenteen muutoksia.

Lisäksi esitin, että Suomen uuteen rakennepolitiikkaan tulisi ottaa mukaan myös maaseutuelinkeinojen kehittäminen:

»Suomen tärkein luonnonriikkaus on runsaat uudistuvat luonnonvaramme, joiden hoidosta ja hyväksikäytöstä maatalous, metsätalous ja muut luontaiset elinkeinot huolehtivat. Suomen uuteen rakennepolitiikkaan tulee oleellisena osana liittää maaseudun elinkeinojen määrä-

tietoinen kehittäminen, joka on myös luonnontalouden kannalta katsoen parasta elinkeinopolitiikkaa.»

Oulun puoluekokouksessa kesäkuussa 1978 jatkoin saman teeman käsittelyä. Siellä täydensin talouspoliittista analyysiäni puuttumalla työllisyysnäkymiin. Lähdin esityksessäni siitä, että työttömyys näyttää pysyvän korkealla tasolla siinäkin tapauksessa että elvytyspolitiikka onnistuu hyvin. Siksi esitin esimerkinomaisesti kolme keinoa, joilla työllisyyttä voitaisiin parantaa:

1. On alennettava välillisiä työvoimakustannuksia ja hankittava vastaavat varat kulutusta rasittamalla.
2. Energiapolitiikassa tulee rohkeasti lisätä omien uudistuvien energiavarojemme käyttöä.
3. Työvoiman tarjontaa olisi ryhdyttävä rajoittamaan mm. kotihoidontuen avulla sekä edistämällä vapaaehtoisin järjestelyin ennenaikaista eläkkeelle siirtymistä.

Puheeni ulkopoliittisessa osassa käytin puolueettomuuden käsitettä asiayhteydessä, missä sen käyttäminen oli kaikkein »turvalisinta»:

»Vaikka Suomen ulkopoliitiikan kannalta keskeisintä onkin kehitys omassa lähiympäristössämme, koskee kansojen välisen keskinäisen riippuvuuden kasvu mitä suurimmassa määrin myös meitä. Pienenä maana me olemme erityisen riippuvaisia yleisestä kansainvälisestä kehityksestä ja yhteistoiminnasta muiden kansakuntien kanssa. Suomi on ollut ulkopoliitikassaan aktiivinen erityisesti niissä kysymyksissä ja silloin, kun olemme voineet rauhantahtoisen puolueettomuuspolitiikkam-

me ansiosta eniten vaikuttaa etujemme ja ihanteittemme mukaisen kehityksen toteuttamiseen. Viime aikoina tämä on merkinnyt muun muassa voimiemme suuntaamista aseriisuntapyrkimysten tueksi. Epäilemättä Suomenkin ulkopoliitikassa saavat vastaisuudessa entistä näkyvämmän osan myös kehityskysymysten ja ekologisten ongelmien käsittely.»

Edelläolevan puhuin puolueen varapuheenjohtajana. Yritin noina aikoina muutamia kertoja sijoittaa puolueettomuus-sanan myös ministerinä pitämiini puheisiin, mutta presidentti Kekkonen pyyhki sen puheluonnoksia kommentoidessaan aina yli. Vasta loppuvuodesta 1978 saatoin ensimmäisen kerran ministerinä käyttää puolueettomuuden käsitettä.

Oulun puoluekokouksesta tuli melko rauhallinen. Ahti Pekala oli ehdokkaana puolueen puheenjohtajaksi. Ahti Karjalainen oli erityisesti kannustamassa häntä ryhtymään ehdokkaaksi. Kannustajat eivät kuitenkaan sanottavasti hänen valintaansa tukeneet. Minä olin reilusti hänen valintansa kannalla ja kerroin sen myös julkisuuteen. En kuitenkaan uskonut hänen mahdollisuksiinsa.

Itse en edes harkinnut ehdokkaaksi ryhtymistä. Arvioin tilanteen sellaiseksi, ettei puheenjohtajan vaihtaminen vielä olisi mahdollista.

Toinen kiista virkanimityksistä

Kesäkuun lopulla pidettiin Genevessä Kansainvälisen työjärjestön, ILO:n kokous. Siellä oli esillä kysymys Chilen valtuuskunnan valtakirjoista. Suomen edustajat olivat saamansa ohjeen mukaisesti poissa salista silloin kun asiasta äänestettiin. Tähän meillä oli painavat perusteet. Sakari Määttänen kirjoitti asiasta Ydin-

lehteen räväkän jutun. Hän väitti, että kysymys oli jäänmurtajakaupoista ja että olisin tietoisesti toiminut Kekkonen ohi. Hänen mukaansa pyrin hankkimaan itselleni »presidentillistä profiilia» talouselämän piirissä. Määttänen kirjoitti:

»Genevessä käyttäytymisen muodollista puolta kähmineet Paavo Kaarlehto ja UMn toimistopäällikkö, hyvän päivän sosialidemokraatti Tapani Brotherus kokivat valtuuskunnan käyvän kapinaan: Helsinkiin oli pakko sähköttää ja ilmoittaa valtuuskunnan vastustavan annettua ohjetta.

Helsingistä tuli vastauksena Väyrysen vahvistus, että kahvilla on istuttava, kun äänestys käydään.

Lehdistö julkisti asian ja Suomen käyttäytyminen joutui outoon valoon. Parin päivän päästä Paavon pöydällä kilisi puhelin ja langan päässä oli Ukko, joka oli niin vihainen, että 'röven gäspa', eli persläpi rutisi, kuten Tampereen seudun suppeat suomenruotsalaiset piirit tapaavat sanoa syödessään yllin kyllin.

Kuka on antanut luvan muuttaa Suomen ulkopoliittikkaa, kuului tiukka kysymys? Nuorempi valtiomies Väyrynen joutui laudalle, mutta selvisi säikähdyksellä selittämällä, että asian ovat valmistelleet SDP:n virkamiehet; sillä on puolueen (SDP) siunaus 'ka siinä piti horia niin', ettei ehtinyt kilauttaa Kultarantaan.»

»Paavo V. alkaa saada eli ottaa poliittista painovoimaa. Paavon ja vanhemman velhon Keijo Tero Korhosen, 44, kesken on jo käynnissä kilpailu arvovallasta.

Paavo ei välttämättä joka tilanteessa kuuntele Korhosen kehotuksia, ja hyvä niin. KKLta roiskuu liikaa, kun hän rappaa rappujaan presidentiksi.»

Sen lisäksi, että ulkoministeriö vastasi esitettyihin väitteisiin julkisuudessa, kirjoitin Määttäselle kirjeen:

»Olen aina pitänyt Sinua yhtenä parhaimmista lehtimiehistämme. Ydin-lehden artikkeli horjutti aika tavalla tätä käsitystä.

Juttusi perustui täysin tietoihin, jotka olit saanut suppeista poliittisista piireistä. Niinpä tulit omissa nimissäsi kirjoittaneeksi asioita, joiden todenperäisyyttä et lainkaan tarkistanut. Artikkelisi sisältää runsaasti vääriä tietoja puhumattakaan vääristä käsityksistä ja tulkinnoista. Nämä kaikki olisi voitu välttää jos olisit — hyvää journalistista tapaa noudattaen — hankkinut tietoja tai tarkistanut tietosi 'toiselta osapuolelta'. Esimerkkinä totaalisista virheistä mainitsen seuraavat:

- 1. ILO-äänestyksestä ei kukaan talouselämän edustaja ollut yhteydessä minuun. Kukaan talouselämän edustaja ei ole koskaan esittänyt minulle mitään sellaista, mitä jutussasi väitit esitetyn.*
- 2. Tasavallan presidentti ei soittanut minulle enkä minä soittanut hänelle; emme keskustelleet asiasta puhelimitse. Myöskin kuvauksesi käymämme keskustelun sisällöstä on täysin väärä.*
- 3. Yhteydenotot ay-liikkeeseen tapahtuivat apulaisosastopäällikkö Korvenheimon aloitteesta.*
- 4. UM:öön ei tullut »kapinamielistä» sähköttä.*

En halua mitään oikaisua, vaan toivon, ettet enää puutu koko asiaan. Lisäksi toivon, ettet vastaisuudessa pilaa tähän tapaan nimeäsi hyvänä lehtimiehenä.»

En kuitenkaan lähettänyt kirjettä. Ajattelin, että se johtaisi väärämielisen julkisen keskustelun jatkumiseen.

Syyskuun puolivälissä laskettiin Kostamus-projektin peruskivi. Paikalla olivat Neuvostoliitosta sekä pääministeri Kosygin että ulkomaankauppaministeri Patolitšev. Kostamuksessa pidetyn juhlan jälkeen alettiin yhä enemmän puhua Urho Kekkosen terveydentilasta. Juhlapaikka oli puhujien kannalta hyvin hankala. Kostamuksessa oli kylmä, tuulinen sää. Aurinko paistoi kirkkaasti. Näissä oloissa Kekkosella oli vaikeuksia lukea puhettaan. Tästä tapauksesta syntynyt keskustelu oli yliampuvaa. Tuolloin Kekkonen oli vielä hyvässä kunnossa.

Kostamuksessa käytiin neuvotteluja sekä Kosyginin ja Kekkosen kesken että myös ministeritasolla minun ja Patolitševin välillä.

Syksyllä 1978 syntyi jälleen kiistaa ulkoministeriön virkanimityksistä. Lokakuun 26. päivänä Demari-lehti uutisoi asiasta räväkästi: »Ulkoministeriö kapinassa: Väyrynen politisoi nimitykset». Jutussa väitettiin minun suunnittelevan jättiläismäisen poliittisen paketin toteuttamista lähipäivinä. Suunnitellun paketin ytimeksi luonnehdittiin toimistopäällikkö Juhani Suomen nimitämistä neuvottelevan virkamiehen virkaan. Hänen nimitykseensä oli jutun mukaan kytketty »kommunistien» Elisabeth Groopin nimitys virkaan oikeudellisella osastolla. Edelleen väitettiin, että olen politisoinut Pauli Oppaan nimityksen kauppapoliittisen päälliköksi saadakseni keskustalaisen Matti Liukkoson saman osaston apupäälliköksi. Alec Aallon nimittämistä pressipäälliköksi luonnehdittiin toteamalla, että »ministeriön tiedotuksen johtajaksi olisi pitkästä aikaa tulossa pätevä henkilö».

Kirjoitin seuraavana päivänä lähinnä presidentin käyttöön tarkoitetun muistion, josta tosiasiat käyvät ilmi:

»1. Groopin tulo ministeriöön on tullut suunnitelmiin SKDL:n vaatimuksesta. Tämä on edellyttänyt tohtori

Suomen nimittämistä neuvottelevaksi virkamieheksi, jotta tarvittava toimistopäällikön paikka vapautuisi. Kun alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen Groop on tarkoitus nimittää oikeudelliselle osastolle, esitetään Mansalan nimittämistä vapautuvalle Suomen paikalle. Mansalan olisi ehdottomasti saatava toimistopäällikkyyks myös siksi, ettei häntä oman toivomuksensa mukaisesti päästetty Bonniin.

2. Viime kesänä sovittiin sekä T. P.:n että Sorsan kanssa, että kauppapoliittisen osaston päälliköksi tulee Alholm. Ajatuksena oli, että apulaisosastopäällikkö Opas toivomuksensa mukaisesti siirtyy ulos ja hänen paikalleen tulee Rautio Moskovasta. *Sorsan myöhemmästä vaatimuksesta on tutkittu Oppaan nimittämistä osastopäälliköksi.* Alholm olisi tälle paikalle tietysti ylivoimaisesti Opasta ansioituneempi. Tämän — selvästi poliittisen — ratkaisun vastapainoksi on esitetty KTM:n kauppaosaston apulaispäällikön Matti Liukkoson nimittämistä Oppaan paikalle. Liukkosella on kelpoisuus UM:n virkoihin, joten hän ei tarvitse erivapautta.

3. *Puoluesihteri Sundqvistin esitettyä toivomuksen, että Alec Aalto tulisi pressikeskuksen päälliköksi on asiaa pyritty järjestämään.* Tämä edellyttää Huldengin nimittämistä Hampurin pääkonsuliksi. Normaali menettely olisi jonkun lehdistöneuvoksen nimittäminen pressipäälliköksi ja Aallon tulo alemmalle vakanssille. Tämäkin ratkaisu on siis poliittinen.

4. Kuten ylläolevasta käy ilmi, on koko esilläollut nimitysjärjestely syntynyt vasemmiston vaatimuksesta tai toivomuksestaan ja muut osat ovat tämän seurannaisia. Tässä valossa Demarin uutinen tuntuu erityisen kohtuuttomalta. Minä olisin alunperin toteuttanut

kautta linjan tavanomaisten nimittämisen ja siirtokriteerien mukaiset ratkaisut.

5. Demarin väite, että olisin virkamiesten lähetystölle arvostellut sosialidemokraatteja, ei pidä paikkaansa. Totesin vain sen tosiasian, ettei minun ollessani ministerinä sivurekrytointeja ole suoritettu käytännöllisesti katsoen lainkaan. Sen sijaan vuosikymmenen alkupuolella räikeitä sivurekrytointeja oli runsaasti. Mainitsin esimerkkeinä Apusen, Blombergin ja Grönbergin nimitykset. Huomautin lähetystölle, ettei virkamieskunta tuolloin reagoinut. Näinollen tämänkertainen liikehdintä saattaa minut outoon ja epäoikeudenmukaiseen valoon. En epäillyt virkamiesten motiiveja, mutta totesin mikä tosiasiallinen poliittinen vaikutus heidän toiminnallaan on. Lähetystö yhtyi käsitykseeni. Tapaaminen oli hyvin asiallinen ja siinä sovittiin eräistä jatkotoimenpiteistä nuoremman virkamieskunnan aseman parantamiseksi.»

Syyskaudella 1978 vierailuvaihto ei ollut kovin vilkasta. Presidentti Kekkonen suoritti joulukuussa valtiovierailun Espanjaan. Minulla ei ollut ainuttakaan virallista vierailua ulkomaille. Vieraikseni sain Kreikan ja Ruotsin ulkoministerit.

Suomen täysjäsenyys EFTA:ssa

Loppuvuodesta 1978 oli voimakkaasti esillä kysymys Suomen liittymisestä Euroopan vapaakauppaliiton, EFTA:n täysjäseneksi.

Aloitteen tässä asiassa teki silloinen Geneven pysyvä edustajamme Paavo Kaarlehto. Edustin Suomea EFTA:n ministerikokouksessa toukokuun lopulla, jolloin hän otti asian puheeksi.

Pyynnöstäni suurlähettiläs lähetti minulle kesäkuun alussa H. V.-kirjeen, jossa hän perusteli tarkemmin ajatustaan.

Yhtenä Kaarlehdon lähtökohtana oli EEC:n tuleva laajeneminen Välimeren maihin. Tämän hän arvioi johtavan siihen, että monet yhteisön jäsenmaat, varsinkin Tanska ja Benelux, pyrkivät saamaan jäseniksi Ruotsin ja Norjan. Toisaalta yhteisön laajeneminen ja sen merkityksen lisääntyminen saattaisi lisätä näiden maiden omaa kiinnostusta jäsenyyteen.

Silloisissa oloissa olisi Suomen kannalta ollut hyvin hankalaa, jos Ruotsi ja Norja olisivat uudelleen aktivoineet kysymyksen jäsenyydestään yhteisössä.

Kaarlehto näki EFTA:n vahvistamisen yhtenä keinona EEC-houkutusten vähentämiseksi. Tämä oli hänen ensisijainen motiivinsa ehdottaa Suomen täysjäsenyyttä EFTA:ssa.

Toisaalta Kaarlehto totesi EFTA:n jo alkaneen aktivoitua, mutta Suomen kannalta hankalalla tavalla. Kysymys on ollut enemmänkin EEC-suhteiden lämmittämisestä kuin EFTA:n itsenäisen roolin kehittämisestä. Kysymys on ollut enemmänkin suuntautumisesta poliittisiin deklaraatioihin kuin käytännön kauppapoliittiseen yhteistyöhön. Kun Suomi ei ole täysjäsen, voivat jäsenet tehdä konsensuksella tahtomansa päätökset, joista me joudumme irtisanoutumaan. Näin oli käynyt EFTA:n huipukokouksessa keväällä 1977. Kaarlehto huomautti kuitenkin, ettei ensisijaista ole pyrkimys estää meille epäedullista kehitystä EFTA:ssa, vaan tärkeintä on voida aktivoida järjestöä tehokkaammin meidän tahtomaamme suuntaan. Yhtenä uutena toimintalinjana hän mainitsi yhteistyön kehittämisen EFTA:n ja SEV:in välillä.

Kaarlehdon ajatusta ryhdyttiin tutkimaan kauppapoliittisella osastolla Paavo Rantasen johdolla. Asiasta laadittiin useita muis-tioita, joissa tutkittiin EFTA:n täysjäsenyyteen liittyviä näkökohtia.

Syyskuun alussa laaditussa muistiossa lähtökohdaksi otettiin EFTA:n luonteen muuttuminen. Alun perin tämä järjestö oli tarkoitettu tilapäiseksi ylimenokauden järjestelyksi tiellä EEC-jäsenyyteen. Toisaalta EFTA oli Iso-Britannian painoarvon vuoksi NATO-painotteinen. Näistä syistä Suomi liittyi aikanaan vain liitännäisjäseneksi. Nyt tilanne on toinen, kun jäljellä on vain pieniä ja miltei pelkästään puolueettomia maita ja kun EFTA-maat ovat järjestäneet suhteensa EEC:n kanssa vapaa-kauppasopimuksin.

Jäsenyyden edut tuossa muistiossa kiteytettiin kolmeksi jo Kaarlehdon esittämäksi argumentiksi:

1. Jäsenenä Suomi voisi tehokkaammin vaikuttaa EFTA:n toiminnan suuntautumiseen.
2. Jäsenenä voisimme vaikuttaa siihen, että EFTA:sta tulisi varteenotettava vaihtoehto niille EFTA-maille, jotka saattavat harkita jäsenyyttä EEC:ssä. EFTA-yhteistyötä tuli kehittää siten, että siitä tulisi merkittävä kauppaja- ja talouspoliittinen tekijä sekä EEC:n että Japanin ja USA:n suhteen.
3. Jäsenenä Suomi voi vahvistaa Euroopan taloudellista liennytyskehitystä mm. edistämällä EFTA:n ja SEV:in suhteita.

Haittoja jäsenyydellä ei nähty olevan. Ainoaksi pulmaksi nähtiin se mahdollisuus, että täysjäsenyytemme saattaisi aiheuttaa epäilyjä meidän motiiveistamme ja pelkoja siitä, että suhteittemme vahvistaminen EFTA:aan päin vahingoittaisi taloudellisia suhteitamme Neuvostoliittoon ja muihin sosialistimaihin.

Tämän muistion pohjalta keskustelin asiasta syys-lokakuun aikana useamman kerran presidentti Kekkonen kanssa. Esillä oli tuolloin myös kysymys Suomen jäsenyydestä Euroopan neuvos-

tossa. Tilanne oli kiusallinen sen vuoksi, että kaikki muut jäseneksi soveltuvat maat olivat EN:n jäseniä. Tilanne havainnollistui EN:n jäsenkuntaa kuvaavissa kartoissa, joissa Suomi oli väritytty samalla värillä kuin koko itäinen Eurooppa. Tämäkin omittisuus tulisi voida sopivassa yhteydessä hoitaa.

Näissä keskusteluissa todettiin, että Neuvostoliitossa suhtaudutaan edelleen tavattoman epäluuloisesti kaikkeen sellaiseen, mikä lisäisi Suomen yhteyksiä ja yhteistyötä länsimaiden suuntaan. Esitykseni oli, että asettaisimme nyt etusijalle täysjäsenyyden EFTA:ssa ja pyrkisimme hoitamaan asian mahdollisimman nopeasti.

Keskusteluissamme todettiin, että Neuvostoliittoa on tästä hankkeesta ennakkoon informoitava. Pohdittuaan pitkään menettelytapoja Kekkonen antoi minulle ohjeen puhua asiasta ulkomaankauppaministeri Patolitševin kanssa, joka oli tulossa Suomeen lokakuun lopulla. Sain lisäksi ohjeen laatia epävirallisen muistion, non-paperin, jätettäväksi hänelle. Kekkonen katsoi, ettei asiasta ole tarpeen vielä tässä vaiheessa puhua muille hallituksen jäsenille.

Paavo Rantanen täydensi ja viimeisteli asiaa koskeneita muistioita ja laati niiden pohjalta luonnoksen Patolitševille jätettäväksi muistioksi.

Muistiot täydentyivät mm. sillä täysjäsenyyden lisäperustelulla, että se vahvistaisi Suomen puolueettomuuskuvaa lännessä. Asiaa tutkittaessa oli tullut esiin myös konkreettisia Neuvostoliittoon liittyviä seikkoja: meidän tuli voida jäseneksi liittyessämme säilyttää idänkaupan kannalta tärkeä nestemäisten ja kiinteiden polttoaineiden tuontisäännöstely. Tätä koskeva vapautus EFTA-konvention velvoitteista todettiin välttämättömäksi.

Patolitševille luovutettava runsaan liuskan mittainen non-paper hiottiin huolellisesti. Muistiossa selostettiin yleisellä tasolla EFTA:n muuttumista ja perusteltiin Suomen jäsenyyttä tavalla,

joka tekisi sen Neuvostoliitolle ymmärrettäväksi. Muistion lopussa todettiin, että jäsenyyden edellytyksenä on se, että voimme säilyttää olemassaolevat vapaudet EFTA-konvention eräistä velvoitteista. Päätteeksi todettiin, että kysymystä Suomen mahdollisesta täysjäsenyydestä pohditaan parhaillaan ulkoasiainministeriössä ja että asia saattaa tulla jo lähiviikkoina hallituksen käsittelyyn, mikäli uudelleenjärjestelyyn päädytään. Muistion ylänurkkaan kirjoitettiin sanat »erittäin luottamuksellinen».

Muistio oli siis laadittu siten, että siinä annettiin tieto vireillä olevasta suunnitelmasta. Tällä tavoin varattiin Neuvostoliitolle mahdollisuus ottaa asia esille, mutta Suomi ei tehnyt aloitetta keskustelujen käymiseksi.

Jätin muistion Patolitševille kahdenkeskisen keskustelun yhteydessä Smolnassa 22.11.1978. Kerroin saaneeni ohjeet presidentti Kekkoselta, joka toivoi, että asia käsiteltäisiin Neuvostoliitossa äärimmäisen luottamuksellisena. Perustelin vielä suullisesti hanketta korostaen, ettei siihen ymmärtääkseni sisälly mitään sellaista, mikä olisi Neuvostoliiton kannalta kielteistä.

Reaktion saimme 27.12., jolloin suurlähettiläs Stepanov kävi presidentti Kekkoson luona. Hän jätti Kekkoselle vajaan liuskan mittaisen muistion, jossa katsottiin, että Suomen siirtyminen täysjäseneksi koskee myös Suomelle ystävällismielisten valtioiden taloudellisia ja poliittisia etuja ja asiaa tulee huolellisesti tutkia. Edelleen siinä todettiin, ettei ollut poissuljettua, että tulee tarpeelliseksi keskustella asiasta neuvostoliittolaisen ja suomalaisen osapuolen kesken, jos presidentti Kekkonen pitää sitä tarkoituksenmukaisena.

Neuvostoliiton reaktio ei ollut yllättävä. Odotettua, että Neuvostoliitto halusi keskustella asiasta, vaikkakin olimme toivoneet, ettei tätä tarvittaisi. Keskusteluja käytiin sekä Moskovassa että Helsingissä.

Osastopäällikkö Paavo Rantanen matkusti muissa asioissa

Karjalaisen II hallituksen muodostamisesta neuvoteltiin kesällä 1970 Suomen Pankin kerhohuoneistossa. Hallituksen muodostaja ja hänen sihteerinsä poistumassa neuvotteluista.

Ahti Karjalainen, Johannes Virolainen ja Paavo Väyrynen aterioivat eduskuntaryhmän kokouksen yhteydessä elokuussa 1974.

Keskustanuorten suvijuhlilla Kalajoella 1974 valittiin NKL:n puheenjohtajaksi Esko Aho. Paavo Väyrynen piti suvijuhlilla tärkeän puheen, jossa hän veti kekkoslaista linjaa.

Eeri Hyrkkö, Väyrysen vahva varsinaisuomalainen tukimies Seinäjoen puoluekokouksessa 1974.

Opetusministeri Paavo Väyrynen ottamassa vastaan työryhmän raporttia, jonka luovuttavat työryhmän puheenjohtaja kansliapäällikkö Jaakko Numminen, osastopäällikkö Voitto Kallio, osastopäällikkö Heikki Klemola ja vanhempi hallitussihteeri Lauri Lehtonen.

Työvoimaministerin raskaassa tehtävässä Paavo Väyrynen sai korvaamattoman tuen osastopäällikkö Hannu Ettalalta.

Työvoimaministerinä Paavo Väyrynen tapasi OECD:n pääsihteerin Emile van Lennepin.

Kalevi Sorsa ja Paavo Väyrynen hallituksen nimittämisen jälkeen järjestetyssä tiedotustilaisuudessa 15. 5. 1977.

Valtiovierailun yhteydessä järjestettiin virallinen lounas Suomen Moskovan-suurlähetystössä. Urho Kekkonen esitteli leikkisään sävyyn Paavo Väyrysen Aleksei Kosyginille.

Kesäkuussa 1977 Paavo Väyrynen osallistui OECD:n ministerikoukukseen Pariisissa. Kuvassa mukana suurlähettiläs Paul Gustafsson.

Syyskuussa 1977 Paavo Väyrynen osallistui ensimmäisen kerran ulkoministerinä YK:n yleiskokouksen istuntoon. Vieressä suurlähettiläs Ilkka Pastinen ja alivaltiosihtööri Jaakko Iloniemi, taustalla osastopäällikkö Klaus Törnudd ja ministerineuvos Wilhelm Breitenstein.

Syyskuun alussa 1977 Paavo Väyrynen isännöi Helsingissä pohjoismaisen ulkoministerikokouksen. Kuvassa mukana Tanskan ulkoministeri K. B. Andersen ja Ruotsin ulkoministeri Karin Söder.

Lokakuussa 1977 ulkoministeri Väyrynen vieraili Iranissa. Oikealla ulkoministeri Abbas Ali Khalatbar, joka sai surmansa Iranin vallankumouksen yhteydessä muutamaa kuukautta myöhemmin.

Suomen itsenäisyyden 60-vuotisjuhlille saapui vieraaksi Yhdysvaltain varapresidentin Walter Mondalen puoliso Joan Adams Mondale.

Keväällä 1978 Suomessa vierailut Israelin ulkoministeri Moshe Dayan ei saanut tavata presidentti Urho Kekkosta eikä pääministeri Kalevi Sorsaa. Ulkoministeri Väyrynen joutui selvittämään asiaa eduskunnan kyselytunnilla.

Presidentti Kekkosen valtiovierailu Saksan liittotasavaltaan tarjosi tilaisuuden tutustua liittokansleri Helmut Schmidtiin.

Saksan legendaarisesta ulkomieristä Hans-Dietrich Genscheristä tuli Väyrysen läheinen työtoveri. Tulkkina Sirkka Oehland.

Presidentti Kekkonen palaamassa onnistuneelta valtiovierailultaan Saksan liittotasavallasta.

Toinen tapaaminen Kemijoki-lähetystön kanssa marraskuussa 1979. Väyrynen esittelee yön yli nukuttuaan "karvalakkilähetystölle" oman ratkaisumallinsa.

Helmikuussa 1980 suuri lähetystö pyysi Paa-vo Väyrystä puheenjohtajaehdokkaaksi. Kuvassa mm. ministereit Ahti Pekkala, Eino Uusitalo ja Lasse Äikäs sekä eduskuntaryhmän puheenjohtaja Matti Ruokola.

Johannes Virolainen onnittelee hävittyään puheenjohtajaäänestyksen Turun puoluekokouksessa kesäkuussa 1980. Vuosikausien kamppailujen jälkeen miesten välille kasvoi myöhemmin yhteisymmärrys ja hyvä yhteistyö.

Juhlakulkue Turun puoluekokouksen päätösjuhlaan järjestäytyy.

*For Paavo Väyrynen
With warm personal regards.*

Alexander Haig

Kesällä 1981 ulkoministeri Väyrynen vieraili Washingtonissa. Isäntänä oli ulkoministeri Alexander Haig.

Itsenäisyyspäivän vastaanotolla 6. 12. 1980. Vuokon vieressä kauppa- ja teollisuusministeri Ulf Sundqvist.

Budjettiriihessä käytiin myös tiedotussotaa. Alemmassa kuvassa Paavo Väyrynen selostaa tilannetta lehdistölle valtioneuvoston yhteydessä päivällä 10. 9. 1981.

Illalla budjettiriihi sai uuden kääntein, kun pääministeri Koiviston uusi ehdotus siirsi »mustan Pekan» SKDL:n käsiin. Paavo Väyrynen kertoi asiasta lehdistölle.

Koiviston hallituksen keskeiset hahmot: pääministeri Mauno Koivisto keskustelee ulkoministeri Paavo Väyrysen kanssa eduskunnan ministeriaitiossa marraskuussa 1980.

Vt. presidentti Mauno Koivisto on saapunut presidentin esittelyyn 23. 10. 1981. Mauno Koiviston tukija Kalevi Kivistö seuraa taustalla, kun tuleva presidentti käättelee ulkoministeriä, joka joutuu väistymään presidentinvaalien jälkeen.

Apeaa tunnelmaa Kuopion ylimääräisessä puoluekokouksessa. Tohtoreiden välissä Kuopion piirin puheenjohtaja, kansanedustaja Petter Savola.

Valitsijamiesehdokkaana vaalitulaisuudessa Pellon Lankojärvellä tammiukuussa 1982.

Kotiväen tuki on ollut tärkeä. Ylempi kuva on keväältä 1977, jolloin Väyrynen on juuri tullut ulkoasiainministeriksi. Tiinaliisa oli tuolloin 8-vuotias, Taneli 4-vuotias ja Lotta neljän kuukauden ikäinen. Alempi kuva on otettu tammikuussa 1980, jolloin Paavon isä Eemeli Väyrynen täytti 70 vuotta. Äiti Anna-Liisa oli tuolloin 62-vuotias.

Moskovaan aivan tammikuun alussa. Tällöin hän kävi EFTA-kysymyksestä perusteellisen keskustelun varaulkomaankauppa-ministeri A. N. Manžulon kanssa. Rantasen antamat perusteelliset selvitykset eivät riittäneet, vaan Manzhulo katsoi tarvittavan vielä lisää keskusteluja. Hän kantoi erityistä huolta siitä, kuinka Neuvostoliiton edut saataisiin varmuudella turvatuiksi. Hänen asenteensa oli epäluuloinen, ei vastustava.

Samaan aikaan EFTA-täysjäsenyys oli esillä Helsingissä. Tammikuun 4. päivänä kirjoitin presidentti Kekkoselle kirjeen:

»Olin peräti hämmästynyt, kun Aarne Saarinen alkoi tänään kysellä Suomen 'suunnitellusta' EFTA-jäsenyydestä. Kävi ilmi, että suurläbettiäs Stepanov oli hänelle ja Sinisalolle kertonut asiasta! Kiirehdin vaientamaan sekä hänet että Sinisalon ja kerroin heille lyhyesti asiasta.

On aikoihin eletty! Stepanov kertoo äärimmäisen salaisen valtioiden välisissä subteissa esilläolevan asian kommunistien johtajille. Muun muassa hallituksen jäsenistä vain Sorsa tietää asiasta. Hän sai minulta informaation vasta sen jälkeen kun Stepanov oli kertonut siitä kommunisteille.

Näissä tunnelmissa ja ehdottomasti tekemättä mitään ehdotusta muistutan mieleesi sen mitä Vladimirov on useammankin kerran sanonut: jos Tasavallan Presidentti antaa ymmärtää, että suurläbettiään olisi aika vaihtua, tapahtuu näin välittömästi. Ennen lomalle lähtöään hän vihjasi, että Stepanovin asema on tämän kuun lopulla jotenkin harkittavana — näin asian ymmärsin.»

Sain Kekkoselta tehtävän keskustella sekä Stepanovin että Vladimirovin kanssa. Molemmat tapaamiset olivat tammikuun lo-

pulla, mutta tietysti erikseen.

Selostin tapaamisessani Stepanovin kanssa ensin perustelun Suomen täysjäsenyydelle EFTA:ssa.

Stepanov totesi aluksi, että hänen kantansa on sama kuin hallituksensa kanta: toistaiseksi suhtautuminen on avoin, asiaa tutkitaan. Tällä hän viittasi siihen, että olin jossakin yhteydessä tiedustellut syytä eroavuuksiin hänen mielipiteittensä ja Moskovaan muutoin saatujen viestien välillä. Vastasin tiedusteluni johonkin siitä, että hän oli Saariselle ja Sinisalolle esiintynyt tavalla, jonka nämä olivat tulkinneet vastustukseksi ja samalla hallituksen kannanotoksi.

Keskustelumme oli hankala. Stepanov korosti asian poliittisuutta väittäen, että täysjäsenyys sitoo Suomen EFTA:aan, jota tietä ajaudumme EEC:n jäseneksi. Kaikki muutkin hänen argumenttinsa olivat kielteisiä ja epäileviä. Esittämäni vastaväitteet ja perustelut olivat vahvoja, mutta häneen ne eivät vaikuttaneet.

Stepanov ihmetteli myös asian kiireellisyyttä. Vastasin olevan luonnollista toivoa, että asian liikkeelle pannut nykyhallitus toivoisi voivansa hoitaa asian ainakin siihen pisteeseen, että jäsenyyteen pyrkimisestä voitaisiin tehdä päätös.

Stepanovilla oli se ajatus, että asian tärkeyden vuoksi se tulisi huolellisesti valmistella ja sitten ratkaista johtajien kesken korkeimmalla tasolla. Omalta osaltani korostin, että muutos on lähinnä muodollinen eikä sillä ole mitään konkreettista merkitystä Suomen ja NL:n suhteiden kannalta.

Johtopäätökseni oli, että Stepanovin oma kanta oli selvästi kielteinen, vaikka hän toikin tällä kertaa hallituksensa mielipiteen tarkasti esille. Hänellä ei näyttänyt olevan oikeaa käsitystä mm. EFTA:n luonteesta eikä Länsi-Euroopan integraatiokehityksen näkymistä. En kyennyt hänen päättämään kääntämään.

Sain Kekkoselta kehotuksen tavata Vladimirovia ennenkuin hän matkustaisi Moskovaan helmikuun alussa. Lähettämässään

kortissa Kekkonen totesi, »ettei NL vielä ollut muodostanut kantaansa Suomen mahdolliseen täysjäsenyyteen».

Kekkonen minulle antama toimeksianto tavata Viktor Vladimirovia ei ollut yllättävä. Samoin oli joskus aikaisemminkin tapahtunut. Tutustuin Vladimiroviin syksyllä 1977 varsin pian sen jälkeen kun hän oli tullut Suomeen. Sen jälkeen olimme tavanneet muutaman kerran joskus presidentin toimeksiannosta, joskus jommankumman aloitteesta. Yhteydenpitoimme lisääntyä myöhemmin, kun Stepanov vaihtui Soboleviin ja kaikki poliittisesti merkittävä ja muutoin tärkeä yhteydenpito kanavoitui Vladimirovin kautta.

En ollut laatinut tapaamisistamme muistioita ja olin raportoinut niistä presidentille suullisesti. Vuoden 1979 aikana käytäntö muuttui. Tämä johtui kahdesta syystä. Yhtäältä Vladimirovin kanssa käytävien keskustelujen merkitys kasvoi. Toisaalta Kekkonen vähitellen vanhetessa minusta tuntui paremmalta kommunikoida hänen kanssaan sekä kirjallisesti että suullisesti.

Tästä keskustelusta kirjoitin siis Kekkoselle lyhyen muistiinpanon. Kerroin siinä selostaneeni aluksi Vladimiroville hankkeemme perustelut ja jatkoin:

»Vladimirov arvosteli aluksi asian hoitotapaa. Asia olisi pitänyt hoitaa 'luottamuksellista kanavaa käyttäen' suoraan NL:n johtoon. Nyt kävi niin, ettei Patolitshev kiinnostunut asiasta. Hän sairastui Moskovaan tultuaan ja unohti saamansa paperin taskuunsa. Sitten hän lähetti sen MID:in byrokraatiaan, jossa 'pari sataa' ihmistä on tutustunut siihen ja monet ovat ottaneet hätäisesti kantaa. Tämä vaikeuttaa asian käsittelyä.

Vastasin, että jätimme Patolitshevin harkintaan, millaisen käsittelyn asia saa Neuvostoliitossa.

Vladimirov kertoi, ettei Moskovassa ole mikään 'dra-

*maattinen asenne' tähän kysymykseen, vaan sitä käsitel-
lään asiallisessa hengessä. Hän lupasi matkallaan Mos-
kovaan selvittää NL:n subtautumista ja uskoi, että heti
matkan jälkeen heidän kantansa on tiedossa. Hän koros-
ti, että asia on hoidettava ilman mitään näkyviä neuvot-
teluja, 'jottei synny sitä kuvaa, ettei Suomi ole itsenäi-
nen maa'. Hän korosti, että asia ratkaistaan Moskovassa
laajaa taustaa vasten eikä vain NL:n ja Suomen välisenä
kysymyksenä. Tämän vuoksi hän ei voinut ennakoida
lopputulosta.*

*Yhteenvetona totean, että Vladimirovin perusasenne
asiaan oli hyvin myönteinen. Hän tuntui myös ymmärtä-
vän asian käsittelyn nopeuteen liittyvät näkökohdat.»*

Myöhemmin osoittautui, että EFTA-kysymyksen käsitteleminen ei tulisi olemaan nopeaa ja vaivatonta. Neuvostoliiton puolella asiasta oli erimielisyyttä, mikä perustui osittain siihen, että monen asiaa käsitelleen asiantuntemus oli puutteellinen. Tarjolla oli vaara, että eduskuntavaalien lähestyessä kommunistit tekisivät tästä asiasta vaalikysymyksen, mikä saattaisi edelleen monimutkaistaa ja vaikeuttaa sen hoitamista. Niinpä hankkeesta päätettiin tässä vaiheessa luopua.

Pulmallinen puolueettomuus

Vuoden 1978 lopulla kirjoitin artikkelin Aussenpolitik-lehteen. Se oli asianmukaisella tavalla presidentti Kekkosen tarkistettava. Hänellä ei ollut siihen mitään huomautettavaa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun presidentti hyväksyi sen, että käytin puolueettomuus-käsitettä esiintyessäni ministerin ominaisuudessa. Joko hän tietoisesti hyväksyi artikkeliin sisältyneen muotoilun tai sitten hän ei ollut kiinnittänyt siihen huomiota.

Kun Aussenpolitik-lehden artikkeli oli saanut Kekkosen siunauksen, päätin lähettää hänelle tämän tekstin »esityöt». Lähetin Kekkoselle kirjeen, jonka liitteenä oli vuodesta 1976 lähtien laadittuja muistioita ja muuta aineistoa. Tässä aineistossa asiat oli ilmaistu selväsanaisemmin kuin julkisuuteen tulleessa artikkelissa. Selostin Kekkoselle artikkelin syntyvaiheet ja kirjeeni tarkoituksperän. Kerroin, että artikkelin alkuperäinen luonnos tuli poliittiselta osastolta Törnuddin ja Korhosen hyväksymänä muodossa, jota en voinut puolestani hyväksyä. Puolueettomuus-sanaa oli käytetty siinä tavalla, joka ei mielestäni ollut oikea. Saatuani riittävän lisäajan kirjoitti tohtori Suomi ohjeitteni perusteella lopullisen version, jonka myös poliittisen osaston johto hyväksyi. Totesin, että olisin jo tekstin alistamisen yhteydessä esittänyt tähän aineistoon sisältyvät perustelut, jos siihen olisi ollut ajan puolesta mahdollisuus. Niinpä teksti jäi puhumaan puolestaan. Jatkoin:

»Olen perästäpäin palannut asiaan kuullakseni Sinun mielipiteesi niistä pelkistetyistä ajatuksista, jotka ovat olleet artikkelia laadittaessa mielessä. Oheiset liitteet antanevat selvän kuvan siitä, mihin muotoilulla on pyritty. Minulle olisi hyvin arvokasta, jos voisin joskus lähiaikoina keskustella kanssasi näistä elintärkeistä kysymyksistä. Tunnen itseni näissä asioissa kovin köykäiseksi ja lähetän oheismateriaalin käyttöösi hieman epäröiden, koska olen saattanut osua tuumailuissani pahan kerran harhaan. Jos niin on käynyt, ei mitään vahinkoa ole tapahtunut, sillä meidän lisäksemme vain pari miestä on tästä perillä. Julkisuuteen mennyt artikkeli on taas niin kirjoitettu, ettei sen julkistamisessa ole ollut mitään arvelluttavaa.

Kaipaam Sinulta nyt vastausta kysymykseen: voidaan-

*ko oheisen aineiston osoittamalla suunnalla löytää sel-
lainen ulkopoliittisen linjamme esitystapa, joka aiheut-
taisi tähänastista vähemmän kiikaa Neuvostoliiton
suunnalla ja joka samalla antaisi meille mahdollisuuden
viimeaikaista painokkaammin esittää ulkopoliittisen lin-
jamme puolueettomuuspolitiikkana?»*

Kirjeessä mainitsemani pari muuta miestä olivat Matti Liukko-
nen, Juhani Perttunen ja Juhani Suomi. Liukkonen ja Suomi
olivat mukana jo vuonna 1976 käydyissä keskusteluissa.

Lähtökohdaksi otin muistion, jonka olin laatinut vuonna
1976 ja johon perustuvan kirjeen lähetin tuolloin Kekkoselle.
Ongelmaksi tässä tekstissä katsottiin se, että Suomessakin asiat
esitettiin usein siten, että syntyy vastakkainasettelu kahdenvälis-
ten suhteiden ja puolueettomuuden välillä. Sanotaan, että Kek-
konen on luonut Suomelle »liikkumatilan», minkä ansiosta Suo-
mi on puolueeton maa. On syntynyt jännite kommunistitodellisu-
uden ja arkitodellisuuden välille.

Muistiossa esitettiin uutta kaavaa, jossa puolueettomuutta
tarkasteltaisiin kahtiajaon pohjalta. Yhtäältä siihen sisältyi sel-
keä puolueettomuuden määritelmä, jossa ei tukeuduta YYA-
sopimuksen johdantoon, vaan koko sopimuksen luonteeseen.
Toisaalta sen lähtökohtana oli, että muutos Paasikiven kaudesta
Kekkonen kauteen on ollut ensi sijassa muutos kansainvälisestä
passiivisuudesta suurempaan aktiivisuuteen. Puolueettomuus-
politiikkassa ei siis ole ollut kysymys tietoisesta pyrkimyksestä
heikentää kahdenvälisen suhteiden merkitystä. Lisäksi muisti-
ossa otettiin kantaa siihen, onko YYA-sopimus ymmärrettävä
vain kahdenvälisen suhteiden vai koko Suomen ulkopoliitiikan
perustaksi. Laatimaani muistioon nämä asiat oli kirjattu näin:

»1. Suomen puolueettomuus perustuu YYA-sopimukseen ensi sijassa siten, että YYA ei ole liittosopimus, vaan yhteistyösopimus. Sotilaalliset artikkelit ovat keskeinen sopimuksen osa, mutta yhteisen tulkinnan mukaan maamme eivät ole liittolaissuhteessa. Koska Suomi ei ole liittolaissuhteessa suurvaltoihin, se on puolueeton. Tämän selvän tosiasian vielä vahvistaa preambulan teksti. Suomi ei siis ole puolueeton siksi, että johdannossa tähän viitataan, vaan ennen muuta sen vuoksi, että YYA ei ole liittosopimus.

2. Puolueettomuudessa ja suhtautumisessa Neuvostoliittoon ei ole tosiasiaassa tapahtunut muutoksia, joita eri tahoilla on nähty. YYA-sopimuksella sinetöitiin Suomen ja Neuvostoliiton suhdejärjestely ja samalla Suomen liittoutumien ulkopuolinen, puolueeton asema. Heti sodan jälkeen Paasikiven kautena Suomi oli kansainvälisesti passiivinen, jolloin Suomen puolueettomuuteen perustuva linja ei tullut esiin. Sveitsin kohdalla passiivinen puolueettomuus on mahdollista, koska sillä ei ole YYA:n kaltaista sopimusjärjestelyä. Suomen kuvassa puolueettomuusasema näkyy selkeästi vain aktiivisessa ulkopolitiikassa. Jos Suomi on kansainvälisesti passiivinen, korostuu kahdenvälinen suhde ulkopolitiikan kokonaisuudessa. Paasikiven ja Kekkonen ulkopolitiikan ero on juuri aktiivisuuden asteessa, kysymys ei sen sijaan ole siitä, että Kekkonen olisi ollut korostamassa puolueettomuutta Neuvostoliiton suhteiden kustannuksella. Kahdenväliset suhteet ovat kehittyneet YYA:n pohjalta aivan samoin edellytyksin kuin aiemmin.

3. Esimerkiksi väittely siitä, onko YYA vain Neuvostoliiton suhteiden vai koko Suomen puolueetto-

muuspolitiikan perusta on edellä olevan valossa turha: YYA:n ei-liittosopimusluonne edellyttää, että Suomen ulkopolitiikan linja on puolueettomuus. Kiista osoittaa, että ulkopolitiikan perusteet on Suomessa käsitetty laajastikin virkkusmaisesti, Suomen puolueettomuuden erityisluonne sivuuttaen.»

Kuten havaitaan, tämä taustamuistio kuvaa marraskuussa 1976 Kekkoselle lähettämäni kirjettä selkeämmin sen, mitä silloin tahdoin sanoa. Arkuuttani tahdoin esittää asiat Kekkoselle väljemmässä muodossa. Tässä on sama virhe kuin silloisessa kirjjeessäni: ei Suomen puolueettomuus ole perustunut YYA-sopimukseen; puolueettomuus on sopimusta vanhempi.

Marraskuun 1976 muistio on paras osa sitä aineistoa, jonka lähetin tammikuussa 1979 Kekkoselle. Tämän muistion muotoilut ovat hyvin lähellä sitä määritelmää, johon päädyin väitöskirjassani vuonna 1988. Tuolloin jaoin käsitteiden selventämiseksi puolueettomuuspolitiikan kahtia eli yhtäältä turvallisuuspoliittiseen osaan ja toisaalta puolueettomuuteen Suomen yleisenä linjana suhtautumisessa kansainvälisiin kiistoihin ja osallistumisessa kansainväliseen yhteistyöhön.

Kuten olen jo kertonut, sain ulkoministeriksi tultuani Kekkoselta ohjeen olla puhumatta puolueettomuudesta. Tämä tilanne jatkui koko vuoden ja Kekkonen poisti puheluonnoksistani kaikki puolueettomuus-maininnat. Vuoden 1978 alussa kutsuin Matti Liukkosen, Juhani Perttusen ja Juhani Suomen kokoukseen, jossa viritin heidän kanssaan keskustelua Suomen puolueettomuudesta. Ajatuksenani oli, että yrittäisimme yhdessä kehittää sellaisen Suomen politiikan muotoilun, että voisin reilusti puhua puolueettomuudesta Suomen linjana. Tämän prosessin lopputulos oli artikkeli Aussenpolitik-lehteen.

Työn pohjaksi laadin muistion. Siinä heijastuivat ne paineet,

joihin olin ulkoasiainministerin virassa törmännyt. Puolueettomuusajattelu oli vähemmän kirkas kuin edellisessä vuoden 1976 muistiossa.

Edelleen puolueettomuuden lähtökohta on aivan oikein Suomen turvallisuuspoliittinen asema. Tekstissä torjutaan YYA:n johdantoon perustuva määritelmä:

»*Puolueettomuuspolitiikka*» on määritely pysyttämiseksi *suurvaltaristiriitojen* ulkopuolella. Ongelmaksi näyttää muodostuneen se, että NL edellyttää meidän myötäilevän heidän 'rauhanpolitiikkaansa'. Tätä ristiiriitaa on lievitetty liittämällä sana 'rauhantahtoinen' puolueettomuuspolitiikan määritelmään.

Jos puolueettomuuspolitiikka perustetaan ensi sijassa siihen, että YYA-sopimus (kuten muutkaan sopimuksemme) ei ole liittosopimus, vaan yhteistoimintasopimus, tulee linjallemme väljempi määrittäminen: olemme *liittoutumaton ja siinä mielessä puolueeton maa*. Preambulaan lausuma olisi täsmentävä lisämääre. Esimerkiksi kommunikoiduissa sanonnat voisivat olla ennallaan.»

Muistion ajatus oli, että jos Suomi voisi vahvistaa puolueettomuuskuvaansa korostamalla turvallisuuspoliittista puolueettomuusasemaansa, meidän ei olisi tarpeen niin paljon kiinnittää huomiota kannanottojemme ja toimintamme perusteella syntyvään puolueettomuuskuvaan. Tällöin saattaisivat jännitteet Suomen ja NL:n väliltä vähentyä. Niinpä muistiossa esitettiin:

»Puolueettomuuskäsite on rajoitettava vain niihin yhteyksiin joihin se sopii. Ensi sijassa olisi puolueettomuusasemamme käytännön osoituksina käytettävä esim. kauppapoliittisia järjestelyjä. Keskeisellä sijalla

voisi olla suhteiden tasapainoinen kehittäminen itään ja länteen, josta voidaan vetää linja ETYK:iin. Toissijaisesti olisi korostettava halua ja oikeutta pysyttäytyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella (Lähi-itä, Afrikan sarvi etc.).

Muut periaatteet:

a) rauhanomaisten ratkaisujen edistäminen, b) yhteistyön edistäminen sekä c) kansanvallan, tasa-arvon ja ihmisyuden toteuttaminen (YK:n peruskirja, ETYK:n päätösasiakirja).

Tässäkin muistiossa käsitellään YYA-sopimuksen asemaa Suomen ulkopolitiikassa:

»YYA-sopimus on ensi sijassa kahdenvälisen suhteiden perusta, mutta se on koko ulkopolitiikankin perusta kohdan 1. tarkoittamalla tavalla. Olemalla ei-liittosopimus se luo perustan puolueettomuuspolitiikallemme. Se myös vakiinnuttaa kansainvälisen asemamme, koska sen perusteella Suomen käyttäytyminen on turvallisuuspolitiikan kannalta ennakoitavissa.»

Tässäkin on huonoa sanontaa. Ei YYA-sopimus ollut puolueettomuuspolitiikan perusta, mutta se oli laadittu siten, että se oli sopusoinnussa Suomen puolueettomuuden kanssa. Keskustelumme päättyivät 21.3.1978 päivättyyn muistioon, johon alkupe räiset ajatukseni on sijoitettu hyvin koukeroisella tavalla. Muistion johdannoksi on otettu luonnehdinta Suomen olemuksesta ja maamme ulkopolitiikan perusteista:

- *Suomi on*
  - pieni,
  - liittoutumien ulkopuolella oleva,
  - pohjoismainen, demokraattinen valtio,
- joka*
  - *ulkopolitiikassaan pyrkii huolehtimaan kansallisista eduistaan ja mahdollisuuksiensa mukaan toteuttamaan ihanteitaan.*

Ulkopolitiikka nojaa

- kansan mielipiteisiin,
- geopoliittiseen asemaamme ja
- historialliseen kokemukseemme.

Suomen aseman ja linjan määrittely oli tässä muistiossa jaettu kahtia. Ensinnä käsiteltiin naapurisuhteita historian perspektiivistä:

- »Kansallista etua ajatellen naapurisuhteet ovat ylivoimaisesti tärkeimmät.

- Pääkysymys ovat suhteet NL:oon. Sotien jälkeen oli ryhdyttävä rakentamaan NL-suhteet kokonaan uudelle pohjalle — ystävyteen ja yhteistyöhön. Sotien jälkeen tilanne edellytti myös uusia sopimusjärjestelyjä Suomenkin osalta.

Neuvostoliitto tarjosi Romanian, Unkarille, Bulgarialle ja Suomelle saman mallin mukaista YYA-sopimusta. Muut solmivat tältä pohjalta sopimuksen. Nämä maat tulivat mukaan, kun vuonna 1955 perustettiin Varsovan liitto.

Suomen asema muodostui täysin erilaiseksi. Neuvotteluissa voitiin molempien osapuolten edut ja näkemys yhdistää sopimukseksi, joka otti huomioon Suomen

erityisaseman. Tähän perustuen Suomesta tuli liittoutumien ulkopuolinen maa. Suomen liittoutumien ulkopuolinen asema yhdessä YYA-sopimuksen johdannon kanssa, jossa on todettu Suomen oikeus pysyttäytyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella, on luonut meille edellytykset ylläpitää hyviä suhteita kaikkiin maihin. Tämän Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta on tärkeää, että YYA-sopimus on saattanut asemamme kaikkien spekulatioiden ulkopuolelle.

Suomen suhteet muihin Pohjoismaihin ovat perinteellisesti hyvät ja yhteistyömme niiden kanssa kiinteää. Sotien jälkeisenä aikana tätä työtä on voitu merkittävästi edelleen kehittää.

- PN + ministerineuvosto
- ulkopoliittikka
- talous etc.

Yhteistyön kehitysedellytykset ovat edelleen hyvät. Perinne, yhteenkuuluvuus. Yhteistyöllä realistinen pohja, koska kaikki ottavat huomioon toistensa erilaiset turvallisuus- ja kauppapoliittiset ratkaisut, jotka asettavat yhteistyölle tarkat rajat eri aloilla».

Muistion toinen osa oli otsikoitu »Kansainvälinen politiikka — suhteet muihin maihin»:

»Kansallinen etu on määrävänä myös suhtautumisessa muihin maihin ja kv-politiikan kysymyksiin. Ensi sijais- ta Suomelle on rauhan säilyminen, joten toimintamme rauhan puolesta on keskeisellä sijalla ulkopoliittikas- samme. Muut tärkeät asiat ovat: taloudellinen yhteis- työ, ympäristönsuojelu etc.

Joudumme ottamaan kantaa myös kysymyksiin, jot-

ka eivät suoranaisesti kosketa omia kansallisia etujamme. Tällöin toteutamme mm. seuraavia ihanteita

- väkivallan vastustaminen,
- rauhanomaisen yhteistyön edistäminen sekä
- kansanvalta, tasa-arvo, ihmisyys (YK:n peruskirja, ETYK:in päätösasiakirja).

Loppupäätelmä: pienen maan vaikutusmahdollisuuksien kannalta on ratkaisevan tärkeää, että meillä on hyvät suhteet kaikkiin maihin ja että me erityisesti vältämme sekaantumista suurvaltaristiriitoihin. Tällaista puolueettomuuspolitiikkaa noudattaen voimme tehokkaimmin palvella rauhantahtoisten ja edistyksellisten voimien päämääriä samalla kun huolehdimme kansallisista eduistamme ja toteutamme ihanteitamme.»

Aussenpolitik-lehteen kirjoittamani artikkeli perustui tähän muistioon. Suomen turvallisuuspoliittinen asema määriteltiin nojautuen YYA-sopimuksen ainutlaatuisen luonteeseen.

»Tämä on osaltaan antanut Suomelle Neuvostoliiton muista sopimuskumppaneista poikkeavan roolin ja myös sen politiikalle toisenlaiset edellytykset ja lähtökohdat. Suomi on jäänyt pysyväisesti 1950-luvun puolivälissä syntyneiden, kansainvälistä politiikkaa hallitsevien kahden vastakkaisen rintamaryhmittymän ulkopuolelle. Tämä on ollut täydellisesti sopusoinnussa YYA-sopimuksen johdannon kanssa, jonka mukaan Suomi pyrkii pysyttämään suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella.»

Tässä yhteydessä ei siis käytetty puolueettomuus-käsitettä, ei edes liittoutumattomuus-sanaa. Puolueettomuuden määrittely kytkettiin laajalti maamme kansainväliseen asemaan näin:

»Edellä luonnehtimani perusedellytykset ovat tehneet Suomelle mahdolliseksi ylläpitää hyviä ja ystävällisiä suhteita kaikkiin maihin ja kansoihin, toisin sanoen, noudattaa puolueettomuuspolitiikkaa. Siihen sisältyy pyrkimys rakentavaan yhteistyöhön myös omistamme poikkeavia poliittisia ja yhteiskunnallisia ihanteita edustavien valtioiden kanssa. Yleistäen voidaan sanoa sen olevan rauhanomaista rinnakkaiseloä niin idän kuin lännen kanssa.

Noudattamamme puolueettomuuspolitiikka luo hyvät edellytykset toiminnalle kansainvälisten kiistakysymysten sovittelun ja rauhanomaisen ratkaisun sekä yleensä maailmanrauhan hyväksi. Tällainen toiminta pitää sisällään rauhanomaisten, rakentavien ja kansainvälisen yhteisön edun mukaisten ratkaisujen edistämisen aina kun siihen ilmenee realistisia mahdollisuuksia. Laajasti ymmärrettynä se merkitsee toimintaa sotaa vastaan laajan kansainvälisen yhteisymmärryksen puitteissa sekä toimintaa riitojen rauhanomaisen ratkaisun hyväksi ja rauhanomaisen kansainvälisen yhteistyön kehittämiseksi silloin, kun edellytykset siihen ovat olemassa.»

Tämän enempää ei Suomen ulkoasiainministerin sopinut puolueettomuudesta vuoden 1978 lopulla sanoa. Ja sekin, mitä sanottiin, piti kietoa monimutkaiseen kokonaisuuteen. Näinä aikoina Neuvostoliiton asenne alkoi vähitellen lientyä mm. sen vuoksi, että Viktor Vladimirov alkoi yhä enemmän vaikuttaa Moskovan

suhtautumiseen.

Aussenpolitik-lehden artikkelin laatimisesta alkaen puhuin varsin paljon puolueettomuudesta käyttäen sitä perusmääritelmää, johon artikkelissa päädyttiin: Suomen puolueettomuuspolitiikka tarkoittaa sitä, että pyrimme pysyttämään suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella ja ylläpitämään hyviä suhteita kaikkiin maihin.

Syksyllä 1981 kirjoitin kirjan »Kansallisia kysymyksiä». Määrittelin siinä asemamme ja linjamme tavalla, jonka koin oikeaksi siinä vaiheessa, kun ensimmäinen — vajaan viisi vuotta kestänyt — ulkoministerikauteni läheni loppuaan:

»Suomi on valinnut peruslinjakseen puolueettomuuspolitiikan. Se on luonnollinen valinta maalle, joka on sotilasliittoutumien ulkopuolella ja joka pienuutensa vuoksi tarvitsee hyvät yhteistyösuhteet kaikkiin suuntiin. Suomen puolueettomuuspolitiikan ydin on siinä, että me pyrimme johdonmukaisesti ja tiukasti pysyttämään suurvaltaristiriitojen ulkopuolella. Tämä Suomen pyrkimys on todettu myös YYA-sopimuksen johdannossa. Puolueettomuutemme suhteessa suurvalta-kiistoihin antaa meille hyvät edellytykset ylläpitää hyviä suhteita kaikkiin maihin. Puolueettomuuspolitiikkamme menestyksellisyyden osoittaa sekin, että Suomella ei ole vihamiehiä missään, mutta yhteistyökumppaneita kaikkialla.»

Tultuani jälleen ulkoasiainministeriksi vuonna 1983 tilanne oli suunnilleen entisensä. Edelleen Neuvostoliitto suhtautui vaikeasti Suomen puolueettomuuteen. Presidentti Koiviston valtiovierailun kommunikeraan kesäkuussa 1983 kirjattiin vuodesta 1971 käytössä ollut sanamuoto,

Vuoden 1984 lokakuussa matkustin Moskovaan Väli rauhan-sopimuksen ja Suomi-Neuvostoliitto-seuran perustamisen 40-vuotisjuhlaan. Tuolloin puhuin puolueettomuudesta näin:

»Se, että Suomi on pienuudestaan huolimatta kyennyt tekemään eräitä palveluksia koko kansainväliselle yhteisölle, on ratkaisevasti perustunut siihen, että olemme onnistuneet pyrkimyksissämme toteuttaa omaa rauhan-tahtoista puolueettomuuspolitiikkaamme: Suomi on menestynyt pyrkimyksessään pysyttäytyä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella ja ylläpitää hyviä suhteita kaikkien maiden kanssa. Omalla käyttäytymisellään ja toiminnallaan Suomi on saanut aikaan hyvät suhteet kaikkiin maihin. Suomen vilpittömyyteen ja tasapuolisuuteen luotetaan, joten se voi olla usein hyödyksi kansainvälisiä ongelmia ratkottaessa. Tämä on näkynyt erityisesti ETYK:in puitteissa, missä Suomi on voinut yhdessä muiden puolueettomien ja sitoutumattomien maiden kanssa varsin usein auttaa yhteisymmärrykseen pääsemisessä. Vastaisuudessaakin Suomi tulee tehokkaasti hyödyntämään edullista kansainvälistä asemaansa työssään rauhan, liennytyksen ja aseidenriisunnan puolesta Pohjolassa, Euroopassa ja koko maailmassa.»

Tähän kannanottoon sisältyivät puolueettomuuden molemmat aspektit, turvallisuuspoliittinen ja yleinen. Se oli sijoitettu asia-yhteyksiinsä ja muotoiltu tavalla, jota Neuvostoliiton edustajien oli vaikea arvostella.

Kaikki neuvostoliittolaiset eivät puheeni tästä osasta pitäneet. Rikoin totuttua tapaa: kahdenvälisissä virallisissa juhlissa ei oltu pitkiin, pitkiin aikoihin puhuttu puolueettomuudesta.

Seuraavana vuonna alkoi sitten uusi aika, joka johti perusteelliseen muutoksen Neuvostoliiton ulkopoliitikassa.

Palaan vielä tammikuun alussa 1979 Urho Kekkoseksi lähettämäni kirjeeseen Suomen puolueettomuuspolitiikasta. Se ei johtanut mihinkään merkitykselliseen sisällölliseen keskusteluun meidän välillämme. Sen sijaan syntyi keskustelu, joka nosti uudelleen esille jo syksyllä 1976 vireillä olleen hankkeen UKK-instituutin perustamiseksi.

Helmikuun alussa tehtiin uusi ajankohtaistettu muistio »Ulkopoliittisen tutkimus-, koulutus- ja tiedotussäätiön» perustamisesta. Säätiö puolestaan olisi ylläpitänyt toimialaansa kuuluvia tehtäviä hoitavaa UKK-instituuttia.

Presidentti Kekkonen hyväksyi suunnitelman. Sain tehtäväkseni järjestellä säätiön tarvitsemaa rahoitusta. Tämä osoittautui yllättäen kovin vaikeaksi. Maatalouden piirissä toimivien yritysten piirissä ei tuolloin ollut kovin suurta sympatiaa minua kohtaan. Siksi otin yhteyttä pankkipiireihin. Vastaus oli nuiva: varat voidaan järjestää, jos minä pidän huolta siitä, että pellervolainen sektori hoitaa laiminlyödyt osuutensa EVA:n rahoituksesta. Näin säätiön perustaminen viivästyi. Lopullisesti hanke hautautui siinä vaiheessa, kun urheilupiirit ottivat muutamaa kuukautta myöhemmin käyttöönsä nimen UKK-instituutti.

Vaalitappiossa voiton siemen

Vuoden 1978 loppupuolella alkoi eduskuntavaalien läheisyys tuntua monin tavoin. Puolueet virittelivät itseään vaaleihin.

Keskustapuolueen oli määrä käynnistää vaalitoimintaansa syksyn puoluevaltuuskunnassa. Sen saama julkisuus oli kuitenkin onnetonta. Päähuomio kiintyi kiistelyyn keskiryhmien vaali-liitoista sekä kysymykseen MTV:n uutisista.

Myös presidentti Kekkonen oli kiinnittänyt huomion puolue-

valtuuskunnan kokoukseen. Sain häneltä juuri ennen joulua kortin, johon hän oli kirjoittanut:

»Ohella leike Keskusta-lehdestä. Siinä on mielestäni asiaa, jonka voi ottaa perusvireeksi uudelle kepulle.»

Mukana oli mainitun lehden numerossa 12/78 julkaistu pääkirjoitus. Siinä moitittiin puoluevaltuuskunnan kokousta siitä, että esillä olivat »viidennen luokan» kysymykset tilanteessa, jossa SDP ja kokoomus ovat saaneet vaalityönsä hyvään käyntiin. Pääkirjoituksen ohje puolueväelle oli:

»Nyt on vastuuntuntoisen puolueen jäsenistön kolmena vaalikuukautena otettava ohjat käsiinsä ja vietävä keskustelu oikeille urille. Keskustapuolueella on nyt tilaisuutensa todelliseen vaalivoittoon. Työttömyyden poistamisessa tarvitaan niitä ennakkoluulottomia toimenpiteitä, joita keskuudessamme on pitkään pohdittu. Muilta on tässä asiassa eväät lopussa. Tuotannon rakenteisiin käyvä uudistuspolitiikka on nyt avain ongelmiin. Samoin kansainvälisen talouden ja tuotannon muutoksiin sopeutuaksemme on meidän esitettävä linjamme, joka perustuu maan laajojen uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntämiseen.»

Tämä oli rohkaiseva viesti. Urho Kekkonen itse piti oikeina niitä tavoitteita, joita nuorkeskustalaiset ajoivat. Puheet kekkoslaisesta linjasta saivat katetta.

Oma vaalityöni Lapissa käynnistyi hyvin. Kun omat asemani olivat turvalliset, käytin suuren osan virkatehtäviltä vaalityöhön liikenevästä ajasta tukeakseni muiden nuorten ehdokkaiden vaaliponnistuksia.

Pohjolan Sanomien vaalijutussa kerrottiin minun kohonneen päättävällä vaalikaudella »johtavien poliitikkojen joukkoon». Haastatteluosuudessa totesin menestykseni ratkaisevasti riippuneen ja riippuvan maakunnan kasvaneesta tuesta, mikä oli toisaalta tehnyt mahdolliseksi maakunnan asioiden ajamisen yhä vaikutusvaltaisemmilta paikoilta.

Lehden julkaisemissa vaaliteemoissani oli mukana vahva valtakunnallinen ote. Painotin Alkion ja Kekkonen perinnön merkitystä keskustapuolueelle:

»Jos alkioalaisen katsomustavan halutaan todella vaikuttavan yhteiskunnan kehitykseen, niin on välttämätöntä harjoittaa tätä politiikkaa tohtori Kekkonen luomaa ulko- ja sisäpoliittista linjaa noudattaen. Keskustan on oltava todella kehityksen kärjessä ennakkoluulottomalla uudistuspolitiikallaan.

Tämä on välttämätöntä. Jos nimittäin keskusta ei johda yhteiskunnallista uudistustyötä, niin vasemmisto ottaa meidän paikkamme ja lähtee johtamaan maata sosialistisine ohjelmineen.

Kekkonen yhteiskunnallinen ajattelutapa toteuttaa nykypäivän olosuhteissa parhaimmalla tavalla Alkion periaatteita, jotka voidaan kiteyttää sanoihin ihmisyyss, tasa-arvo ja kansanvalta.»

Toinen vahva painotus oli maakunnan asioilla. Jutussa tuotiin esiin ehdokkaan ansioita Lapin kehittämisessä. Omissa lausunnoissani painotin aluepolitiikan tehostamisen tärkeyttä.

Valtapolitiittisen asetelman esitin haastattelussa näin:

»Vaalien pääkysymys on se, mihin suuntaan vaalien jälkeen maata kehitetään.

Kun ääripuolueet kommunistit tai kokoomus eivät voi olla hallituspolitiikan johdossa, niin käytännössä vaihtoehtoina ovat keskusta tai sosialidemokraatit. Vaalien tulos ratkaisee hyvin pitkälle sen, kumpi näistä voimaryhmittymistä on hallituspolitiikan johtavana voimana.

Mitä suurempi on keskustan vaalimenestys, sitä paremmat mahdollisuudet on keskustan poliittisen otteen vahvistumiseen.»

Tukiryhmäni laatimassa vaaliesitteessä ehdokkaan vaalimenestys kytkettiin tuleviin ratkaisuihin:

»Vaalien jälkeen muodostetaan uusi hallitus, ensi vuonna pidetään keskustapuolueen puoluekokous. Eduskuntavaalien tuloksella on painava merkitys niiden henkilövalinnoissa.

Sinäkin voit ratkaisevasti vaikuttaa siihen, kuinka vaikutusvaltaisilta paikoilta Paavo voi maan ja kotimaakuntansa asioita hoitaa.»

Keskustapuolue koki vaaleissa tappion. Ääniosuus laski vuoden 1975 17,6 prosentista 17,3 prosenttiin. Puolue menetti kolme kansanedustajan paikkaa. Oma äänimääräni oli edellisten vaalien tasolla: 9497 ääntä.

Heti vaalituloksen selvittyä tajusin, että se luo edellytykset puheenjohtajan vaihtamiselle seuraavassa puoluekokouksessa. Vaalitappio koettiin Virolaisen tappioksi. Edellisten vaalien voitto sen sijaan oli koettu nuorkeskustalaisen politiikan ansioksi, kun silloisiin hajotusvaaleihin oli jouduttu aluepoliittisen kiistan merkeissä.

Ja mikä tärkeintä: eduskuntaryhmän kokoonpano muuttui

oleellisesti aikaisempaa nuorekkaammaksi. Valituiksi tulivat mm. Kauko Juhantalo, Markku Kauppinen, Lauri Palmunen ja Mauri Pekkarinen. Puolueen jäsenet ja äänestäjät olivat kypsyydessä sukupolvenvaihdokseen myös puolueen johdon tasolla. Uusiin nuoriin kansanedustajiin kuului myös Hannele Pokka, mutta hän ei ollut puheenjohtajan vaihtamisen kannalla.

Hallitusneuvottelut etenivät työläästi. Vaikeutena oli edellisen hallituksen voimamiesten tukala asema. Sorsan suosio ja kannatus oli alamaissa. Samoin oli Virolaisen laita. Keskustapuolueen eduskuntaryhmän kokoonpano ei antanut tukea hänen pyrkimyksilleen. Hallituspuolueiden 15 eduskuntapaikan tappio ja kokoomuksen 12 paikan voitto synnyttivät voimakkaan paineen kokoomuksen mukaantuloon.

Aluksi Harri Holkeri sai tilaisuuden selvittää mahdollisuudet »poliittisesti toimintakykyisen» enemmistöhallituksen muodostamiseen. Vasemmistopuolueet kieltäytyivät eri sanankääntein osallistumasta samaan hallitukseen kokoomuksen ja kristillisten kanssa. Sen jälkeen Holkeri joutui toteamaan, ettei jäljelle jääneiden voimien varaan voitu muodostaa toimintakykyistä hallitusta.

Tämän jälkeen ryhdyttiin selvittämään keskustan ja vasemiston yhteishallituksen mahdollisuutta. Perusvaikeus oli sosialidemokraattien ilmiselvä haluttomuus tulla hallitukseen vaalituloksen edellyttämin ehdoin. Esillä oli myös keskustalaisen tai vähemmistöhallituksen mahdollisuus.

Keskustelin hallituskysymyksestä Urho Kekkosen kanssa huhtikuun lopulla. Tuolloin hän piti selvänä, että hallitusta ei saada aikaan ennen Saksan-matkaa, vaikka kuinka yritetään. SDP:n mukaantulo oli vielä epävarmaa. Toin esiin pelkoni, että joudumme pitkiin, tuloksettomiin ohjelmaneuvotteluihin, joissa SDP pääsisi tekemään propagandaa.

Kerroin Kekkoselle tilanteesta K-linjan piirissä ja kysyin onko hänellä annettavanaan minulle neuvoja:

»Tilanne on vaikea. Karjalaisen lähimmät tukijat ovat olleet esittämässä Mikko Jokelaa puheenjohtajaksi ryhmään. Tämä tähtää ilmeisesti minun syrjäyttämiseen hallituksesta. Eilen eräessä tilaisuudessa Karjalainen esiintyi enteellisesti. Pubuttaessa YLE:n hallintoneuvoston puheenjohtajasta hän sanoi, että 'meidän keskuudestamme eivät ulkopuoliset poimi ihmisiä, vaan me itse päätämme ketä mihinkin valitaan'. Hän oli Karpolan eikä Ruokolan kannalla puheenjohtajaksi hallintoneuvostoon.»

Kekkonen kehotti minua olemaan Ruokolan valinnan kannalla, jota hän piti tehtävään parempana. Hän ihmetteli kuinka on mahdollista, että Ahti osallistuu edelleen 'linjan' kokouksiin, vaikka ei ole enää ryhmän jäsen. Arvelin, että hän — samoin kuin eduskunnasta pudonnut Karpola — aikoo edelleen olla mukana.

Sitten Kekkonen siirsi keskustelun Virolaiseen. Hänen kantansa oli selvä: sekä Karjalaisen että Virolaisen on jäätävä hallituksen ulkopuolelle. Yhdyin tähän ja totesin, että meille ilmeisesti tulee neljä paikkaa, joista kolmeen tulisi K-linjan edustaja, yhteen »mustan tusinan» edustaja. Tässä yhteydessä mainitsin Marjatta Väänäsen nimen. Hänen ministeriYTEensä Kekkonen suhtautui kielteisesti.

Lopuksi arvioin, ettei uudessa eduskuntaryhmässä ollut kovinkaan monta innokasta Karjalaisen tukijaa. Jos Ahti olisi pyrkimässä hallitukseen, hän joutuisi viemään jonkun toisen K-linjalaisen paikan, mikä ei olisi helppoa.

Tapaaminen Stuttgartissa

Hallitusta ei todellakaan saatu muodostetuksi ennen presidentti Kekkonen virallista vierailua Saksan Liittotasavaltaan. Matka onnistui erinomaisesti. Sen jälkeen Suomessa käyty ja ulkomaillekin levinnyt keskustelu »yleisistä syistä» valitettavasti osittain pilasi matkan saavutukset. Mutta se kuului Suomen sisäpolitiikkaan ja vierailun aikana vielä avoimena olleeseen hallitusratkaisuun.

Stuttgartissa minulle soitti bulgarialainen Georgi Jelensky. Olin tutustunut häneen 1970-luvun alussa, jolloin hän työskenteli Bulgarian talonpoikaispuolueen kansainvälisten asioiden osastolla. Hän oli mm. mukana, kun olimme Vuokon kanssa puolueen lomavieraina kesällä 1972. Jelensky oli Bulgarian talonpoikaispuolueen valtuuskunnan mukana vielä Oulun puoluekokouksessa vuonna 1978. Tuolloin hän purki turhautuneisuuttaan ja tyytymättömyyttään. Sitten hän loikkasi länteen.

Jelensky pyysi tapaamista. Hetken emmittyäni suostuin. Tapaamisen jälkeen laadin keskustelustamme muistion, jonka lähetin kotiin palattuani Kekkoselle. Lähetekirjeessä kerroin hänen vaiheistaan.

Ruotsista Jelensky oli siirtynyt suoraan Saksaan. Hän kertoi, ettei hän ollut siihen mennessä pitänyt mitään yhteyttä omiinsa eikä suomalaisiin. Hän kertoi olleensa maansa turvallisuuspalvelun palveluksessa ja läheisessä yhteistyössä Neuvostoliiton vastaavan organisaation kanssa. Tultuaan Saksaan hän oli kertonut sikäläisille viranomaisille kaiken tietämänsä Itä-Euroopan maiden asioista ja myös Suomesta. Minulle hän halusi kertoa ennen muuta Neuvostoliiton suhtautumisesta Suomeen. Kirjasin tämän osuuden muistiooni näin:

»NL:n suhtautumisesta Suomeen hän sanoi, että NL todella pyrkii vähitellen 'finlandisoimaan' Suomen, eli saattamaan meidät yhä tiukemmin NL:n vaikutus- ja määräysvaltaan. Tämän vuoksi tuetaan sellaista kehitystä, jossa SDP on mahdollisimman riippuvainen SKP:sta ja jossa vasemmistolla on johtava asema. Keskustan on nähty ja toivottu kutistuvan ja menettävän merkitystään. NL:n silmissä keskustan asema on ollut kytkettynä Ahti Karjalaiseen, jonka menetettyä mahdollisuutensa arvio keskustapuolueesta on muuttunut. Hän kertoi pyrkineensä muuttamaan tätä käsitystä ja katsoi, että pientä muutosta on viime vuosina tapahtunut.

Hän kertoi, ettei NL 'luota' Kekkoeseen, koska hänen on koettu tai epäilty toimivan em. NL:n pyrkimystä vastaan muun muassa SKP:n vaikutusvallan kaventamiseksi ja kokoomuksen saamiseksi hallitukseen. NL on suhtautunut Paavo Väyryseen epäillen tai torjuvasti, koska on katsottu, että hänellä on tahtoa ja kykyä jatkaa Kekkonen politiikkaa.»

Ahti Karjalaisesta hän varoitti:

»Ahti Karjalaisen vävy on tiedustelupalvelun mies, jolle AK on puhunut yllin kyllin sivu suunsa samoin kuin NL:n edustajille. Tätä hän piti Suomen kannalta hyvin valitettavana ja vahingollisena. Hän kertoi, että NL:ssa on jo kauan sitten menetetty usko AK:n poliittiseen tulevaisuuteen, mutta silti häntä tuetaan. Juuri AK on katsottu NL:n kannalta katsoen 'sopivaksi' keskustalaiseksi johtomieheksi.»

Karjalaisen vävyä Atanas Tileviä koskeva Jelenskyin väite tuli vuoden 1982 presidentinvaalien edellä Saksassa julkisuuteen. Hän haastoi lehden oikeuteen ja sai jutusta tuntuvat korvaukset.

Omalta osaltani en ryhtynyt arvioimaan Jelenskyin puheiden todenperäisyyttä enkä hänen motiivejaan. Välitin vain Kekkoselle sen, minkä olin häneltä kuullut.

Vierailu Saksaan synnytti jälleen keskustelua presidentti Kekkosen terveydentilasta. Hän joutui pitämään päivällispuheen hämärässä salissa, jossa hän ei kyennyt riittävän hyvin näkemään puheensa tekstiä. Hän selvitti tämän tilanteen tyylikkäästi Goethen sanoin: »Mehr Licht!«. Valaistusta parannettiin ja puhe tuli pidetyksi.

Vuoden 1980 kesäkuussa syntyi vastaavanlainen tilanne Tampereen suurkisoissa. Siellä ongelmana oli kirkas auringonpaiste, minkä vuoksi Kekkonen ei nähnyt kunnollisesti puheensa tekstiä.

Kekkosin suuri terveydellinen ongelma oli hänen näkönsä. Sen vuoksi syntyi muutamia tilanteita, jotka voidaan jälkikäteen pyrkiä tulkitsemaan siten, että hän ei kyennyt enää hoitamaan tehtäviään. Minun käsitykseni on se, että Kekkonen oli kykenevä hoitamaan asianmukaisesti virkaansa aina siihen saakka, kun hän sairastui elokuun lopulla 1981.

Saksan matkalta palattaessa oli Kekkosin kanssa puhetta siitä, että hän lepäisi pari päivää ja ryhtyisi vasta sitten töihin hallituksen muodostamiseksi. Jostakin syystä hän kuitenkin lähti liikkeelle vielä samana päivänä. Matkaväsymyksen vuoksi hän ei ollut parhaimmillaan. Kohtuullisesti kaikki kuitenkin meni.

Mauno Koivisto pääministeriksi

Käymiensä keskustelujen jälkeen Kekkonen asetti hallituksen muodostajaksi pääjohtaja Mauno Koiviston. Tätä ratkaisua

edelsi tilanne, jossa Kekkonen tiedusteli Pirkko Työläjärven halukkuutta pääministeriksi.

Tämä vaihe oli ymmärrettävä. Sorsa ei voinut tulla kysymykseen pääministerinä. Toisaalta Kekkonen oli aluksi haluton nimittämään Koivistoa. Hän haki kolmatta vaihtoehtoa. Kun Työläjäjärvi ei suostunut, ei ollut muuta mahdollisuutta kuin nimittää Koivisto. Tässä ratkaisussa Kekkonen näki hyvänkin puolen: pääministeriys pudottaisi Koiviston pääjohtajan norsunluutornista kuolevaisten joukkoon, jolloin hänen kansansuosionsa pienenis. Tämän Kekkonen sanoi minulle hyvin selvästi.

Keskusta ajoi hallitusneuvotteluissa kovaa linjaa. Halusimme hallitukselle selkeästi keskustalaisen leiman. Keskiryhmillä piti olla enemmistö ja ohjelman tuli olla kunnollinen. Saimme Kekkoselta tukea, kun hän kiirehti neuvotteluja ja uhkasi muilla vaihtoehtoilla, ellei tämä hanke onnistuisi. Toukokuun 26. päivänä uusi hallitus nimitettiin.

Keskustapuolue sai Koiviston hallitukseen peräti kuusi ministeriä. Eino Uusitalo ja minä jatkoimme. Valtiovarainministeriksi tuli Ahti Pekkala, puolustusministeriksi Lasse Äikäs sekä sosiaali- ja terveysministeriksi Katri-Helena Eskelinen. Taisto Tähkämaa siirtyi maatalousministeriksi. Kaikki uuden hallituksen ministerit kannattivat puolueen puheenjohtajan vaihtamista Turun puoluekokouksessa.

Avainasemassa oli Taisto Tähkämaa. Olin tukemassa hänen valintaansa jo edellisen hallituksen puolustusministeriksi ja nyt sitten uuden hallituksen maatalousministeriksi. Meillä oli koko ajan hyvä yhteistyö.

Keväällä 1979 sovimme Tähkämaan kanssa alustavasti, että hän tukee minua puolueen puheenjohtajaksi ja asettuu itse varapuheenjohtajaehdokkaaksi. Esillä varapuheenjohtajaksi oli myös Eeri Hyrkön nimi. Lähtökohtamme oli, että Varsinais-Suomessa oli suhteellisen paljon tyytymättömyyttä Virolaista

kohtaan, joka aikanaan oli syrjäyttänyt maakunnan oman miehen, V. J. Sukselaisen puheenjohtajan paikalta. Ajattelimme, että varsinaissuomalainen talonpoika voisi saada vahvan kannatuksen uuteen puoluejohtoon ja tukea siten minun valintaani puheenjohtajaksi. Toisaalta voisimme parivaljakkona yhtenäistää riitojen rikki repimää puoluetta.

Kun Ahti Pekkala tuli valtiovarainministeriksi, nimitteli Aimo Kairamo häntä osuuskassan hoitajaksi. Kairamo joutui häpeään: Ahti Pekkalasta tuli Suomen pitkäaikaisin valtiovarainministeri ja yksi kaikkien aikojen parhaimmista.

Poliittiseksi sihteerikseni tuli nuorisojärjestö NKL:n silloinen puheenjohtaja, valtiotieteen ylioppilas Esko Aho.

Keskustan eduskuntaryhmän keskuudessa syntyi kiistaa puhemiehen valinnasta. K-linjan piirissä oli voimakasta halua siihen, ettei hallituksen ulkopuolelle jäänyttä Johannes Virolaista olisi valittava puhemieheksi, vaikka hänen ansionsa ylittivät kirkkaasti muiden ansiot. Otin sen tiukan kannan, että Virolainen on valittava.

Kuten poliittisissa piireissä yleisesti tiedettiin, kävivät kaikki merkittävät poliitikot noina aikoina hallituksen muodostamisen yhteydessä keskusteluja Neuvostoliiton edustajien kanssa. Tämä oli ollut kuluneiden vuosikymmenten käytäntö. Neuvostoliitolla oli tapana ilmaista mielipiteensä, joka otettiin vaihtelevalla tavalla huomioon. Keskustelut olivat luottamuksellisia ja epävirallisia. Minulla oli tapaaminen samana päivänä, 10. huhtikuuta, sekä Vladimirovin että Stepanovin kanssa. Raportoin niistä Kekkoselle.

Vladimirovin painokas viesti oli, ettei kokoomus NL:n kannalta katsoen voi tulla hallitukseen. Mahdollisiin kokoomuslaisiin »ottopoikiin» hän ei ottanut kantaa.

Vladimirov kysyi, haluaisimmeko me ottopoikia. Vastasin, että keskustapuolueen asemaa heidän mukanaolonsa helpottaisi,

jos pohja säilyy ennallaan. Totesin kuitenkin, ettei keskustapuolue voi olla asiassa aloitteellinen.

Edelleen Vladimirov kysyi, tuleeko keskustapuolueen minun mielestäni saada pääministerin paikka. Vastasin, että vaalituloksen perusteella keskustapuolueen on erittäin vaikea osallistua vasemmistolaisen poliitikon johtamaan hallitukseen, joten pääministerin tulisi olla keskustapuolueesta. Totesin, että tämä on puolueessa yleinen mielipide.

Keskustelukumppanini kysyi myös keskustapuolueen kantaa Koivistoon pääministerinä. Vastasin, ettei kysymystä ole käsitelty. Totesin, että »keskustapuolueen kenttä on voimakkaasti sitä vastaan, että Sorsasta tulisi pääministeri. Koivistoon suhtaudutaan paljon myönteisemmin, mutta katsotaan, että pääministerin pitäisi olla keskustasta. Poliittisen linjan kannalta Sorsa on tietysti parempi.» Vladimirov ei itse ottanut kantaa Koiviston ehdokkuuteen pääministeriksi.

Suur lähettiläs Stepanov oli selvästi suorasanaisempi kuin Vladimirov. Hän piti parhaimpana sellaista hallitusratkaisua, jossa kommunistit eivät ole mukana. Hänen mielestään kommunistien tulisi selvittää nyt oppositiossa omia asioitaan. Stepanov sanoi, että Neuvostoliiton kannalta on hyviä kokemuksia punamultahallituksista.

Stepanov arvosteli voimakkaasti Ahti Karjalaisen Floridassa antamaa lausuntoa, jossa tämä oli todennut, että Suomi voi harjoittaa sellaista ulkopoliitiikkaa, jonka Neuvostoliitto sietää. Hän kysyi, voidaanko tämmöistä miestä pitää Suomen ja NL:n välisen talouskomission puheenjohtajana.

Stepanov arvosteli myös Koivistoa ja ihmetteli tämän kansansuosiota. Arvostelussa ei tullut esiin mitään ulkopoliittisia näkökohtia, eikä hän ottanut kantaa Koiviston ehdokkuuteen pääministeriksi.

Jostakin syystä Kekkonen otti Neuvostoliiton kannan huo-

mioon hyvin pitkälle. Hallituksen muodostamisen aikoihin kävin hänen kanssaan keskustelun, jossa vetosin vakavasti sen puolesta, että hallitukseen voitaisiin ottaa pari kokoomusta lähellä olevaa ammattiministeriä — ei siis edes ottopoikaa —, mikä helpottaisi keskustan asemaa ja turvaisi oikeaa laitamme. Kekkonen sanoi suutahtaen, että voin minä tästä lähteäkin — siis uhkasi erota. Niinpä hallitukseen tuli vain yksi keskustaan lukeutuva ammattiministeri, Esko Rekola.

SDP:n ministeriryhmän vankin jäsen oli Ulf Sundqvist. Kiperimmissä tilanteissa kävimme hänen kanssaan usein ratkaisevat neuvottelut.

»Yleiset syyt»

Hallituksen muodostamisesta tuli myöhemmin maata järjestyttävä keskustelu. Eduskunnan puhemies Johannes Virolainen antoi Suomen Kuvalehdelle haastattelun, jossa hän sanoi kaikkien tietävän, että ne olivat »yleiset syyt» eivätkä »sisäiset syyt», jotka johtivat kokoomuksen jäämiseen hallituksen ulkopuolelle.

Suurlähettiläs Arvo Rytönen soitti Bonnista Kekkoselle ja kertoi, että Saksan lehdistössä on tästä asiasta juttuja, jotka pilaavat Suomen mainetta. Kekkonen suuttui ja antoi julkisuuteen murskaavan lausunnon. Tämä jätti pahan särön Kekkosella ja Virolaisen entisestääänkin ongelmallisiin suhteisiin.

Olihan se tavallaan totta, minkä Virolainen sanoi, mutta hän tuli lausunnollaan antaneeksi harhaanjohtavan ja Suomea vahingoittavan kuvan maamme kansainvälisestä asemasta.

Koko sotien jälkeisen ajan Neuvostoliiton edustajat olivat lausuneet enemmän tai vähemmän painokkaita mielipiteitä Suomen sisäpolitiikasta ja muun muassa hallituksen muodostamisesta. Tietyissä vaiheissa painokkaita mielipiteitään esittivät myös länsivaltojen edustajat. On ollut koko ajan suomalaisten

oma asia missä määrin ja miten nämä mielipiteet otetaan huomioon.

Sama on ollut käytäntö myös monissa muissa maissa, varsinkin niissä pienissä maissa, jotka ovat suurvaltojen intresseille — todellisille tai kuvitelluille — tärkeitä. Ajatellaanpa vaikka sitä, kuin Yhdysvallat on kautta aikojen hoitanut omaa »takapihaansa».

Suomen järjestelmä toimi olosuhteet huomioon ottaen sittenkin varsin hyvin. Meihin kohdistui erityisen suuri paine. Olimme maailman toisen johtavan suurvallan naapuri, maan, joka katsoi Suomen olevan sen omien strategisten etujen kannalta suorastaan avainasemassa. Neuvostoliitto oli tuolloin ideologisesti sotaa käyvä aggressiivinen suurvalta. Meillä oli viidentenä kolonnana vahva kommunistinen puolue.

Neuvostoliiton edustajat toimivat yleensä diskreetisti. He kertoivat luottamuksellisesti oman kantansa presidentille ja puolueiden edustajille, jotka ottivat sen harkintansa mukaan huomioon.

Hallituskysymyksen ratkaisemisessa meillä oli myös sisäiset ongelmamme. Meillä olivat tuolloin vielä voimassa kansainvälisesti ainutlaatuisen ankarat määräenemmistösäädökset, joiden vuoksi hallituksen tukena piti, mikäli mahdollista, olla eduskunnassa kahden kolmasosan enemmistö. Vasemmisto ei suostunut tuolloin yhteistyöhön oikeiston, kokoomuksen kanssa. Tämä oli vasemmistopuolueille ideologinen kysymys, mutta sosialidemokraateille se oli myös valtapoliittinen kannanotto: kun SDP torjui kokoomuksen, se saattoi pakottaa keskustan yhteistyöhön kanssaan itselleen edullisin ehdoin.

»Sisäiset syyt», aidot ja todelliset sisäpoliittiset perusteet hallituspoliittisille ratkaisuille, olivat ulospäinkin täysin uskottava peruste siihen, ettei kokoomus ollut hallituksessa. Puhumalla »yleisistä syistä» Virolainen vahvasti ulkomailla sitä kuvaa, että

Neuvostoliitto määrää Suomen sisäpolitiikasta. Tällä Kekkonen katsoi Virolaisen vahingoittaneen maan etua.

Samaa mieltä oli myös Viktor Vladimirov. Tavatessani hänet heinäkuun alussa, hän arvosteli voimakkaasti Virolaisen haastattelua.

Vladimirov luonnehti sitä hyvin vahingolliseksi ei ainoastaan Suomen vaan myös Neuvostoliiton kannalta. Tasavallan presidentin lausuntoa hän piti onnistuneena ja välttämättömänä.

Vladimirov arvosteli myös Ahti Karjalaisen ennen vaaleja antamaa lausuntoa, jossa tämä sanoi Suomen hallituksen voivan harjoittaa sellaista ulkopolitiikkaa, jota Neuvostoliitto sietää — samaa lausuntoa, jonka Stepanovkin oli tuominnut.

Kirjoitin tapaamisesta laatimaani ja Kekkoselle lähettämäni muistioon sanatarkasti näin:

»Virhe molemmissa lausunnoissa on siinä, korosti Vladimirov, että annetaan ulkopuolisille se väärä kuva, että Neuvostoliitto puuttuu Suomen sisäisiin asioihin tai määrää sen ulkopolitiikasta. Ulospäin olisi annettava se aivan oikea käsitys, että Suomi päättää itsenäisesti omista asioistaan ja ulkopolitiikastaan, sanoi hän. Me kyllä usein kerromme teille luottamuksellisesti omia käsityksiämme, mutta ei teidän ole niitä pakko noudattaa. Te teette itsenäisesti päätöksenne ja otatte harkintanne mukaan huomioon NL:n käsityskannat.

Vladimirov sanoi hyvin tuntevansa vuoden 1958 tapahtumat, koska hän oli silloin täällä. Koko hallituksen koostumus ja etenkin Fagerholmin asema pääministerinä aiheutti suuria epäilyjä Neuvostoliitossa. Fagerholm tukeutui puolueensa oikeistoon. Vladimirov kertoi sanoneensa tuolloin Virolaiselle, ettei maalaisliiton miehen olo ulkoministerinä 'pelasta' hallitusta NL:n silmis-

sä. Mieltusen asema oli toisenlainen, eikä hän saanut poliittisia rasitteita tästä hallituksesta. Mieltunen oli 'Kekkoson mies': hän ilmoitti, että hän lähtee heti pois silloisesta hallituksesta, jos sen toiminta vaarantaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteet. Vladimirov korosti, ettei Virolainen lausuntoa antaessaan ollut ottanut huomioon Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa tapahtunutta kehitystä. Vuonna 1958 maittemme välillä oli paljon epäilyksiä ja epäluottamusta, nyt suhteet ovat luottamukselliset.»

Vladimirov oli avomielisellä tuulella. Hän otti kantaa myös hallitukseen toteamalla, että sen toiminta on väkinäistä ja että siitä ei ehkä tule kovin pitkäikäinen. Hän arveli, että Koiviston toimiminen pääministerinä tulee heikentämään hänen kansansuosiotaan. Hän uskoi näin jo tapahtuneen. »Tässä mielessä hän näytti olevan pääministeriratkaisuun hyvin tyytyväinen», raportoin Kekkoselle.

Vladimirov arvioi minulle myös kokoomuksen puheenjohtajaratkaisua. Hän oli juuri tavannut Ilkka Suomisen. Vladimirov piti Suomista keskustapuolueelle vaarallisena miehenä. Kokoomus oli hänen havaintojensa mukaan aktivoitunut ulkopoliitikassa ja oli yleensä samaa mieltä keskustapuolueen kanssa.

Keskustelu keskustapuolueen puheenjohtajan vaihtamisesta oli kesällä 1979 käynnissä. Vladimirovkin oli perillä asiasta ja kommentoi sitä minulle. Hän sanoi, että keskustapuolueessa on nyt todellinen johtajakriisi, joka avaa minulle suuria mahdollisuuksia, mutta myös vaaran epäonnistumiseen. Hän arveli, että mahdollinen tappio puheenjohtajan vaalissa merkitsisi minulle takaiskua, jota ei kannata ottaa vastaan. Vladimirov esitti käsitöksensä, ettei mitään »välivaiheen» puheenjohtajaratkaisua ole viisasta yrittää eikä niitä kyetä viemään läpi. Hän katsoi, että

aika tekee työtä puolestani ja että nyt olisi toimittava hyvin har-
kiten.

Keskustelumme tämä osuus kuvaa hyvin sitä, millaisia sisäpo-
liittisia ja puolueiden tilanteeseen liittyviä keskusteluja Neuvos-
toliiton edustajien ja suomalaisten poliitikkojen välillä noina ai-
koina käytiin. Tällaisia keskusteluja kävivät lähinnä ne neuvos-
todiplomaatit, joiden tehtäväksi oli annettu hoitaa NKP:n yh-
teyksiä suomalaisiin puolueisiin. Useimmat heistä ilmeisesti lu-
keutuivat myös tiedustelupalveluun.

Kommunistit olivat veljespuolueena oma lukunsa. NKP osal-
listui jyrkin ottein SKP:n sisäiseen välienselvittelyyn. NKP:n
suhde keskustapuolueeseen oli hyvin samankaltainen kuin hei-
dän suhteensa sosialidemokraatteihin. Kokoomuksen asioihin
puuttuminen oli ilmeisesti astetta karkeampaa. NKP:n vaiku-
tusmahdollisuudet riippuivat kunkin puolueen sisäisestä tilan-
teesta. Jos oli kiistoja, tulivat neuvostosuhteet helposti osaksi
niitä.

Neuvostoliiton ja NKP:n logiikka suhtautumisessa Suomen
sisäpolitiikkaan oli hyvin selvä — kuulin sen usein juuri Vladi-
mirovin esittämänä. Se kuului tähän tapaan:

Neuvostoliitto on suurvalta, jonka pitää huolehtia omasta
turvallisuudestaan. Moskovasta käsin katsoen Suomella on suu-
ri strateginen merkitys, kun otetaan erityisesti huomioon Lenin-
gradin turvallisuus ja Kuolan alueen sotilaallinen merkitys. Siksi
on tärkeää, että Neuvostoliitto voi luottaa siihen, ettei sen tur-
vallisuus ole Suomen kautta uhattuna. Suomenkin kannalta on
parempi, että Neuvostoliiton turvallisuus varmistetaan poliittis-
ta tietä eikä sotilaallisesti. Siksi — ulkopoliittisista syistä —
olemme kiinnostuneita siitä, miten Suomen poliittinen elämä
kehittyy. Emme tietenkään halua määrätä, ketä henkilöitä vali-
taan erilaisiin tehtäviin, mutta toiminnallamme on merkitystä:
ketä kutsumme vierailulle, ketkä saavat myönteistä julkisuutta

hoidettaessa asioita, joihin voimme vaikuttaa. Emme halua antaa myönteistä julkisuutta henkilöille, joihin emme luota. Näin toimivat muutkin maat, varsinkin suurvallat.

Tahtoen tai tahtomattaan NKP:n edustajat kietoutuivat mukaan puolueiden sisäisiin kiistoihin tavalla, joka ei ollut terve. Itse sain kokea tämän ikävällä tavalla erityisesti siinä yhteydessä, kun keskustapuolueelle valittiin puheenjohtajaa vuonna 1980 ja presidenttiehdokasta vuotta myöhemmin.

Erityistä mielenkiintoa Neuvostoliitto tunsii siihen, kuka on Suomen presidentti. Suomessa on hyvin presidenttikeskeinen ulkopoliittikan johtojärjestelmä. Kun Suomessa oli Neuvostoliiton luottamusta nauttiva presidentti, saatettiin Moskovassa suhtautua rauhallisesti Suomen tilanteeseen.

Heti ensi tapaamisista lähtien Vladimirov kertoi, että hänet on lähetetty Suomeen huolehtimaan siitä, että presidenttikysymys tulisi »hyvin» hoidetuksi. Hänen myöhempi toimintansa osoitti, että hän tarkoitti tällä enempää kuin tietyn henkilön valintaa. Mutta kesällä 1979 presidenttikysymys ei ollut vielä ajankohtainen.

K-linjan kahtiajako syvenee

Syksy oli puheenjohtajakysymyksen kannalta ratkaisevan tärkeä. Silloin käytiin K-linjan piirissä ankara kamppailu siitä, kuinka asia olisi hoidettava. K-linja oli jatkuvasti vuodesta 1972 lähtien vaatinut puheenjohtajan vaihtamista. Nyt kun tämä näytti olevan mahdollista, syntyi paniikinomainen tilanne, joka näytti sotkevan koko asian. Presidentti Kekkonen seurasi tätä tilannetta tarkkaan ja puuttuikin siihen sitten kun mikään muu ei enää auttanut.

Raportoin Kekkoselle hänen pyynnöstään säännöllisesti puheenjohtajakysymyksen vaiheista. Tavatessamme kerroin hänel-

le kuulumiset. Elokuun lopulla luonnostelin Kekkoselle kirjettä tai muistiota, jota en kuitenkaan hänelle lähettänyt. Aioin selostaa tilannetta seuraavaan tapaan:

»Kentällä tilanne on hyvä ja se on kehittynyt hyvään suuntaan. Selvä enemmistö on vaihdoksen kannalla. Sen sijaan mielipiteet eivät ole kovin selkiintyneet sen suhteen, kuka olisi valittava puheenjohtajaksi. Kannatusta on ainakin Pekkälalla, Väinäsellä ja minulla. Pekkalan kannatus on melko vähäistä ja sitä esiintyy lähinnä sielä, missä K-linjan johto on vastahakoinen tukemaan minua. Käsittääkseni lähes kaikki Pekkalan kannattajat hyväksyvät yhtä hyvin minut, jos K-linjan eräiden johtohenkilöiden asenne selkiintyy.

Puolueessa on myös nuoria, jotka ehkä vielä yrittävät jotakin kolmatta vaihtoehtoa, esimerkiksi Pekkala. Virolainenkin saattaa tätä tukea ja myös osassa K-linjaa on tähän harrastusta. Näiden piirien kannalta olisi hyvä, että ristiriidat Virolaisen ja minun välillä kasvaisivat ja syntyisi edellytykset hakea sovitteluratkaisua. Siksi on erityisen tärkeää rauhoittaa tilannetta, korostaa puolueen yhtenäisyyttä ja esiintyä maltillisesti.

Ne K-linjan johtohenkilöt, jotka ovat eri syistä varauksellisia minua kohtaan, ovat esittäneet seuraavallaisia argumentteja:

1. Ahti Karjalainen ei tue Väyrystä, mistä syystä kannanotto minun puolestani koetaan kannanotoksi Ahtia vastaan. Samassa yhteydessä on viitattu siihenkin, että asetelmalla on myös ulkopoliittinen ulottuvuus sen vuoksi, että Karjalainen nauttii Neuvostoliiton ehdoton tukea. Tähän liittyy se väärä käsitys, että presidenttikysymys liittyy puheenjohtajan vaaliin.

2. *Vanhempi väki pitää liian suurena muutoksena sitä, että sekä puheenjohtaja että puoluesihteerit olisivat nuoria. Tällä argumentilla haetaan Itä-Suomessa tukea Pekkalalle ja vaihtoehdoksi esitetään paria Väyrynen — Mäki-Reinikka.*

3. *Tämän lisäksi minua henkilönä arvostellaan — oman subjektiivisen arvioni mukaan ainakin osittain haetuin perustein.*

Oma käsitykseni on, että minun on mahdollista syrjäyttää Virolainen, jos koko K-linja tukee tätä ratkaisua ja jos puheenjohtajaratkaisu on osa sopivaa kokonaisuutta. Mielestäni ainoa realistinen vaihtoehto on, että Pekalan ja Väänäsen rinnalle varapuheenjohtajaksi valitaan mustan tusinan luottomies, esimerkiksi Hyrkkö tai Tähkämaa. Puoluesihteeriksi taas olisi valittava Itä-Suomen ehdokas Seppo Kääriäinen.»

Eeri Hyrköltä olin saanut tukea 1970-luvun alkupuolelta alkaen. Tunnettuna maatalous- ja osuustoimintamiehenä ja puolue-toiminnassa ansioituneena hän oli Tähkämaan veroinen ehdokas puolueen varapuheenjohtajaksi.

Ensimmäinen puheenjohtajakysymystä käsitellyt kirjeeni on päivätty 9.9.1979. Viittasin kirjeessäni keskusteluun jonka olimme käyneet edellisenä keskiviikkona. Tuolloin olin saattanut kertoa, että K-linjan johdon piirissä näyttää olevan kannatusta ajatuksella, että minut valittaisiin puheenjohtajaksi ja Kääriäinen puoluesihteeriksi. Tämän jälkeen oli tapahtunut yllättävä käänne:

»Viime torstaina Suomen Pankissa pidettiin neuvottelu, jossa olivat läsnä Ahti Karjalainen, Eino Uusitalo, Matti Ruokola ja Mikko Immonen. Tarkoitus oli pyrkiä mää-

rittelemään selvä yhteinen linja puheenjohtajakysymykseen.

Sain ensimmäiset tiedot neuvonpidon tuloksista Matti Ruokolalta myöhään torstai-iltana. Hän kertoi, että kaikki olivat olleet empimättä sitä mieltä, että minun olisi oltava puheenjohtajaehdokkaana. Matti kertoi, että esillä oli myös puoluesihteerikysymys, jossa oli tultu siihen tulokseen, että eräänlainen välivaihe olisi tarpeen. Hän kieltäytyi kertomasta, mihin ratkaisuun oli päädytty. Hän sanoi, että asialla on laaja ja monimutkainen tausta ja että hänen on voitava ajan kanssa sitä valottaa. Kun arvasin, että välivaihe tarkoittaa Antti Mäki-Reinikan valintaa, esitin suoralta kädeltä omana käsityksenäni, että päätös on huono. Matti ei käynyt sitä lainkaan puolustamaan, mutta korosti tilanteen vaikeutta ja sitä, että kysymyksessä on 'kompromissi'.

Lisätietoja sain Eino Uusitalolta perjantaina. Eino vahvisti tiedon siitä, mihin puheenjohtajan vaalin osalta oli yksimielisesti päädytty. Edelleen hän kertoi, että puoluesihteerin vaalin osalta päädyttiin Antti Mäki-Reinikan valintaan 2—4 vuodeksi. Hän kertoi kaikkien paikalla olleiden kuulleen kentältä, ettei Seppo Kääriäistä hyväksytä puoluesihteerin paikalle. Lisäksi hän sanoi, että kahden nuoren valitseminen puolueen johtoon samalla kertaa kohtasi vaikeuksia. Uusitalo painotti, että päätös tehtiin yksimielisesti.

Esitin Einolle omana käsityksenäni, että Seppo Kääriäinen hyväksytään kentällä helpommin kuin Mäki-Reinikka ottaen erityisesti huomioon sen, että puoluesihteerin paikka on ainoa, johon Itä-Suomi voi saada oman miehensä. Lisäksi korostin, että Virolainen — etenkin jos hän on menettämässä puheenjohtajuuden — tulee

tekemään kaikkensa saadakseen oman miehensä puoluesihteeriksi. Siksi K-linjan ehdokkaan tulee olla kenttää ajatellen vahvin mahdollinen. Erityisesti hämmästelін sitä, että 'kentältä' nyt väitetään kuuluvan Kääriäistä vastustavia ääniä, kun juuri pari viikkoa aikaisemmin samat neljä henkilöä olivat ilman pienintäkään epärointiä asettamassa hänet puoluesihteeriehdokkaaksi. Kysyin, ketkä Kääriäistä arvostelevat ja millä perusteella.

Eino vetosi omien Etelä-Pohjanmaan tukimiestensä mielipiteeseen. Hän sanoi heidän todenneen, että Väyryselle voidaan saada tukea kentältä, mutta Kääriäistä ei hyväksytä. — Eino korosti tilanteen vaikeutta ja varoiteli, ettei minun tulisi puoluesihteeriasiaan puuttua.»

Kerroin kirjeessä vastanneeni, etten tietystikään voi näissä oloissa kovin paljon puuttua puoluesihteerin vaaliin. Totesin painotaneeni sitä, että ehdokkaaksi olisi asetettava puolueen edun kannalta paras mies ja sellainen, joka on — Virolaisen rynnäkötinkin huomioonottaen — vietävissä läpi. Kerroin myös korostaneeni, että Itä-Suomella tulee olla edustaja puolueen johdossa. Kirjeeni jatkui:

»Eino kertoi, että Itä-Suomen alueellisten näkökohtien vuoksi suunniteltiin Ylä-Savon Margareeta Niskasen asettamista Marjatta Väänästä vastaan. Tähän vastasin, ettei Väänästä kyetä syrjäyttämään ja itäsuomalaisetkin sen kyllä ymmärtävät.

Keskustelun lopussa esitin kysymyksen muodossa omia arvelujani puoluesihteerikysymyksen saamasta uudesta käänteestä. Eikö olekin niin, että kesän alussa eräät K-linjan piirissä tulivat siihen tulokseen, ettei Väyrystä pidä valita puheenjohtajaksi, vaan olisi päädyttävä

Pekkalaan? Kesän kuluessa tehtiin kentällä työtä näissä merkeissä, mutta lopulta jouduttiin toteamaan, ettei tämä naula vedä. Kun K-linjan piirissä päätettiin yksimielisesti ajaa Kääriäistä puoluesihteeriksi, oli erällä edelleen mielessä Pekkalan valinta puheenjohtajaksi. Nyt kun puheenjohtajan vaalissa päädytään minuun, ei Kääriäinen enää olekaan hyväksyttävä, koska hänen valintansa lisäisi liiaksi lähinnä Einon ja minun vaikutusvaltaa puolueen ja linjan piirissä. Tähän Eino ei esittänyt mitään kommenttia.

Keskustelumme päättyessä Eino oli edelleen Antin valinnan kannalla ja varoitteli minua puuttumasta asiaan.»

Ennenkuin kävin johtopäätökseeni kerroin vielä keskustelustani Immosen kanssa, joka kertoi olleensa eri mieltä ja Kääriäisen kannalla, mutta olleensa melko passiivinen, kun oli kysymys hänen seuraajastaan. Lopetin kirjeeni näin:

*»Minulla on se horjumaton vakaumus, että Seppo Kääriäisen valinta on puolueelle ylivoimaisesti edullisin ratkaisu. Lisäksi hänen valintansa Itä-Suomen ehdokkaana hyväksytään kentällä luonnollisena ratkaisuna. Sen sijaan yritys ajaa Mäki-Reinikka puoluesihteeriksi kohtaisi voimakasta vastarintaa ja saattaisi johtaa siihen, että linja menettäisi tämän paikan. Minä en kuitenkaan tee ainakaan toistaiseksi mitään. Uskon, että torstaina sovitettu suunnitelma kaatuu varsin nopeasti omaan mahdotto-
muuteensa.»*

»Torstain kokoukseen osallistuneet ovat varmaan tarkoittaneet pitää päätöksensä ainakin toistaiseksi omassa piirissään, joten toivon, että et mitenkään paljasta saa-

neesi tässä kirjeessä esitettyä selostusta.

Jos käy niin, että puoluesihteerikysymykseen ei alulla selvyttä, joudutaan hyvin vaikeaan tilanteeseen. Mitä tehdä esimerkiksi siinä tapauksessa, että jotkut K-linjan piirissä asettavat Mäki-Reinikan ehdokkuuden ehdoksi sille, että he osaltaan tukevat minua puheenjohtajan vaalissa? Ainakin minä olen ymmällä tässä uudessa tilanteessa.»

Seuraavassa kirjeessäni, joka on päivätty 14.9. saatoinkin kertoa jo parempaa:

»Yleinen mielipide puolueessa ja myös K-linjan johdon piirissä näyttää nyt kääntyvän selvästi sille kannalle, että Kääriäisestä tulisi tehdä puoluesihteeriksi. Yritys Mäki-Reinikan saamiseksi tälle paikalle on kuivumassa kokoon. Luonnollisin ja helpoimmin läpivietävä joukkue on siis Väyrynen — Tähkämaa tai Hyrkkö — Kääriäinen. Pekkala ja Väänänen säilyttäisivät paikkansa. — Oma tärkeä merkityksensä on sillä, että Vladimirov niin selvästi ilmoitti Kääriäisen olevan heidän kannaltaan yhtä hyvä valinta kuin Mäki-Reinikka. Tähän yleiskuvaan on lisättävä, että Väänäsen puolesta tehdään kentällä voimakasta työtä hänen valitsemisekseen puheenjohtajaksi. Tähkämaa kertoi, että häntä ja hänen ystäviään arvostellaan 'linjan pettämisestä', kun he eivät anna Marjatalle tukeaan.»

Selostin kirjeessäni myös äskettäistä keskusteluaani Vladimirovin kanssa. Kerroin tiedustelleeni, kuinka yhteydet NKP:n ja keskustapuolueen välillä tullaan järjestämään sitten kun meidän johtomme vaihtuu. Kysymykseni johtui siitä, että puheenjohtaja

Virolaisella ei ollut mitään roolia niiden hoitamisessa, vaan kaikki oli puoluesihteerin Immosen käsissä. Kerroin hänen vastanneen, että

»puheenjohtajan vaihtuessa ne tullaan hoitamaan puheenjohtajan tasolla. Vladimirov painotti, että Immosen asema on perustunut nimenomaan siihen, että puheenjohtaja ei ole ollut kelvollinen yhteistyökumppaniksi.»

Kiistaa TV-2:n johtajasta

Puheenjohtajakysymys ja K-linjan sisäinen valtataistelu heijastuivat moniin esillä olleisiin ratkaisuihin. Lokakuun alussa keskustapuolueen eduskuntaryhmä teki päätöksen siitä, kuka on puolueen ehdokas TV-2:n johtajaksi. Asiasta äänestettiin. Tapio Siikala sai 17 ääntä ja Jukka Juusela 16 ääntä. Yksi äänestyslipuista oli tyhjä. Poissa oli kaksi edustajaa. Helsingin Sanomat tiesi kertoa, että Juusela oli voittanut K-linjan kokouksessa käydyssä äänestyksessä äänin 15–8. Siikala oli minun ehdokkaani.

Kekkonen huolestui tästä tapauksesta pahan kerran. Hän pelkäsi, että olisin menettelylläni pilannut pääasian, puolueen puheenjohtajan vaihtamisen. Kirjoitin hänelle kirjeen, jossa selostin asian vaiheet ja omat motiivini:

»Kun keskustelimme viime tiistaina puolen päivän jälkeen kanssasi, minulla oli se käsitys, että vaalissa on mukana vain yksi varteenotettava ehdokas, Tapio Siikala. Tuolloin minulle ei edes oltu kerrottu, että Jukka Juusela olisi tehtävästä kiinnostunut.

Samana päivänä kello 15 oli K-linjan kokous, jossa asiaa käsiteltiin. Kun oli todettu, ettei Eero Härkönen voi jatkaa, esitti Matti Ruokola joukon ehdokkaita. Esit-

tely kallistui Juuselan hyväksi. Siikalasta hän sanoi, ettei ole tietoa, onko tämä käytettävissä. Tämän jälkeen ryhmän ulkopuoliset, Karpola ja Karjalainen ottivat kannan Juuselan puolesta. Asia oli selvästi ennakolta valmisteltu ja jossakin oli päätetty ajaa Juusela TV-2:n johtajaksi.

Otin varovaisesti Siikalan nimen esiin ja totesin, että hän on käytettävissä. Vaikka Siikalakin sai kannatusta, yritti Abti Karjalainen puheenjohtajana ajaa asian heti päätökseen. Keskustelun jälkeen päätettiin asettaa kolmen miehen työryhmä etsimään yhteisymmärrystä asiaan. Työryhmään valittiin Ruokola, Kauppinen ja Martikainen. Haluan erityisesti korostaa, että kysymys oli yhteisymmärryksen etsimisestä eikä siitä, kenellä on linjan piirissä enemmän kannatusta.

Työryhmä päätti selvittää mielipiteet linjan piirissä. Selvityksen teki Juusela voimakkaasti kannattanut ryhmän sihteeri. Sen tuloksena oli, että linja jakautui voimasuhtein Juusela 15 ääntä, Siikala 8 ääntä. Juuselan kannattajista huomattava osa piti kuitenkin Siikalaa pätevämpänä esillä olleeseen tehtävään, mutta kannatti muista syistä Juusela. Voimakkaasti Juusela ajavia oli vain muutama.

Keskustelin asiasta torstaina puolen päivän tienoilla Matti Ruokolan kanssa. Hän esitti, että luopuisin ehdokkaastani Juuselan hyväksi. Hänkin sanoi, että Siikala on selvästi parempi TV-johtajaksi, mutta katsoi, että puoluekokousvalintojen vuoksi olisi parempi tyytyä Juuselan valintaan.

Nimenomaan puoluekokousvalintojen kannalta asiaa harkitsinkin, itse TV-johtajan valinta oli sivuasia. Pun-nitsin vaihtoehtoja seuraavaan tapaan:

Jos olisin luopunut, olisi K-linja tarjonnut yksimielisesti

TV-2:n johtajaksi henkilöä, joka on pätevyydeltään selvästi heikompi kuin toinen esillä ollut ehdokas. — Tällainen äänestys olisi arvioni mukaan vaikuttanut suorastaan tuhoisasti kesän näkyymiin. K-linja olisi voitu osoittaa junttaporukaksi, joka puolueen edusta piittaamatta ja väkivalloin ajaa tälle paikalle Karjalaisen junttamiehenä tunnetun henkilön.

Saatoin tietysti jo ennakkoon arvioida, että K-linjan piirissä Karjalaiseen läheisesti sitoutunut porukka tulee reagoimaan voimakkaasti ja uhkaamaan, että he eivät voi myötäväikuttaa puheenjohtajan vaaliin ensi kesänä. Sen sijaan arvelin ja arvelen edelleen, että pääosa 15 kansanedustajasta ei tule lopulta näin käyttäytymään, kunhan jälkiselvittelyt hoidetaan taitavasti. Mitä tulee Karjalaiseen, hän on vielä viime viikolla selvästi eri keskusteluissa osoittanut, että hän tukee minua puheenjohtajaksi vain siksi, ettei muuta vaihtoehtoa ole ja Virolaista hän ei voi tukea. Vielä viime päivinä hän on katsonut, ettei minua voida ajaa puheenjohtajaksi, ellei Mäki-Reinikka tule puoluesihteeriksi. Toisena vaihtoehtona hän on edelleen esittänyt parivaljakkoa Pekkala-Kääriäinen. Minun käsittääkseni Ahti Karjalaisen ja noin viiden kansanedustajan asennoituminen puoluekokousasioihin olisi sama kuin nyt, vaikka TV:n vaali olisi mennyt toisin.»

»Pitämällä kiinni kannastani saatoin vaikuttaa siihen, että paras mies tulee TV-2:n johtoon. Koska linjan kokouksessa ei oltu sovittu, että enemmän kannatusta saanut pitää valita, en ollut myöskään tekemässä vastoin yhteistä päätöstä. Puoluekokouksen kannalta oli arvioitavissa, että tällä toimintalinjalla on vahva myönteinen vaikutus. Kentällä monet ovat pelänneet, että minun va-

lintani johtaa siihen, että Karjalainen minun kauttani alkaa johtaa puoluetta. Karjalaisen johdolla K-linja on monissa tilanteissa toiminut tavalla, jonka vuoksi linjan maine kentällä on suoraan sanoen huono. Se koetaan laajasti junttaporukkana, joka tekee johtonsa henkilökohtaisten etujen ajamiseksi puolueen edun vastaisia päätöksiä. Jos olisin taipunut, olisi seurauksena ollut voimakas kritiikki K-linjaa kohtaan, joka olisi epäilemättä vakavasti haitannut ensi kesän valmisteluja etenkin juuri nyt, kun aloitetta odotetaan Varsinais-Suomesta. Osoittamalla itsenäisyyttä Karjalaiseen nähden saatoin tuntuvasti parantaa eteläisen Suomen kentän luottamusta itseeni.

Päädyttyäni edellä mainituin perustein siihen, että pidän kiinni Siikalan ehdokkuudesta, soitin sekä Ruokolalle että Kauppiselle. Ilmoitin molemmille, etten voi luopua pätevämmästä ehdokkaasta, joka on vietävissä läpi yksimielisesti, kun vaihtoehtona on rajua erimielisyyttä aiheuttava äänestys heikomman ehdokkaan läpiviemiseksi. Esitin molemmille, että K-linjalle varataan tilaisuus uuteen kokoukseen joko niin että asian käsittely siirretään tai että kokous välillä keskeytetään.»

Selostin, että ryhmäkokouksessa pidettiin neuvottelutauko, mutta yksimielisyyteen ei päästy. Kerroin mm. Heimo Linnan minulle kertoneen, että he vievät joka tapauksessa Siikalan äänestykseen. Niin kävi kuten kävi. Lopetin kirjeeni:

»Olen pahoillani siitä, että tapahtumat vyöryivät ratkaisevissa vaiheissa niin nopeasti, etten ehtinyt ottaa Sinuun yhteyttä. Harkitsin asiaa sellaisista lähtökohdista käsin, joista arvelen Sinunkin asiaa tarkastelevan ja

ajoin ehdokasta, jonka tiesin nauttivan Sinunkin kannatustasi. Aika näyttää oliko tilannearvioni ja olivatko jobtopäätökseni oikeat.»

En joutunut katumaan ratkaisuani. Sillä oli itse asiassa tilannetta selkiinnyttävä ja ilmapiiriä puhdistava vaikutus. Ikävintä tässä oli se, että jouduin toimimaan Jukka Juuselan valintaa vastaan, joka hänkin oli hyvä ehdokas TV-2:n johtoon.

Lokakuun 16. päivänä luokseni tuli Itä- ja Keski-Suomen piirijärjestöjä edustava lähetystö Kuopion piirin puheenjohtajan, kansanedustaja Petter Savolan johdolla. Lähetystön tulosta oli ennakkoon sovittu. Tarkoituksena oli, että tämä lähetystö alkaisi vakiinnuttaa puheenjohtaja-asiaa, jossa edelleen oli liikkeellä monenlaisia ajatuksia ja toimintaa.

Samana päivänä oli liikkeellä myös Satakunnan piirin lähetystö, jonka johdossa olivat piirin puheenjohtaja, kansanedustaja Einari Nieminen ja kansanedustaja Kauko Juhantalo.

Vastasin lähetystöille harkitsevani asiaa ja ottavani siihen kantaa myöhemmin. Totesin haluavani seurata, »millaisiksi mielipiteet muodostuvat ja millainen kokonaisuus puoluejohdosta on muotoutumassa».

»Yön yli nukkuja»

Toinen syksyllä esillä ollut asia, joka kytkeytyi puheenjohtajan vaaliin oli niin sanotun karvalakkilähetystön tulo Helsinkiin marraskuun alussa. Lähetystö tuli kiirehtimään Kemijoen säännöstelykorvauksia. Tämän hankkeen tärkeänä taustavoimana oli juuri eduskuntaan valittu Hannele Pokka. Minulla ei lähetystön saapumisesta ja tarkoituseristä ollut mitään tietoa, Virolaisella tuntui olevan.

Lapin lähetystö esitti, että säädettäisiin poikkeuslaki, jolla

korvaukset ja kalakantojen hoito käynnistettäisiin välittömästi valtion varoin odottamatta meneillään olleen oikeudenkäynnin tuloksia. Lähetystö esitti ennakkokorvausten maksamista, jolloin lopulliset korvaukset maksettaisiin aikanaan oikeuskäsittelyn tuloksen mukaisesti. Lähetystön jäsenet puhuivat esimerkiksi 60–70 prosentin korvauksista. Kalakantojen hoidon kustannukset valtio perisi aikanaan voimayhtiöiltä.

Vastasin lähetystölle, että heidän esittämänsä ratkaisumalli ei ilmeisesti ole toteuttamiskelpoinen. Kerroin, että edellinen hallitus oli tutkinut tarkkaan edellisen Kemijoki-lähetystön käynnin jälkeen mahdollisuudet lähetystön esittämän poikkeuslain säätämiseen, mutta oli joutunut toteamaan, ettei se ole mahdollista. Lupasin tutkia, löytyisikö asiaan jokin muu ratkaisu.

Ne ongelmat, joihin viittasin, oli oikeusministeri Christoffer Taxell lähetystölle jo kertonut. Ne liittyivät siihen, olisiko ennakkokorvaus maksettava toimitusmiesten esityksen vai vesioikeuden päätöksen perusteella sekä siihen, kuinka ennakkoja peritään takaisin niiltä, joiden saama korvaus on ennakkoa pienempi tai jotka eivät lainkaan ole korvaukseen oikeutettuja. Lisäksi asiaan liittyi monia teknisiä vaikeuksia.

Myöhemmin lähetystö meni eduskuntaan, missä se tapasi puhemies Johannes Virolaisen. Virolainen lupasi siekailematta tuhkensa lähetystön esitykselle, vaikka hän oli itse ollut edellisessä hallituksessa tekemässä yksimielistä päätöstä, jonka mukaan lähetystön ehdotus on toteuttamiskelvoton.

Kun sain kuulla Virolaisen kannanotosta, minulle tuli kiire koettaa löytää toteuttamiskelpoinen ratkaisumalli korvausasian hoitamiseksi. Nukuin yön yli ja löysin ratkaisun. En muuttanut mieltäni lähetystön esittämän poikkeuslain suhteen, vaan esitin oman, toteuttamiskelpoisen mallini.

Puhuttuani muutaman juristin kanssa saatoin kannanottoni myös julkisuuteen. Ehdotin, että säädettäisiin poikkeuslaki, joka

antaa vahingonkärsijöille *lopullisena* korvauksena sen, mitä toimitusmiehet ovat esittäneet. Jos oikeusprosessin tulos olisi vahingonkärsijöiden kannalta huonompi, jäisi erotus valtion vahingoksi. Tällä tavoin voitaisiin välttää ne vaikeudet, joiden vuoksi lähetystön esittämä malli oli toteuttamiskelvoton.

Lopulta korvausasia hoidettiin tavalla, joka poikkesi sekä lähetystön mallista että minun esittämästäni vaihtoehdosta. Korvaukset maksoi Pohjolan Voima Oy, jolle valtio antoi takuut siitä, että mahdollisesti liikaa maksettu osuus palautetaan yhtiölle. Korvauksen saajien tuli puolestaan antaa vakuudet siitä, että he maksavat takaisin mahdollisesti liikaa saamansa osuuden. Lisäksi järjestelmään liittyi mahdollisuus, että korvauksen saaja voidaan vapauttaa velvollisuudesta maksaa liiat korvaukset takaisin. Myöhemmin säädettiin laki, jolle takaisin perinnästä luovuttiin.

Mutkikas ja hankala tästä järjestelmästä siis tuli. Minun ehdottamani olisi ollut parempi.

Julkisuudessa asia esitettiin minun kannaltani kielteisessä valossa. Lehdistö ei vaivautunut perehtymään asiaan, vaan välitti julkisuuteen kuvan miehestä, joka yön yli nukuttuaan muuttaa mielensä. Tästä väärästä tulkinnasta syntyi yksi kaikkialla vastaantuleva kielteinen mielikuva Väyrysestä: yön yli nukkuja. Osittain se on kääntynyt toki myönteiseksikin: jotkut ajattelevat, että yön yli nukkumisessa on ollut kysymys harkitsevaisuudesta. Tämä on sitä mielikuvien maailmaa.

Vladimirovin »ongelmat» — Koivisto ja Väyrynen

Marraskuun lopulla tapasin jälleen Vladimirovin ja raportoin tapaamisen kirjeitse Kekkoselle. Tämä keskustelu lähti selostukseni mukaan liikkeelle TV-2:n johtajan valinnasta. Vladimirov sanoi minun toiminnastani tulleen sen kuvan, että olin liittoutu-

nut puolueen oikeiston kanssa. Kiistin jyrkästi tämän ja selostin, kuinka asiat olivat menneet. Vladimirov sanoi tuntevansa hyvin Siikkalan ja pitävänsä tätä Juuselaa pätevämpänä TV-2:n johtoon.

Jatkoin selostustani:

»Vladimirov sanoi, että Suomen sisäpolitiikassa on kaksi heitä huolestuttavaa seikkaa, tilanne kommunistisessa puolueessa ja tilanne keskustapuolueessa. Keskustapuolueen osalta hän sanoi syntyneen sen käsityksen, että oikeiston ja vanhan polven K-linjalaisten ohella on kolmas linja, jota minä edustan. Hän sanoi, että minä näytän toimivan omin päin sopimatta asioista K-linjan muun johdon kanssa. (Käsitin, että hän tarkoitti TV-johtajan vaalin ohella Itä-Suomen lähetystön käyntiä.) Vanhan polven K-linjalaisina hän mainitsi Karjalaisen, Uusitalon, Pekkalan ja Ruokolan. Erityisesti hän korosti Uusitalon asemaa.

Muistutin Vladimiroville, kuinka hän on itse monessa yhteydessä painottanut Tasavallan Presidentin asemaa K-linjan johtajana. Korostin, että kaikkien K-linjalaisten tulisi toimia yhteisymmärryksessä presidentin kanssa. Totesin omalta osaltani pyrkineeni näin toimimaan. Vladimirov huomautti, että paljon riippuu siitä, miten asiat esitellään. 'Minäkin voin esitellä asiat mieleiselläni tavalla ja voin siten vaikuttaa kannanottoihin' hän huomautti. Totesin, että presidentti saa niin paljon tietoja eri puolilta, ettei kukaan voi johdatella hänen mielipiteitään. Korostin, että menettäisin heti presidentin luottamuksen, jos yrittäisin johtaa hänet harhaan enkä puhuisi totta. Hän myönsi tämän ja perääntyi.»

Keskustelussani Vladimirovin kanssa olivat esillä myös kontaktit heidän ja minun välillä:

»Vladimirov sanoi, että Suomessa on kaksi johtavaa poliitikkoa, joiden kanssa heillä ei ole 'säännöllistä' yhteyttä — minä ja Koivisto. Tällä hän tarkoitti sitä, ettei uutta tapaamista ole aina sovittu edellisen yhteydessä. Vastasin, että olen toiminut yhteyksissä heihin täsmälleen siten kuin hänen kanssaan on sovittu. Huomautin myös, että hän ennen lomalle lähtöään lupasi heti loman jälkeen ottaa minuun yhteyttä, mutta hän ei tehnyt sitä. Häpeillen hän myönsi unohtaneensa tämän.»

Sovimme Vladimirovin kanssa siitä, että tapaamme vastaisuudessa useammin.

Esitin tapaamisen yhteydessä toivomuksen, että saisin tilaisuuden tavata kahden kesken Šapošnikovin, joka oli piakkoin tulossa Suomeen. Ajattelin, että voisin suoraan hänelle selvittää keskustapuolueen sisäistä tilannetta. Vladimirov totesi sen vaikeaksi »sen vuoksi, että asia voitaisiin käsittää väärin. Voisi syntyä se kuva, että tapaaminen on järjestetty jotakuta toista vastaan». Hän lupasi selvittää asian vaikkapa siltä pohjalta, että mukana olisi myös Uusitalo. Tällainenkaan tapaaminen ei järjestynyt.

Olin mukana laajemmassa kokoontumisessa, johon osallistui kymmenkunta ihmistä. Tässä yhteydessä kävi ilmi Šapošnikovin kielteinen suhtautuminen minuun. Keskustelussamme silloisesta kansainvälisestä tilanteesta hän yllättäen tarttui puheenvuorooni, jossa esitin Suomen kannan. Hän rinnasti sen oudolla tavalla Yhdysvaltain politiikkaan ja arvosteli sitä.

NKP kietoutui oudolla tavalla keskusteluun puolueen henkilövalinnoista. Moskova uskoi sen, mitä Karjalainen heille esitti

ja antoi tukensa hänen pyrkimyksilleen. Minut leimattiin »ulko-poliittisesti epäluotettavaksi» mieheksi, joka toiminnallaan »rikkoo K-linjaa». Sanottiin, että minä olen »länsisuuntautunut». Tällaista viestiä Tehtaankadulta levitettiin.

Vladimirovin asenne ei ollut näin yksioikoinen. Hänellä oli monipuolinen oma informaatio. Hän ilmeisesti alusta pitäen katsoi, että minun arvioni olivat oikeat ja pyrkimykseni puolueen edun mukaiset. Hän nähtävästi pyrki vaikuttamaan Moskovan kannanottoihin ja toimintaan siten, ettei NKP joutuisi kiu-salliseen tilanteeseen.

Kekkonen kannasta Vladimirovillä oli ristiriitaisia käsityksiä. Tämä johtui siitä, että hän luotti Eino Uusitalon aina edustavan samaa kantaa kuin presidentti. Syksyn mittaan Uusitalokin horjui. Hän arvosteli minua Vladimiroville ja suhtautui epäillen minun puheenjohtajuuteeni. Olin kerran itsekin paikalla tilaisuudessa, jossa Uusitalo varoitti »länsisuuntauksesta» sen jälkeen, kun olin puolustanut Suomen puolueettomuuspolitiikkaa.

Marraskuun lopulla pakka oli pahasti sekaisin. Laadin tuolloin Kekkoselle muistion keskustapuolueen tilanteesta. Kokosin siinä yhteen edellisinä viikkoina käymieni keskustelujen annin. Kerroin keskustelustani kahden Ahti Karjalaista lähellä olleen miehen kanssa — toinen heistä Karpola —, jotka sanoivat, että

»Ahdin ja hänen lähimpiensä tuki puheenjohtajan vaa-liin on saatavissa vain siten, että sovitaan samalla Karjalaisen nimeämisestä puolueen seuraavaksi presidenttiehdokkaaksi. Karpola sanoi, että Ahdin pitää olla seuraava presidentti. 'Sitten on sinun vuorosi', hän jatkoi. Karpola totesi, että he eivät luota siihen, että minä hyväksyisin tämän. Vastasin, ettei presidenttikysymys ole nyt mitenkään ajankohtainen, eikä siitä voida nyt sopia. Samalla korostin, että hyväksyn toki Ahdin ehdokkaak-

si, jos porukka niin päättää. Karpola kehotti minua puhumaan suoraan Ahdin kanssa. Keskustelun lopussa hän ilmaisi halunsa tulla puolueen varapuheenjohtajaksi.»

Tämän perusteella kerroin aikoneeni ottaa yhteyttä Karjalaiseen ja sanoa hänelle saman, minkä sanoin Karpolalle. Ainakin olisin voinut K-linjan väelle osoittaa, että olen ojentanut käteni Ahdille. Viimeisimmät keskustelut kuitenkin panivat minut ajattelemaan asiaa uudelleen.

Olin juuri tavannut Lapin läänin maaherran Asko Oinaan, joka oli hyvin epäilevä sen suhteen, olisiko minun viisasta olla puheenjohtajaehdokkaana. Hän ei uskonut mahdollisuuksiini, vaan arveli, että kamppailu vain ryvettäisi minut ja hajottaisi puoluetta. Hänen pessimisminsä perustui mm. siihen, että »keskipolven miehet, kuten Uusitalo, Pekkala, Ruokola, Timonen, Sipponen, Loikkanen ja Pajula eivät minua tue». Tämän Oinas arveli perustuvan siihen, että kaikilla on omat haaveensa:

»kuka pyrkii puheenjohtajaksi, kuka presidentiksi. Niin kauan kun Kekkonen on paikallaan ja Virolainen on paikallaan, on kaikilla mahdollisuutensa. Sinun valintasi puheenjohtajaksi merkitsisi tämän paikan menetystä ja mahdollisuuksien heikkenemistä korkeimman paikan suhteen. Kaikki ovat ihmisiä.»

Pari päivää myöhemmin keskustelin Haukipuron kanssa, joka yhtyi edellä mainittuun arvioon eräiden keskipolven K-linjalaisien suhtautumisesta. Hän lupasi yrittää vaikuttaa siihen, että Ahti Pekkala osaltaan määritteli selvästi kantansa. Kommentoin tilannetta Kekkoselle seuraavasti:

»Koko maa ja etenkin keskustapuolueen johtoporras näyttää villiintyneen. Presidentinvaaliin on aikaa yli neljä vuotta ja muusta ei juuri puhutakaan. Nämä spekulatiot näyttävät sotkevan myös kaavailut puheenjohtajan vaihtamiseksi. Ihmettelen, miten saisimme keskipolven K-linjalaiset tukemaan puheenjohtajan vaihdosta. Heidän olisi tajuttava, ettei presidenttikysymys ole lainkaan ajankohtainen ja että on kysymys vain puheenjohtajan vaihtamisesta. Tilanne kentällä on piirikokousten valossa niin hyvä, että vaihdos toteutuu, elleivät mm. edellä mainitut Oinaan luettelemat henkilöt asiaa taballaan sotke.»

Lopuksi totesin, etten ehkä sittenkään tapaa Karjalaista, kun monien miesten käyttäytyminen näyttää johtuvan enemmänkin heidän omista pyrkimyksistään kuin Ahdin mielipiteestä.

Tämän jälkeen käydyssä keskustelussa Kekkonen oli sitä mieltä, ettei Karjalaisen kanssa ole syytä ainakaan siinä vaiheessa keskustella. Hän otti sen selvän kannan, ettei minun pidä suostua keskustelemaan presidenttiasian ja puheenjohtajakysymyksen kytkemisestä toisiinsa.

Iltatee Tamminiemessä

Kekkonen päätti toimia itse. Hän kutsui 29. päiväksi marraskuuta 1979 Tamminiemeen iltateelle Ahti Karjalaisen, Jouko Loikkasen, Jaakko Pajulan, Matti Ruokolan ja Eino Uusitalon. Mukana oli myös Juhani Perttunen, joka oli kutsunut miehet koolle.

Tietoisena tästä tapaamisesta lähetin Kekkoselle samana päivänä kirjeen, jossa esitin asiat hieman pehmeämmin kuin edellä selostetussa muistiossa. Olin tavannut uudelleen Oinaan isom-

massa porukassa, jolloin olin pannut merkille, että Askokin asennoituu jotenkin vaikeasti siihen, että johto nuorentuisi hyvin voimakkaasti. Tästä jatkoin:

»Olen ilmeisesti aliarvioinut niitä psykologisia vaikeuksia, joihin törmätään, kun monet ikäpolvet ovat jäämässä väliin. Ilmeisesti keskipolven asennoitumiseen vaikuttaa juuri tämä tunne. Olen törmännyt samaan asetelmaan toki Lapissakin vaalityön yhteydessä: vain harvat keski-ikäiset ihmiset ovat minua tukeneet, kannatus on tullut nuorilta ja keski-ään jo sivuuttaneilta. Vanhempi polvi näkee nuorissa enemmän hyvää, kun taas keski-ikäiset kokevat nuoret joka suhteessa kilpailijoikseen.»

Totesin, että keskipolvella tulee edelleen olemaan keskeinen asema, jos johto vaihtuu. Uusi johto tarvitsee välttämättä sen panosta. Lisäksi lupasin tehdä parhaani, että tilanne saataisiin selkiintymään ja määrätietoinen laaja-alainen työ puoluekokousta ajatellen liikkeelle.

Teetilaisuudessa Kekkonen pääasiassa kuunteli läsnäolleiden arvioita ja mielipiteitä. Hänen oma kantansakin tuli selvästi ilmi: puheenjohtaja on vaihdettava ja K-linjan on pidettävä yhtä.

Tilaisuudessa minua kohtaan esitettiin neljä erityisen painavaa syytöstä:

1. Minulla on liian läheiset suhteet mustaan tusinaan.
2. Olen tehnyt Pihlajamäen kanssa kauppoja varapuheenjohtajan paikalla.
3. Mustasta tusinasta ei saa valita kahta varapuheenjohtajaa, kuten suunnitelma oli.
4. Valintani on ulkopoliittisesti arvelluttava varsinkin, jos mustasta tusinasta tulee kaksi varapuheenjohtaja-

jaa. Karjalainen sanoi, ettei hän pane nimeään tällaiseen »vekseliin».

Saatuani Perttuselta selostuksen Tamminiemen tapaamisesta lähetin Kekkoselle kirjeen, jossa kommentoin läsnäolleiden esittämiä väitteitä:

»Keskustelu oli erittäin hyödyllinen, sillä eräät henkilöt tulivat ulos kolostaan ja paljastivat ajatuksensa. On paljon helpompia toimia, kun tiedämme keskeisten henkilöiden todellisen suhtautumisen. Käsitykseni on, että jo kevästä lähtien heidän ajatuksensa ovat olleet samat, mutta he ovat ne salanneet.

Syytökset minun suhteistani mustaan tusinaan ovat vailla perusteita. Olen kyllä ollut selvästi sitä mieltä, ettei K-linjan pidä olla puoluetta hajottamassa ja tarpeettomasti rikkoa suhteitaan ryhmän vähemmistöön. K-linjan edun mukaistahan on ollut puolueen yhtenäisyyden vahvistaminen linjamme johdolla. Tästä toimintalinjasta on yhteisesti sovittu K-linjan kokouksissa.

Kuten Sinulle jo suullisesti totesin, en ole ollut valmis neuvottelemaan Pihlajamäen tulosta varapuheenjohtajaksi. Sen sijaan olen ollut sitä mieltä, että Pihlajamäenkin ehdokkuudesta voidaan kentällä keskustella, jolloin yleistilanne Etelä-Pohjanmaalla pysyy avoimena. Käytännössähän Pihlajamäellä ei ole mitään mahdollisuuksia tulla valituksi. Olen siis nimenomaan kieltäytynyt neuvottelemasta Pihlajamäen kannattajien kanssa.

Karjalaisen ehdoton kanta, ettei mustasta tusinasta voitaisi valita kahta varapuheenjohtajaa, on käsittämätön. Mustalla tusinalla on nyt puheenjohtaja ja yksi varapuheenjohtaja. Jos K-linja saa puheenjohtajan paikan, on

puolueen yhtenäisyyden kannalta välttämätöntä, että musta tusina saa korvaukseksi varapuheenjohtajan paikan. Mustan tusinan asemathan ovat siis heikkenemässä. Mitä arvelluttavaa tällaisessa 'vekselissä' on?

Ulkopoliittisesta puolesta arvelen, että ongelmia ei ole, jos erityisesti Uusitalo, mutta myös Pekkala ja Ruokola minua tukevat. Jos koko keskipolvi on minua vastaan, näyttää asetelma ulkoapäin katsellen pahalta.

Avainhenkilö on nyt Uusitalo. Jos hän ottaa reilun kannan, ovat ainakin Pekkala ja Ruokola, ehkä eräät muutkin hoidettavissa. Keskustelen Einon kanssa huomenna tai viimeistään keskiviikkona. Ratkaiseva merkitys olisi sillä, jos Sinä voisit myös puhutella Einoa.

Tilanne alkaa muistuttaa kevään 1977 tapahtumia. Ahti Karjalainen oli vannonut teetilaisuuden jälkeen, ettei hän tule missään tapauksessa tukemaan minun ehdokkuuttani. Edessä näyttää olevan tilanne, jossa K-linjalaisten on tehtävä valintansa ollako Ahdin kannalla vai tukeako puolueen ja K-linjan kannalta välttämätöntä ratkaisua. Tämä asetelma ei voi vakavasti uhata puheenjohtajan vaihtamista, jos edellä mainitut vaikutusvaltaiset K-linjalaiset tulevat vaihdosta avoimesti tukemaan.»

Kävin Einon kanssa suorasanaisten keskustelun, jossa puhdistettiin ilmaa puolin ja toisin. Edelleen hän pani tukensa ehdoksisen, että ainakin muutamien Karjalaisen läheisten tukijoiden — hän mainitsi Orvokki Kankaan, Katri-Helena Eskelisen ja Esko Pekosen — olisi minua kannatettava. Arvelin, ettei tämä ole mahdollista, ellei Karjalaisen kanta muutu. Raportoin tästä Kekkoselle. Samassa yhteydessä kerroin kuulleen Ruokolalta, että minun tukemiseni yhtenä ehtona olisi puoluesihteeriehdokkaan vaihtaminen.

Keskusteluja jatkettiin tältä pohjalta. Kekkonen neuvosta suostui hyväksymään sen kompromissin, että puoluesihteerinä jatkaisi Mikko Immonen. Tähän päädyttiin alueellisista syistä; hänkin on Itä-Suomesta. Suostuessani tukemaan tätä ratkaisua ilmoitin käsitykseni olevan, ettei se ole läpivietävissä.

»Et pidä riittävästi yhteyttä — et anna riittävästi tietoja»

Tammikuun alussa tapasin Viktor Vladimirovin. Esillä olivat monet ulkoministerin virkaani liittyvät asiat, muun muassa muutamaa päivää aikaisemmin toteutettu Afganistanin miehitys. Tässäkin tapaamisessa olivat esillä myös puolueen asiat. Selostin hänelle viime viikkoina käytyjä keskusteluja mukaan lukien Karjalaisen epäjohdonmukaiset kannanotot eri vaiheissa. Päätin selostukseni siihen, että K-linjan piirissä on lopulta sovittu, että puoluejohdon kokoonpanoksi pyritään saamaan Väyrynen, Pekkala, Väänänen, Hyrkkö tai Tähkämaa sekä Immonen. Vladimirov oli tyytyväinen siihen, että yhteisymmärrys oli saavutettu.

Kekkoselle lähettämäni kirjeeseen kirjasin keskustelun jatkon näin:

»Keskustelun kuluessa korostin, kuinka vaikeaksi tilanne on muodostunut siitä syystä, että eri vaiheissa on useitakin eri ratkaisumalleja esitetty nimenomaan Neuvostoliiton mielipiteeseen vedoten. Erityisesti viittasin Karjalaiseen, joka on tällä perusteella esittänyt ensin Martikaista ja parin päivän kuluttua pitänyt häntä juuri Neuvostoliiton mielipiteen vuoksi mahdottomana. Samalla kun hän tyrmäsi Martikaisen ehdokkuuden, hän ehdotti Juhantaloon valintaa.

Korostin, ettei tilanne puoluesihteerin osalta ole vie-

läkään ehkä lopullisesti selvä. Sanoin ajavani Immosen valintaa, mutta hyvin monet — jopa Immonen itse — epäilevät olisiko hänellä riittävää kannatusta. Samoin totesin, että Tähkämaalla on ehkä suurempi kannatus kuin Hyrköllä, joten tätä asiaa ei pitäisi vielä päättää. Erityisesti ilmaisin pelkoni siitä, että heidän mielipiteeseensä vedoten ajettaisiin ratkaisua, joka ei ole käytännössä läpivietävissä, jolloin Virolainen voittaa koko potin.

Vladimirov ihmetteli kovasti Karjalaisen esittämiä 'terveysiä' ja korosti, että heille ei ole edes puhuttu Martikaisen tai Juhantalon ehdokkuudesta. He eivät ole koskaan myöskään esittäneet mitään Kääriäistä vastaan, mutta ovat toivoneet, että nuorentaminen tapahtuisi asteittain siten, että Immonen jatkaisi tai Mäki-Reinikka valittaisiin. Hän piti selvänä, että Kääriäinen valitaan puoluesihteeriksi, ellei Immosella ole riittävää kannatusta. Hän lupasi tutkia tilannetta tässä hengessä. Samoin hän lupasi, etteivät he mielipiteineen sekaannu varapuheenjohtajan henkilöön.»

»Kysyin Vladimirovilta suoraan, miksi Neuvostoliiton suhtautuminen minuun ei ole varauksettoman myönteinen. Hän esitti ainoana selityksenä sen, etten heidän mielestään pidä tarpeeksi yhteyttä heihin enkä anna riittävästi tietoja asioista. 'Muita tapaamme säännöllisemmin ja tarvittaessa he ottavat yhteyttä. Kaikista tärkeistä asioista keskustellaan meidän kanssamme', hän perusteli. Vastasin, että olemme jo sopineet säännöllisemmästä yhteydenpidosta ja että olen valmis keskustelemaan enemmän niissä rajoissa kuin se on mahdollista.»

»Kysyin omasta aloitteestani, johtuuko heidän sub-

tautumisensa minuun jotenkin Karjalaisesta. Hän vastasi, ettei kyse ole yksin Karjalaisesta, vaan myös muista vanhemman polven K-linjalaisista kuten Uusitalo, Pekkala, Ruokola, Karpola ja Immonen. Jos esimerkiksi Karjalainen tai Uusitalo on eri mieltä kuin minä, he luottavat ensi sijassa ensinmainittuihin.

Tässä yhteydessä palasimme uudestaan puoluekokouksen valintoihin. Korostin, että olen puolestani antanut hänelle oikean kuvan puolueen tilanteesta koko ajan. Monien muiden kannanottoihin ovat saattaneet vaikuttaa omat intressit. Hän myönsi tämän. Tiedusteluuni hän myös vastasi, että viime aikoina kaikki ovat yhtäpitävästi kertoneet, että puoluekokousvalinnoista on sovittu.»

Kun tapasin Vladimirovin seuraavan kerran aivan tammikuun lopulla, ei puoluekokousvalinnoista enää sanottavasti puhuttu. Tällä kertaa tapasimme Vladimirovin pyynnöstä ja ennen muuta virka-asioissa. Selostin tapaamista kirjeessä Kekkoselle:

»Hän oli saanut ilmeisesti ohjeet bankkia selvyyttä siitä, miten me arvioimme nykyistä kansainvälistä tilannetta. Annoin asiasta hänelle selvityksen ja korostin, että kysymys on henkilökohtaisista käsityksistäni, koska emme ole ehtineet vielä laatia ministeriössä mitään perusteellista analyysiä. Esitykseni Yhdysvaltain politiikan subteen oli melko pessimistinen nimenomaan presidentinvaalitaistelun valossa. Painotin sitä, että Neuvostoliitolle on osaltaan ratkaiseva merkitys tilanteen kehitykseen. Tähän Vladimirov vastasi, etteivät he aio puolestaan eskaloida poliittista kriisiä. Hän vakuutti hyvin painokkaasti, että he tahtoisivat kaiken jatkuvan Euroopassa ja

erityisesti Pohjois-Euroopassa rauhallisena.

Alivaltiosihteeri Rantasen kanssa käymiini keskusteluihin nojaten otin puheeksi Vladimirovin kanssa sekä raakaöljyn että öljytuotteiden hinnat, joista neuvottelut ovat kesken. Neuvostoliitto on esittänyt hinnoitteluperiaatteisiin meille epäedullisia muutoksia. Vladimirov ilmoitti, ettei hän tunne asiaa, mutta lupasi siihen pyynnöstäni perehtyä. Korostin, että asialla on myös suuri poliittinen merkitys. Samoin pyysin, että hän seuraisi viranomaisten neuvotteluja saldoalijäämän umpeenkuromisesta ja antaisi tukensa ratkaisuille, jotka takaavat kaupan suotuisan kehityksen. Tämän hän lupasi.»

Tämä osuus keskustelustamme oli tavanomainen. Tavatessamme puhuimme yleensä kansainvälisestä tilanteesta ja kahdenvälisten suhteiden ajankohtaisista kysymyksistä. Hän tiesi asiat, hänellä oli kanttia kertoa tiedoistaan ja ottaa kantaa ja hän kykeni vaikuttamaan asioihin. Vaikka en enää hoitanut ulkomaankauppa-asioita, kääntyivät kauppapoliittisen osaston virkamiehet usein puoleeni, jotta puhuisin asioista Vladimiroville. Tuolloin oli kyllä tapana, että kauppapoliittisella alivaltiosihteerillä oli silloin tällöin myös omia tapaamisia hänen kanssaan.

Tässä tapaamisessa puheeksi tuli myös Johannes Virolaisen poliittinen rooli. Selostin keskustelun Kekkoselle:

»Kun Virolaisen politiikka tuli puheeksi, huomautin, että hän on ulkopoliittikan alalla pyrkinyt kiusallisella tavalla ajamaan virallisesta linjasta 'vasemmalta ohii'. Täbän käsitykseen Vladimirov voimakkaasti yhtyi: 'Olemme huomanneet, että Virolainen taktisista syistä pyrkii aina olemaan Neuvostoliiton näkökulmasta katsoen paremmalla kannalla kuin virallinen linja. Tämä tuli esille

muun muassa Kiinan-Vietnamin sodan aikana. Tämä ei vaikuta meidän suhtautumiseemme. Me emme kannata Virolaisen linjaa. Me kannatamme virallista linjaa, tasavallan presidentin linjaa.'

Keskustelussa kävi ilmi, ettei Neuvostoliiton suhtautuminen sen paremmin Virolaiseen kuin Koivistoonkaan ole muuttunut. Hän kumosi huhut, joiden mukaan jomman kumman matka Neuvostoliittoon olisi suunnitteilla. Nykyisessä tilanteessa he suhtautuvat varoen kaikkiin johtavien poliittisten henkilöiden vierailuihin. 'Kysymykseen voisi tulla vain tasavallan presidentin vierailu, mutta sekään ei olisi ehkä nykyisessä kansainvälisessä tilanteessa hyväksi — syntyisi ehkä lännessä spekulatioita keskustelujen luonteesta', hän totesi. Koiviston suhteen hän esitti arvion, että ajan oloon hänen suosionsa laskee ja uudet asetelmat tulevat esiin.»

Tässä keskustelussa esille tullut Virolaisen kannanotto Kiinan ja Vietnamin väliseen sotaan oli minulle ulkoministerinä hyvin kiusallinen. Asiasta annettiin tuoreeltaan puolueettomuuspolitiikkamme periaatteiden mukainen lausunto, jonka kaikki hallitusosapuolet olivat hyväksyneet. Hallituksen 21.2. julkaisema vetoamus oli tällainen:

»Suomi on antanut tukensa Indokiinan kansoille näiden jäätyä viime vuosikymmeninä toistuvasti kansainvälisten kriisien puristukseen. Kaakkois-Aasia on jälleen kerran joutunut laajojen sotatoimien näyttämöksi ja tilanne alueella on tullut suurvaltojen eturistiriitojen kohteeksi. Perustaen toimintansa niille tiedoille, joiden mukaan Vietnam olisi asevoimillaan osallistunut sota-toimiin Kamputseassa, Kiina aloitti viime lauantaina

laajan hyökkäyksen Vietnamia vastaan.

Rauhantahtoisen puolueettomuuspolitiikkansa mukaisesti Suomi tuomitsee voimakeinojen käytön tai niillä uhkaamisen kansainvälisten kiistojen ratkaisemisessa.

Suomen hallitus on syvästi huolissaan tilanteesta Kaakkois-Aasiassa ja vetoaa kaikkiin osapuoliin rauhan palauttamiseksi ja asevoimien vetämiseksi takaisin. Suomen hallitus antaa täyden tukensa YK:n pääsihteerin ja YK:n turvallisuusneuvoston toimenpiteille rauhan ja turvallisuuden varmistamiseksi.»

Jälkeenpäin SKDL:n lehdistö kuitenkin alkoi arvostella lausuntoa ja katsoi, että Kiinan hyökkäys pitäisi selvin sanoin tuomita. SKDL:n liittoneuvosto sanoutui irti hallituksen kannanotosta väittäen, etteivät kansandemokraattiset ministerit olleet ottaneet osaa asian käsittelyyn. Tämä ei ollut totta: sekä ministeri Aalto että myös puheenjohtaja Saarinen olivat puhelinneuvottelussa tekstin hyväksyneet.

Tässä tilanteessa 26.2. Johannes Virolainen antoi lausunnon, jolla hän yhtyi kommunistien kantaan. Hän esiintyi puolueen puheenjohtajana: »Me keskustapuolueessa tuomitsemme Kiinan kostohyökkäyksen Vietnamiin samoin kuin kaikki muutkin sellaiset toimenpiteet, jotka merkitsevät yritystä ratkaista kansainväliset kiistat asevoimin».

Kommunistien ja Virolaisen esiintymisten vuoksi katsoin aiheelliseksi antaa uuden lausunnon, jonka peruste oli sodan pitkittyminen. Tässä uudessa lausunnossa, jonka hallitusosapuolet hyväksyivät, todettiin olevan välttämätöntä, että »Kiina ensi tilassa lopettaa hyökkäystoimensa ja vetää joukkonsa takaisin omalle alueelleen». Tässäkin lausunnossa Kiinan hyökkäys kytkettiin laajempaan yhteyteen eikä sitä sen vuoksi erikseen tuomittu.

Loppusuora avautuu

Jo tammikuussa 1979 käynnistyivät keskustelut siitä mahdollisuudesta, että puhemies vaihdettaisiin vuoden 1980 valtiopäivien järjestäytyessä. Tätä ajoivat erityisesti vanhemman polven K-linjan edustajat. Taustalla oli myös presidentin tyytymättömyys Virolaiseen ja erityisesti hänen juhannuspommiinsa. Esillä oli ajatus, että puhemiehen paikka hyvityksenä kevään 1979 hallitusratkaisusta annettaisiin kokoomuksen Juuso Häikiölle.

Lehdistö sai vihiä näistä suunnitelmista. Julkisuuteen ne markkinoitiin nimenomaan siten, että suunnitelman takana on Kekkonen. Vastustin tätä hanketta. Katsoin, että se olisi vaarananut puheenjohtajan vaihtamisen, sillä Virolaisen kannattajat eivät hyväksyisi hänen syrjäyttämistään kaikista tehtävistä. Hänestä tulisi marttyyri ja hänen kannatuksensa kasvaisi.

Kun puhemiehen vaihtaminen oli tullut julkisuuteen nimenomaan presidentin ajamana asiana, oli tarjolla vaara, että Virolaisen uudelleenvalinta tulkittaisiin hänen voitokseen Kekkosesta. Tästä syystä harkittiin erilaisia tapoja, joilla uudelleenvalinta perusteltaisiin. Esillä oli ajatus, että puhemiehen vaali kytkettäisiin puoluekokouksen valintoihin tulkiten se osaksi kokonaisuutta, johon sisältyy puheenjohtajan vaihdos.

Kaikista näistä suunnitelmista lopulta luovuttiin ja Ruokola ilmoitti vain, että hän kannattaa puolueen yhtenäisyyden vuoksi Virolaisen uudelleenvalintaa.

Sen jälkeen kun välirauha K-linjan sisäiseen kiistaan oli saatu vuodenvaihteessa aikaan, voitiin vihdoin ryhtyä järjestelmälliseen työhön puoluekokouksen valmistelemiseksi. Ensi vaiheessa koottiin suuri kaikkia piirijärjestöjä edustava lähetystö, joka koontui 12.2.1980 Ostrobotnialle pyytämään minua ehdokkaaksi. Paikalla oli mm. kolme ministeriä, 20 kansanedustajaa ja 11 piirijärjestön puheenjohtajaa.

Lähetystön puolesta puheenvuoron käytti Keski-Suomen piirin puheenjohtaja, kunnallisneuvos Leo Kuikka. Hän sanoi, että on tullut aika toteuttaa sukupolvenvaihdos keskustapuolueen johdossa ja jatkoi:

»Olemme tulleet vakuuttuneiksi siitä, että tämä on puolueen jäsenkunnan laajan enemmistön mielipide. Keskustaväki tuntee Sinut viime vuosikymmenen alusta lähtien suoritetun mittavan ohjelmatyön johtohahmona, aattemme lipunkantajana sekä yhä merkittävämpänä keskustapolitiikan käytännön toteuttajana. Olemme oppineet luottamaan Sinuun. Uskomme, että valitsemalla Sinut keskustapuolueen puheenjohtajaksi Turun puoluekokouksessa pystymme parhaiten vastamaan edessä oleviin vaativiin haasteisiin.»

Vastasin toteamalla aluksi, että en ole voinut ottaa aikaisempiin kantaa asiaan, koska en ole tiennyt, onko hankkeella riittävää kannatusta. Jatkoin:

»Lisäksi olen halunnut selvittää, voidaanko puolueen johdosta muodostaa sellainen kokonaisuus, joka turvaa puolueen yhtenäisyyden. Nyt kantani on selvä. Voin antaa suoraan kysymykseen suoran vastauksen: olen käytettävissä.»

Kerroin vastauspuheenvuorossani sen, millä tavoin puolueen politiikkaa muuttuu, jos puheenjohtaja vaihtuu:

»Keskustapuolueen politiikan peruslinja on niin vakiintunut ja siitä vallitsee niin laaja yksimielisyyks, ettei se muutu. Tahtoisin kuitenkin painottaa kahta asiaa.

Ensiksi, nykyisissä oloissa on erityisen tärkeää, että keskustapuolue kaikin voimin tukee maamme virallista, Paasikiven-Kekkonen linjan mukaista ulkopoliittikkaa. Toiseksi, aatteellisuuden tulee näkyä selkeästi puolueemme käytännön politiikassa.

Alkaneella vuosikymmenellä meillä on paremmat mahdollisuudet kuin koskaan aikaisemmin saada aatteellemme kannatusta ja toteuttaa sitä käytännössä. Nyt meidän on koottava rivimme tähän työhön. Omasta puolestani olen tehnyt ja tulen tekemään parhaani, jotta yhtenäisyytemme lujittuisi.

Itseemme uskoen, toisimme luottaen, voittomme on varma.»

Kuten vuodenvaihteen neuvotteluissa arvelinkin, puoluesihteeriasia ei ollut selvä. Nopeasti kävi ilmi, ettei Immosella ollut riittävää kannatusta. Hän luopui leikistä. K-linjan vanhempi polvi, varsinkin Karjalainen, palasi Mäki-Reinikkaan. Vielä toukokuussa 1980 Karjalainen vastusti parivaljakon Väyrynen-Kääriäinen valintaa ja esitti tilalle joko paria Pekkala-Kääriäinen tai Väyrynen-Mäki-Reinikka.

Mutta alkuvuodesta lähtien pääsi kansanvalta vaikuttamaan. Kävimme Seppo Kääriäisen kanssa kumpikin kovan avoimen kampanjan. Kummallakin oli oma projektinsa, mutta pidimme yhteyttä ja yhtä.

Ulkoasiainministerin kiireinen vuosi

Juuri Sorsan hallituksen vaihtuessa Koiviston hallitukseen saapui Suomeen vierailulle Kiinan varapääministeri Geng Biao. Olin hänen isäntänsä.

Geng Biaon saapuessa Suomeen Kiinan ja Neuvostoliiton

suhteet olivat kireät. Niihin oli vaikuttanut myös muutamaa kuukautta ennen vierailua syttynyt Kiinan ja Vietnamin välinen sota. Jotkut Neuvostoliiton edustajat tuomitsivat vierailun, Vladimiriv ei. Hän oli vain kiinnostunut jälkeinpäin saamaan tavannukanen informaation käydyistä keskusteluista.

Juuri ennen Geng Biaon vierailua suulähettiläs Stepanov otti minuun yhteyden ja pyysi tapaamista välittömästi, vaikka kysymyksessä oli viikonloppu. Otin hänet vastaan lauantaina 5.5. Smolnassa. Olin varma, että hän esittäisi Neuvostoliiton protestin Geng Biaon vierailusta. Näin ei ollut. Hän ilmoitti, että hänelle oli tullut määräys siirtyä suurlähettilään paikalta Moskovaan.

Geng Biaon vierailu oli minulle ensimmäinen korkean tason kosketus Kiinaan. Olin koulupojasta ollut tästä maasta ja sen kulttuurista hyvin kiinnostunut. Kun olin tullut ulkoministeriksi toukokuussa 1977 tein päätöksen, että yrittäisin ministerinä rikkoka kolme Suomen ulkopoliittikan tabua. Päätin, että pyrin tekemään virallisen vierailun Kiinaan, Israeliin ja Korean tasavaltaan. Myöhemmin pääsin rikkomaan Kiinan ja Israelin tabut. Kun vierailin syksyllä 1992 Etelä-Koreassa se ei ollut enää tabu.

Israelin matka oli vähällä järjestyä jo vuonna 1980 osana meidän Lähi-Idän politiikkamme aktivoimista.

Palattuani syyskuun lopussa 1979 YK:n yleiskokouksesta kirjoitin presidentti Kekkoselle kirjeen, jossa selostin kuulumiset. Matka onnistui hyvin. Ainoa asia, mikä ei mennyt kohdalleen, oli Helsingin Sanomien uutisointi minun lausunnoistani, jotka koskivat Lähi-Idän tilannetta. Itävalta oli tuolloin muuttamassa politiikkaansa palestiinalaismyönteisemmäksi. Samoin menettelivät myös monet muut maat sen vuoksi, että Israel oli tehnyt hyökkäyksen Libaniini ja sen toiminta vaaransi UNIFIL-joukkojen turvallisuuden.

Suomen ei tarvinnut muuttaa politiikkaansa, koska siinä oli jo

pitkään oikeudenmukaisella tavalla otettu huomioon palestiinalaisten ja myös PLO:n asema. PLO:ta en puheessani maininnut, mutta se ei ollut tarpeenkaan.

Helsingin Sanomat uutisoi:

»Puheensa jälkeen keskusteluissa suomalaisten toimittajien kanssa Väyrynen antoi ymmärtää, että Suomen suhtautumiseen PLO:hon ei myöskään ole odotettavissa muutosta. Itävallan kannalle hän viittasi kintaalla.»

Selostin asian kirjeessä Kekkoselle pohdiskellen, olisiko uutisointiin puututtava. Lisäksi kirjoitin:

»Itse asiasta sanoisin, että meidänkin on kai uusimman kehityksen valossa harkittava miten voisimme tasapainoiseen ja viisaaseen Lähi-Idän politiikkaamme soveltuvalla tavalla tuoda esiin tukeamme PLO:lle. Tämän asian pohdinta on jo ministeriössä käynnissä. Asiassa on ilmennyt vasemmiston taholla paineita, jotka saattavat purkautua ei-toivotulla tavalla, ellei asiaa huolellisesti harkita. Lähi-Idän politiikkamme viisaus on siinä, etteivät tällä alueella tavantakaa tapahtuvat muutokset ole edellyttäneet meiltä uusia, aiemmasta poikkeavia kannanottoja. Tässä valossa on kai tämänhetkistäkin tilannetta arvioitava.»

Kekkonen palautti kirjeeni. Hän oli merkinnyt sen reunaan:

»Oikeassa olet. Mutta ei kiirehditä, meidän on odotettava, miten asia edistyy. Tiistaina tapaamme. Asia on huolellisesti pantava jalalle. Lehtimiehen vääristelyt korjataan vasta kokonaiskäsittelyn yhteydessä. UKK.»

Asia pantiin »huolellisesti jalalle». Pidin myöhemmin syksyllä Paasikivi-seurassa Lähi-Idän politiikkaamme käsittelevän linjapuheen. Lisäksi pantiin liikkeelle suunnitelma Jasser Arafatin kutsumiseksi Suomeen. Kutsun olisivat esittäneet eräät järjestöt. Tähän kokonaissuunnitelmaan liittyi ulkoasiainministerin virallinen vierailu Israeliin, vastavierailu Moshe Dayanin edellisenä vuonna tekemään Suomen-vierailuun. Arafat ei kuitenkaan hyväksynyt järjestöjen kutsua, eikä virallista hallituksen kutsua voitu esittää.

Uudelleen Arafatin vierailu tuli esille juuri ennen 1983 eduskuntavaaleja. Pääministeri Sorsa ja ulkoministeri Stenbäck kaavailivat kutsujaksi mm. eduskuntaa tai Suomen IPU-ryhmää, joiden molempien johdossa oli puhemies Johannes Virolainen. Vaikka aloite Arafatin kutsumisesta tuli hallituksen piiristä ja vaikka Virolainen itse hyvissä ajoin perääntyi tästä hankkeesta, joutui hän julkisuudessa syntipukin asemaan. Tällä oli oma vaikutuksensa siihen, että hän putosi eduskunnasta vuoden 1983 eduskuntavaaleissa.

Syyskaudella 1979 pidin Lähi-Itä-puheen ohella myös toisen tärkeän ulkopoliittisen puheen. Oulun Paasikivi-seurassa pitämässäni puheessa »Kansallinen etu, idealismi ja realismi ulkopoliitikassa» käsitteelin sekä turvallisuuspolitiikkaa että muuta ulkopoliitiikkaa. Puhe oli pitkään ollut vireillä.

Puheen turvallisuuspoliittisessa osassa korostin uskottavan puolustuskyvyn merkitystä.

»Jos me emme kykene tulevaisuudessakin itse kontrolloimaan aluettamme, joudumme vedetyksi voimaryhmittymien strategisten ja myös ydinstrategisten toimintasuunnitelmien piiriin. Vaikka onkin lähdettävä siitä, että Suomi ei missään olosuhteissa tule olemaan hyökkääjän ensisijainen kohde, ei meillä siitä huolimatta ole

varaa laiminlyönteihin. Ne merkitsisivät luopumista sananvallasta omissa asioissamme ja sen seurauksena pahimmassa tapauksessa maamme joutumista toisten valtioiden väliseksi taistelutantereeksi — jopa alttiiksi ydiniskuille.»

Puheellani oli osuutensa tuolloin ajankohtaisessa ulkopoliittisessa keskustelussa. Jopa Kalevi Sorsa oli nähnyt ristiriidan aseidenriisuntapolitiikan ja puolustusvoimien kehittämisen välillä. Vastasin — Sorsan nimeä mainitsematta — näin:

»Näitä väitteitä on vaikea ymmärtää. Eivätkö aktiivinen aseidenriisuntapolitiikka ja Pohjolan vakiintuneeseen tilanteeseen myönteisenä ainesosana liittyvä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ole johdonmukaista, maan etua palvelevaa turvallisuuspolitiikkaa? Ja mihin perustuu uskomus, että Suomen yksipuolinen luopuminen puolustuskyvystään tai sen vähentäminen johtaisivat vastaaviin toimenpiteisiin muissa maissa? Jo nyt olemme esimerkki muille, maa, jonka puolustusmenot ovat hyvin vähäiset muihin maihin verrattuna.»

Puheessa oli vastinetta myös niille, jotka olivat arvostelleet Suomen muuta ulkopoliitiikkaa joko kyynisestä, inhorealitisesta näkökulmasta tai pilvissä liikkuvan idealismin valossa. Otin esimerkiksi kauppapolitiikan, kehitysyhteistyöpolitiikan ja ihmis-oikeuspolitiikan ja pyrin osoittamaan, että Suomen ulkopoliitikassa on yhdistetty oikealla tavalla toisiinsa idealismi ja realismi. — Tällä tarkastelulla on vahvoja yhtymäkohtia myöhempään väitöskirjatyöhöni.

Joulukuun lopussa 1979 Neuvostoliitto miehitti Afganistanin. Hallitus antoi 31.12. asiasta lyhyen lausunnon:

»Afganistanin tapahtumia koskevien tiedustelujen johdosta ulkoasiainministeriö toteaa, että Neuvostoliiton hallitus on, perusteltuaan joukkojen lähettämistä Afganistanin johtajien esittämällä pyynnöllä, nimenomaan todennut tulevansa vetämään joukkonsa takaisin heti tilanteen sen salliessa. Näin ollen Afganistanissa tultaisiin mahdollisimman pian palaamaan normaali-tilanteeseen, mikä Suomen hallituksen käsityksen mukaan vastaa osapuolten ja kansainvälisen yhteisön toivomuksia.»

Myöhemmässä YK-äänestyksessä Suomi pidättäytyi perustellen kantaansa sillä, että asian käsittelystä YK:ssa on syntynyt suurvaltaristiriita. Silloin tämä kannanotto Suomessa hyväksyttiin. Kun Suomi myöhemmin äänesti Grenadan tapauksessa Yhdysvallat tuomitsevan päätöslauselman puolesta, tämä kannanotto kaivettiin esille ja hallitus joutui vastaamaan moniin kysymyksiin.

Kun tapasin Vladimirovin tammikuun alussa, hän selosti seikkaperäisesti tapahtumia Afganistanissa. Hän tulkitsi SALT-sopimuksen kohtalon Yhdysvalloissa ja NATO:n euro-ohjuspäätöksen haluksi siirtyä voimapolitiikkaan. Afganistanin tapahtumat on nähtävä myös vastauksena tähän haasteeseen. Vladimirov korosti, että tulenaralla Lähi-Idän alueella suurvaltojen tulisi päästä jonkinasteiseen yhteisymmärrykseen. Hän totesi, että Neuvostoliitto ymmärsi USA:n asemaa Iranissa eikä estänyt päätöksentekoa turvallisuusneuvostossa. Nyt USA:n olisi vastaavasti heidän mielestään osoitettava pidättyvyyttä Afganistanin kysymyksessä. Euro-ohjuksista Vladimirov totesi, että he ovat valmiit keskustelemaan amerikkalaisten kanssa kaikista muista kysymyksistä, mutta keskipitkänmatkan ohjuksista he eivät neuvottele. Hän antoi ymmärtää, että NATO on hankkinut

nyt itselleen ylivoiman, joka on ensin tasoitettava. Keskustelun kansainvälispoliittisesta osasta sain sen selvän kuvan, että Neuvostoliitto näki suhteensa Yhdysvaltoihin ajautuvan kireiksi ainakin USA:n presidentinvaalien yli. »Edessä ovat kovat ajat», kirjoitin keskustelusta laatimaani muistiinpanoon.

Vierailuvaihdon osalta vuoden 1979 syyskausi ja vuoden 1980 kevätkausi olivat suhteellisen hiljaista aikaa. Tasavallan presidentti ei tehnyt tuona aikana lainkaan virallisia vierailuja. Ainoa virallinen vierailu Suomeen päin toteutui alkukesästä 1980, jolloin Ranskan presidentti Giscard d'Estaing vieraili Suomessa. Tätä matkaa valmisteltiin saman vuoden helmikuussa, kun Ranskan ulkoministeri Francois-Poncet teki virallisen vierailun maahamme.

Ulkoministerin omassa vierailuohjelmassa oli marraskuussa 1979 virallinen vierailu Saudi-Arabiaan. Vuoden 1980 maaliskuussa vierailin Bulgariassa ja Romaniassa.

Suomeen päin matkusti syyskuussa 1979 Korean tasavallan ulkoministeri Park. Huhtikuussa 1980 isännöin Irakin ulkoministerin Hammadin virallisen vierailun Suomeen.

Kun vierailuja ulkomaille ei ollut kovin paljon, saatoinkin käyttää runsaasti aikaa kotimaan asioihin ja ennen muuta Turun puoluekokouksen valmisteleminen.

»Yksikin ääni olisi riittänyt»

Turun puoluekokouksen lähestyessä kiersin yhä ahkerammin maakunnissa. Yleisötilaisuuksia järjestettiin runsaasti, minkä lisäksi pyrin erikseen tapaamaan kunkin maakunnan maatalousväkeä. Otin varteen Antero Ahon minulle vuonna 1976 antaman neuvon. Viljelijäväestön luottamusta vahvisti kuitenkin enemmän se, että maatalouspoliittinen linjamme Koiviston hallituksessa oli kova.

Maaliskuun lopulla julkaistiin keskustalehdissä Pentti Mannisen tekemä »puoluejohtajaehdokas» Paavo Väyrysen haastattelu. Siinä käytiin läpi niitä kysymyksiä, jotka olivat puheenjohtajakeskustelussa esillä.

Ingressissä haastattelun sisältö oli tiivistetty siihen rauhoittavaan sanomaan, ettei puolueen käytännön politiikka kansanvaltaisessa puolueessa muutu, vaikka puheenjohtaja vaihtuisikin. Ilmoitin kuitenkin korostavani käytännön politiikassa aatteellisuutta, jos minut valitaan.

Haastattelu käynnistyi kertomuksella Urho Kekkosesta, jonka kerrotaan vuoden 1956 presidentinvaalien edellä tokaiseen Paasikiven jatkoaikaa ehdottaneille, ettei hän jaksa ventata. Kysyttiin, enkö minä jaksa ventata. Vastasin:

»Ei kysymys ole siitä, onko minulla aikaa odottaa, kysymys on siitä, onko puolueella aikaa odottaa. Ratkaisu ei saa olla kiinni henkilökohtaisesta halusta tai haluttomuudesta. Puoluekokous valitsee puheenjohtajan. Sillä täytyy olla vaihtoehtoja, joista valitaan.»

Perustelin puheenjohtajan vaihdosta seuraavassa puoluekokouksessa toteamalla, että kahden vuoden kuluttua on erittäin huono aika siinä suhteessa, että vuoden 1983 eduskuntavaalit ovat silloin liian lähellä. Tämä oli vastaus siihen, että Virolainen itse ja hänen kannattajansa olivat jälleen kerran esittäneet vaihdosta kahden vuoden kuluttua.

Kieltäydyin ottamasta kantaa muihin puoluekokouksen henkilövalintoihin. Toimittaja kertoi kentällä kaavailtavan varapuheenjohtajiksi Tähkämäata, Pekkala ja Väänästä sekä puoluesihteeriksi Kääriäistä.

Jutussa todettiin, että olen viimeisten puolen vuoden aikana pitänyt arvosteltujen poliitikkojen kärkisijaa: yön yli nukkumi-

set ja äkkikäännökset ovat kiertäneet kansan suussa lähes samaa vauhtia kuin konsanaan kekkoskaskut tai tankerotarinat. Tätä kommentoin näin:

»Arvostelu käynnistyi toden teolla, kun ehdokkuuteni nousi esiin. Minä en ole nähnyt sanottavasti asiallisia syitä arvosteluun. Tahtoisin tietää, mitä asiallisia perusteita näille vitseille on.

Kannattaa kiinnittää huomiota siihen, miltä taholta arvostelua tulee. Ulkopuolisetkin haluavat sekaantua keskustapuolueen puheenjohtajavaaliin.»

Keskustan kannatusta ajatellen totesin pääongelmaksi sen, että osa etenkin väestökeskusten keskustalaisesti ajattelevista äänestäjistä tukee nyt kokoomusta siitä syystä, että keskustan julkisuuskuva on vääristynyt: se ei ole äänestäjiä puoleensa vetävä.

Sanoin, ettei keskustapuolueen pidä puhua menemisestä tai pyrkimisestä kaupunkiin:

»1960-luvun lopun virhe oli, että keskustapuolue pyrkimällä pyrki kaupunkiin hyläten oman aatteellisen perustansa. Puolue yritti kilpailla väestökeskusten äänestäjistä kokoomuksen ja SDP:n kanssa samoilla aseilla ja tietysti hävisi.

Emme me saa kokoomukselta äänestäjiä menemällä oikealle emmekä vasemmistolta menemällä vasemmalle. Me saavutamme keskustalaisten äänestäjien luottamuksen harjoittamalla selkeää ja itsenäistä keskustapolitiikkaa.

Keskustapuolueen politiikka on ollut hyvää. Olisimme ansainneet paremman kannatuksen. Meidän onkin osoitettava, että keskustapuolue on vahva aatteellinen

yleispuolue, jonka kaikki ihmiset ammatista ja asuinpaikasta riippumatta voivat tuntea omaksi puolueekseen.»

Turun kokouksen lähestyessä asetelmat alkoivat vähitellen selkiintyä. Minun kampanjani puuhamiehet olivat Markku Kauppinen ja Olavi Martikainen. Myös Esko Ahon — poliittisen sihteerini — johtamalla nuorisojärjestöllä oli työssä keskeinen sija.

Huhtikuun 28. päivänä tehtiin tarkka piirikohtainen arvio tilanteesta. Sen mukaan minun arvioitiin olevan niskanpäällä. Kun luvut laskettiin puoluekokousedustajien teoreettisen maksimimäärän mukaan, saatiin luvuiksi 2225–2027 minun hyväkseni. Oulun puoluekokouksen osanottajamäärien mukaan luvuiksi saatiin 1201–1106.

Toukokuun 5. päivänä tehty kartoitus antoi vielä paremman tuloksen: 1811–1386. Tiedustelu perustui yhteydenottoihin puoluekokousedustajien kanssa. Tämä oli tietysti epävarma menetelmä: moni epävarma vastaa niinkuin uskoo kysyjän toivoavan. Tehdyssä muistiossa korostettiin lisäksi, että tietoihin tulee suhtautua hyvin varauksellisesti mm. sen vuoksi, ettei tiedetä kuinka laajalti kummankin kannattajat tulevat paikalle Turkuun.

Toukokuun 20. päivänä tehty entistä tarkempi arvio osoitti, että tilanne oli ilmeisesti tiukempi, kuin mitä olimme aikaisemmin laskeneet. Työ päätettiin nyt tehostaa äärimmilleen.

Turussa jännitys oli korkealla. Ikituuri oli kokouspaikkana ahdas ja tämäkin tiivistä tunnelmaa.

Minun tehtäväkseni oli annettu esitellä johdollani valmisteltu puolueen tavoiteohjelma 1980-luvulle. Tässä yhteydessä sain tilaisuuden puhua hieman laajemminkin ja esitellä ajatuksiani puolueen tulevaisuudesta.

Aluksi esittelin niitä tuloksia, joita puolue oli saanut aikaan maamme talouden tervehdyttämiseksi ja niitä uusia tavoitteita, joita tavoiteohjelmassa on tarkoitus asettaa. Pääpaino oli kuitenkin tavoiteohjelman aatteellisen linjan esiintuomisella.

Vertasin puheessani uutta ohjelmaa edelliseen, 1970-luvun lopun tavoiteohjelmaan, jossa jo korostettiin talouden tervehdyttämisen rinnalla ihmisten henkisten ja sosiaalisten tarpeiden — ihmisyyden — huomioonottamisen tärkeyttä.

»Tämä ohjelma perustui siihen tosiasiaan, että nopean taloudellisen kasvun tavoittelu ja raju rakennemuutos ovat heikentäneet ihmisten mahdollisuuksia henkisesti rikkaaseen ja turvalliseen elämään, viihtyisään elinympäristöön ja terveisiin ihmissuhteisiin. Tästä selvänä osoituksena on sosiaalisten ja mielenterveydellisten ongelmien voimakas kasvu.

Uudessa tavoiteohjelmassa ihmisyyden vaatimus nousee entistä voimakkaammin esiin. Yhteiskuntamme toimintaa ja ihmisten elämää ei saa määrätä mahdollisimman nopean taloudellisen kasvun ja lisääntyvien kulutusmahdollisuuksien tavoittelu. Santeri Alkion vaatimuksen mukaisesti ihmisyyden ja sen kehitystarve on pantava kaiken toiminnan perustaksi.»

»Elämän henkinen rikkaus ja hyvät ihmissuhteet riippuvat kuitenkin pääasiassa ihmisistä itsestään. Elämänarvot olisi osattava asettaa oikeaan järjestykseen, aineellisten tavoitteiden ei tulisi saada yliotetta ihmisten ajattelussa. Meidät kaikki olisi saatava tajuamaan, että meissä on jatkuvan henkisen kasvun tarve ja mahdollisuus. — Keskustapuolueen käsityksen mukaan yhteiskunnan syvälinen, juuriin menevä uudistuminen voi toteutua vain siten, että me kaikki ihmisinä ja yh-

teiskunnan jäseninä kehityimme entistä paremmiksi. Keskusta-aatteen kannattajalle, alkiolaiselle ei riitä, että hän yrittää rehellisesti toimia yhteiskunnan ulkoisten puutteiden korjaamiseksi, vaan hänen on myös omassa elämässään ja lähiympäristössään pyrittävä toteuttamaan omia ihanteitaan. Keskustapuolue on keskustalaiselle väline yhteiskunnallisen uudistustyön toteuttamisessa.»

Esittelin myös ohjelmaan sisältyvän osan »Keskustapuolueen kansallinen tehtävä», jossa korostetaan puolueen vastuuta maan virallisen ulkopoliittisen linjan tukijana ja kansallisen eheyden vaalijana. Jatkoin:

»Voidaksemme johtaa kehitystä kohti terveen talouden ja ihmisyyden yhteiskuntaa sekä täyttää edellämäinitut kansalliset tehtävät meidän tulisi saada lisää voimaa. Hartioitamme on levennettävä, jotta jaksamme kantaa raskaan vastuamme isänmaan tulevaisuudesta. Tämä onkin mahdollista, sillä olosuhteet ovat — kuten ohjelmaluonnoksen alussa todetaan — meille hyvin otolliset.»

»Kannatuksemme alenevan suunnan katkaiseminen ja sen kääntäminen uuteen nousuun edellyttää, että saamme tuntuvasti nykyistä suuremman kannatuksen väestökeskuksissa ja erityisesti nuorten äänestäjien parissa. Tähän uusi ohjelmaluonnos antaa osaltaan hyvät mahdollisuudet.

Onko puolue hylkäämässä viljelijäväestön, kysytään, sillä muistissa ovat 1960-luvun lopun kokemukset. Niistä meidän on otettava oppia. Silloin yritimme laajentaa kannatusta jäljittelemällä kokoomuksen ja sosia-

lidemokraattien politiikkaa. Toinen paha virheemme oli se, että puhuttiin suureen ääneen 'kaupunkeihin menemisestä' ja 'kaupunkeihin pyrkimisestä'. Nyt meidän on tukevasti seisottava juurillamme ja toteutettava aitoa alkiolaista politiikkaa. Se saa nykyään myös väestökeskuksissa laajan kannatuksen. Lisäksi meidän on kokonaan lopetettava puhe 'kaupunkeihin menemisestä'. Emme me ole mihinkään menossa, emmekä mistään lähdössä. Tarkoituksemme on vain koota kaikki keskustalaisesti ajattelevat ihmiset riveihimme ammattista ja asuinpaikasta riippumatta.

Suomessa ja etenkin suurissa väestökeskuksissa on paljon enemmän keskustalaisesti ajattelevia ihmisiä kuin keskustapuolueella on äänestäjiä. Tästä syystä meillä on kaikki edellytykset nostaa puolueemme kannatus takaisin niihin lukemiin, joissa maalaisliiton parhaimpina päivinä olimme.»

Päätin puheeni samalla tavoin kuin olin päättänyt monet puheeni pitkän marssini aikana: »Itsemme uskoen, toisiimme luottaen, voittomme on varma». Tämä iskulause oli erityisen tuttu salissa olleelle nuorkeskustalaiselle välle.

Voitin Virolaisen puheenjohtajan vaalissa äänin 1737–1611. Kansliapäällikkö Juhani Perttunen soitti heti presidentti Kekkoselle äänestysluvut ja totesi, että tiukalle meni. Kekkonen vastasi: »Yksikin ääni olisi riittänyt».

Varapuheenjohtajiksi valittiin selvin numeroin Ahti Pekkala, Marjatta Väänänen ja Taisto Tähkämaa. Seppo Kääriäinen voitti puoluesihteerin vaalissa Antti Mäki-Reinikan äänin 1965–908.

Sunnuntain pääjuhlassa minun oli pidettävä juhlapuhe. Jouduin pulaan, sillä en ollut kaiken kiireen keskellä ehtinyt valmistella tätä puhetta. Kokouksen jälkeen minun piti tavata tuki-

joukkojani, joten aikaa kirjoittamiseen ei ollut. Niinpä pyysin kahta hyvää ystävääni, Esko Ollilaa ja Juhani Perttusta, tekemään puheen luonnoksen. Hyvän tekivätkin. En muuttanut montakaan sanaa. Tämä olikin puheenjohtajakauteni ainoa merkittävä puhe, jota en itse alusta loppuun kirjoittanut.

Turun kokouksen jälkeen monet sanoivat, että olin asettanut itselleni mahdottoman tehtävän, kun oli todennut, että »meillä on kaikki edellytykset nostaa puolueemme kannatus takaisin niihin lukemiin, joissa maalaisliiton parhaimpina päivinä olimme». Kun kymmenen vuotta myöhemmin luovuin puheenjohtajan tehtävästä, saatoin todeta, että asettamani tavoite oli saavutettu: keskustan kannatus oli kohonnut mielipidemittausten mukaan noin 25 prosenttiin. Puolueen kannatus lähti nousuun heti Turun kokouksen jälkeen, mutta sitten suotuisa kehitys keskeytyi. Jouduimme kohtaloihin, joista muodostui meille ja varsinkin minulle puolueen puheenjohtajana melkoinen tuskien taival. Tarvittiin vuosien sitkeä työ, jolla kannatus saatiin taas nousemaan.

TUSKIEN TAIVAL

Ensimmäinen viikkoni keskustapuolueen puheenjohtajana oli dramaattinen. Pelin avasi Maaseudun Tulevaisuus -lehti tiistaina 17.6. julkaisemallaan pääkirjoituksella »Sekavin tuntein».

Pääkirjoituksessa puhuttiin puoluetoimitsijoista, eduskuntaryhmän enemmistöstä ja ministereistä koostuvasta »puoluejuntasta», joka päätti syrjäyttää ansiokkaasti toimineen entisen puheenjohtajan. Uutta puheenjohtajaa arvioitiin näin:

»Uusi puoluejohto on tässä vaiheessa kirjoittamaton lehti. Puheenjohtaja Väyrynen tunnetaan ammattipoliitikkona, jolla ei ole tuntumaa työelämään ja joka nuorempana niitti laakereita kannattajiensa keskuudessa radikaaleilla kannanotoillaan, leimaamalla MTK:n paperitiikeriksi, arvostelemalla maatalousosustoimintaa sekä suhtautumalla välinpitämättömästi ellei viileästi maatalouden ongelmiin. Viime aikoina hän on kuitenkin ilmoittanut tarkistaneensa suhtautumistaan maatalouskysymyksiin ja viljelijäin ammattijärjestöön. Tulevaisuus näyttää, onko kysymys todellisesta ajattelu- ja toimintatavan muutoksesta vai päättyikö suunnanmuutos samalla kun puheenjohtajan vaali päättyi.»

Uskomatonta tekstiä. Kun arvostelin 1970-luvulla MTK:oa, olin tyytymätön sen kyvyttömyyteen hoitaa tehokkaasti talonpojan asiaa. Olin aina suhtautunut myönteisesti maatalouteen. En ollut ennen puoluekokousta puhunut mitään muutoksista suhtau-

tumisessani maatalouteen tai tuottajajärjestykseen — sitä ei tarvittu.

Kunniansa sai kuulla myös uusi varapuheenjohtaja:

»Maatalousväestön edustajaksi puolueen puheenjohtajistoon valittiin Virolaisen tilalle Tähkämaa. Puheenjohtajavaihdoksen arkkitehdit tarvitsivat hänet voidakseen solmia paketin narut kiinni. Tähkämaa on viljelijä, joskaan hän ei ole toiminut viljelijäin ammatillisissa järjestöissä. Yllättävän usein hänet on viime aikoina nähty yhteistoiminnassa myös sellaisten ryhmittymien kanssa, jotka pyrkivät viljelijäväestön voimavarojen hajottamiseen.»

Ei ollut tässäkään asiapohjaa. Tähkämaan ansiot viljelijänä ja järjestömiehenä ylsivät hyvin Virolaisen tasolle. Viittaus hajotustoimintaan viittasi siihen, että Tähkämaa maatalousministerinä oli — aivan oikein — ollut yhteyksissä myös Asutusliiton kanssa.

Pääkirjoitus huipentui johtopäätökseen:

»Viljelijät suhtautuvat tilanteeseen sekavin tuntein. Miten uusi puoluejohto tulee suhtautumaan yhteiskunnassa vähemmistönä olevaan maatalousväestöön. Jäävätkö maa- ja metsätalouden ja maaseudun asiat nyt yksin MTK:n vastuulle. Miten uusi puoluejohto suhtautuu maataloustuottajajärjestykseen ja viljelijän omiin yrityksiin. Viljelijäväestö odottaa nyt uuden puoluejuntan näyttöä halusta ja kyvystä tehdä työtä maaseudun hyväksi yhdessä viljelijäväestön omien järjestöjen kanssa.»

Pääkirjoituskin otettiin vastaan sekavin tuntein. Antero Aho Reisjärveltä kirjoitti päätoimittaja Jouko Väänäselle kirjeen, jossa hän arveli tämän erehdyksessä panneen lehteen Suomen Uutisten pääkirjoituksen. Hän lähetti luonnoksen muodossa käsityksensä siinä, millaisen olisi tullut olla MTK:n kaltaisen arvovaltaisen organisaation äänenkannattajan pääkirjoitus. Aho luonnosteli otsakkeen »Odottavin tuntein» alla näin:

»Keskustapuolue uusi viikonvaihteessa johtonsa. Edustajamäärältään ennätyksellinen puoluekokous valitsi kansanvaltaisesti äänestämällä Paavo Väyrysen (33) jatkamaan pitkään ja ansiokkaasti toimineen Johannes Virolaisen (66) työtä.»

»Vaikka julkisuudessa on annettu kuva että tehty valinta olisi jonkun pienemmän 'juntan' aikaansaannosta, on todettava, että tuo väite kaatuu omaan mahdottomuuteensa. Sellaista juntaorganisaatiota ei pystytä käytännössä luomaan, joka tuon yli 1700 ääntä ympäri Suomea pystyisi organisoimaan, etenkin kun kaikkialla on ollut molempien kannattajia.»

»Vaikka lehemme ja huomattava viljelijöiden joukko olisi toivonut Virolaisen vielä jatkavan, on puoluekokouksen enemmistö asian ratkaissut ja sen päätöstä on kunnioitettava. On myös syytä todeta, että enemmistö Paavo Väyrysen yli 1700:sta äänestäjästä oli ilmeisesti järjestömme jäseniä.»

Varjokirjoituksessa todettiin, etteivät tähänastiset tehtäväni ole sivunneet aivan läheltä maataloutta. Siinä pantiin myönteisesti merkille minun kannanottoni ja erityisesti toimintani puolueen ministeriryhmässä, joka oli hoitanut maatalousasioita jämäkästi. Aho päätti kirjoituksensa:

»Viljelijäväestö ja heidän etujärjestönsä voinee suhtautua luottavaisesti keskustapuolueen uudistuneen johdon haluun toimia puolue-elinten päätösten ja puolueen ohjelmien mukaisesti viljelijöiden etujen turvaamiseksi.

Toivotamme keskustapuolueen nuorelle johtajalle menestystä vaikeassa ja raskaassa tehtävässä sekä toivomme hänen rakentavan hyvät suhteet viljelijöiden etujärjestöön.»

Antero Aho totesi, että tämän Maaseudun Tulevaisuuden »oman» pääkirjoituksen julkaiseminen olisi samalla toimituksen anteeksipyyntö uudelle puheenjohtajalle ja puheenjohtajistolle. »Toisin sanoen: se olisi tarttuminen siihen käteen, jonka Paavo Väyrynen kiitospuheessaan ojensi tartuttavaksi», hän kirjoitti.

Ei julkaistu tätä juttua, minkä Aho tietysti hyvin tiesi. Koko kirje oli hienostunutta vinoilua. Aho tiesi silloin jo sen minkä tiesivät sisäpiireissä kaikki: pääkirjoitus oli MTK:n puheenjohtajan Heikki Haaviston kirjoittama.

Haaviston Maaseudun Tulevaisuuteen kirjoittama pääkirjoitus oli siinä tilanteessa todella vahingollinen. Virolaisen kannattajat olivat katkeria. Monet heistä ja nimenomaan useat maanviljelijät erosivat heti puolueesta ja vielä useammat uhkasivat erota. Tyytymättömät uhkasivat siirtyä kokoomukseen.

Tässä tilanteessa oli uuden puoluejohdon kannalta hyvin arvokasta se, että toinen varsinaissuomalainen, kansanedustaja Eeva Kuuskoski-Vikatmaa, siirtyi kokoomuksesta keskustapuolueeseen.

Eeva oli ollut hyvin tyytymätön kokoomukseen samoista syistä, joiden vuoksi hänen edesmennyt miehensä Juha Vikatmaa johti nuorkokoomuslaisten uudistusliikettä, remonttimiehiä. Tuolloin — vuoteen 1980 mennessä — uudistusvoimat olivat

tulleet nujerretuiksi, eikä kokoomuksessa ollut tulevaisuuden näkymiä keskustahenkiselle politiikalle. Eeva oli tutustunut keskustan ohjelmiin ja myös minun ajatuksiini, ja oli niistä kiinnostunut.

Markku Kauppinen oli perillä Eevan ajatuksista. Hänen aloitteestaan me tapasimme kolmisin ennen Turun puoluekokousta. Siinä yhteydessä ei vielä puhuttu mitään hänen mahdollisesta siirtymisestään keskustapuolueeseen.

Tapasimme uudelleen puoluekokouksen jälkeen keskiviikkona 18.6. Siinä ajatus Eevan puoluevaihdoksesta tuli esille. Virolaisen vaihtuminen Väyryseen oli muuttanut tilanteen hänen kannaltaan oleellisesti. Harkittuaan asiaa seuraavaan päivään hän oli valmis saattamaan julkisuuteen tiedotteen, jonka mukaan hän on eronnut kokoomuspuolueesta ja anonut keskustapuolueen jäsenyyttä. Hän ja Weijo Pitkänen olivat ainoat kokoomuksen »remonttimiehet», jotka toimivat, kuten olivat aikanaan päättäneet: kun kokoomusta ei saatu keskustalaiseksi, oli siirryttävä keskustapuolueeseen.

Eeva Kuuskoski-Vikatmaan ratkaisu lopetti lyhyeen puheet siitä, että keskustapuolue johdon vaihduttua menettää kannatustaan kokoomukselle. Puolueen sisäinen tilanne alkoi nopeasti rauhoittua.

Minun valintani keskustapuolueen puheenjohtajaksi lisäsi jännitteitä Suomen poliittisessa elämässä.

Sosialidemokraateille keskustan uudistuminen loi vakavan haasteen. Aikaisemmin SDP oli voinut varsin suvereenisti määrätä asioista, kunhan se kohtuullisesti tyydytti keskustapuolueelle tärkeät maatalousväestön toiveet ja tarpeet. Myöhemmin oli otettava huomioon myös kehitysalueiden intressit. Nyt keskustaa oli haastava sosialidemokraattien johtoaseman politiikan koko kentällä.

Myös kokoomus koki keskustan entistä vaarallisemmaksi kil-

pailijaksi. Kokoomuslaisten hermostuneisuutta lisäsi Eeva Kuuskoski-Vikatmaan siirtyminen keskustapuolueeseen.

Muiden puolueiden piirissä kytättiin tilaisuuksia vahingoittaa keskustapuoluetta ja sen uutta johtoa. Keskustapuolue ei saisi menestyä: sekä sosialidemokraatit että kokoomus olivat jo julistaneet keskustan kuihtuvaksi auringonlaskun puolueeksi ja varautuneet jakamaan potin keskenään.

Vielä enemmän jännitteitä aiheutti tietoisuus presidentinvaalien lähestymisestä. Harvat enää uskoivat siihen mahdollisuuteen, että Urho Kekkonen jatkaisi vuoden 1984 jälkeen. Yhä useammat epäilivät, kykenisikö Kekkonen viemään meneillään olleen kautensa loppuun.

Presidenttikysymys oli vahvasti taustalla myös Turun puoluekokouksen henkilövalinnoissa.

Ei Virolainen olisi pyrkinyt kynsin hampain pitämään kiinni puheenjohtajanpaikastaan, ellei hän olisi laskenut tarvitsevansa sitä presidenttikamppailussa. Hänen suunnitelmansa ilmeisesti oli, että hän seuraavassa puoluekokouksessa luopuisi ja käyttäisi puheenjohtajan paikkaa silloin välikappaleena varmistaakseen itselleen presidenttiehdokkuuden.

Yhtä lailla Karjalaisen suhtautuminen Turun valintoihin perustui presidenttilaskelmiin. Tästä syystä hän piti tärkeänä Virolaisen syrjäyttämistä puheenjohtajan paikalta. Toisaalta Ahti ei tahtonut minun tulevan puheenjohtajaksi, koska hän pelkäsi, että minusta voisi tulla hänen kilpailijansa presidenttiehdokasta nimettäessä. Kun minun valintaani puheenjohtajaksi ei voitu estää, oli pyrittävä ainakin siihen, että puoluesihteeriksi tulisi Karjalaisen nimenomainen luottomies.

Tuolloin minua ei toki vielä pidetty potentiaalisena presidenttiehdokkaana, mutta monet ajattelivat, että muutamassa vuodessa voisin sellaiseksi tulla. Tästäkin syystä saatoin odottaa, etteivät minun kilpailijani ja vastustajani tulisi jättämään käyttä-

mättä ainuttakaan tilaisuutta minun vahingoittamiseksi. Osa-
sin siis olla varuillani — mutta en riittävästi.

Kiistaa nimityksistä ja rauhantutkimuksesta

Ulkopolitiikkaan eivät sisäpolitiikan kasvaneet jännitteet ja presidenttikilpailu kuitenkaan sanottavasti vaikuttaneet. Ainoat tämän suuntaiset ilmiöt liittyivät siihen, kuinka lehdistö käsitteli minun sanomisiani ja tekemisiäni.

Puoluekokouksen jälkeen jatkoin entiseen tapaan ulkoministerin virkani hoitamista.

Kesällä Suomessa vieraili Iso-Britannian ulkoministeri lordi Carrington. Minulla oli hänen kanssaan mielenkiintoiset ja miellyttävät keskustelut.

Elokuun lopulla käytin Suomen puheenvuoron YK:n yleiskokouksen kehityskysymyksiä käsittelevässä erityisistunnossa New Yorkissa. Syyskuun alussa pidettiin Oslossa tavanmukainen pohjoismainen ulkoministerikokous. Syyskuun lopulla matkustin uudelleen New Yorkiin osallistuakseni YK:n yleiskokouksen sääntömääräiseen istuntoon.

New Yorkista palattuani jouduin jälleen sosialidemokraattien julkiseen ryöpytykseen ulkoministeriön nimityspolitiikasta. Demari otsikoi kohujuttunsa: »UM kuohuu Väyrysen nimityspolitiikassa». Ingressin mukaan »ulkoministeriön virkailijakunta on kuohuksissaan ulkoministeri Paavo Väyrysen nimityspolitiikasta, joka peittelemättä suosii keskustapuoluelaisia UM:n virkamiehiä virkaiästä ja -asemasta riippumatta». Jutussa vihjattiin, että presidentti Kekkonenkin olisi puuttunut minun toimintaani virkanimityskysymyksissä. Tämä väite perustui siihen, että pari liikkeelläollutta nimitysasiasiaa oli pysäytetty.

Olin jo ennen matkalle lähtöä selostanut nimitysasioista hallituksen piirissä käytyjä keskusteluja presidentille. Olimme kes-

kustelleet Koiviston ja Sundqvistin kanssa siitä, että vapautuva hallinnollisen alivaltiosihteerin virka siirrettäisiin käytettäväksi kehitysyhteistyöosastolla. Hallinnollisella puolella oli liikaakin johtavia virkamiehiä, kun taas kehitysyhteistyöasioihin välttämättä tarvittiin alivaltiosihteerin virka. Tämän SDP hyväksyi.

SDP esitti tähän virkaan Martti Ahtisaarta tai Pauli Opasta. Tätä perusteltiin myös sillä, että SDP toivoi saavansa jonkun oman miehensä ministeriön johtoryhmään. Sundqvist aikoi esittää presidentille Oppaan nimittämistä.

Ennen matkalle lähtöä esitin presidentille, että alivaltiosihteeriksi nimitettäisiin Björn Alholm, joka oli suurlähettiläänä Kairossa. Katsoin, että hän oli selvästi ansioituneempi tähän virkaan kuin Opas tai Ahtisaari. Johtoryhmän kokoonpanoa koskevan ongelman esitin ratkaistavaksi siten, että poliittisen ja kaupappoliittisen osaston päälliköt otettaisiin mukaan sen työhön.

Tietoisena SDP:n ehdotuksesta ja sen perusteluista Kekkonen hyväksyi esitykseni. Tässä yhteydessä sovittiin, että Matti Kahiluoto nimitetään suurlähettilääksi Wieniin. Kun SDP vetosi presidenttiin, pysäytettiin nämä nimitykset keskusteluja varten.

Demarin jutussa mielenkiintoisinta oli se, että alivaltiosihteerin toimenkuvan muutos torjuttiin poliittisin perustein. Kun henkilöstön edustajat olivat minulle puhuneet hanketta vastaan, heillä olivat perusteena hallinnon kehittämistarpeet. Nyt Demari tiesi kertoa, että minä suunnittelen toimenkuvan muutosta siksi, ettei »UM:n hallinnolliseen johtoon pääsisi tulemaan sosialidemokraattia, jonka vastuualueena olisi henkilöstöpolitiikka ja yleensä hallinnon kehittäminen».

Kirjoitin Kekkoselle kirjeen, jossa torjuin minua kohtaan esitetyt syytökset. Totesin, että sosialidemokraattisia virkamiehiä on ministeriön erilaisissa johtotehtävissä enemmän kuin kaik-

kiin muihin puolueisiin lukeutuvia yhteensä. Huomautin, että tilanne näyttää perin samanlaiselta kuin aikaisempien vastaavien kiistojen yhteydessä:

»Sosialidemokraatit ovat nostaneet tavattoman hälyn antaakseen pontta vaatimuksilleen, jotka tähtäävät puolueen asemien vahvistamiseen UM:ssä. Tälläkään kertaa ei ulospääsyä ole ehkä löydettävissä muutoin kuin neuvottelemalla jostakin edes vähäisestä myönnytyksestä heidän suuntaansa. Tähän olen periaatteessa varautunut.»

Esitin kirjeessäni, että alivaltiosihteerin toimenkuvan muutoksesta luovutaan, koska siitä syntyisi repivä kiista. Lisäksi ehdotin Kekkoselle, että hänen kanssaan jo sovitusta Alholmin nimityksestä alivaltiosihteeriksi luovutaan sen vuoksi, että hänellä »on ollut — tosin ilmeisesti melkoisen ajolahdin seurauksena — Bonnin edustuston päällikkönä vissejä vaikeuksia henkilöstöky-symyksissä. Hän olisi demareille kovin helppo maalitaulu, kuten he lienevät itse laskeneetkin.» Siksi esitin, että Alholm nimitettäisiin suurlähettilääksi Wieniin.

Edelleen ehdotin kirjeessäni, että kehitys yhteistyöosastolle järjestetään alivaltiosihteerin lakkauttamalla vastaavasti jokin virka. Tälle paikalle ehdotin Åke Wihtolia.

Tavatessani seuraavan kerran presidentin hän antoi minulle ohjeen neuvotella esittämältäni pohjalta sosialidemokraattien kanssa. Jo parin päivän kuluttua saatoin hänelle kertoa, että ratkaisuun oli päästy. Avainpaikat ratkesivat siten, että Matti Häkkänen ja Wilhelm Breitenstein nimitettiin alivaltiosihteeriksi ja Alholm Wieniin. Näin saatiin aikaan ratkaisu, joka oli asiallisesti ja hallinnollisesti perusteltu ja jonka sosialidemokraatitkin saattoivat hyväksyä. Ratkaisun avain oli Matti Häkkäsen

nimittäminen hallinnolliseksi alivaltiosihteeriksi. Hän ei ole puolue mies, mutta SDP:n johto luotti häneen.

Lokakuun lopulla 1980 järjestettiin Suomen Rauhanliiton 60-vuotisjuhla, johon minut oli kutsuttu juhlapuhujaksi. Jo pitkään oli ollut vireillä ajatus, että minun olisi otettava julkisuudessa kantaa rauhan- ja konfliktintutkimuksen tilaan Suomessa. Päätin turvautua epätavalliseen ratkaisuun ja sanoa sanottavani Rauhanliiton juhlassa. Siellähän oli paikalla runsaasti niitä, joille halusin sanomani suunnata. Puheeni otsakkeeksi merkitsin: »Suomen ulkopoliitikka on rauhanpolitiikka».

Kiittelin aluksi rauhantutkimusta siitä, että se oli auttanut muodostamaan nykyaikaista laaja-alaista käsitystä rauhan puolustamisen ja edistämisen keinoista. Totesin, että tässä tutkimuksesta on ollut selvää hyötyä käytännön elämälle.

Suomen rauhan- ja konfliktintutkimuksen ja yleisemminkin kansainvälisen politiikan ja ulkopoliitiikan tutkimuksen tila ei ole käytännön tarpeita ajatellen paras mahdollinen. Korostin samalla, että tieteellisen tutkimuksen tulee tälläkin alalla olla itsenäistä ja vapaata — kysymys ei ole pyrkimyksestä alistaa tutkimustoimintaa palvelemaan käytännön välittömiä tarpeita. Kiinnitin huomiota kahteen epäkohtaan.

Ensiksikin totesin, että nimenomaan rauhan- ja konfliktintutkimuksen nimellä tehdyllä tutkimustyöllä on Suomessa vahva pasifistinen leima:

»Ainakin ulkopuoliselle on muodostunut se käsitys, ettei tässä tutkimustyössä ole juuri lainkaan paneuduttu sotilaalliseen ajatteluun, jolla on sodan ja rauhan kysymyksessä ratkaisevan tärkeä merkitys. Pasifistisesti asennoituvalle ihmiselle on tietysti helpointa pysyä etäällä kaikesta, mikä liittyy sotilaisiin ja aseisiin ja pyrkiä sulkemaan se mahdollisimman suurella määrällä tie-

toisuutensa ulkopuolelle. Realiteetti kuitenkin on, että asevoimat ovat olemassa. Suomenkin työlle rauhan puolesta olisi mitä arvokkainta, että rauhan- ja konfliktitutkimus tarjoaisi luotettavaa tietoa ja asiantunte-
musta käyttöömmme myös sotilaalliselta alalta.»

»Mielestäni strategian tutkimus on aivan liian tärkeää jätettäväksi yksin sotaväen huoleksi. Näin ei ole missään meihin verrattavassa maassa tehty. Mutta Suomessa ei alan opetusta, puhumattakaan tutkimusta, harjoiteta puolustusvoimien ulkopuolella.»

Toisena epäkohtana mainitsin sen, että nimenomaan kansainvälisen politiikan ja ulkopoliitiikan tutkimuksessa on mukana useita henkilöitä, joiden työ hyvinkin voimakkaasti heijastelee asianomaisen omaa maailmankatsomusta:

»Tavanomaisen mittapuun mukaan määritelty objektiivisuus peittyä usein voimakkaiden poliittisten asenteiden alle. Tällainen tutkimustyö ei ole luonnollisestikaan erityisen käyttökelpoista käytännön päätöksenteon tukena. Vielä heikommaksi tutkimuksen panos käy, jos toimintaan vaikuttaa poliittinen tarkoituksenmukaisuus.»

Toivoin, että rauhantutkimuksen ja yleisemminkin kansainvälisen politiikan ja ulkopoliitiikan tutkimuksen piirissä työskentelevät pyrkisivät kohottamaan työnsä tuottavuutta ja arvostusta. Totesin, että tällä voisi olla merkitystä pyrittäessä lisäämään voimavaroja tälle elintärkeälle tutkimuksen suunnalle.

Puheeni saama vastaanotto oli ristiriitainen. Jotkut kiittelivät, toiset olivat happamia.

Lehdistössä syntyi melkoinen äläkkä. Jotkut väittivät, että py-

rin lopettamaan rauhantutkimuksen, toiset sanoivat, että olin loukannut pasifistien vakaumusta. Alan tutkijat vaativat lisää voimavaroja laventaakseen tutkimuksensa piiriä. Tampereen rauhan- ja konfliktintutkimuslaitoksen johtaja ihmetteli, mitä johtopäätöksiä puheestani vedetään Neuvostoliitossa, kun heillä on ainoana länsimaisena rauhantutkimuslaitoksena hyvät yhteydet sinne.

Nämä väitteet olivat perusteettomia. Olin vain virkani puolesta toivonut alan tutkijoilta enemmän sellaisia tuloksia, joista olisi hyötyä ministeriöni kannalta katsoen. Tämä oli tarpeen sen vuoksi, että ulkoasiainministeriön omat tutkimusresurssit olivat ja ovat olemattoman pienet.

Puheellani oli taustansa myös pariinkin kertaan esillä olleessa ajatuksessa perustaa UKK-instituutti kansainvälisen politiikan ja ulkopolitiikan tutkimuksen tarpeisiin. Kun siitä ei tullut mitään, oli tarve pyrkiä jotenkin tasapainottamaan alan tutkimusta.

Marraskuun 12. päivänä presidentti Kekkonen matkusti viralliselle vierailulle Moskovaan. Valmistelin matkaa useassa keskustelussa Viktor Vladimirovin kanssa.

Syyskuun alussa käydyssä keskustelussa Vladimirov totesi, että heidän tarkoituksenaan on korostaa suhteiden vakiintuneisuutta maittemme välillä. Lisäksi halutaan käsitellä molemmille osapuolille tärkeitä kansainvälisiä kysymyksiä. Korostin osaltani, että yhtä hyvin kahdenvälisissä kuin myös kansainvälisissä kysymyksissä olisi painotettava jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Olisi vältettävä kaikkea, mikä Suomessa aiheuttaisi spekulatioita ja levottomuutta. Esitin, että vaikeat asiat selvitettäisiin »poliittisia kanavia» pitkin jo ennen kommuniqueaneuvotteluja. Tähän Vladimirov oli valmis.

Lokakuun lopulla keskustelin Vladimirovin kanssa oleellisista vierailuun liittyvistä asioista. Esillä olivat taloussuhteet, muun

muassa energiayhteistyö, Svetogorskin IV vaiheen rakentaminen ja TVO:n ydinvoimalan jätteiden käsittely Neuvostoliitossa. Vladimirov otti esille heidän rautateittensä vaunupulan, jota hän ajatteli ratkaistavaksi osittain suomalais-neuvostoliittolaisena yhteistyönä.

Vladimirov otti yllättäen puheeksi myös Suomen mahdollisen täysjäsenyyden EFTA:ssa, kysymyksen, joka oli ollut esillä alkuvuodesta 1979. Vaikka Neuvostoliitolle oli jo viestitetty, ettei tätä asiaa ole tarkoitus ottaa esille, halusi hän kertoa, että Moskova suhtautuu nyt kielteisesti Suomen täysjäsenyyteen. Hän sanoi, että asian puolesta tarvitaan lisää argumentteja.

Kommunikeasta hän totesi, että he hyväksyvät entisenlaisen Suomen ulkopoliittikan luonnehdinnan. Samoin hän kertoi, että he ovat valmiit hyväksymään Afganistanin ja Kamputsean kysymyksistä vain yleisen viittauksen näiden Aasian osien ongelmiin ja yleisen toiveen rauhanomaisten ratkaisujen löytämisestä.

Vierailu sujui erinomaisesti. Paluumatkallaan presidentti lentokoneessa ilmaisi tyytyväisyytensä sekä matkaan että Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisten suhteiden silloiseen tilaan.

Minä erosin kesken matkaa seurueesta pitääkseni puheen ETYK:in seurantakokouksessa Madridissa. Ehdin kotiin siten, että olin lentokentällä presidenttiä vastassa. Astuessaan lentokoneen portailta presidentti Kekkonen kohden menetti tasapainonsa ja kaatui. Tämä johtui hänen heikentyneestä näöstään ja silmälaseistaan, joiden vuoksi hänen oli yleensäkin vaikea kulkea portaita alaspäin. Kaatumistapauksesta saivat jälleen vauhtia huhumyllyt hänen terveydestään.

Joulukuussa 1980 Urho Kekkosella oli vakava sairauskohaus. Hän toipui kuitenkin nopeasti ja kykeni jo runsaan viikon kuluttua jälleen hoitamaan tehtäviään. Tämä tapaus selvästi heikensi hänen kuntoaan.

Joulukuun puolivälissä Kalevi Sorsa esitti, että YYA-sopi-

musta olisi jatkettava. Tämä oli kovin outoa sen vuoksi, että presidentti oli aivan äskettäin vierailut Neuvostoliitossa, eikä sopimusta tuossa yhteydessä ollut jatkettu. Tässä mielessä asia ei ollut ajankohtainen.

Sekä radiouutiset että Uusi Suomi pyysivät 17.12. minun kommenttiani. Uuden Suomen toimittajan laatima juttu oli hyvin epätarkka. Tämän epätarkan siteerauksen vuoksi asia oli leviämässä virheellisessä muodossa muihin tiedotusvälineisiin. Siksi jouduin lähettämään radiohaastattelun tekstin tiedotusvälineiden käyttöön ja kirjoittamaan Uuteen Suomeen vastineen:

»Otsikossa väitetään minun sanoneen, että 'Suomi ei tee yya-aloitetta'. Uutisen ingressissä taas lainataan sanomaani näin: 'Suomi ei aio tehdä aloitetta yya-sopimuksen jatkamiseksi, mutta luonnollisesti olemme valmiit keskusteluihin, jos asia tulee lähivuosina ajankohtaiseksi.'

Näin en ole sanonut, vaan todennut, että *Suomella ei ole tällä hetkellä välittömiä suunnitelmia aloitteen tekemiseksi*, mutta olemme toki valmiit milloin tahansa käymään keskusteluja sopimuksen jatkamiseksi. Samoin olen sanonut, että sopimuksen jatkaminen *on lähivuosina ajankohtainen kysymys*, koska sopimus on voimassa enää kymmenen vuotta ja sitä on aikaisemminkin hyvissä ajoin ennen voimassaolokauden päättymistä jatkettu. Lisäksi olen todennut, että *tietysti kumpi tahansa osapuoli voi tehdä aloitteen* sopimuksen jatkamiseksi.

Samassa uutisessa väitettiin minun sanoneen, ettei 'Suomen puolelta tulla esittämään minkäänlaisia muutoksia sopimuksen sisältöön». Näin en ole sanonut, vaan vastannut, että sopimusta on aikaisemmin kaksi

kertaa jatkettu muuttamatta sen sisältöä, eikä tiedossani ole seikkoja, jotka puhuisivat sen puolesta, että sopimukseen nyt tarvittaisiin muutoksia.»

»Virheellisen uutisenne harhauttamana kokoomuksen puheenjohtaja on erehtynyt 19.12. Uudessa Suomessa arvostelevaan minua siitä, että olisin julkisuudessa 'sitonut yya-sopimuksemme jatkamishdotuksen toisen puolen aloitteeseen'. Kuten edellä olevasta ilmenee, en ole tietenkään näin tehnyt.»

Sosiobiologiasta väyryilemiseen

Vaikeudet Uuden Suomen kanssa olivat vasta alkusoittoa niille hankaluuksille, joita lehdistö aiheutti minulle alkuvuodesta 1981. Tuolloin jouduin pahan kerran tiedotusvälineiden riepoteltavaksi. Pelin avasi TV-2:n ajankohtaistoimitus toimittajien Vesa Toijosen ja Eero Ojanperän tekemällä 13.1. ulosajetulla ohjelmalla Suomen ulkopoliitikasta. Havaitsin mm. sen, että ulos ajettiin haastattelun keskeydyttyä kuvattua osuutta, jonka käyttämättä jättämisestä oli nimenomaan sovittu. Nähtyäni jutun kirjoitin oitis Kekkoselle kirjeen, jossa kommentoin ohjelmaa:

»Ohjelmassa käytettiin useita lainauksia Sinun Tamminiemi-kirjastasi sekä haastateltiin Keijo Korhosta, Aimo Pajusta ja minua. Ohjelma oli törkeä. Toimittaja antoi siinä vääriä tietoja ja väärän yleiskäsityksen Suomen ulkopoliitikasta.

Sinun kirjasi sitaatit ja haastattelulausunnot oli useissa kohdin sijoitettu väärään asiayhteyteen ja toimittaja antoi niistä harhaanjohtavia tulkintoja. Näin syntyneitä kuvia Suomen ulkopoliitiikan 'todellisesta' olemuksesta hän sitten kautta koko ohjelman kärkevästi arvosteli.»

Julkisuuteen annoin kommentteja, joissa arvostelin TV-2:n ohjelmaa.

Seuraavaksi asiaan tarttui Seura-lehti, jonka toimittaja Hannu Toivonen tarjosi minulle haastattelun muodossa palstatilaa näkemysteni esittämiseen. Haastattelu tehtiin ja sovittiin sen tarkistamisesta. Kun toimittajan yhteydenottoa ei kuulunut, otin häneen päin yhteyttä. Sain kuulla, että lehti oli jo painossa. Toimittaja väitti, ettei hän ollut saanut minuun yhteyttä.

Seuran juttu oli yhtä härski kuin Toijosen ja Ojanperän TV-ohjelma. Se oli otsikoitu: »Väyrynen suuttui omaan naamaan-sa».

Lähetin seuraavaan lehteen vastineen. Kertasin ensin jutun syntyvaiheet ja sen, ettei juttua ollut sopimuksen mukaan annettu tarkistettavaksi. Jatkoin:

»Valittaen saatoin todeta, että vastauksiani lyhennettäessä ja muotoiltaessa asiasisältö oli osittain muuttunut. Paheksun sitä, että haastattelu julkaistiin sopimuksemme vastaisesti tarkistamattomana ja tästä syystä osittain virheellisenä.

Muilta osin en toimittaja Toivosen juttuun kajoa. Hänen oma mielipiteensä TV-ohjelman menettelyta-voista ja sisällöstä ei jää siinä arvailujen varaan.

Kysyn tässä Seura-lehden palstoilla — tosin ensi sijassa edellä mainitun TV-ohjelman perusteella —, mihin suomalainen journalismi on menossa. Kuinka käy, jos päätöksentekijät ja kansalaiset eivät voi luottaa toimittajien rehellisyyteen? Mihin joudumme, jos toimittajat alkavat lähinnä syöttää ihmisille omia mielipiteitään? Miten käy jos toimittajat alkavat väaristellä tosi-asioita ja antaa tahallaan väärän kuvan haastateltavien mielipiteistä, elleivät ne muutoin sovi heidän mielipitei-

siinsä? Näitä kysymyksiä sietäisi mielestäni pohtia, ennenkuin moista menoa pitemmälle jatketaan.»

Seuraavaksi astui kuvaan Suomen Kuvalehti. Annoin sisäpolitiikkaan liittyvän haastattelun toimittaja Jouni Flinkkilälle. Hän kuitenkin halusi esittää kysymyksen myös siitä ajankohtaisesta ulkopoliittisesta keskustelusta, jota TV-2:n ohjelma oli vauhdittanut. Tunsin tarvetta ottaa siihen kantaa. Kun tiesin Jouni Flinkkilän hyväksi lehtimieheksi, ajattelin, että tässähän minulla on oivallinen tilaisuus näkemykseni esittämiseen.

Haastattelun tämän osuuden lähtökohtana oli Keijo Korhosen äskettäin ilmestyneessä Kanava-lehdessä julkaistu esitelmä »Uusrealistin uskontunnustus», joka oleellisella tavalla perustui ns. sosiobiologisiin oppeihin. Tahdoin selvittää omaa käsitystäni niistä asioista, joita Korhonen esitelmässään käsitteli.

Sain jutun tarkistettavaksi vain muutamaa tuntia ennen lehden painoon menoa. Olin yllättynyt siitä, että juttua oli aika tavalla korjattava. Lähetinkin tarkistusten mukana viestin:

»Korjauksia on runsaasti. Kuten huomaat, olen varsin tarkka siitä, että haastattelusitaatit vastaavat täsmälleen ajatuksiani. Uusrealismin kohdalla lienet käsittänyt väärin sanomani. Jos on epäselvää — selkeästä käsialastani huolimatta —, voit ottaa yhteyden.»

Oleellisinta korjausta Flinkkilä ei tehnyt. Tämä ilmeisesti johtui siitä, että juttu ja koko lehti oli jo päätetty myydä otsikoin, jotka perustuivat virheelliseen sitaattiin.

Haastattelussa ja korjatussa haastattelutekstissä sanoin näin:

»Esitelmässä Korhonen esittelee ns. sosiobiologista näkemystä ihmiskunnan kehityksestä ja tuntuu yhtyvän

siihen varsin pitkälle. Minä en *henkilökohtaisesti* pidä tätä käsitystä oikeana, eikä *se missään tapauksessa ole näkemys, jolle Suomen ulkopoliittika perustuisi.*»

Suomen Kuvalehti julkaisi tämän kohdan tällaisena:

»Esitelmässä Korhonen tuo esille ns. sosiobiologisen näkemyksen ihmiskunnan kehityksestä ja hän tuntuu olevan varsin pitkälle sen takana. Minä en pidä tätä käsitystä oikeana, eikä se ole missään tapauksessa Suomen ulkopoliittikan perusteiden mukainen.

Tätä oleellista korjausta ei ilmeisesti voitu enää tehdä teknisistä syistä. Otsikot, ingressi ja kansilehti oli jo ehditty panna painoon. Juttu piti myydä sillä, että kaksi ulkopoliittikan johtomiestä riitelee ja että minä ministerinä syytän Korhosta poikkeamisesta viralliselta linjalta.

Niinpä Suomen Kuvalehti otsikoi: »Paavo Väyrynen pitää Keijo Korhosen ajatuksia ulkopoliittikan perusteiden vastaisina: Ulkopoliittika ei ole biologiaa». Ingressissä todettiin, että »keskustapuolueen kaksi johtavaa ulkopoliittikan virkamiestä ovat kulkemassa eri teitä. Ulkoministeri Paavo Väyrynen pitää alivaltiosihtööri Keijo Korhosen uusrealistisia ajatuksia Suomen ulkopoliittikan perusteiden vastaisina.» Tästä oli vain lyhyt askel ilta-päivälehdessä otsikkoon, jonka mukaan olen väittänyt Korhosen poikenneen Suomen viralliselta ulkopoliittiselta linjalta.

Kun kerroin julkisuudessa Suomen Kuvalehden menettelystä ja arvostelin sitä, sain seuraavassa Kuvalehden numerossa täyslaidallisen. Toimituspäällikkö Risto Lindstedt kävi puolustamaan lehteään. Otsikot kuvasivat hyvin jutun tendenssiä: »Sanaasta miestä ja väärästä Väyrystä. Poliittikassa on vätystelyn ja kieroilun väliin syntynyt uusi toimintamalli: väyryileminen.»

Lindstedt väitti, että olen todellakin sanonut siten kuin juttuun oli kirjoitettu. Hän vetosi Flinkkilän muistiinpanoihin. Tämän jälkeen Lindstedt latasi:

»Väyrynen on ilmeisesti joutunut mielipiteestään koville ja todennut puhuneensa poliittisesti epäviisaasti. Vastuu on puhujan ja lausunnon kiistäminen luikuri- maista menettelyä. Tässä tapauksessa kiistäminen on sitäkin räikeämpää, kun haastateltavan tekemä tarkistusehdotus ei sinänsä edes olisi muuttanut hänen lausuntonsa sisältöä.»

Lisäksi Lindstedt ihmetteli, miten on ymmärrettävissä, että sanan »henkilökohtainen» poisjääminen merkitsisi lausunnon vääristelyä.

Lindstedtin juttu osoitti oikeaksi arvioni, että korjaukset jätettiin tekemättä siitä syystä, että juttu ja lehti oli jo päätetty myydä virheelliseen sitaattiin perustuvien otsikoin, eikä niitä enää ehditty muuttaa.

Olihan Lindstedtin ymmärrettävä, mikä ero muotoiluilla oli. En ajatellut enkä sanonut, että Korhosen käsitykset olisivat ristiriidassa Suomen politiikan kanssa. Tahdoin todeta vain sen, ettei Suomen politiikka perustu niihin. Sanalla »henkilökohtainen» oli se painava merkitys, että en antanut lausuntoa alaiseni virkamiehen esimiehenä, vaan itsenäni, Väyrysenä.

Ikävintä tässä jupakassa oli se, että presidentti Kekkonen pahoitti siitä mielensä. Kun tapasin hänet perjantaina 30. tammi-kuuta, hän oli nähnyt vasta iltapäivälehdessä kärjekkään jutun. Kun menin Kekkonen työhuoneeseen hän sanoi harmistuneena: »Nyt sinä teit pahasti. Mitä tästä tulee, kun omat miehet riitelevät.» Annoin asiasta lyhyen suullisen selostuksen ja lupasin lähettää hänelle kirjeen.

Kirjeessäni asetin Kuvalehden haastattelun laajempaan taustaan:

»Sekä Sinun suosituksestasi että omasta halustani olen omaksunut ulkoministerinä erittäin matalan profiilin. Tässä ominaisuudessa olen kuluneen lähes neljän vuoden aikana antanut vain muutaman haastattelun ja pitänyt erittäin harvoja merkittävämpiä puheita. Ystäväni ovat pitäneet tätä melkoisena puutteena, sillä näin matalan profiilin politiikka ei anna toteuttajalleen tarvittavaa uskottavuutta. On sanottu, ettei ministeriöllä ole minun toimikautenani ollut selvää linjaa.

Keijo Korhonen on sen sijaan esiintynyt julkisuudessa hyvin usein. Hänellä on tapana esittää asiansa hyvin pelkistetysti ja monessa asiassa hänellä on voimakkaita henkilökohtaisia korostuksia. Nämä esiintymiset ovat merkittävällä tavalla luoneet kuvaa ministeriöstä ja koko Suomen ulkopoliitikasta.

Ongelmakseni on tullut se, että minut on pitkälle samaistettu Keijon eräissä suhteissa varsin kiisteltyyn ajattelutapaan. Sen olen saanut tuntea sekä vasemmistopiirien kohtuuttoman arvostelun muodossa että keskusteluissani oman puolueeni nuorten kanssa.

Yksi Keijon kiistellyimmistä puheenvuoroista on juuri Kanavassakin julkaistu 'Uusrealistin uskontunnustus'. Artikkelissa esitetään hyvin kyynistä niin sanottua sosiobiologista katsomustapaa, johon kirjoittaja pitkälle yhtyy. Artikkelissa esitetään esimerkiksi se fatalistinen käsitys, että sodat ovat ihmisen perusluonnon vuoksi väistämättömiä. Juuri tätä kohtaa tekstissä on laajalti arvosteltu. Suomen ulkopoliitikan ja nimenomaan Sinun toimintasi on ymmärretty perustuvan siihen käsitykseen,

että aktiivisella työllä rauhan, liennytyksen ja aseidenriisunnan puolesta uudet sodat voidaan ehkäistä. Kirjoituksen lopussa Keijo asettaa kyseenalaiseksi Suomen velvollisuuden antaa kehitysapua. Tässä, kuten usein muulloinkin Keijo on esittänyt käsityksen, joka poikkeaa kehitysyhteistyöpolitiikkamme tavoitteista.

Em. Keijon artikkeli on synnyttänyt keskustelun siitä, että Suomen ulkopolitiikka on muuttumassa ja että 'uusrealistin uskontunnustus' on uuden politiikan ohjelma-julistus. Muun muassa TV-2:n äskettäinen ulkopolitiikkaa käsitellyt ohjelma rakentui tälle ajatukselle.

Suomen Kuvalehden toimittaja pyysi minulta haastattelun puolueen puheenjohtajan ominaisuudessa. Hän esitti kuitenkin myös ulkopolitiikkaan liittyviä kysymyksiä ja halusi erityisesti kuulla mielipiteeni uusrealismista Keijon artikkelin pohjalta.

Mitä saatoin vastata? Tulkitsin uusrealismin realismiksi, johon ulkopolitiikan tulee perustua. Ilmoitin yhtyvänä Keijon ajatuksiin.

Mutta entä artikkelin muu sisältö? Ellen sanoisi siitä mitään, väittäisivät pahantahtoiset arvostelijat minun olevan siitä samaa mieltä Keijon kanssa. Tästä syystä katsoin välttämättömäksi sanoa — kun muuta oli julkisuudessa väitetty —, ettei Suomen ulkopolitiikka perustu sosiobiologisiin käsityksiin.

Siteerattuani kirjeessä sanatarkasti haastattelun avainkohtaa selalaisena kuin olin sen sanonut jatkoin näin:

»Juuri tämän kohdan toimittaja omin päin muutti. Lopullisen haastattelun yleisvaikutelman väärensivät otsikot ja ingressi, jotka eivät vastanneet haastattelun sisäl-

töä. Sinä puolestasi luit jutusta ensi kerran sanomalehdistä, jotka olivat kärjistäneet asioita edelleen.

Olen syvästi pahoillani siitä, että haastattelun perusteella on luotu se kuva, että Keijon ja minun välillä olisi vakavia näkemuseroja ja ristiriitoja. Kysymyshän on vain meidän henkilökohtaisista maailmankatsomuksellisista näkemuseroista. Vääristelylle ja paisuttelulle emme voi mitään. Toisaalta minun on perästäkään päin vaikea ymmärtää, kuinka olisin voinut muutoin haastattelijan kysymyksiin vastata ilman, että olisin joutunut »uusrealistien uskontunnustuksessa» esitettyjen, mielestäni arveluttavien ajatusten kannattajaksi.

Erityisesti minua harmittaa se, että tämä syntynyt tilanne on aiheuttanut Sinulle mielipahaa.

Ei kai tässä nyt muuta voi kuin odottaa keskustelun laantumista. Minä en ainakaan aio enää asiaan puuttua.»

Paria päivää myöhemmin lähetin presidentille luettavaksi TV-2:n jutusta tehdyn kirjallisen kopion. Lähetekirjeessä perustelin uudelleen menettelyäni.

Vaikka Kekkonen aluksi suuttui aika tavalla haastattelustani, hän leppyi aika nopeasti. Tavatessamme sain sen käsityksen, että hän oli itse asiasta kanssani samaa mieltä.

Helmikuun 9. päivänä kirjoitin Kekkoselle rauhoittavan viestin:

»Tapasin tänä aamuna Keijo Korhosen. Meillä oli avoin ja rehti keskustelu, jossa molemmat pahoittelivat syntynyttä tilannetta. Keijo harmitteli lehdistön pienestä asiasta nostamaa hälyä ja totesi, että meillä molemmilla on toki oikeus omiin henkilökohtaisiin mielipiteisiimme,

vaikka olemmekin virka-asioista yhtä mieltä. Olen varma siitä, että tapahtuneella ei ole mitään kielteistä vaikutusta meidän henkilösuhteisiimme. Kumpikaan ei aio julkista keskustelua millään tavalla jatkaa.»

Keskustelun jatkaminen olisi ollut täysin toivotonta. Lehdistö oli laajalti yhtynyt TV-2:n, Seuran ja Suomen Kuvalehden aloittamaan riepotteluun. Kaikkialta julkisesta sanasta huokui pahantahtoinen henki.

Purin mieltäni helmikuun 9. päivän kirjeessäni Kekkoselle näin:

»Mieleni on kovin raskas viimeaikaisten vastoinkäymisten vuoksi. Erityisesti minua harmittaa lehdistön riepottelu. Kaikesta tapahtuneesta olen vetänyt sen johtopäätöksen, että olen kyllä ollut oikeassa, mutta menetellyt omalta kannaltani hyvin epäviisaasti. Olen ollut varmaton, enkä ole muistanut, kuinka monilla taboilla on odotettu jotakin sellaista, johon pääsisi kielteisessä mielessä käsiksi. Olen saanut opetuksen, joka totisesti pysyy mielessäni.

Nyt en voi tehdä muuta kuin toivoa, että julkinen riepottelu mahdollisimman pian laantuu. Pitkään aikaan en anna ainuttakaan haastattelua. Muutoinkin olen julkisuudessa mahdollisimman vähän ja äärimmäisen varovaisesti.»

Vahinko oli jo tapahtunut. Sain päälleni toisen väärän leiman: »yön yli nukkuja» oli nyt myös »väyrylijä», joka peruu puheitaan ja pyörtää sanojaan.

Tammikuun 1981 tapahtumat saivat toimittajakunnan piirissä aikaan myös itsekriittistä keskustelua, mutta sitä ei käyty jul-

kisuudessa. Tämän itsekritiikin yksi ilmentymä oli se, että Sanomalehtimies-lehti antoi seuraavana kesänä minulle mahdollisuuden esittää sanatarkasti omat arvioni tapahtuneesta ja myös journalismin periaatteista.

Sain myös havaita, että olin joutunut tekemisiin laajemman ilmiön kanssa kuin mitä olin aikaisemmin ymmärtänytään. Kauko Pietilä piti elokuussa 1981 Lehtitiedon seminaarissa esitelmän aiheesta »uusjournalismi». Hän pyrki esittämään tieteellisiä perusteluja sille, että tammikuussa esille tullut oli hyvää journalismia.

Maaliskuun alussa 1981 tein virallisen vierailun Iso-Britanniaan lordi Carringtonin vieraana. Tämän matkan mielenkiintoisin osuus oli tapaaminen »rautarouva» Margaret Thatcherin kanssa. Hän otti minut vastaan Downing Street 10:ssä. Istuimme kodikkaasti ja keskustelimme ystävällisesti. Sain hänestä henkilönä aivan toisen vaikutelman kuin mikä oli hänen julkisvansa. Hän oli hyvin miellyttävä, suorastaan pehmeä. Julkisuu-den kuvat olivat muotoutuneet mm. siitä, että meidänkin lehdis-sämme hänestä oli julkaistu hyvin sotaisan näköisiä kuvia. Hän oli epäilemättä kova poliitikko, mutta ihmisenä hän tuntui olevan vallan muuta.

Voitto budjettiriihessä ja kunnallisvaaleissa

Ensimmäisen sisäpoliittisen avaukseni puolueen puheenjohtajana tein perhepolitiikassa. Olin sitä toki muutoinkin ajatellut, mutta lopullisesti varmistuin asiasta saatuaani heti puoluekokouksen jälkeen Turusta kirjeen eräältä kotiäidiltä. Kirje teki minuun syvän vaikutuksen. Onniteltuaan minua puheenjohtajaksi valinnasta hän kirjoitti näin:

»Toivon, että keskustapuolueesta tulee myös kaupunkilaisten puolue! Toivon, että se alkaa ajaa minun ja moneen muun lapsiperheen asioita. Olen 27-vuotias kolmen lapsen kotiäiti, mies on tekniikko ammatiltaan.

Täytyy vain todeta, että huonosti on meidän taloudelliset asiat. Suomessa (ehkä ei muuallakaan) ei anneta mahdollisuutta äidin jäädä kotiin lapsiaan hoitamaan, laitoshoidtoa vain tuetaan. Meidän lapset ovat 8-, 7- ja 2-vuotiaat. Kotihoidontukea emme saa. Asumistuesta olemme riidelleet jo pitkään, kun kaksi vuotta sitten mies teki ylitöitä muuttaessamme kolme huonetta ja keittiön käsittävään ns. puolikunnalliseen asuntoon. Veröä yritettiin nousi silloin, eivätkä tunnuttaneet selitykset auttavan, että ylitöistä ne nousi. Jotta muutto olisi ollut mahdollista, ylitöitä oli pakko tehdä. Tällä hetkellä asumismenot ovat 1100 markkaa kuukaudessa plus henkilökohtaisen asuntolainan lyhennykset. Miehen bruttopalkka noin 4000 markkaa. Siitä kun vielä työmatkat vähennetään, niin meille ei jää edes kymmentä markkaa henkeä kohden kaikkiin menoihin. Jo yksi lääkärikäynti lääkkeineen on noin 80 markkaa. Nuorimmalla lapsellamme on ollut useita korvatulehduksia.

Tämä kaikki on johtanut siihen, että ruuasta on pakko 'tinkiä'. Monipuolista ja terveellistä ruokaa emme pysty syömään. Suuremman asunnon tarvitsemme välttämättä, kun perheessä on ensi syksynä jo kaksi koulu-laista. Mahdoton on vain suurempaan muuttaa, kun lähes ylivoimaista on maksaa nykyistäkin.

Olen ehdottomasti sitä mieltä, että osaan hoitaa lapseni yhtä hyvin kuin koulutetut hoitajat tarhassa hoitaa. Väittäisinpä jopa, että lapsemme ovat tasapainoisempia kuin moni tarhahoidossa ollut lapsi. Tämän kun te kaik-

ki poliitikot ymmärtäisitte; minulla ei ole varaa olla kotona, mutta missään tapauksessa minulla ei ole varaa mennä töihin. Ammattitaidottomana (jos edes töitä saisin) joutuisin olemaan niin pienellä palkalla, josta vähentäisin lastenhoitomaksut ja työmatkat, ettei se kannata.

Oma koti on lapsen paras hoitopaikka (poikkeuksia tietysti on). Ajakaa meidän ns. väliinpuotoajien asiaa. Asuntoasioissakin on paljon tehtävissä. On tärkeää nuorten parien päästä omaan asuntoon. Erittäin paljon on myös perheitä, joissa jo on lapsia, ja joutuvat liian ahtaissa asunnoissa asumaan.

Kyllä olemme paljon henkilökohtaisesti luopuneet bankkiessamme kolme lasta, mutta elämä ilman lapsia ei ole mitään!»

Lähdin liikkeelle Rantsilan ja Pulkkilan kotiseutujuhlassa 20.7. pitämässäni puheessa, jossa vaadin tuntuja perhepoliittisia parannuksia jo vuoden 1981 budjettiin. Totesin, että tähän hyvä pohja olemassa, kun hallituspuolueet olivat perhepoliittisen selonteon yhteydessä päässeet yhteisymmärrykseen perhepolitiikan päälinjoista.

Olin vastuuntuntoinen ja halusin olla uskottava. Lainavaroin perhepolitiikkaa ei voitu ryhtyä tehostamaan. Tästä syystä esitin harkittavaksi liikevaihtoveron korottamista. Laskeskelin, että puolen prosentin korotuksella saataisiin 400 miljoonan lisätulot. Kun eläkeläiset saisivat arviolta 0.3 prosentin suuruisesta elinkustannusten noususta indeksihyvityksen, oli kysymys aktiiviväestön sisäisestä tulonsiirrosta lapsiperheiden hyväksi.

Suomen poliittiseen kulttuuriin kuuluu, ettei muiden tekemiä ehdotuksia pidä kiittää eikä tukea. Jos mahdollista, pitää yrittää siirtää huomio sivuun tällaisesta ehdotuksesta. Niin kävi nytkin.

Kilpailijat ja vastustajat levittivät tietoa, että keskustapuolueen puheenjohtaja vaatii verojen korottamista.

Yllättäen Kekkonen tarttui käyttämäni puheenvuoroon. Hän piti virheenä sitä, että olin esittänyt perhepolitiikan tehostamiseen myös rahoituskeinon. Tässä käsityksessä häntä vahvistivat vanhemman polven K-linjalaiset, joiden mielestä tässä näkyi uuden johdon kokemattomuus ja nuoruus. Kekkonen toivoi, että pyrkisin ennen julkisia kannanottoja keskustelemaan mm. Eino Uusitalon kanssa.

Itse asiassa en antanut periksi. Budjettiriihessä perhepolitiikan tehostaminen oli yksi keskustapuolueen tärkeimmistä vaatimuksista.

Budjettiriihestä tuli pitkä ja vaikea. Uuden puoluejohdon oli ajettava kovaa linjaa ja saatava aikaan tuloksia. Perhepolitiikan ohella meille tärkeitä olivat erityisesti maatalouspolitiikan ratkaisut ja rintamaveteraanien aseman parantaminen. Saatoinkin raportoida siitä Kekkoselle tähän tapaan:

»Budjettikäsittely onnistui keskustapuolueen kannalta katsoen erittäin hyvin. Tiukka, mutta samalla rauhallinen ja sovinnollinen subtautumistapamme oli oikea ja se vei perille. Olipa ilo olla tiistaina johtamassa puoluehallituksen kokousta, kun ministereitä kilvan ylistettiin. Minua Turussa kannattaneiden helpotus oli suuri, kun tulikoe meni hyvin.»

Syksyn 1980 kunnallisvaalit olivat uuden puoluejohdon toinen tulikoe. Keskusta voitti. Vuoden 1976 vaalien 18,4 prosentista päästiin 18,7 prosenttiin. Edellisen vuoden eduskuntavaaleihin verrattuna ääniosuus lisääntyi 1,4 prosentilla. Kunnallisvaalien jälkeen mielipidemittaukset osoittivat vieläkin parempaa.

Valtataistelua kentällä ja eduskunnassa

Syksyn piirikokouksissa Virolainen kannattajineen kävi vasta-iskuun. Kolmessa piirissä vaihdettiin minua kannattanut piirin puheenjohtaja uuteen mieheen tai naiseen. Enemmän kuin klostosta siinä oli kysymys valmistautumisesta presidentinvaaleihin.

Kirjoitin tästä Kekkoselle palattuani Moskovasta ja Madridista:

»Täällä Suomessa kaikki ei ole mennyt hyvin. Kerroin Sinulle lentomatalla Moskovaan, että Tuomo Sipilä Etelä-Hämeessä ja Tauno Muhonen Itä-Savossa menettivät paikkansa piirin puheenjohtajana. Viime viikonloppuna vielä Keski-Suomen piirin puheenjohtaja Leo Kuikka hävisi puheenjohtajaäänestyksen. — Me emme aio ryhtyä näissä piireissä kostotoimiin, vaan yritämme luoda mahdollisimman hyvän yhteyden valittuihin. Eri piireistä on kerrottu, ettei puheenjohtajan vaihdos tarkoita, että valitut olisivat uutta puoluejohtoa vastaan.

Matkalla Moskovaan Sorsa kertoi minulle, että Virolainen oli hänelle kerskunut saaneensa 'haltuunsa' kolme uutta piiriä syksyn kokouskierroksella. Kun tuolloin vasta kaksi puheenjohtajaa oli vaihdettu, ihmettelin Sorsan saamaa tietoa. Tuolloin Sorsa muisteli Virolaisen puhuneen, että kolmas piiri olisi Keski-Suomi. Jäljet johtavat syltityhtehtäälle! Kahden ensimmäisen vaihdoksen osalta yritys tuli meille täytenä yllätyksenä. Keski-Suomessa mekin valmistauduimme hyvin, mutta hävisimme.»

Kekkonen lähetti lyhyen, lohduttavan kommentin:

»Ei se hyvältä näyttänyt ennen Turun kokoustakaan.»

Marraskuun lopun puoluevaltuuskunnan kokous sujui hyvin. Siellä otin — myös piirikokoustapahtumien vuoksi — kantaa presidenttikysymykseen.

»Olemme sitä mieltä, että nykyisen presidenttimme Urho Kekkosen kyvyt ja kokemus ovat niin mittavat, että maan etu vaatii hänen jatkavan mahdollisimman kauan toimintaansa maan johdossa. Me tuemme häntä niin kauan kun hän on käytettävissä.»

»Kun presidentti Kekkosen nykyisestä toimikaudesta on jäljellä vielä runsaat kolme vuotta, presidenttikysymys ei ole mitenkään ajankohtainen. Keskustapuolue ei osallistu 'presidenttipeliin', ja toivomme, etteivät muutkaan yrittäisi meitä siihen vetää. Me tuemme kaikin voimin presidentti Kekkosta hänen vaativassa työssään ja haluamme hänelle työrauhan. Seuraajakysymykseen ehdimme kyllä aikanaan ottaa kantaa ja silloinkin teemme kaikkemme, jotta Kekkosen linja kansallisten etujemme mukaisesti jatkuisi myös tulevaisuudessa.»

Tammikuussa 1981 nousi jälleen esiin kysymys eduskunnan järjestäytymisestä ja puhemiehen vaalista. Tammikuun lopulla presidentti Kekkonen kutsui Tamminiemeen Perttusen, Uusitalon ja minut keskustelemaan tästä asiasta. Aloitteen tapaamisen järjestämiseen teki Uusitalo.

Kekkonen oli tuohon aikaan hyvin harmistunut Virolaisen toiminnasta. Kaiken aikaisemman lisäksi hän oli saanut kuulla siitä, että eduskunnan puhemies oli monissa eri yhteyksissä puhunut hänestä hyvin ilkeästi. Kekkonen ei kuitenkaan mitenkään vaatinut puhemiehen vaihtamista. Hän kuunteli meidän mielipiteitämme. Minä olin puhemiehen vaihtamista vastaan, Eino sen puolesta, Perttunen ei ottanut kantaa puoleen eikä

toiseen. Kekkonen pyysi, että me keskustelisimme asiasta keskenämme.

Kolmenkeskisissä keskusteluissamme tilanne oli sama kuin Tamminiemessä. Eino esitti vaihtamishankkeelle kovia perusteluja ja vetosi Kekkoeseen. Lopulta suostuin hyvin pitkkin hampain siihen, että asia otetaan esille K-linjan piirissä. K-linjan kokouksessakin hanketta epäiltiin, mutta siihen kuitenkin ryhdyttiin. Muun muassa ryhmän puheenjohtaja Matti Ruokola asettui sille kannalle, että puhemies on vaihdettava.

Malli oli sama, josta oli keskusteltu jo vuotta aikaisemmin: kokoomus vaatii puhemiesen paikkaa ja keskusta tähän suostuu. Kokoomuksen ehdokas oli Juuso Häikiö.

Operaatio lähti liikkeelle sovitulla tavalla siten, että Ilkka Suominen esitti keskustalle yhteistyötä Virolaisen vaihtamiseksi Häikiöön. Sen jälkeen kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Pentti Sillantaus kävi asiasta neuvotteluja kaikkien eduskuntaryhmien johdon kanssa. Meidän puolellamme yhteydenotot jäivät ensi sijassa Matti Ruokolan ja minun hoidettaviksi.

Pian tämä hanke kaatui omaan mahdottomuuteensa. Muut puolueet alkoivat heittää kapuloitaan rattaisiin. Kun yritys näytti raukeavan tyhjiin, luistivat sen takaa kaikki. Keskustan ryhmä asetti yksimielisesti ehdokkaakseen Virolaisen. Sen jälkeen hän sai kaikkien muiden ryhmien paitsi SMP:n tuen.

Seuraavan päivän Helsingin Sanomissa epäonnistunut hanke kaadettiin minun päälleni. Lehti otsikoi »Kepu ojensi Paavo Väyrystä, ryhmä tuki yksimielisesti Virolaista eduskunnan puhemieheksi». Jutussa todettiin, että Johannes Virolaisen selvä kannatus tulkittiin eduskunnassa vanhan valtiomiehen painonnousuna Paavo Väyryseen verrattuna — »vaikka tarkoitus oli päinvastainen».

Lehdistö herkutteli asialla perusteellisesti. Helsingin Sano-

mat tarjosi lukijoilleen seuraavassa numerossaan otsakkeella »Paavo Väyrynen — viikon nimi» lajitelman mojomimpia kirjoituksia muista lehdistä.

Julkisessa keskustelussa yritys puhemiehen vaihtamiseksi kytkettiin yhteen samaan aikaan ympärilläni kuumana käyneeseen keskusteluun ulkopolitiikasta ja journalismista. Näissä oloissa minulla ei ollut mitään mahdollisuutta edes yrittää puolustautua julkisuudessa. Oli purtava hammasta ja kärsittävä.

Kekkoselle 9. helmikuuta lähettämässäni kirjeessä kommentoin myös puhemies-asian julkista käsittelyä:

»Puhemiehen vaaliin liittyneillä tapahtumilla en usko olevan kentällä kovin suurta merkitystä. Omat lehdet ovat käsitelleet asiaa varsin hienotunteisesti, eikä mitään suoranaisia todisteita epäonnistuneesta yrityksestä ole ollut nähtävissä. Jos vaikeuksia syntyy, ne on kestettävä.

Tähän asti tapahtunut ei murehtimalla parane. Sen verran on virheistään hyvä kärsiä, että vastaisen varalle kaiken mahdollisen oppii. Vähitellen olisi katse kuitenkin käännettävä tulevaisuuteen ja tehtävä suunnitelmia sen varalle.»

Koiviston hallitus joutuu ahtaalle

Hallituspolitiikassa vuoden 1981 alkukuukaudet olivat erityisen vaikeat. Ristiriitoja oli paljon, varsinkin tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun liittyen. Tahto yhteistyön jatkamiseen oli kaikissa puolueissa hiipunut.

Alusta alkaen hallitusyhteistyö sujui kangerrellen. Keskusta otti kovan linjan pyrkien erityisesti varjelemaan oikeaa sivustaansa, jota vaalivoiton saanut ja hallituksen ulkopuolelle jäänyt

kokoomus pyrki rokottamaan.

Keskustan kovaan linjaan oli kaksi erityistä syytä.

Ensiksikin keskustan sisäinen tilanne edellytti hallitusryhmältä tuloksellista toimintaa. Keväästä 1979 valmistauduttiin Turun puoluekokoukseen, jota varten tarvittiin näyttöjä. Puolueen puheenjohtajan vaihduttua piti saada tuloksia puolueen sisäisen tilanteen rauhoittamiseksi ja uuden johdon asemien vakiinnuttamiseksi.

Toisaalta tahdoimme tiukalla linjallamme vaikuttaa presidentinvaalien ennakoasetelmiin. Ajattelimme, että keskusta voisi tällä tavoin synnyttää tilanteen, jossa pääministeri Koiviston kansansuosio vähitellen heikkenisi ja presidentinvaalien lähtökohdat tasoittuisivat. Näin ei kuitenkaan käynyt.

Koivisto kykeni jatkuvasti kävelemään puheenjohtaja Sorsan johdolla tehtyjen puoluepäätösten yli, eikä häntä tästä juuri äänneen puolueen piirissä arvosteltu. Ja jos arvosteltiinkin, se kääntyi hänen voitokseen yleisessä mielipiteessä.

Koivisto ei ottanut hallituksestaan kovin suurta vastuuta. Hän oli hallituksen puheenjohtaja, joka jousti kaikkiin suuntiin pitäen tärkeimpänä hallituksen koossapysymistä. Hän pyrki välttämään sekaantumista kiistoihin, hän antoi »poliitikkojen» riidellä. Kun hallitusta moitittiin, hän myönsi arvostelun oikeaksi, mutta siirsi kritiikin kärjen muihin hallituksen jäseniin.

Vuoden 1981 alkukuukausina alkoi tyytymättömyys hallituksen toimintaan selvästi lisääntyä. Päätökset siirtyivät, tuloksia ei saatu aikaan. Hallitus oli alkanut käydä toimintakyvyttömäksi.

Myös valtapoliittiset laskelmat alkoivat muuttua. Kaikki jotka olivat luulleet Koiviston pääministerinä menettävän kansansuosionsa, olivat pettyneet. Koivisto osoitti poliitikon kykynsä: omaksumallaan työskentelytavalla hän kykeni kääntämään pääministerinä kokemansa vastoinikäymisetkin voitokseen. Niinpä yksi ja toinen alkoi laskea, ettei hallituksen vaihdos ehkä olisi

mikään huono asia, vallankin kun istuvan hallituksen työkyky oli pahasti heikentynyt.

Näin kulki Urho Kekkosenkin ajatus. Mitä pitempään hallitus jatkoi työtään, sitä useammin Kekkonen esitti kriittisiä kommenttejaan sekä hallituksesta että sen pääministeristä. Kekkoselle Koiviston nimittäminen pääministeriksi oli vastentahtoinen ratkaisu. Hänkin oli olettanut, että toimiminen päivänpolitiikassa murentaisi Koiviston kansansuosiota.

Oleellista oli se, miten sosialidemokraatit käyttäytyisivät. Kekkosella oli yhteyksiä puheenjohtaja Kalevi Sorsan kanssa. Hän kehotti myös minua olemaan yhteydessä Sorsaan, minkä teinkin.

Tapasin Sorsan 1. päivänä helmikuuta 1981. Silloin keskustelimme ensimmäisen kerran siitä ajatuksesta, että pyrkisimme yhdessä aikaansaamaan hallituksen vaihdoksen.

Helmikuun puolivälissä laadin Kekkosen pyynnöstä muistion lähikuukausina eteen tulevista poliittisesti ongelmallisista asioista. Tarkoituksena oli kartoittaa ne tilanteet, joihin hallitus saataisi kaatua — varsinkin, jos niin tahdottaisiin. »Muistio hallituspoliittisesta tilanteesta» oli sanasta sanaan tällainen:

»Ensimmäinen hallitusyhteistyötä uhkaava kiista syntyy tulopoliittisen *kokonaisratkaisuesityksen käsittelystä hallituksessa.*

Toistaiseksi pääministeri on lähinnä kommunistien pyynnöstä siirtänyt päätöksentekoa, eikä sen ajankohtaa ole sovittu. Jos hallitus joutuu ottamaan kantaa Pekkasen esitykseen ennen kuin työmarkkinajärjestöt ovat päättäneet itse tulopoliitiikasta, voidaan kokonaisratkaisuesitystä vaatia hyväksyttäväksi sellaisenaan sillä uhalla, että muutoksia vaativat tahot ottavat vastuun kokonaisratkaisun mahdollisesta kaatumisesta. Tällöin halli-

tuksen hajoaminen merkitsisi lähes väistämättä myös kokonaisratkaisun kaatumista. Jos sen sijaan hallitus käsittelee omalta osaltaan kokonaisratkaisuehdotusta vasta työmarkkinaratkaisun synnyttyä, saattaisi hallitus hajota ilman, että kokonaisratkaisu vaarantuisi. Aineksia hallituksen hajoamiseen kyllä on. Keskustapuolue joutuu edellyttämään, että ainakin pienituloisille tärkeä sairausvakuutuksen vähimmäispäiväraha päätetään asiaa selvittäneen työryhmän esittämällä tavalla. Tämä ei ole vastoin Pekkasen paperia, vaan parantaisi sitä. Myös rehujen valkuaisveron ja maidon korotetun markkinoimisrasituksen perimistavan osalta tulemme ilmeisesti esittämään tarkistusta. Kommunisteilla on omat muutosesityksensä. Sosialidemokraatit taas ovat olleet tiukkoina siitä, ettei Pekkasen paperia voida mitenkään muuttaa.

Toinen mahdollinen kriisivaihe on maaliskuun lopussa, sillä Pekkasen esityksen mukaan hallituksen tulee 31.3. mennessä sopia maatalouden osuudesta tämän vuoden ylituotannon markkinoimiseen. Tässä asiassa keskustapuolueen ja sosialidemokraattien välille syntyy melkoinen kiista.

Mikäli hallitus selviää edellä mainituista vaikeuksista, lienee ensi vuoden budjettiesityksen laatiminen sille ylivoimainen tehtävä. Hallituksen sisäinen henki on huonontunut ja poliittinen tahto yhteistyön jatkamiseksi tässä kokoonpanossa on vähissä. Näillä eväillä vaikean budjettiriihen puiminen tuskin onnistuu.

Hallitusyhteistyön päättyminen jo kevättalvella saattaisi olla maan asioiden hoidon kannalta edullista, jos ennakolta voitaisiin varmistua siitä, että laajapohjaiseen yhteistyöhön voitaisiin palata hyvin lyhyen ajan kuluessa. Erityisesti maatalouden kannalta tärkeiden asioiden

hoito edellyttäisi pikaista sopimusta keskustapuolueen ja SDP:n kesken. Ennen kriittisiä vaiheita olisi siis puheenjohtaja Sorsan kanssa voitava pääpiirtein sopia jatkosta siltä varalta, että nykyinen yhteistyö ajautuu voittamattomiin vaikeuksiin. Mikäli siirtyminen nykyisestä enemmistöhallituksesta uuteen koalitioon voitaisiin hoitaa edellä kuvatulla tavalla, olisi maan asioiden hyvä ja sopuisa hoito turvattu ehkä koko vaalikauden loppujaksoksi.

Mikäli hallitus hajoaisi budjettierimielisyyksiin, olisi edessä väistämättä varsin pitkä epävarmuuden kausi hallituspolitiikassa. Ainakin yksi budjetti jouduttaisiin tekemään vähemmistö- tai virkamieshallituksen voimin ja pahimmassa tapauksessa uutta laajapohjaista hallitusta ei enää tällä vaalikaudella saataisi aikaan, vaan vaaleihin — ehkä ennenaikaisiin — jouduttaisiin tilanteessa, jossa vasemmisto ja keskusta ovat vaikeissa ristiriidoissa keskenään.

Jos edellä esitetty tilannearvio katsotaan oikeaksi, voisi keskustapuolue toimia seuraavasti:

1. Pyrimme siihen, että hallitus ottaisi kantaa Pekkasen kokonaisratkaisuesitykseen vasta työmarkkinasopimusten synnyttyä. Tällöin keskustapuolue pyrkii saamaan Pekkasen esitykseen edellä mainitut, hyvin perustellut muutokset. Ottaen huomioon kommunistien omat vaatimukset, tämä saattaisi johdattaa hallituskriisiin.
2. Jos hallitus joutuu käsittelemään kokonaisratkaisuesitystä tilanteessa, jossa työmarkkinaratkaisut ovat vielä auki, harkitsemme, voimmeko toteuttaa em. tiukkaa linjaa vai peräännyimmekö vaatimuksistamme.

3. Maaliskuun loppuun mennessä ratkaistavassa maatalouskysymyksessä otamme sen tiukan kannan, ettei maataloudelta peritä enempää valmisteveroja ja markkinoimismaksuja kuin mitä viime syksyn budjettiriihessä sovittiin.»

Tämän muistion pohjalta käydyssä keskustelussa presidentti Kekkonen yhtyi arviooni ja toivoi sen mukaisen toimintalinjan läpiviemistä.

Päätettiinkö tuolloin, että Koiviston hallitus on kaadettava? Kyllä ja ei. Tämä tilanne oli samankaltainen kuin monet aikaisemmin kokemani tilanteet.

Vuosina 1971, 1975 ja 1976 kaadettiin enemmistöhallitus siten, että yksi hallitusosapuoli kiristi linjaansa tavalla, joka johti hallituskriisiin. Vuosina 1971 ja 1976 hallituksen kaatoivat sosialidemokraatit, vuonna 1975 keskustapuolue. Kaikissa näissä tapauksissa oli periaatteessa mahdollista, että hallitus selviäisi ongelmistaan ja jatkaisi toimintaansa.

Hallituksen kaatamisyritystä ei voida julkistaa — se on pidettävä hyvin pienen piirin tiedossa. Julkisuuteen päin kukin toimii itselleen tärkeiden asioiden puolesta. Oleellista on tällöin tahtosopia tai olla sopimatta.

Kevään 1981 tilanne oli samankaltainen kuin edellä mainituina vuosina. Keskustapuolue ajoi kovaa linjaa itselleen tärkeissä asioissa. Puolue päätti olla taipumaton silläkin uhalla, että hallitus hajoaa. Katsoimme, että tämä oli niissä oloissa maan edun mukaista siten kuin muistiossani perustelin. SDP yritti puoluepäätöksillään sitoa oman hallitusryhmänsä kädet siten, että kriisi saataisiin aikaan.

Tapasin Kalevi Sorsan mm. aamulla 24. maaliskuuta. Kerroin siitä kirjeessäni Kekkoselle:

»Tapsin juuri Sorsan. Molempien tilannearvio oli entinen. Sorsa epäili Koiviston pyrkivän pilkkomaan esillä olevat ongelmat, jolloin hän voittaisi lisääikaa. Sovimme siitä, että pyrimme pitämään paketin koossa. Sorsa harmitsee myös vähimmäiseläkekysymyksen kytkemistä neuvottelukysymyksiin.»

Tuolloin valmistauduttiin ratkaisuvaiheisiin kahdessa asiassa, sekä Pekkasen tulopoliittiseen ratkaisuun liittyvän sosiaalipaketin että siihen kytkeytyneen maatalouspoliittisen ratkaisun suhteen.

Keskustan asema oli siinä mielessä edullinen, että SDP:n ja SKDL:n välillä oli kova kiista pekkasratkaisuun liittyvästä sosiaalipoliittisesta paketista. Keskustakin oli tyytymätön, mutta olimme joustavia menettelytapojen suhteen: olimme valmiit hyväksymään paketin sellaisenaan ja yrittämään korjauksia myöhemmin. Edellytimme, että hallituksen tulee olla esityksiä antaessaan yksimielinen.

Maatalouskiista oli SDP:n ja keskustan välinen. Perusvaikeus oli se, ettei MTK:kaan hyväksynyt keskustan ajamaa porrastettua markkinoimismaksua, jolla pyrimme tuotannon supistumiseen suurimmilla lypsykarjajaloilla. Tätä kautta laskettiin tuotannon supistuvan siinä määrin, että yleistä markkinoimismaksua voitaisiin alentaa noin 2 pennillä. Tässäkin asiassa keskustapuolue oli joustava: porrastus voidaan toteuttaa myöhemmin, ellei siitä voida kokonaisratkaisun yhteydessä sopia.

Kun päätöksenteon aika oli käsillä, näytti hallitus hajoavan vasemmiston keskinäisiin kiistoihin. Keskustan ei tarvinnut tehdä muuta kuin vaatia yksimielisiä päätöksiä ja edellyttää, että kokonaisratkaisuesityksestä mahdollisesti poikettaessa keskustankin vaatimukset otetaan huomioon.

Presidentti Kekkonen puuttui tilanteeseen 2.4., jolloin hän

saattoi julkisuuteen tiedotteen keskustelusta, jonka hän oli käynyt pääministeri Mauno Koiviston kanssa. Sen mukaan pääministeri oli ilmoittanut, että eri ministeriöissä avoinna olevat ja esittelykuntoon ehtineet asiat esitellään presidentille viimeistään 10. huhtikuuta.

Kalevi Sorsa paljasti korttinsa Uudessa Suomessa sunnuntaina 5.4.1981 julkaistussa haastattelussa. Juttu oli tehty kahdessa vaiheessa. Toimittaja Tuomas Keskinen tapasi Sorsan edellisenä maanantaina ja tarkistutti jutun loppuviikosta. Haastattelua antaessaan Sorsa oletti hallituksen kaatuvan seuraavana päivänä, mutta niin ei käynytäkään. Tästä huolimatta Sorsa pysyi lausunnoissaan.

Haastattelun pääsanoma oli se, ettei silloinen hallituspohja näyttänyt enää toimivan. Hän kaavaili tilalle punamultahallitusta.

Maanantain tapaamisessa Sorsa arveli, ettei hallitus pelastuisi, vaikka maatalousratkaisu saataisiin aikaan ja sosiaalipaketti avattaisiin:

»Niin, kyllä se pelastaisi hallituksen hyvin tilapäisesti. Silloin jatkuisi tuo sama menettely: asiat heiluttaisivat hallitusta, eikä hallitus asioita, kuten Koivisto kerran sanoi.»

»Tuolla pelillä ei selvittäisi sellaisista valtavista asioista kuin kansaneläkeuudistuksen jatkosta ja budjetista.»

»Luulen, että tämä on aika yleinen käsitys muissakin puolueissa. Viime päivinä on enää etsitty syypäitä hallituksen kaatumiseen. Enää ei ole keskusteltu substansseista juuri lainkaan. Ehkä sekin kertoo, mitä ajatellaan.»

Loppuviikosta, torstaina, Sorsan kanta oli ennallaan. Keskinen kirjoitti jutussaan näin:

»Sorsan maanantainen linja piti yhä. Hän ei nähnyt hallituksella olevan mahdollisuuksia selvitä erimielisyyksistään kommunistien kannan vuoksi.

Mutta hän antoi hallitukselle mahdollisuuden yrittää vielä kerran. Puolue ei nytkään esittänyt aikarajoja.»

Sorsan haastattelua seuranneena maanantaina — 6. huhtikuuta — Koivisto järjesti itselleen TV-haastattelun, jossa hän ilmoitti taistelevansa viimeiseen saakka hallituksensa puolesta. Tässä häntä neuvoi, rohkaisi ja tuki eduskunnan puhemies Johannes Virolainen. Koivisto vastasi toimittajan kysymykseen pelin kuvien muuttumisesta näin:

»Tähän tilanteeseen tuli monenlaista kuviota. Voisi sanoa, että oli semmoinen pienehkö peli menossa, jossa pyrkimyksenä oli aikaansaada tässä yhdessä kysymyksessä mahdollisimman suuri yksimielisyys hallituksessa ja eduskunnassa.

Nyt tähän tuli kokonaan toinen peli hallituspohjasta ja sen jatkomahdollisuuksista.

Olen kantanut hyvin suuren henkilökohtaisen vastuun tulopoliittisesta ratkaisusta, ja minun täytyy sanoa, että niin raskasta kuin se onkin, niin uhraan sen mieluummin kuin hallitusyhteistyön, jos siitä on kysymys. Minä tietysti elän siinä toivossa edelleen, että paketti pysyisi koossa.»

Koivisto ilmoitti, että hallitus jatkaa työtänsä niin kauan kuin sillä on eduskunnan luottamus. Koivisto lähti siis siitä, että hän pysyy pääministerinä ja hallitus jatkaa työtänsä vaikka kokonaisratkaisu kaatuisikin. Tästä huolimatta hallitus olisi tietysti vaihtunut, jos se olisi hajonnut sisäisiin kiistoihinsa. Tuolloin seuraava hallitus olisi vienyt kokonaisratkaisun satamaan.

Mutta hallitus ei hajonnut. SKDL:n ministeriryhmä perääntyi yllättäen kannastaan ja oli valmis hyväksymään tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun liittyneet lakiesitykset sellaisinaan. Ratkaisun avain oli hallituspuolueiden sopimus, jonka mukaan niitä voidaan eduskunnassa tarkistaa.

Samalla sovittiin, että asetetaan työryhmä, jossa muutokset valmistellaan. Maatalouskiista lykättiin tuonemmaksi. Paketti siis purettiin ja kiistat siirrettiin avoimina eduskuntaan.

Olin 9. ja 10.4. ulkomaanmatkalla. Ennakkoon oli Uusitalon ja Pekkalan kanssa sovittu, ettei tilannetta päästetä käsistä. Kun SKDL antoi yllättäen periksi, emme voineet asialle mitään. En tiedä, olisiko voitu, jos olisin ollut paikalla.

Kekkonen otti tämän tilanteen hyvin raskaasti. Aarne Saari- sen kautta oli tullut julkisuuteen tieto, että hän haluaa hallituksen tai ainakin pääministerin vaihtuvan. Kun Koivisto oli asettunut julkisesti uhmaamaan presidenttiä ja kun hallituskriisiä ei syntynytkään, koki hän kriisin laukeamisen omaksi arvovalta- tappiokseen.

Kiistat siirtyivät eduskuntaan, missä ne saatiin ratkaistuksi muutamassa viikossa. Seuraava hallituksen koetinkivi tuli näin ollen olemaan budjettiriihi.

Vielä ennen eduskunnan kesälomaa hallituspolitiikassa syntyi yllättäen dramatiikkaa. Hallitus oli antanut keväällä eduskun- nalle esityksen aluepoliittisen lainsäädännön uudistamiseksi. Tuolloin sovittiin, että lait säädetään ennen eduskunnan kesälo-

maa, jotta niitä voitaisiin asianmukaisesti soveltaa seuraavan vuoden alusta alkaen. Kun eduskunnassa tuli esiin SDP:n ja kokoomuksen pyrkimys lykätä tämän asian käsittely syksyyn, joutui keskusta tekemään hallituskysymyksen niiden käsittelemisestä sovitulla tavalla. Liitimme uhkavaatimukseemme myös sen, että hallituksessa valmiiksi neuvoteltu vähimmäiseläkeuudistus on annettava välittömästi eduskunnalle. Vaatimuksemme osui SDP:n puoluekokouksen alkuun, mistä syystä pääministeri Koivisto arvioi sitä provokaatioksi. Sitä se ei ollut, asiasta oli kysymys.

Tämänkin kiistan taustalla olivat hallituspoliittiset laskelmat. SDP:ssä jarruteltiin meille tärkeiden asioiden etenemistä siltä varalta, että hallitus hajoaisi ja he pääsisivät irtautumaan niissä tekemistään sitoumuksista. Samasta syystä keskustapuolue kiirehti ratkaisujen aikaansaamista.

»Keskustapuolue on yhtenäisempi
kuin koskaan Kouvolan puoluekokouksen jälkeen»

Ensimmäinen vuoteni keskustapuolueen puheenjohtajana päättyi nuorisojärjestön ja puolueen suurtahtumiin.

Keskustanuorten suvijuhlilla Kaustisilla puhuessani esitin valmistumisvaiheessa olleesta NKL:n yleisohjelmasta pari huomautusta, jotka havaitsin ohjelmaluonnosta lukiessani aiheelliseksi. Nuoret näyttivät olevan etääntymässä liiaksi reaalielämästä.

Ensin puutuin kansainväliseen vaihdantaan ja yhdentymiskeskitykseen.

»Meillä keskustalaisilla on varsin selvä kuva siitä, millaiseksi me haluaisimme Suomen rakentaa, jos muuta maailmaa ei olisi olemassa. Yhteiskuntamme ja kansan-

taloutemme yhteydet ulkomaailmaan rikkovat idyllin ja aiheuttavat meille ongelmia. Ennen muuta meitä harmittaa se, että kansainvälinen kilpailu näyttää ohjaavan meidän taloutemme kehitystä keskustalaisen aatemaailman kannalta katsoen kielteiseen suuntaan. Luulen, että tekin asioita tarkkaan pohdittuanne joudutte lopulta toteamaan, että kansainvälisen kilpailun vaikutus on realiteetti, jolle me emme valitettavasti voi mitään ja että nykyinen vapaakauppaan perustuva suhde ulkomaailmaan on silttenkin paras vaihtoehto. — Samalla kun toteamme vapaakauppaan osallistumisen käytännön syistä välttämättömäksi, meidän tulee tehdä sen puitteissa kaikkemme omavaraisuutemme ja omaehtoisen kehityksemme turvaamiseksi. Juuri tässä keskustan linja eroaa siitä oikeiston ja sosialidemokraattien linjasta, jolla vapaakauppaan aikanaan ryhdyttiin. Öljykriisin ja sitä seuranneiden taloudellisten vaikeuksien jälkeen omavaraisuuden merkitys ymmärretään entistä laajemmin myös muualla kuin keskustapuolueen piirissä.»

Toinen kommenttini koski suhtautumista uuteen tekniikkaan tilanteessa, jossa tähänastisen teknis-teollisen kehityksen seuraukset ovat kaikkien nähtävillä:

»Luulen, että monien keskustalaisten vaistomainen vastaus on vaatimus, että teknologian kehityksessä palataan alemmalle kehitystasolle, jolloin ongelmia oli vähemmän. Helposti ajatellaan, että tekniikan kehitys olisi jotenkin kahlittava. Toinen äärimmäisyys on ajatella, että teknologia automaattisesti kehittyy ihmisen ja luonnon kannalta katsoen paremmaksi. Oikea vastaus on jossakin näiden välillä. Monessa suhteessa on todel-

la palattava kirjaimellisesti vanhaan. Mutta nykyisten mittavien ongelmien voittaminen käy päinsä vain siten, että luodaan uutta ihmisen ja luonnon mukaista tekniikkaa. Se ei synny itsestään, vaan kehitystä on ohjattava. Meidän keskustalaisten on siis otettava myönteinen ja kannustava asenne teknologian kehittämiseen. Ihmiskunnan polttavien ongelmien voittaminen edellyttää voimakasta tieteellistä ja teknistä luomistyötä.»

Kesäkuun 13. ja 14. päivinä järjestettiin Lahdessa keskustapuolueen 75-vuotisjuhlat, joista tuli puoluetta eheyttävä tapahtuma. Pääjuhlaan osallistui lähes 10 000 ihmistä. Puheissani oli voimakas historiallinen ja aatteellinen painotus. Juhlakokouksessa pitämässäni puheessa kertosin keskustapuolueen saavutukset kuluneelta vuodelta ja viitoitin tietä tulevaisuuteen. Tein tässä puheessani kaksi käytännön politiikkaan liittyvää aloitetta.

Ympäristöhallinnon kehittämisessä oli jo pitkään ollut umpikuja. Kun keskustapuolue vastusti ympäristöministeriön perustamista, meidät oli leimattu ympäristönsuojelun vastustajiksi. Tämän tilanteen halusin korjata.

Keskustapuolueen alkuperäinen kanta oli se, että maa- ja metsätalousministeriöstä olisi kehitetty luonnonvarainministeriö, jolle myös ympäristönsuojelu olisi kuulunut. Tätä näin jälkikäteenkin ajatellen parasta mallia eivät muut kannattaneet. Kun SDP ja kokoomus ajoivat laajan ympäristöministeriön perustamista, oli keskustapuolue jumiutunut kannattamaan silloista hallintomallia, jossa ympäristöasiat oli hajautettu useaan eri ministeriöön. Lahdessa ilmoitin olevani valmis suosittelemaan omalle puolueelleni, että olisimme valmiit kannattamaan suppean ympäristönsuojeluministeriön perustamista.

Toinen asia, jossa tarvittiin uudelleenarviointia oli hallinnon hajasijoittaminen. Oli nähtävissä, ettei käytännössä voida päästä

eteenpäin olemassaolevien virastojen ja laitosten hajasijoittamisessa. Puhuin näin:

»Itse asia, hallinnon alueellinen hajauttaminen, on edelleen oikea ja sen puolesta on edelleen ponnisteltava. Tälle on syntymässä myös lainsäädännöllinen pohja, kun hallinnon alueellinen hajauttaminen mainitaan uudessa aluepoliittisessa yleislaissa yhtenä aluepolitiikan keinona. Hallinnon hajauttamiseen on nyt löydettävä tehokkaat ja toteuttamiskelpoiset keinot. Ilmeisesti virastojen ja laitosten keskusyksiköiden hajasijoittamisesta on ainakin pääosin luovuttava ja ryhdyttävä toteuttamaan hajautusta niiden puitteissa, kuten monilla aloilla on jo tapahtunutkin. Tämä voi tarkoittaa sekä tehtävien ja päätösvallan siirtämistä maakuntiin että virastojen ja laitosten valtakunnallisten toimintojen sijoittamista eri puolille maata.»

Molemmat avaukseni johtivat myöhemmin päätöksentekoon esittämiäni suuntaviivojen mukaisesti. Ympäristöministeriöstä tosin tuli laajempi kuin mitä me ehdotimme. Myöhemmin tämä on yleisesti katsottu virheeksi.

Sunnuntain pääjuhlassa puhuin erityisesti perhepolitiikasta. Erityisen voimakkaasti puhuin kotihoidontuen kehittämisestä esittäen tälle ratkaisulle aatteelliset perusteet. Asetin tavoitteeksi sen, että

»yhteiskunta käyttäisi lähivuosina yhtä paljon varoja sekä kunnallisen päivähoidon että kotihoidontuen laajentamiseen. Jos näin tehdään, voidaan kotihoidontuki noin viidessä vuodessa laajentaa siten, että tukea saisi jokainen perhe, jolla on alle 3-vuotias kunnallisen päi-

vähoidon ulkopuolella oleva lapsi. Tällä tavoin myös vähennettäisiin kalliiden päivähoitopaikkojen tarvetta ja vastaavasti paikkoja olisi paremmin saatavissa niitä tarvitseville. Myös pienten lasten vanhempien työsuhdeturvaa on pikaisesti korjattava niin, että pitempään lastaan kotona hoitanut työntekijä voi palata entiseen työhönsä.»

Tältä pohjalta lakisääteinen kotihoidontuki myöhemmin 1980-luvulla sosialidemokraattien sitkeästä vastustuksesta huolimatta järjestettiin.

Lahden juhlakokouksessa saatoin todeta, että puolue oli nyt yhtenäisempi kuin koskaan Kouvolan kokouksen jälkeen, jossa Johannes Virolainen syrjäytti V. J. Sukselaisen puheenjohtajan paikalta. Vaikka puolueessa oli jännitteitä, ne eivät olleet mitenkään vakavia. Yhtenäisyyden saavuttamista helpotti se, että Turun puoluekokouksessa molemmat »linjat» olivat jakautuneet. Se mikä pinnan alla jäyti, oli presidenttikysymys.

Yksi kesän 1981 kohokohdista oli vierailuni Yhdysvaltoihin. Isäntänäni oli ulkoministeri Alexander Haig. Tapasin myös varapresidentti George Bushin.

Suhteet Neuvostoliittoon kangertelevat

Uuden puoluejohdon kannalta katsoen kaikki asiat eivät olleet kunnossa. Suhteiden hoito NKP:n kanssa oli edelleen omituista.

Ensimmäisen kerran keskustelin puoluesuhteiden hoidosta Vladimirovin kanssa heti Turun puoluekokouksen jälkeen. Tuolloin hän kaavaili, että NKP kutsuisi Kääriäisen johtaman valtuuskunnan syyspuolella Moskovaan ja että minun vierailuni olisi seuraavan vuoden puolella.

Syyskuun alussa keskustelimme asiasta uudelleen. Aloitin

kertomalla kuulleen suunnitelmasta, jonka mukaan Matti Ruokolan johdolla Neuvostoliittoon matkustaisi poliittinen valtuuskunta. Vladimirov myönsi tämän todeksi. Hän kertoi ehdottaneensa Moskovaan, että Šapošnikov tulisi syksyllä Suomeen, jolloin minäkin voisin häntä tavata. Sen lisäksi hän puhui epämääräisesti ajankohtiin viittaamatta Kääriäisen ja minun matkasta Neuvostoliittoon.

Vladimirov kertoi tasavallan presidentin korostaneen hänelle, että uuden johdon kanssa olisi luotava hyvät suhteet. Sanoin, että ymmärrän varovaisen vauhdin yhteyksien luomisessa edellyttäen, ettei synny sitä kuvaa, että uuden johdon suhteet NKP:n ja Neuvostoliiton kanssa eivät ole kunnossa.

Kun tapasin Vladimirovin joulukuun alussa, eivät NKP-suhteet olleet edistyneet, vaan päinvastoin. Nyt Šapošnikovin matka oli siirtynyt seuraavaan maaliskuuhun. Ruokolan johtama valtuuskunta matkustaisi joskus sen jälkeen. Puheenjohtajan ja puoluesihteerin matkoista ei ollut nyt mitään tietoa.

Šapošnikovin suunniteltu vierailu toteutui maaliskuun lopulla 1981 ja minäkin tapasin hänet. Vladimirov oli mukana. Uutta oli se, että heidän suhtautumisensa minuun oli nyt myönteisempää kuin aikaisemmin. He pyrkivät jopa selittämään, että heidän suhtautumisestaan syntynyt kuva on perustunut väärinkäsityksiin. Myös Kääriäisestä he esittivät myönteisen arvion. Tapaamisen lopuksi Šapošnikov esitti minulle ja vaimolleni kutsun vierailulla NKP:n isännöimänä Neuvostoliitossa.

Šapošnikovin suopea asenne ei kuitenkaan painanut käytännössä mitään. Toukokuussa 1981 presidentti Kekkonen oli lähtenyt jälleen kerran liikkeelle saadakseen järjestetyksi minun jo neljä vuotta vireillä olleen ulkoministerivierailuni Moskovaan. Tavatessani heinäkuun alussa Vladimirovin hän otti asian puheeksi. Hän kertoi vierailun olevan Moskovassa vireillä, mutta sitä ei ollut vielä käsitelty politbyroossa. Hän piti toivotta-

vana, että vierailu olisi ennen budjettiriihtä, mutta arveli, että se voisi siirtyä myöhempään ajankohtaan.

Yhtä takkuista oli keskustapuolueen johdon ja NKP:n välisen suhteiden kehittyminen. Kun Mikko Immonen vieraili alkukesällä Moskovassa, hän kertoi kotiin palattuun Kääriäiselle, ettei NKP halua edelleenkään hoitaa puoluesuhteita uuden johdon kanssa, vaan niitä hoitaisivat hän ja Matti Ruokola. Otin tämän suoraan puheeksi Vladimirovin kanssa, joka torjui Immosen väitteen.

Kesällä Moskovassa vieraili Matti Ruokolan johtama valtuuskunta, johon Seppo Kääriäinenkin osallistui. Kääriäinen kertoi, että isännät olivat kilvan ylistäneet Immosen ja Ruokolan ansioita. Ruokola oli käynyt Šapošnikovin kanssa pitkän kahdenkeskisen keskustelun, mutta ei ollut kertonut siitä mitään oleellista Kääriäiselle. Mitään tietoa puolueen johdon matkoista Moskovaan ei saatu.

NKP:n suhtautuminen uuteen puoluejohtoon näytti olevan riippuvainen minun suhteistani Karjalaiseen. Ellen tue selvästi hänen presidenttiehdokkuuttaan, en voi asianmukaisesti hoitaa puoluesuhteita NKP:n kanssa. Kekkonen oli toisaalta johdonmukaisesti edellyttänyt, että en sitoisi käsiäni presidenttiasiaassa.

Oma käsitykseni on, että Kekkonen viimeistään joulukuussa 1980 kokemansa sairauskohtauksen jälkeen tuli varmuuteen siitä, että meneillään oli hänen viimeinen presidenttikautensa. Jälkikäteen tulkitsin hänen aktiivisuutensa hallituskysymyksessä keväällä 1981 siten, että hän tunsu voimiensa ehtyvän ja päätti sen vuoksi toimia ripeästi. Jonkinlaiseksi osoitukseksi Kekkonen mielentilasta tulkitsin senkin, että hän poisti huhtikuun puolivälissä erästä hänelle alistamastani puheluonnoksesta virkkeen, jossa olisin esittänyt toivomuksen, että hän olisi käytettävissä presidenttinä mahdollisimman kauan.

Toukokuun 12. päivänä 1981 Urho Kekkonen piti viimeisen

julkisen puheensa. J. V. Snellmanin syntymän 175-juhlassa Kekkonen meni ulkopoliittisen ajattelunsa perusteisiin.

Puheessaan Kekkonen nojautui erityisesti Snellmanin Puolan kapinan aikana 1863 kirjoittamaan artikkeliin »Sota vai rauha Suomelle», jota voidaan pitää sekä Suomen puolueettomuuspolitiikan että idänpolitiikan ensimmäisenä ohjelmajulistuksena. Presidentti lainasi Snellmania, joka varoitti Suomea sekaantumasta Puolan tapahtumiin ja käyttämästä niitä hyväkseen yrittämällä palauttaa Suomi Ruotsin yhteyteen. Samoin hän siteerasi kirjoituksesta kohtaa, jossa Snellman korosti kansallisten etujen merkitystä kunkin kansakunnan toiminnassa. Sitten Kekkonen esitti oman kommenttinsa:

»Sanoessaan, että jokainen kansakunta elää vain omia etujansa varten, Snellman saattaa johtaa lukijansa harhaan. Hänen vakaumukseensa näet kuuluu tärkeä lisäys: kansakunnan pyrintöjen on edistettävä koko ihmiskunnan parasta. Muuten ne eivät onnistu. Toisin sanoen: Snellmanin kansallinen realismi ottaa koko ajan huomioon kansallisia etuja ylempänä olevat arvot, ihmiskunnan edut ja tarpeet.

Edellämainittuun kirjoitukseen sisältyvät kaikki Snellmanin poliittisen toiminnan periaatteet. Venäjä on pysyvästi suurvalta ja Suomi sen naapuri, mikä ilmaisee selkeästi geopolitiittisen asemamme. Napoleonin sanoja mukaellen hän kirjoittaa, että länsivaltojen voimapolitiikkaan nojaava 'Suomi olisi nyt ja aina Venäjän maantieteellinen vihollinen'. Jos Suomi kuitenkin ottaa huomioon Venäjän turvallisuusedut ja toimii joustavasti ja järkevästi, se saattaa selvittää vaikeistakin tilanteista.»

Kesän aikana presidenttikysymys oli esillä yhä enemmän. Kirjeessäni Kekkoselle 6. elokuuta selostin tilannetta seuraavasti:

»Ahti Karjalainen on palannut työhön hyväkuntoisena ja raittiina. Hän on kertonut päättäneensä luopua kokonaan alkoholin käytöstä.»

»Minä en ole vielä ollut kahdenkeskisessä keskustelussa Abdin kanssa, vaikka hän on välikäsien kautta lähettänyt viestiä kiinnostuksestaan tavata minua. Olen halunnut lykätä tätä tapaamista selvittääkseni ensin biehman tilannetta. Varsin lähiaikoina keskustelu on kuitenkin käytävä.»

»Ellet Sinä enää olisi käytettävissämme, olisi Ahti kuntouduttuaan ymmärtääkseni ilman muuta meidän ehdokkaamme. Kaiken edellytyksenä tietysti on, että Abdin raittius pitää. Samalla kun Abdin raitistuminen on selkiinnyttänyt tilannetta K-linjan piirissä, on ehkä syntymässä uusia ongelmia. Kuten varsin tarkkaan tiedät, linjan piirissä on ollut sisäisiä ristiriitoja ennen muuta Abdin ja Sinun välien rikkouduttua muutama vuosi sitten. Abdilla on ollut oma lähipiirinsä. — Toisen joukon ovat muodostaneet ne, jotka ovat antaneet kaikissa vaiheissa ehdottoman tukensa Sinulle. Sorsan hallituksen muodostamisen jälkeen, jolloin minusta tuli ulkoministeri, meitä jopa syytettiin 'kolmannen linjan' muodostamisesta puolueeseen. Tähän keskusteluun ovat osallistuneet myös NKP:n edustajat.»

»Monet merkit viittaavat siihen, että Ahti aikoisi perustaa toimintansa jatkossakin näiden tosiuskollisten varaan. Samoin näyttää siltä, että NKP:n edustajat alkaisivat taas jakaa K-linjalaisia vuohiin ja lampaisiin. Tällainen asetelma olisi kahdessa mielessä onneton: pääasiaa

ei kyettäisi hoitamaan ja linja hajoaisi pahan kerran. Abdin pitäisi käsittää, että hänen lähtöasemansa ovat hyvin heikot sekä keskustapuolueen kentällä että yleisemmin. Jotta hänellä olisi mitään mahdollisuuksia edes ehdokkaaksi, hänen tulisi nojata koko K-linjaan ja nimenomaan niihin, joilla on vahvin luottamus kentällä. Tämä on tietysti kovin ennen aikaisten huolten kantamista, mutta näihin mietteisiin olen tahtomattani vajonut.»

Seuraavana päivänä keskustelin Kekkosen kanssa Kultarannassa. Hän hyväksyi sen, että ryhdymme työhön Karjalaisen puolesta. Tässä yhteydessä hän kommentoi Karjalaisen yritystä raitistua sanoen, että se taisi tulla liian myöhään. Kekkonen asetti sanansa siten, että minulle jäi epäselväksi, epäilikö hän Karjalaisen yrityksen onnistumista vai sitä, ettei hän enää pystyisi korjaamaan asemiaan.

Kilpajuoksu ajan kanssa

Kevään yrityksen epäonnistuttua jatkoin yhteydenpitoani Kalevi Sorsan kanssa. Tapasimme 9.6.1981, heti SDP:n puoluekokouksen jälkeen. Totesimme, että hallituksen seuraava koetinkivi on budjettiesityksen laatiminen vuodelle 1982.

SKDL paalutti jo alkukesästä lähtien kovaa budjettilinjaa, joka oli talouspoliittisesti jyrkässä ristiriidassa keskustan talouspolitiikan kanssa. Taustalla olivat poliittiset laskelmat. Kommunistit, etenkin taistolaiset, halusivat hallituksen hajoavan budjettiriiheen. Kommentoin SKDL:n kannanottoa arvioimalla, että se saattaa johtaa samankaltaiseen tilanteeseen kuin vuonna 1976, jolloin Mieltusen hallitus hajosi talouspoliittiseen linjariitaan.

Keskustapuolue asetti omat budjettitavoitteensa pannen etusijalle talouden tervehdyttämisen ja työllisyyden parantamisen, mistä syystä me mm. vaadimme investointien liikevaihtoverotuksen keventämistä. Edellytimme tiukkaa budjettilinjaa. Parannuksia toivoimme mm. perhe-, maatalous- ja aluepolitiikkaan.

Budjettiriihi alkoi 27. elokuuta. Alkupäivinä seuloituivat erilleen ne kysymykset, joista tarvittiin poliittisia neuvotteluja. Kun niihin päästiin, kävi ilmi, että pääministeri Koivisto oli valmis tukemaan kommunistien esityksiä menojen tuntuvaksi lisäämiseksi ja kattamaan vajetta huomattavasti esitettyä suuremmalla velanotolla. Tämä oli yllättävää senkin vuoksi, että hän oli julkisuudessa tukenut Pekkalan budjettilinjaa. Syyt olivat valtapoliittiset: Koivisto pyrki estämään sen, että hallitus voisi joutua kriisiin vasemmistopuolueiden keskinäisen kiistan vuoksi.

Asetelmat olivat jo varsin hyvin selvillä 1.9., jolloin kirjoitin Kekkoselle kirjeen. Olin seuraavana aamuna lähdössä pohjoismaiseen ulkoministerikokoukseen Kööpenhaminaan, josta olin päättänyt palata hallitustilanteen vuoksi kotiin jo seuraavana iltana. Kirjoitin näin:

»Hallitusasiassa Eino Uusitalo on pitänyt Sinuun yhteyttä meidän puolestamme. Vaikka tunnet tilanteen varsin hyvin, selostan tässä lyhyesti neuvotteluasetelmat budjettiriihessä.

Menopuolella on päätetty tähän mennessä noin 320 miljoonan markan lisäyksistä, josta runsaat 200 mmk koostuu teknisistä maatalouspääluokan tarkistuksista. Linja on ollut tiukka. Eri puolueiden lisäysvaatimuksia on 810 miljoonan markan verran, josta työvoimaministeriön (=Kajanoja) osuus on 440 mmk. Tehdyt muutokset ja esitetyt vaatimukset ovat yhteensä 1130 miljoonan

markan suuruiset. Tulopuolessa on yleisesti edellytetty täysii 12 prosentii inflaatiotarkistuksia, mikä ensi vuonna alentaisi valtion kassatuloja 430 mmk:lla verrattuna VVM:n budjettikirjaan. Kun tämä luku lisätään em. 1130 mmk:aan, ollaan 1560 mmk:n vajeessa.

Pääministeri on ehdottanut, että 810 miljoonaa markkaa nousevista lisäysehdotuksista hyväksyttäisiin vielä 400 mmk:n verran. Keskustapuolue on katsonut, että lisäysten tulisi jäädä selvästi alle 200 mmk:n. Demarit ovat tehneet ehkä eräänlaisena koepallona ehdotuksen 400 mmk:n jaosta. Vaikka he ovat esittäneet sen jakamista kokonaan SKDL:n tärkeinä pitämiin kohtiin — siis täysin yksipuolisesti —, ovat SKDL:n ministerit pitäneet tarjousta riittämättömänä. Me olemme torjuneet SDP:n ehdotuksen raameiltaan yli kaksi kertaa liian suurena ja sisällöltään täysin yksipuolisena.

Tulopuolessa kaikki haluavat täysimääräisen inflaatiotarkistuksen. Muut ovat kuitenkin valmiit siitä käytännössä tinkimään, mutta me olemme hallitusohjelmaan vedoten edellyttäneet täyttä kevennystä.

Pääministeri haluaisi kattaa melkoisen osan vajeesta luotonottoa lisäämällä. Me olemme tämän torjuneet.

Vajeen katteeksi me olemme olleet valmiit hyväksymään liikevaihtoveron korotuksen, ellei joku esitä parempaa vaihtoehtoa. Vasemmisto on torjunut ehdottomasti LVV:n korotuksen ja ajatellut vajeen katettavaksi mm. sähköveroa ja telemaksuja sekä alkoholin ja tupakan hintaa korottamalla. Me olemme todenneet, ettei niistä kerry tarpeeksi. Lisäksi olemme todenneet, että monet tulojen kattamiskeinoista ovat kansalaisten keskuudessa kovin epäsuosittuja. Mainittakoon, että Kivistö esitti alkoholin hinnan korotuksen nostettavaksi 8

prosentista 12 prosenttiin, mikä toisi 60 mmk:n lisätulot ja nostaisi indeksiä 0,25 prosentilla. Puolen prosentin LVV:n korotus toisi suunnilleen samalla indeksivaikutuksella puolisen miljardia!

Esitin eilen julkisuudessa keskustapuolueen kannanotot, jotka aiomme vahvistaa työvaliokunnan kokouksessa ensi torstaina: 1. Emme hyväksy suuria lisämenoja (= korkeintaan 200 mmk:n lisäykset). 2. Inflaatiotarkistus on tehtävä täysimääräisenä. 3. Luotonoton puitteet on pidettävä Pekkalan esittäminä. Kun tämän lisäksi vaadimme arvostusperusteiden muutoksen vuoksi varallisuusveroasteikon keventämistä sekä investointien LVV-helpotusten laajentamista ja niiden ulottamista asteittain täyteen määrään, on vasemmistolla nieltävää.

Kun lyömme kiinni edellämainitut paalut ja vastustamme vasemmiston ehdotuksia vajeen kattamiseksi — hyviä vaihtoehtoja heillä ei ole —, on umpikuja edessä. Tämä linja kestää hyvin: vastustamme menojen lisäämistä ja liiallista luotonottoa, vaadimme hallitusohjelman noudattamista inflaatiotarkistuksissa ja esitämme katteeksi tarvittaessa ainoaa järkevää vaihtoehtoa, LVV:n korottamista.

Pieni ongelma on Pekkalan piteleminen. Hän on vaikeassa asemassa. Soitin hänelle äsken ja korostin, ettei hänellä ole valtuuksia liikkua edellä mainituissa asioissa. Nimenomaan Pekkalan aiheuttaman epävarmuuden vuoksi olen torstain ja perjantain täällä.

Samalla kun hallituksen hajoaminen alkaa näyttää väistämättömältä — jos me niin haluamme —, kiinnostaa meitä keskustapuolueen asemasta vastuuta kantavia se hallitusvaihtoehto, joka toteutuu, jos nykyinen hallitus kaatuu. Kiertelemättä ja kaartelematta kirjoitan tä-

hän oman näkemykseni.

Jos nykyinen hallitus hajoaa, ei tilalle tietysti heti saada uutta laajapohjaista koalitiota. Budjetti olisi siis vietävä eduskunnassa läpi keskustan ja oikeiston voimin. Kun keskusta joutuisi kantamaan tästä päävastuun, haluamme olla hallituksessa päättämässä budjetin sisällöstä. En kuitenkaan pidä keskiryhmien vähemmistöhallitusta suotavana, sillä se joutuisi raskaaseen kujanjuoksuun vasemmiston ja kokoomuksen välillä. Siksi kokoomus olisi sidottava vastuuseen muodostamalla keskustan ja maltillisen oikeiston vähemmistöhallitus. Hallituksessa tulisi olla vahva K-linjalainen leima ja kokoomuksesta mukaan voitaisiin ottaa vain vasemmistosiiven edustajia.

Hallituskysymys on Sinun käsissäsi ja luotamme harkintaasi. Toisaalta keskustapuolueen johto ottaa kovan vastuun, jos nykyinen hallitus kaatuu. Siksi olen halunnut jo ennakolta kertoa kantani ja esittää sen toivomuksen, että ottaisit meidän asemamme painavasti huomioon jatkoa punnitessasi. Puolueen johto joutuu kestävämpään tilanteeseen, jos jatko menee meidän kannaltamme huonosti.»

Tämä oli viimeinen kirjeeni Urho Kekkoselle. Se kertoo paljon.

Loppuun saakka keskustapuolueen tarkoituksena oli yhteisymmärryksessä presidentin kanssa pyrkiä hallituksen vaihtumiseen. Tilalle olisi tullut välivaiheessa ilmeisesti keskiryhmien tai tätä laajempi poliittinen vähemmistöhallitus. Sen jälkeen olisi palattu keskustan ja vasemmiston yhteistyöhön.

Tästä keskustelin Kalevi Sorsan kanssa vielä niinkin myöhään kuin sunnuntaina 6.9.1981. Hän oli edelleen mukana tässä hankkeessa. Totesimme molemmat, että presidentin terveyden-

tila saattaa aiheuttaa ongelmia suunnitelmamme toteuttamiselle.

Kirjeeni osoittaa vääräksi väitteen, että Kekkonen olisi keskustapuolueen johdolle kertonut nimittävänsä Ahti Karjalaisen pääministeriksi. Ainakaan minulle hän ei sellaista sanonut. Kuten kirjeestä on luettavissa, en tiennyt edes sitä, millainen hänen kaavailemansa uusi hallitus olisi ollut. Minulla oli se käsitys, että hän pikemminkin aikoi nimittää pääministeriksi Eino Uusitalon.

Kun tieto Urho Kekkonen sairaslomasta tuli, oli budjettiriihi umpikujassa. Viime vaiheessa asetelma muuttui siinä mielessä, että Koivisto teki uuden ehdotuksen, joka olisi ollut SDP:n ja keskustapuolueen hyväksyttävissä, mutta ei SKDL:n. Tämä olisi jättänyt »mustan Pekan» SKDL:n käsiin. Tähän mahdollisuuteen tartuin hanakasti ja kerroin uudesta käänteestä heti myös julkisuuteen. Mutta sitten aika loppui.

Jos Kekkonen olisi jaksanut pitempään, hallitus olisi ilmeisesti vaihtunut. Seuraavien presidentinvaalien tulosta tämä ei olisi tietystikään miksikään muuttanut.

Syyskuun alun tapahtumissa minua jäi vaivaamaan se, että Eino Uusitalolla oli Kekkonen terveydentilasta niin erilainen käsitys kuin kaikilla muilla.

Kun Uusitalo vuonna 1983 julkaisi kirjansa »Jälkipeli», olin vähällä lähettää hänelle kirjeen. Laadin jo luonnoksen, josta keskustelin Seppo Kääriäisen kanssa. Seppo esitti siihen stilistisiä korjauksia. Lopulta päätin, että en kirjettä lähetä. Kirjeluonnokseen kirjoitin kommentin sekä helmikuun 1981 puhemiehen vaaliin että syksyn 1981 tapahtumiin. Puhukoon teksti puolestaan:

»Olet siis ryhtynyt kirjailijaksi. Minä puolestani otan tässä vapauden esittää pari huomautusta kirjastasi.

Esität kirjassasi sen arvion, että olen tehnyt monia

virheitä, koska en ole riittävästi kuunnellut itseäni kokeneempia poliitikkoja. Tämä pitää varmaankin paikkansa, vaikka et esitäkään tästä esimerkkejä. Toisaalta tiedät itsekin, etteivät käytännön olosuhteet salli keskustelua kaikista eteen tulevista tilanteista ja asioista.

Tasapuolisuuden nimissä olisit voinut muistella myös niitä tilanteita, joissa olen tehnyt virheitä juuri sen vuoksi, että olen ottanut itseäni kokenempien poliitikkojen neuvot varteen. Muistutan mieleesi kaksi tällaista tapausta, jotka muuten samalla ovat niitä virheitäni, joita Suomen kansa pitää pahimpina.

Muistat varmaankin elävästi puhemiehen vaalin vuoden 1981 valtiopäivien alussa. Olin tuolloin lujasti sillä kannalla, ettei puhemiehen vaihdokseen pidä ryhtyä. Olin antanut tämän kannan myös julkisuuteen. Sinä olit sinnikkäästi Kekkonen mielipiteisiin vedoten toista mieltä mm. niissä keskusteluissa, joita kävimme kolmissin Perttusen kanssa. Valitettavasti taivuin Sinun tahtoosi ja munasin itseni pahan kerran. Sinä tapasi mukaan kyllä pelastit oman nahkasi jättämällä asian hoidon toisten harteille.

Toinen emämunaus olivat tapahtumat juuri ennen presidentti Kekkonen sairasloman alkamista. Minun arvioni oli jo useita päiviä ennen Kekkonen sairastumista se, ettei hän enää pystyisi hoitamaan hallituksen vaihdosta. Jatkoisin epätoivoista yhden miehen sotaani Sinun kannustuksesi ja painostuksesi vuoksi. Sinulla oli jostakin syystä Kekkonen terveydestä aivan toinen kuva kuin minulla, Perttusella ja presidentin adjutanteilla. Luotin Sinun sanaasi ja aiheutin sekä itselleni että puolueelle melkoisen vahingon. Perästä päin olen alkanut epäillä, että johdit jostakin syystä minua tahallasi harhaan. Vielä

viimeistä edellisenä päivänä kerroit puhuneesi Kekkosen kanssa, joka antoi selvän ohjeen hallituksen kaatamisesta. Sinä aikana jolloin väitit soittaneesi Kekkoselle hän oli muissa maailmoissa eikä saanut todistettavasti ainutakaan puhelinsoittoa. Tässäkään tilanteessa Sinä et tasujasi kastellut.»

Kirjassaankin Eino kertoo keskustelleensa 9.9. Kekkosin kanssa noin tunnin ajan, jolloin tämän »ajatuksenjuoksu oli täysin johdonmukaista». Edelleen hän kertoo soittaneensa Kekkoselle keskustapuolueen puoluehallituksen kokouksen jälkeen 10. syyskuuta, jolloin hän ei edelleenkään havainnut »presidentin puheessa mitään tavallisuudesta poikkeavaa». Ihmeellistä.

Presidentin sairausloma alkoi virallisesti 11.9.1981. Samana päivänä budjettikiistat ratkaistiin siten, että saatoin jälkikäteen keskustapuolueen puolesta kiitellä syntynyttä tulo- ja menoarviota.

Keskustapuolueen toivoton tilanne

Presidentti Kekkosin jäätyä sairauslomalle saattoi jokainen asiasta perillä oleva päätellä, ettei hän enää palaisi hoitamaan virkaansa. Nyt presidentinvaalien valmistelut alkoivat toden teolla. Toistaiseksi varsinkin keskustapuolue toivoi julkisissa kannanotoissaan presidentin pikaista tervehtymistä ja paluuta hoitamaan virkaansa.

Keskustapuolueen tilanne oli alusta pitäen toivoton. Arvioni oli, että Virolaisella tulisi olemaan puoluekokouksessa kahden kolmasosan enemmistö. Hänellä ei kuitenkaan ollut mitään mahdollisuuksia presidentiksi: hänelle ei olisi mahdollista saada muista valitsijamiesryhmistä juuri lainkaan tukea.

Karjalaisen saaminen ehdokkaaksi näytti mahdottomalta. Jos

saisimme hänet ehdokkaaksi, hänellä olisi mahdollisuutensa sen vuoksi, että hän voisi saada tukea sekä oikeiston että vasemmiston valitsijamiehiltä. Nämä mahdollisuudet näyttivät kuitenkin pieniltä.

Keskustapuolueen nuori johto oli tukalassa tilanteessa. Olimme keskustelleet kuluneina vuosina asiasta useaan otteeseen Seppo Kääriäisen kanssa. Olimme jo vuosia aikaisemmin ennakoineet sen tilanteen, jossa syyskuun alussa 1981 oltiin. Kun vaalitalanne avautui, meillä oli vain yksi vaihtoehto. Meidän oli asetettava Karjalaisen kannalle tietoisina siitä, että hän ei todennäköisesti tule ehdokkaaksi. Tällöin me ajattelimme erityisesti puolueen yleispoliittista asemaa.

Näköpiirissä oli se tilanne, että maahan valitaan sosialidemokraattinen presidentti ja keskustapuolue menettää presidenttipuolueen asemansa. NKP:n edustajat suhtautuivat hyvin kielteisesti Johannes Virolaiseen. He sanoivat, että heidän mielestään Harri Holkerikin on paljon parempi ehdokas kuin Virolainen. Jos keskustapuolueen johto olisi asettunut tukemaan Virolaista, olisi puolue joutunut melkoiseen korpivaellukseen. NKP:n valtapeli olisi ilmeisesti avannut mahdollisuudet siihen, että kokoomus olisi ottanut keskustapuolueen paikan idänsuhteissa ja samalla Suomen sisäpolitiikassa. Tässä sosialidemokraatit olisivat heitä innokkaasti auttaneet.

Myös kolmansiä nimiä pohdittiin, mutta hyvää sellaista ei löytynyt. Puolue oli sitä paitsi niin voimakkaasti jakautunut Karjalaisen ja Virolaisen kannattajiin, ettei kompromissille näyttänyt olevan sijaa. Ajattelimme kuitenkin, että tilanteen kärjistytyä vastakkainasettelu voitaisiin ehkä vielä laukaista siten, että ehdokkaaksi tulisi joku muu.

Noina viikkoina ainakin kymmenet suomalaiset pohtivat omia mahdollisuuksiaan olla presidenttiehdokkaana ja jopa tulla valituksi. Minäkin kelasin omat mahdollisuuteni.

Olin vasta 35-vuotias, mutta minulla oli takani yli 11 vuoden kokemus kansanedustajana ja lähes kuuden vuoden ministerikokemus. Viimeiset runsaat neljä vuotta olin toiminut ulkoministerinä. Ajattelin, että voisin nuorena poliitikkona saada ainakin yhtä suuren kannatuksen kuin kumpikaan esillä olleista tohtoreista.

Mutta toisaalta asemani näytti täysin toivottomalta. Ensimmäinen vuoteni puolueen puheenjohtajana oli heikentänyt asemiani ennen muuta sen vuoksi, että olin ryvettynyt puhemiesasiassa ja Koiviston hallituksen sisäisissä kiistoissa. Myös edellisen talven lehdistöjulkisuus oli tehnyt tehtävänsä.

Se pienen pieni mahdollisuus kuitenkin oli olemassa, että puolueen sisäinen tilanne kärjistyisi niin voimakkaasti, että minäkin voisin tulla kysymykseen kolmantena vaihtoehtona. Niinpä päätin toimia varman päälle. Pysin hankkimaan itselleni myönteistä julkisuutta mm. tarjoamalla Apu-lehdelle mahdollisuuden lähettää toimittaja YK-matkalleni. YK-viikon aikana kirjoitin kirjan »Kansallisia kysymyksiä». Siitä en voinut kenellekään puhua, että pidin ovea auki mahdolliselle omalle ehdokkuudelleni.

Ryhdyin siis tukemaan Karjalaisen ehdokkuutta. K-linjan keskuudessa sovittiin, että julkisuudessa toimintaa johtavat ennen muuta Ahti Pekkala, Matti Ruokola ja Eino Uusitalo. Lisäksi sovimme, että puolueen puheenjohtaja ja puoluesihteeni pyrkivät säilyttämään toimintakykynsä mahdollisimman hyvänä ja ottavat julkisesti kantaa vasta puoluekokouksen yhteydessä.

Vladimirov ja »maan tapa»

Juuri ennen lähtöäni YK:n yleiskokouksen istuntoon tapasin Viktor Vladimirovin perjantaina 18.9. Siinä olivat esillä kuten tavallista sekä ulkoministerin virkaani liittyvät asiat että puolue-

tason kysymykset. Keskustelumme kansainvälisessä osuudessa puhuimme mm. Puolan tilanteesta ja sotilaspoliittisesta kehityksestä Pohjois-Euroopassa. Kahdenvälisissä valtiollisissa suhteissa olivat esillä erityisesti kaupan ongelmat, mistä syystä jälleen kerran puhuimme siitä mahdollisuudesta, että saisimme ostaa lisää öljyä Neuvostoliitosta. Kuten usein aikaisemminkin, keskustelimme siis myös taloussuhteista, vaikka ne kuuluivatkin valtioneuvoston työnjaossa toiselle ministerille. Seuraavana aamuna kirjoitin tapaamisestani Ahti Karjalaiselle kirjeen, jossa selostin niitä esillä olleita asioita, jotka kiinnostivat häntä talouskomission puheenjohtajana ja presidenttiehdokkuuden tavoitteelijana.

Kirjoitin näin:

»Tapasin eilen illalla ministerineuvos Vladimirovin. Seuraavassa selostan lyhyesti keskusteluamme.

Vladimirovin linja on muuttumaton. Hän tulee teemmään lujasti työtä Sinun valintasi puolesta. Tällä kertaa Neuvostoliitto toimii kuitenkin selvästi varovaisemmin kuin vuonna 1956, jolloin Kekkonen vastaehdokkaana oli 'Neuvostoliittoon vihamielisesti suhtautuvan puolueen ehdokas'. Hän korosti sitä, että sosialidemokraatit nykyään kannattavat hyviä suhteita Neuvostoliiton kanssa ja puolue puheenjohtaja Sorsaa myöten tukee Koivistoa. Henkilönä he asettavat Sinut selvästi Koiviston yläpuolelle ja katsovat, että keskustalainen presidentti on parempi vaihtoehto kuin sosialidemokraattinen presidentti. Vladimirov ja hänen ystävänsä tulevat vaikuttamaan erityisesti kommunisteihin, mutta myös muihin puolueisiin Sinun valintasi hyväksi.

Victor kysyi minulta, mitä Neuvostoliitto voisi muutoin tehdä Karjalaisen valinnan hyväksi. Hän itse ajatte-

li, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa tulisi nyt olla hiljaisempi vaihe, jolloin Koivisto ei saisi sellaista julkisuutta, joka voitaisiin yrittää tulkita tueksi hänelle. Sen lisäksi hän ajatteli, että taloudellisessa yhteistyössä saataisi olla jokin tilanne, jossa Sinun vaikutusvaltasi voisi korostua. Minä esitin hänelle sen ajatuksen, että ensi vuoden tavaravaihtopöytäkirjassa syntyvät vientiongelmat voisivat olla sopiva kohde, jos löytäisimme sopivan keinon, esim. öljyntuonnin lisäämisen, tämän ongelman hoitamiseen. Lupasin harkita tätä asiaa.

Tässä yhteydessä tuli jälleen esille minun mahdollinen vierailuni Neuvostoliittoon, joka, kuten tiedät, on ollut vireillä jo viime toukokuusta lähtien, jolloin presidentti Kekkonen päätti asiasta. Totesin Victorille uudelleen, että vierailun toteuttaminen olisi sopivaa tukea Karjalaisen presidentiksi valinnan puolesta. Minulla pitäisi olla puolueen puheenjohtajana riittävä arvovalta Sinun tukemiseesi, kun Koiviston puolestapuhujana on puheenjohtaja Sorsa, kaksinkertainen pää- ja ulkoministeri, joka on tehnyt virallisen vierailun Neuvostoliittoon molemmissa ominaisuuksissa. Minä olen ollut jo yli neljä vuotta yhtämittaa ulkoministerinä vierailematta kertaakaan tässä ominaisuudessa Moskovassa. Lisäksi olen yhteisten päätösten perusteella joutunut esiintymään keskusta-vasemmistoyhteistyön rikkojana, josta etenkin kommunistit pyrkivät vetämään yleispoliittisia johtopäätöksiä. Uskottavuus ei ole paras mahdollinen, kun minä näistä asemista käsin käyn ajamaan Sinun valintaasi nimenomaan ulkopoliittikan merkitystä korostaen!

Vladimirov esitti edelleen epäilyjä, mutta hyvin lieviä epäilyjä, sen suhteen, olisiko vierailu joka suhteessa taroituksenmukainen. Painavampana seikkana hän totesi,

että asiasta olisi sovittava nyt presidentin sairastuttua vielä Sinun ja Uusitalon kanssa. Kerroin Sinun tukevan vierailun toteuttamista. Uusitalosta sanoin Victorille sen, minkä totean Sinullekin vasta tässä, etten oikein tiedä, missä Eino nyt liikkuu. Olet ehkä pannut merkille, ettei Eino ole ollut mukana useassa keskeisessä palaverissa, joissa presidenttiasiaa on käsitelty. Lisäksi hän oli merkillisen vaisu budjettiriihessä ja antoi minun taitella yksin. Minä suoraan sanoen ihmettelen, mitä Einoon päässä liikkuu. Tämä ehdottomasti vain meidän kesken.

Toivon vakavasti, että ottaisit mitä pikimmin yhteyden Vladimiroviin ja kertoisit hänelle kantasi. Tapaan Gromykon torstaina, jolloin kutsu olisi luontevaa toteuttaa. Itse vierailu olisi mielestäni pyrittävä toteuttamaan — varmuuden vuoksi — jo lokakuussa tai viimeistään marraskuussa.

Lähden iltapäivällä New Yorkiin, missä toivoakseni lauantaina tapaamme.»

Tästä kirjeestä syntyi valtava kohu, kun Jukka Tarkan kirjoittamat Ahti Karjalaisen muistelmat tulivat julkisuuteen. Jo kesällä 1989 olin kuullut, että sosialidemokraattien ja kokoomuslaisten piirissä liikkuu tietoja maanpetosjutusta, joka syntyy Karjalaisen muistelmateoksen pohjalta. Kaiken kokemani jälkeen en voinut kuvitellakaan, että joku voisi yrittää tehdä minusta maanpetturin. Niin kuitenkin oli.

Suomen Kuvalehti ryhtyi markkinoimaan Tarkan kirjaa kansikuvajutulla, jonka pääväitteet olivat:

»Mauno Koivisto yritettiin 1981 kaataa idänkaupan vaikeuksilla.»

»Paavo Väyrynen ja Moskova kaavailivat idänsuhteisiin hiljaista aikaa.»

Nämä otsikot perustuivat Karjalaiselle lähettämäni kirjeen ilmeisen tahallisiin virheellisiin ja harhaanjohtaviin siteerauksiin. Ilmeisesti Tarkka luotti siihen, ettei minulla olisi kirjeestä kopiota.

Kun kuulin lehtimiehiltä, että maanpetossyytös oli pantu liikkeelle, menin heti kotiin kaivamaan papereitani. Helpotukseni oli suuri, kun löysin kirjeen kopion. Saatoin heti ryhtyä puolustustaisteluun. Siitä tuli vaikea, sillä miltei koko lehdistö ehti tuomita minut tuoreeltaan syylliseksi maanpetokseen.

Vladimirov-jupakka johti eduskunnassa tutkimukseen siitä, olisiko minut asetettava valtakunnanoikeuteen. Asian panivat vireille syyskuussa 1989 kansanedustajat Kimmo Sasi, Heikki Riihijärvi, Urpo Leppänen, Päivi Varpasuo ja Eero Paloheimo.

Kirjoitin tuolloin perustuslakivaliokunnalle selvityksen, jossa selostin 18.9. käytyä keskustelua:

»Kirjoitin 19.9.1981 Ahti Karjalaiselle yksityisen kirjeen, johon sisältyy sekä selostus edellisenä iltana ministerineuvos Viktor Vladimirovin kanssa käymästani keskustelusta että henkilökohtaisen viestin kirjeen vastaanottajalle. Keskustelua selostavalta osaltaan kirjettä ei voida pitää tarkkana muistiona tai raporttina, vaan se on laajasta keskustelusta kirjeen vastaanottajalle laadittu lyhyt tiivistelmä. Sanotuin varauksin kirjeen sisältö kuitenkin vastaa käytyä keskustelua.

Kirjeen kirjoittamiseen oli kolme syytä: 1. Pysin saamaan Ahti Karjalaisen lopullisen tuen presidentti Urho Kekkosen omalta osaltaan jo päättämälle ulkoministerivierailulleni Neuvostoliittoon. 2. Halusin varoittaa

Karjalaista luottamasta liikaa Neuvostoliiton tukeen; myös Mauno Koivisto oli Neuvostoliittoon myönteisesti suhtautuvan puolueen ehdokas, jota puolueen johto tuki. 3. Halusin saattaa Karjalaisen tietoon erityisesti ne keskustelussa esiin tulleet näkökohdat, jotka liittyivät hänen vastuualueeseensa suomalais-neuvostoliittolaisen talouskomission puheenjohtajana.

Tasavallan presidentti Urho Kekkonen sairastui ja joutui luopumaan virastaan aikana, jolloin kansainvälisen politiikan ilmapiiri oli kireä. Suurvaltasuhteet olivat jännittyneet ja varustelukilpa kiihtymässä. Afganistanin kriisi oli puhjennut vain paria vuotta aikaisemmin. Puolan tilanne oli erittäin vaikea.

Tasavallan presidentillä on Suomessa laajat valtaoikeudet ja hän johtaa maamme ulkopoliittikkaa. Kysymys Urho Kekkosen seuraajasta kiinnosti näin ollen ulkovaltojenkin edustajia. Neuvostoliitossa pidettiin erittäin tärkeänä Suomen ulkopoliittisen linjan jatkuvuutta. Urho Kekkonen oli ollut Paasikiven-Kekkosen linjan takuumies ja symboli. Seuraajaksi toivottiin henkilöä, joka luotettavimmin turvaisi jatkuvuuden.

Tilanteeni Keskustapuolueen puheenjohtajana oli vuonna 1981 hankala. Puolue oli jo 1960-luvulta alkaneen kehityksen seurauksena jakautunut kahtia, Ahti Karjalaisen ja Johannes Virolaisen kannattajiin.

Presidentti Urho Kekkosen ja Ahti Karjalaisen kiristyneet henkilösuhteet olivat vaikeuttaneet toimintaani koko ensimmäisen ulkoministerikauteni ajan. Olin ulkoministerin asemani vuoksi ja muutoinkin lojaali presidentille. Karjalainen taas koki, että presidentti oli minun avullani syrjäyttänyt hänet. Karjalaisen asenne heijastui vähättelevinä lausuntoina ja epäluuloisuutena.

Tämän yhtenä kiusallisena ilmentymänä oli se, että Karjalainen ei tukenut minun ulkoministerivierailuani Moskovaan.

Mahdollisuudet siihen, että Urho Kekkosen työtä voisi jatkaa keskustalainen presidentti näyttivät hyvin vähäisiltä. Umpikujaan etsittiin monenlaista ratkaisua. Kahden pääehdokkaan välille ei saatu sopua samaan tapaan kuin SDP:ssä eikä kolmatta realistista vaihtoehtoa ollut. Tässä tilanteessa Keskustapuolueen johto asettui loppukesällä 1981 ulkopoliittisia näkökohtia painottaen Ahti Karjalaisen kannalle, vaikka olikin nähtävissä, että Johannes Virolainen tulisi todennäköisesti valituksi puolueen presidenttiehdokkaaksi. Vaikka puolueen johto tuki Karjalaista, se toimi varovaisesti pyrkien varjelemaan puolueen yhtenäisyyttä.

Tapaamiseni 18.9. 1981 Vladimirovin kanssa oli osa Keskustapuolueen ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen välisestä yhteydenpidosta. Kävin siis keskusteluja puolueen puheenjohtajan ominaisuudessa. Tapaamista ei järjestetty ulkoasiainministeriössä eikä suurlähetystön tiloissa. Kysymyksessä ei ollut neuvottelu, vaan vapaamuotoinen keskustelu.

Tapaamisemme yhteydessä Moskovasta juuri palannut Vladimirov halusi antaa minulle informaatiota presidenttikysymyksestä. Keskustelussa kävi ilmi, että hän tulisi edelleen toimimaan sen puolesta, että Ahti Karjalainen valittaisiin ensin presidenttiehdokkaaksi ja sitten presidentiksi mm. keskustelemalla eri puolueiden edustajien kanssa. Toisaalta hän totesi selvästi sen, että myös Mauno Koivisto oli varteenotettava ehdokas, koska SDP suhtautuu nykyään Neuvostoliittoon myönteisesti ja puolueen johto tukee Koivistoa.

Edellä mainitun informaation yhteydessä Vladimirov kertoi, että SDP:n todennäköiselle presidenttiehdokkaalle Mauno Koivistolle ei tulla järjestämään Moskovaan vierailua, jota hänen kannattajansa olivat pyrkineet aikaansaamaan. Lisäksi hän ilmaisi valmiutensa tehdä kauppasuhteissa jotakin sellaista, joka korostaisi Karjalaisen vaikutusvaltaa. Hän kysyi minulta, mitä se voisi olla.

En katsonut asiakseni ottaa kantaa kilpailevan puolueen todennäköisen presidenttiehdokkaan vierailuun, joka ei sitäpaitsi edes ollut ulkoasiainministeriön kautta vireillä. Kun Vladimirov omista motiiveistaan lähtien oli valmis myönteisiin ratkaisuihin idänkaupassa, käytin hyväkseni tätä tilaisuutta Suomelle myönteisen tuloksen aikaansaamiseen ja esitin harkittavaksi öljyn tuonnin lisäämistä uhkaamassa olleen vientiylijäämän tasapainottamiseksi.

Keskustelun kuluessa kosketeltiin myös pitkään viireillä ollutta ja Suomessa valtiollisella tasolla toukuussa jo päätettyä ulkoasiainministerivierailua Moskovaan. Vierailu oli tässä keskustelussa esillä vain puolueen kysymyksenä, sillä se oli lykkääntynyt sen vuoksi, että asiasta oli Keskustapuolueen piirissä edellä kerrottu ristiriita. Vladimirov piti vierailun toteutumisen edellytyksenä sitä, että Ahti Karjalainen antaa sille selkeän tukensa. Lisäksi vierailun toteutuminen olisi luonnollisesti edellyttänyt myös silloisen vt. presidentin hyväksymistä.

19.9.1981 kirjoittamani kirjeen tärkein viesti ja ratkaiseva syy sen kirjoittamiseen oli se toivomukseni, että Ahti Karjalainen antaisi tukensa vierailulleni Moskovaan. Kirjeen tässä osassa esitän myös näkökohtia, joita

en esittänyt keskustelussani Vladimirovin kanssa; ne ovat perusteluja Karjalaiselle. Kirjeelläni pyrin osoittamaan epäluuloiselle Karjalaiselle, että vierailu ei toimisi hänen etujaan vastaan. Tästä huomautin myös Vladimiroville.

Kirjeen ensimmäinen sivu ei sisällä mitään sellaista, mitä Karjalainen ei olisi entuudestaan tiennyt. Siinä on kaksi oleellista asiaa. Ensinnäkin kerron Karjalaiselle, että Vladimirov esitti myötäsukaisen arvion Mauno Koiviston ehdokkuudesta. Toiseksi kerron hänelle idänkauppaa koskeneen keskustelun, josta hän talouskomission puheenjohtajana oli kiinnostunut. Kirjeen tämän osan muotoiluun vaikutti se, että tahdoin osoittaa toimivani kaikesta huolimatta hänen puolestaan.»

Kirjoittaessani selvitystäni perustuslakivaliokunnalle olin todella hankalassa asemassa. Karjalaisen arkiston jouduttua Tarkan käsiin julkisuuteen tuli tuore dokumentti, jossa käsiteltiin hyvin arkaluontoisia asioita. Ne liittyivät yhtäältä Neuvostoliiton ja NKP:n sisäisiin asioihin ja toisaalta keskustapuolueen sisäiseen tilanteeseen. Minun oli vastattava tavalla, joka olisi kaikin puolin mahdollisimman korrekti.

Se mitä kirjoitin oli oikein, mutta paljon oli jätettävä sanomatta. En voinut kertoa koko alastomuudessaan sitä, millaiset olivat olleet suhteet minun ja Ahti Karjalaisen välillä ja millaiset ne olivat syyskuussa 1981. En voinut kertoa, mikä oli Vladimirovin todellinen suhtautuminen Karjalaiseen. En voinut kertoa NKP:n sisäisistä näkemyseroista presidenttiasyissä enkä heidän toiminnastaan tässä yhteydessä.

Vladimirov toimi sekä K-linjan sisäisiä kiistoja että presidenttikysymystä käsitellessään hienotunteisena ja taitavana välikätenä Moskovan ja Helsingin välillä. Moskova oli molemmissa asi-

oissa suoraviivaisesti Karjalaisen tukena. Vladimirovin tuli tietysti noudattaa saamiaan ohjeita, vaikka hän näki, ettei Moskovan linja ollut heille itselleen viisas. Niinpä hän pehmensi omista keskusteluissaan ja toiminnassaan asioita ja pyrki toisaalta vaikuttamaan omien näkemystensä pohjalta Moskovan käsityksiin ja toimintalinjaan.

Ei Vladimirov syyskuussa 1981 uskonut Karjalaisen mahdollisuuksiin päästä presidentiksi eikä edes presidenttiehdokkaaksi. Myöhemmin syksyllä hän yritti vaikuttaa siihen, että Karjalainen luopuisi ehdokkuudesta jonkun kolmannen henkilön hyväksi. Mutta syyskuussa 1981 hänen piti osoittaa Moskovaan, että hän yritti hoitaa Karjalaisen asiaa. Hän pyrki löytämään tähän keinoja, jotka olisivat myönteisiä Suomelle ja suomalais-neuvostoliittolaisille suhteille. Tätä hän tavatessamme pohti: mitä Karjalaiselle myönteistä hän voisi esittää Moskovaan. Tämä on minun tulkintani siitä tilanteesta ja käymästani keskustelusta.

Minulla oli samankaltainen asema. Olin asettunut Karjalaisen kannalle epäröiden ja vastentahtoisesti tilanteessa, jossa en puolueen edun vuoksi muuta voinut tehdä. En uskonut Karjalaisen mahdollisuuksiin, mutta minun oli osoitettava sekä Moskovalle että Karjalaiselle, että pyrin toimimaan hänen puolestaan. Samalla saatoin toimia Suomen kaupallis-taloudellisten etujen edistämiseksi. Tämä oli minun lähtökohtani keskustelussa 18.9.1981.

Oli täysin mieletöntä väittää kahdeksan vuotta myöhemmin, että minä olisin pyrkinyt pelaamaan Moskovan kortilla ja saamaan Neuvostoliiton tukea Karjalaisen kampanjalle. Erityisesti viimeisten neljän vuoden ajan asetelma oli ollut täysin päinvastainen: NKP oli painostanut minua asettumaan Karjalaisen kannalle ja Moskovan korttia oli käytetty minua vastaan. Tämän tiesivät erittäin hyvin monet niistä poliitikoista ja toimittajista, jotka minut silloin tuomitsivat tai jotka vaikenivat. Se oli rauk-

kamaista.

Kaikki eivät kuitenkaan vaienneet. Uudessa Suomessa julkaistiin 8. päivänä syyskuuta 1989 toimitusjohtaja Timo Laatusen kirjoitus »Väyrynen kompastui taas kahteen tohtoriin». Kirjoituksen lopussa oli P. S.:

»Miksi minä puolustan Väyrystä? Siksi, että politiikan minua paremmin tuntevat antavat kohtuuttomuuden tapahtua.»

Nimensä alle Laatusen kirjoitti sanat »Itsenäisen Suomen äänivaltainen kansalainen».

Timo Laatusen kirjoitti mm. näin:

»Paavo Väyrynen siis keskusteli Vladimirovin kanssa tulevista vaaleista. Outoa olisi ollut, ellei olisi keskustellut. Kaikkihan niistä puhuivat, myös suurlähetystöissä. Tehtaankadulla kävivät kaikkien pääpuolueiden edusmiehet ja toimittajat silloin tivasivat idänsuhteita presidenttiehdokkailta. Väyrysen asema puolueensa puheenjohtajana kahden tohtorin välissä ei ollut helppo eikä hänen intonsa Karjalaisen puolesta ollut tulenpalava. Veikko Pihlajamäki todisteli Aamulehdessä 4.9., ettei Väyrynen niitä pahimpia ulkopoliittisen lyömäaseen käyttäjiä ollut lainkaan. Eikä hän varmasti myöskään ollut löysäpuheisimpia Vladimirovin keskustelukumppaneita.»

»Eletyssä draamassa on mielestäni todistettavasti vain kaksi virhettä, ellei ensimmäiseksi jo tahdota lukea sitä, että Väyrynen ylipäätään kirjoitti keskustelunsa paperille. Anteeksiannon puolesta puhuu se, että kirjeen saaja oli kokenut poliitikko, entinen pää- ja ulko-

ministeri sekä talouskomission puheenjohtaja Karjalainen.

Ensimmäinen virhe varsinaisesti oli, että Karjalainen antoi Tarkan käyttöön julkistettavaksi liian tuoretta materiaalia. Se oli neuvostoliittolaisen diplomaatin luottamuksen pettämistä, tietysti myös Väyrysen. Voimiansa päivinä Karjalainen ei olisi koskaan näin menettänyt. Tarkankaan poliittinen taju ei ollut riittävän vahva varoittamaan tutkijan intoa. Näin saivat kirkasotsaiset idealistit aiheen pakahtua intoonsa ja poliittiseen naivismiin.

Toinen virhe oli siinä, että Tarkka olikin epätarkka. Hän ei tekstissään riittävän selvästi tuonut ilmi, että Väyrynen keskusteli Vladimirovin aloitteesta idänkaupan laajentamisesta lisäämällä öljyn tuontia eikä suinkaan kaupan vaikeuttamisesta. Kuvaavaa väärinkäsitysten herkkyydelle oli, että Tarkan oma Suomen Kuva-lehti myös meni lankaan ja vaahtosii väärin pmissiin. Poliittisen historian asiantuntijalta virhe on mielestäni anteeksiantamaton.

En tietenkään hyväksy vieraan vallan puuttumista toisen valtion sisäisiin asioihin. En oikein näe paljokaan poliittisesti moitittavaa Väyrysen menettelyssä, kun sitä tarkastelen ajankohdan taustaa vasten. Neuvostoliitto on koko sodanjälkeisen ajan suosinut taloussuhteissamme niitä poliitikkoja, joihin se luottaa. Karjalaisen muistelmistakin löytyy siitä esimerkkejä. Tarkkaillaamme nyt vaikkapa Yhdysvaltain taloudellista tukea ja sen edellytyksiä. Ettekö löydä yhtään suosikkia sen intressipiiristä?»

»Puheenjohtaja Väyrysen velvollisuus oli tukea puolueensa ehdokasta. Kirjeen lähettämisen aikoihin tehtä-

vään odotettiin yleisesti Karjalaista. Hän oli ollut kruununprinssi Neuvostoliiton silmissä jo vuosia. Neuvostoliitto halusi ohjata mahdolliset lisäpisteet talouskomission puheenjohtajan pussiin eikä v.t. presidentin. Aloite ei ollut Karjalaisen eikä Väyrysen. Niinpä Väyrysen karpäsestä on nyt paisutettu härkänen.»

»Puheenjohtaja Väyrynen, jonka pyrkimyksiä vuoden 1982 presidentinvaaleissa koetin vaatimattomalta osaltani vastustaa, ei ole silmissäni sen syntisempi kuin puheenjohtajakollegansa Kalevi Sorsa ja Ilkka Suominen. Oli ministerineuvos heillekin perin tuttu keskustelukumppani. Eivätkä keskustelut varmaankaan aina rajoittuneet ulkopoliitiikkaan. Eipä siis kohista liikaa yhdestä keskustelusta. Iloitaan, että poliittinen kulttuurimme kehittyy ja moraalimme nousee.

Kuulen kahden vanhan valtiomiehen kääntelevän mullassaan Hietaniemessä. Nämä epäortodoksit turvasivat sen, että puhdasoppisella Tarkalla on varaa sanoa Kekkosta, Karjalaista ja Väyrystä epäisänmaallisiksi.»

Laatunen oli tarkoittanut, että hänen artikkelinsa olisi julkaistu vasta viikonlopun lehdessä, mutta hän aiensi aikataulua sen vuoksi, että presidentti Mauno Koivisto puuttui asiaan 7. syyskuuta. Laatunen halusi ajatuksensa julki samassa lehdessä, jossa Koivistonkin kannanotto julkaistiin.

Presidentti Koivisto todisti toisin kuin Laatunen. Hänen mielestään kirjittäni oli »oikein eikä harhaanjohtavasti siteerattu». Hän luonnehti kirjettä siten, että siinä kerrottiin »keskusteluista vieraan vallan edustajien kanssa toimenpiteistä, joilla vaikutettaisiin Suomen sisäpolitiikkaan». Presidentti tuomitsi menettelelyni, mutta katsoi, ettei se ollut »kovin raskauttavaa», kun ottaa huomioon »sen tilanteen», jossa tuona ajankohtana olin. Koivis-

to kiisti lisäksi sen väitteen, että kirjeestä ilmenevä menettely olisi maan tapa: »ei se maan tapa ollut silloinkaan, mutta semmoista esiintyi».

Julkisuudessa on toistaiseksi kerrottu varsin vähän siitä, millaisia yhteyksiä poliitikoilla oli Neuvostoliiton edustajien kanssa esimerkiksi vuosina 1981–82 ja millaisia keskusteluja käytiin. Yksi parhaimmista julkisista lähteistä tässä suhteessa on Antti Bläfieldin ja Pekka Vuoriston vuonna 1982 julkaisema kirja »Kun valta vaihtui». Kirjaan on suhtauduttava varauksin sen vuoksi, että se on kirjoitettu tendenssimäisesti, voittajan ehdoin. SDP:n osalta kirja on sievistelevä, keskustan osalta liioitteleva. Kuitenkin kirja kertoo aika paljon silloisesta »maan tavasta».

SDP:n osalta kirjassa kerrotaan siitä, että Neuvostoliiton edustajat olivat keväällä 1981 toivoneet, että SDP:n ehdokkaana seuraavissa presidentinvaaleissa olisi Kalevi Sorsa eikä Mauno Koivisto. Kesällä 1981 neuvostoliittolaiset toivoivat, että Kekkonen voisi jatkaa mahdollisimman pitkään, kun he »eivät tunteet Koivistoa». Vielä niinkin myöhään kuin marraskuussa 1981 Neuvostoliiton edustajat olivat valitelleet sitä, ettei Sorsa ollut käytettävissä ja etteivät »he tunne Koivistoa». Kyllä he Koiviston kaiken aikaa tunsivat, mutta he tahtoivat viestittää omaa kantaansa siihen, kenen olisi tullut olla SDP:n ehdokas.

SKDL:n ehdokkaaksi Neuvostoliitto pyrki saamaan jonkun kommunistin, mieluummin Aarne Saarisen. Bläfield ja Vuoristo toteavat, että tällöin Šapošnikov ja Smirnov »pitivät silmällä myös presidentinvaalin ratkaisevaa äänestyskierrosta». Niin juuri. He pyrkivät saamaan SKDL:lle ehdokkaan, joka suosittelisi omilleen Karjalaisen tukemista valitsijamiesten kokouksessa.

Kokoomuksen johto ja myös heidän tuleva ehdokkaansa Harri Holkeri kävivät neuvostoliittolaisten kanssa avomielisiä keskusteluja siitä, että kokoomus auttaa Karjalaisen valitsemisessa presidentiksi. Kokoomuksen johto sitoutui tukemaan Kar-

jalaista paljon aikaisemmin kuin minä. Harri Holkeri jopa järjesti Karjalaisen alkoholistiparantolaan kesällä 1981. Kokoomuksen tarkoituksena oli tällä tavoin päästä »hovikelpoiseksi». Tästä mekin keskustelimme kokoomuslaisten kanssa. Ainoa pulma oli, kuinka saada Karjalainen keskustapuolueen ehdokkaaksi. Presidenttiehdokkaana Holkeria rasitti mustan hevosen, Karjalaisen varjo.

Jokainen, joka tuntee Suomen poliittista elämää tuolta ajalta ja on itselleen rehellinen, joutuu myöntämään, että tuon kaltaiset keskustelut olivat silloin Suomessa maan tapa. Esimerkiksi Ilkka Suominen ja Kalevi Sorsa kävivät Vladimirovin kanssa aivan samanlaisia keskusteluja kuin minäkin; tästä olin kaiken aikaa tietoinen.

Neuvostoliittolaiset pyrkivät omilla keinoillaan vaikuttamaan puolueiden ehdokasvalintoihin ja keinot olivat kaikkien puolueiden osalta samankaltaiset. Yksi keinoista olivat vierailut.

Minä en ollut ainoa, jolle ei haluttu antaa virallisiin ja puoluevierailuihin liittyvää julkisuutta ja arvostusta. Mauno Koivistoa ei kutsuttu vierailulle Neuvostoliittoon, vaikka hän sitä toivoi ja vaikka hänen avustajansa pyrkivät sitä järjestämään. Julkisuuudessa — »Tamminiemen pesänjakajissa» — on esitetty väite, että neuvostoliittolaiset olivat vedonneet tässä Sorsan mielipiteeseen. Johannes Virolaisen kohtalo oli sama kuin Koiviston ja minun.

Samaa menetelmää käytettiin myös puolueisiin nähden. NKP halusi antaa sosialidemokraateille puoluesuhteissa huomattavasti suuremman arvon kuin keskustapuolueelle. Tämä näkyi ennen muuta siinä, minkä taseisia valtuuskuntia Suomeen lähetettiin ja ketä isäntiä vieraat Moskovassa saattoivat tavata.

Asemiin ajo

Vierailuni Moskovaan ei siis toteutunut. Tähän vaikutti ilmeisesti sekin, että sen arveltiin kohottavan minun mahdollisuuksiani mahdollisena kompromissiehdokkaana. Näin jälkikäteen voin myöntää, että tämäkin oli mielessäni, kun yritin saada vierailun aikaan.

Karjalaisen tukijoiden oli pyrittävä toimimaan kahdella rintamalla. Yhtäältä oli pyrittävä saamaan hänet ehdokkaaksi, toisaalta oli koetettava saada muita voimia tukemaan hänen ehdokkuuttaan. Talouselämän piirissä ja osassa kokoomusta hänellä oli vahva kannatus. Avainasemassa olivat kommunistit, jotka olivat tässäkin asiassa jakaantuneet. Vähemmistö ja osa enemmistöstä oli Karjalaisen kannalla, osa enemmistökommunisteista ja SKDL:n vasemmistososialistit tukivat Koivistoa. Tähän tilanteeseen liittyi Suomenmaassa 17. syyskuuta julkaistu artikkeli »Kekkosen linja ja Kekkosen enemmistö». Minäkin olin mukana sitä laatimassa.

Kirjoitusta tulkittiin siten, että Koivistoa lyötiin siinä ulkopoliittisella lyömäkirveellä. Niin ei ollut. Koivistoa kohdeltiin asiallisesti. Artikkelissa tarkasteltiin vaalien asetelmia lähinnä kommunistien näkökulmasta. Pyrkimyksenä oli vaikuttaa heidän ratkaisuunsa. Kirjoituksen loppuosa pehmensi sen alkupuolta:

»Kun presidentinvaalin ulkopoliittista merkitystä arvioidaan on toki muistettava, että Suomen puolueiden piirissä on tapahtunut sitten 1950- ja 1960-lukujen merkittävä myönteinen kehitys, joten ero Kekkosen enemmistön ja sitä vastustavien välillä ei ole ollenkaan sama kuin tuolloin. Oma merkityksensä on kuitenkin sillä, millaisissa piireissä valittava presidentti herättää luottamusta ja millaisten piirien tuesta hän on viranhoi-

dossaan riippuvainen. Mutta tärkein on sittenkin henkilökysymys: Suomen ulkopolitiikan korkeimmaksi johtajaksi on valittava henkilö, joka on siihen varmasti kykenevä. Eikä meille saa riittää se, että johtajamme yrittää toteuttaa oikeaa linjaa, vaan hänen on oltava siinä paras ja turvallisin kaikista.»

Ilmeisesti tällä kirjoituksella ja sen perusteella syntyneellä keskustelulla oli kommunisteihin pikemminkin kielteinen kuin myönteinen vaikutus.

Lokakuun alussa pidin puheen, jossa esitin käsitykseni presidentinvaalien näkymistä. Tässä yhteydessä pyrin myös rauhoittamaan ulkopolitiikasta virinnyttä keskustelua:

»Ulkopolitiikan johtaminen on Tasavallan Presidentin tärkein tehtävä. Siksi virkaan tulee Urho Kekkosen jälkeenkin valita kokenut henkilö, jolla on näyttöä kyvyttään johtaa Suomen ulkopolitiikkaa. Siksi presidentinvaalin yhteydessä pitää vertailla ja arvioida ehdokkaiden ominaisuuksia juuri tältä kannalta katsoen. Tietysti kaikki muutkin oleelliset näkökohdat pitää voida esittää tässä keskustelussa.

Presidentinvaalien yhteydessä käytävää ulkopoliittista keskustelua helpottaa huomattavasti se tosiasia, että kaikki merkittävien puolueiden varteenotettavat ehdokkaat edustavat Suomen nykyistä virallista ulkopoliittista perussuuntausta, Paasikiven-Kekkosen linjaa. Ei siis ole tarjolla vaaraa, että keskustelussa syntyisi maan kannalta vahingollista ristiriitaa. Se on esimerkiksi täysin selvää, että Suomi tulee puolestaan jatkamaan YYA-sopimusta riippumatta siitä, kuka henkilö valitaan presidentiksi Urho Kekkosen jälkeen.

Toisaalta on niin, että Paasikiven-Kekkonen linjan olemuksesta esiintyy Suomen leveällä puoluekartalla erilaisia käsityksiä. Ulkopolitiikan painotuksista ja vi-
vahteista on syytä keskustella. valitsijoiden tulee tietää, mikä on kunkin ehdokkaan käsitys Suomen ulkopolitiikasta; millaisena Paasikiven-Kekkonen linja jatkuu, jos asianomainen ehdokas tulee valituksi.

Samoin tulee julkisuudessa keskustella ehdokkaiden edellytyksistä johtaa Suomen ulkopolitiikkaa. Tässä vaiheessa on tiedossa vasta yksi ehdokas, sosialidemokraattien 'todennäköinen' presidenttiehdokas Mauno Koivisto. Tämän vuoksi keskustelu on ollut toistaiseksi vinoutunutta, kun on voitu esittää arvioita vain hänestä. Keskustelu tasapainottuu ja muuttuu enemmän ehdokkaita positiivisessa mielessä vertailevaksi siinä vaiheessa, kun muutkin ehdokkaat on nimetty.

Keskustapuolueen tulee aikanaan valita ehdokkaaksi henkilö, joka on nimenomaan ulkopolitiikan kannalta paras mahdollinen: kokenein, ansioitunein, kyvykkäin. Vaalitaistelun kuluessa meidän tulee ennen muuta tuoda esiin oman ehdokkaamme ansioita ja välttää toisten ehdokkaiden ja muiden puolueiden arvostelemista. Tosiasiat puhuvat puolestaan.»

Mutta jo tässä vaiheessa toin voimakkaasti esiin presidentinvaalien sisäpoliittisen merkityksen:

»Ulkopolitiikan kannalta katsoen presidentinvaali ei ole ensi sijassa puoluekysymys, vaan henkilökysymys. Sen sijaan sisäpolitiikkaa ajatellen presidentinvaali on mitä suurimmassa määrin puoluepoliittinen ratkaisu.

Tasavallan Presidentillä on Suomessa erittäin laajat

valtaoikeudet myös sisäpolitiikassa. Jos vasemmistolainen henkilö valitaan presidentin paikalle, lisääntyy koko vasemmiston, mutta aivan erityisesti sosialidemokraattien vaikutusvalta arvaamattoman paljon. Mikä vallan keskittymä syntyykään, jos sosialidemokraatit valtaavat itselleen presidentin paikan, kun heillä on jo vankin asema etujärjestökentässä ja kun he ovat suurin puolue Suomessa. 1960-luvun lopulla saimme maistaa käytännössä tällaista ehdotonta demarivaltaa.

Turvallisin ratkaisu on se, että presidentiksi valitaan edelleen keskustaan lukeutuva henkilö, mieluummin keskustapuolueen ehdokas. Vasemmistolaisen valinta, olipa henkilö kuka hyvänsä, mullistaisi maan voima-suhteet. Tämä olisi merkillinen tilanne maassa, jonka äänestäjäkunnasta viimeistenkin mielipidetutkimusten mukaan noin 60 prosenttia lukeutuu keskustaan ja oikeistoon. Tämä on myös asia, josta on avoimesti keskusteltava. — Nykyinen tasapainotila keskustan ja sosialidemokraattien välillä on maan kannalta onnellisin vaihtoehto. Tämän tasapainon järkkäminen — niin pelkään — merkitsisi poliittisen kentän voimakasta kah-tiajakautumista ja puolue-elämän ristiriitojen lisääntymistä. Yhden puolueen ylivalta ei ole hyväksi.»

Kujanjuoksu Kuopion puoluekokoukseen

Keskustapuolueen puoluehallitus ja sen työvaliokunta kokoon-tuivat syksyn mittaan hyvin usein.

Puoluehallitus piti ensimmäisen presidentin sairastumisen jälkeisen kokouksensa 16. päivänä syyskuuta. Jo tuolloin ryhdyttiin valmistautumaan ennenaikaisiin presidentinvaaleihin. Julkisuuteen korostettiin presidentin esteen tilapäisyyttä ja toi-

vottiin hänen pian tervehtyvän. Presidenttipeliä pyrittiin hillitsemään.

Lokakuun 7. päivänä kokoontui puoluehallituksen työvaliokunta. Edellisenä päivänä presidentti Kekkonen sairaslomaa oli jatkettu 10. marraskuuta saakka. Työvaliokunnan kokouksessa pohdittiin ensimmäisen kerran aikatauluongelmia. Näköpiirissä oli se mahdollisuus, että vaaleihin valmistautumiseen jäisi niin lyhyt aika, ettemme ehtisi toimia puoluelain ja sääntöjemme edellyttämällä tavalla. Toisaalta emme halunneet korrektiussyistä käynnistää vaaleihin valmistautumista tilanteessa, jossa presidentti Kekkonen oli muodollisesti vasta sairaslomalla.

Lokakuun 14. päivänä pidetyssä työvaliokunnan kokouksessa esitin sen arvion, että valtioneuvosto joutuisi toteamaan jo ennen 10. marraskuuta, että presidentti Kekkonen on saanut pysyvän esteen hoitaa virkaansa. Pöytäkirjan mukaan jatkoin selostustani näin:

»Selvitystyö siitä, mihin aikaan vaalit tulisi tässä tapauksessa järjestää, on hallituksen piirissä käynnissä. Tarkoitus on selvittää, sovelletaanko tässä tapauksessa eduskunnan hajotusvaalien aikataulua, joka antaisi meille riittävästi aikaa järjestötehtävien suorittamiseen. Keskustelu henkilöistä voidaan aloittaa puoluejärjestöissä vasta, kun vaalit on päätetty pitää. Sen sijaan periaatekeskustelua presidentinvaaleihin liittyen voidaan käydä ja se onkin jo lähtenyt hyvin käyntiin. Keskustapuolueen ehdokkaan markkinoimiseen ei voida valmistautua, ennenkuin ehdokas on nimetty. Kentällä on ehdokasasiassa kahta mielipidettä ja on pelättävissä, että ylilyöntejä ehdokas keskustelussa esiintyy. On vaarana, että kolmasosa käytettävissä olevasta ajasta menee keskinäiseen kiistelyyn ehdokkaasta, jolloin jää vain 60

päivää aikaa valitun ehdokkaan markkinointiin. Keskustelu kentällä on pyrittävä pitämään mahdollisimman asiallisena.»

Samana päivänä järjestettiin minun pyynnöstäni hallituksen sisäinen neuvottelu, jossa keskusteltiin valitsijamiesvaalien aikataulusta. Toivoin, että valmistautumisaika olisi riittävän pitkä, jotta puolueet voisivat toimia lain ja sääntöjensä mukaan. Oli outoa, että oikeuskansleri Risto Leskinen ja kansliapäällikkö Kai Korte eivät pitäneet niistä oikeudellisista ongelmista, joita liian kireä aikataulu voisi synnyttää. He pitivät kiinni siitä, että vaalit on järjestettävä 17. ja 18. tammikuuta.

Puoluehallitus joutui näin ollen vastoin aikaisempia kaavailujaan päättämään jo 21.10, että ylimääräinen puoluekokous pidetään Kuopiossa 22.11.1981. Tätä perusteltiin sillä, että puolue joutuu muutoin rikkomaan sääntöjään ja jopa lakia.

Kannanotossa korostettiin ulkopoliitikan merkitystä ja katsottiin, että on valittava tältä kannalta katsoen paras mahdollinen presidentti: kyvykkäin, kokenein, ansioitunein. Toisaalta korostettiin presidentin suurten sisäpoliittisten valtaoikeuksien merkitystä ja todettiin, että »vasemmistolaisen presidentin valinta merkitsisi arvaamattoman suurta vasemmiston vaikutusvallan kasvua ja maassamme vallinneen, suotuisan kehityksen turvanneen tasapainotilan järkkymistä».

Päätös ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumisesta käynnisti ehdokkaiden ja heidän kannattajiensa avoimen toiminnan. Lokakuun 26. päivänä poistuivat kaikki pidäkkeet, kun presidentti Kekkonen pyysi vapautusta tehtävästään. Seuraava päivänä hänen todettiin saaneen pysyvän esteen hoitaa virkaansa ja päätettiin valitsijamiesvaalien toimeenpanemisesta.

Keskustapuolueessa kävi niinkuin oli jo ennakoon odotettavissa. Tohtoreiden välille viimeisten 10–15 vuoden aikana latau-

tunut jännite purkautui tavalla, joka näytti pahasti vahingoittavan puoluetta. Tässä tilanteessa puolueen kunniapuheenjohtaja V. J. Sukselainen kirjoitti puoluehallitukselle kirjeen, jossa hän esitti harkittavaksi useita eri vaihtoehtoja, joiden pohjalta puoluetta repivä ja sen menestymismahdollisuuksia heikentävä taistelu voitaisiin välttää. Hän päätti kirjeensä näin:

»Toivon puoluehallituksen vakavasti pohtivan, mitä se tässä asiassa puoluevaltuuskunnalle esittää: kehottaako se vain valitsemaan jomman kumman tehtävään ilmoit-tautuneista vai haluaako se johtaa puoluevaltuuskuntaa harkitsemaan jotakin muuta mahdollista vaihtoehtoa, joka saattaisi paremmin varjella puolueen iskuvoimia niitä tehtäviä ajatellen, joita puolueväki oikeudenmukai-sen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan rakentamisessa saattaa pitää äänestäjäkunnan ja koko maan kannalta tärkeäm-pänä kuin epävarmaa tulosta presidentinvaalissa.»

Sukselaisen kirjettä käsiteltiin 12. marraskuuta järjestetyssä puoluehallituksen kokouksessa. Siellä oli esillä myös puolueen itä-suomalaisen piirijärjestöjen kirje, jossa esitettiin, että puoluehallitus tutkisi vielä mahdollisuudet yksimieliseen ratkaisuun. Molempien kirjeiden lähettämisestä käytiin ennakkoon keskustelu puolueen johdon kanssa.

Puoluehallitus päätti lähettää puheenjohtajan ja puoluesihteerin kenttäkierrokselle, jolla pyrittiin rauhoittamaan tilannetta, korostamaan reiluja pelisääntöjä ja etsimään vielä mahdollisuuksia yksimieliseen ehdokasratkaisuun. Esillä oli mm. se mahdollisuus, ettei puolueella olisi lainkaan ehdokasta. Lisäksi tutkittiin kompromissiehdokkaan mahdollisuutta. Tässä yhteydessä minunkin nimeni tuli esille.

Puoluehallitus kokoontui seuraavan kerran 17. marraskuuta

saadakseen selostuksen kenttäkierroksen tuloksista. Kierros onnistui pääosin hyvin ja se oli hyödyllinen. Ehdokaskysymyksen ratkaisemisessa siitä ei kuitenkaan ollut apua. Kuopion puoluekokoukseen käytiin alkuperäisistä asetelmista.

Kuopiossa järjestettiin ensin lauantaina 21. marraskuuta puoluevaltuuskunnan kokous, joka asettui Karjalaisen kannalle äänin 70–63.

Puoluekokouksessa kaikki oli jo ennakolta selvää. Siitä huolimatta oli puheet pidettävä ja keskustelu käytävä ennen äänestystä.

Omassa puheessani puolustin ensin seikkaperäisesti puolueen johdon ja puoluehallituksen toimintaa. Korostin, että olimme kaikella toiminnallamme pyrkineet määrätietoisesti ja johdonmukaisesti huolehtimaan siitä, että puolue selviytyisi tästä vaikeasta tilanteesta mahdollisimman hyvin. Sitten kävin varsinaiseen asiaan:

»Minua on painostettu, jopa uhkailtu olemaan ottamatta kantaa tai asettumaan Johannes Virolaisen tukijaksi. Tavallisimmin on uhattu sillä, että minut syrjäytetään ensi kesän puoluekokouksessa puheenjohtajan paikalta, ellen asetu 'oikealle' kannalle ehdokaskysymyksessä.

Mikä olisikaan minulle tässä tilanteessa ja minuun kohdistuvan painostuksen vuoksi ollut helpompaa kuin olla hiljaa tai asettua tukemaan Johannes Virolaista. En ole kuitenkaan voinut niin menetellä, sillä olen henkilökohtaisesti vakuuttunut siitä, että maan ja puolueen etu vaatii toista ratkaisua, Ahti Karjalaisen asettamista puolueen ehdokkaaksi.»

Perustelin kantaani ennen muuta ulkopoliitilla ja sillä, että Karjalaisella on paremmat mahdollisuudet tulla valituksi kuin Virolaisella:

»Ilmeisesti presidentinvaalin tulos vasemmiston ja ei-sosialististen puolueiden välillä tulee olemaan tasainen. Vasemmistoenemmistökkin on mahdollinen, eikä keskustan ja oikeiston yhteisenemmistö voi parhaimmillaankaan olla kovin suuri. Kun vennamolaiset ja perustuslailliset ovat jo ennakoita ilmoittaneet kannattavansa sosialidemokraattien asettamaa ehdokasta, tarvitsee meidän ehdokkaamme tukea myös vasemmistosta voidakseen tulla valituksi. Ahti Karjalainen — ja vain hän — voi juuri ulkopoliittisista syistä saada tuekseen ainakin osan SKDL:n valitsijamiehistä. — Mikäli ehdokkaamme ei ole Ahti Karjalainen, on lopputuloksena ensimmäisen sosialistisen presidentin valinta tähän maahan. Tämä on karu käsitykseni.»

Korostin vielä luottamusmiesten vastuuta kansanvaltaisessa päätöksenteossa. Tällaisessa tärkeässä asiassa luottamusmiesten velvollisuus on sanoa oma mielipiteensä.

»Kun meitä luottamusmiehiä on arvosteltu, monet eivät ole ehkä tulleet kysyneeksi itseltään, miksi puolueen johdon, puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän suuret enemmistöt ovat asettuneet omalle kannalleen, kun useiden näiden henkilöiden kannattajakunta on toista mieltä. Miksi luottamusmies asettaa oman asemansa uhanalaiseksi? Eivät he tee sitä ainakaan oman etunsa vuoksi, vaan siksi, että he katsovat puolueen edun tätä vaativan.»

Asetin tässä suhteessa itsenikin kansanvallan puntariin:

»Presidenttiehdokaskysymyksen käsittelyssä, kuten kaikissa muissakin tehtävissäni puolueen puheenjohtajana, olen pyrkinyt parhaani mukaan toimimaan maan ja puolueen hyväksi. Jos minut tällä perusteella tai tästä huolimatta halutaan syrjäyttää paikaltani, on halukkailla tilaisuus tätä yrittää jo ensi kesän puoluekokouksessa.»

Tässä yhteydessä sain raikuvat aplodit.

Kiivaan keskustelun jälkeen käytiin äänestämään. Johannes Virolainen voitti odotetusti selvin numeroin 2666–1365.

Päätösjuhlassa pyrin kokoamaan joukkoja edessä olevaan vaalitaisteluun. Luotin siihen, että ehdokkaamme tulisi käymään voimakkaan kampanjan:

»Nyt puolue koko voimallaan asettuu tätä työtä tukemaan. Korostan, että jokaisen puolueen jäsenen velvollisuus on antaa kaikkensa, jotta saisimme mahdollisimman monta valitsijamiestä.

Valitsijamiesten kokouksessa kaikki keskustapuolueen valitsijamiehet tekevät kaikkensa Johannes Virolaisen valinnan puolesta.»

Kävin työhön Virolaisen puolesta. Kun ehdokasratkaisu oli tämä, korostui vaalityössä enemmän sisäpolitiikka kuin ulkopoliitiikka. Pyrimme varoittamaan siitä, että vasemmiston ja varsinkin sosialidemokraattien valta kasvaa, jos maahan valitaan sosialistinen presidentti. Toimme esiin keskustan turvallisen ja koovan linjan.

Valitsijamiesvaalin tulos oli odotettu. Mauno Koivisto sai 145 valitsijamiestä ja häntä tukenut SMP yhden. Koiviston vaaliliiton ääniosuus oli 43,3 prosenttia ja SMP:n 2,3 %. Toiseksi suurimman valitsijamiesryhmän, 58, sai kokoomus. Keskustan oli

tyytyminen 53 valitsijamieheen ja 16,8 prosentin ääniosuuteen. Tulin valituksi 9496 äänellä, mikä oli yhtä ääntä vähemmän kuin edellisissä eduskuntavaaleissa.

Valitsijamiesten kokouksessa Koivisto valittiin jo ensimmäisellä äänestyskierröksellä. Hän sai oman puolueensa valitsijamiesten äänten lisäksi myös 21 SKDL:n valitsijamiehen sekä Pekka Vennamon äänet.

Sorsa taktikoi Väyrysen sivuun

Vaalien jälkeen ryhdyttiin muodostamaan hallitusta. Keskustapuolueessa pyrittiin nopeaan hallitusratkaisuun siten, että Koiviston hallituksen kokoonpanoa muutettaisiin mahdollisimman vähän. Pelkäsimme, että laajemmat hallitusneuvottelut ajautuisivat helposti umpikujaan ja joutuisimme siten hajotusvaaleihin.

Hallitusneuvotteluissa sosialidemokraattien päätavoite oli keskustapuolueen puheenjohtajan syrjäyttäminen ulkoministerin paikalta. Tämä tapahtui siten, että Sorsa ilmaisi ensin halunsa ulkoministeriksi. Kun keskusta esitti entistä salkkujakoa, esitettiin »kompromissina», että ulkoministeriksi tulisi RKP:n edustaja, jolloin keskusta saisi vastaavasti kauppa- ja teollisuusministerin paikan. SDP tarjosi tätä paikkaa minulle. Ilmoitin kuitenkin, että jään pois hallituksesta, ellen voi jatkaa entisellä paikallani.

Kun kävimme puoluesihteerin kanssa tapaamassa presidentti Koivistoa, hän sanoi, ettei hänellä ole mitään sitä vastaan, että minä jatkaisin ulkoministerinä. Hän kuitenkin sanoi, ettei hän halua ottaa kiistaan kantaa. Edelleen Koivisto totesi, että edessä ovat ennenaikaiset vaalit, ellei nyt muodostettavana ollutta hallitusta saada aikaan.

SDP:lla olivat hallussaan valttikortit, me olimme pakkoraosassa. Niinpä me suostuimme SDP:n vaatimukseen. Olimme saa-

neet esimakua siitä, millä tavoin presidentinvaalien tulos vaikuttaisi Suomen poliittiseen elämään.

Keskustapuolueen ministeriryhmässä tapahtui useita vaihdoksia, vain Pekkala ja Tähkämaa säilyttivät paikkansa. Mikko Jokela nousi Eino Uusitalon paikalle sisäministeriksi. Kun Kekkonen oli poissa oli Eino voimaton; kansanedustajista vain Orvokki Kangas kannatti häntä ministeriksi. Juhani Saukkonen valittiin Lasse Äikkään paikalle puolustusministeriksi ja Marjatta Väänänen puolestaan Katri-Helena Eskelisen paikalle sosiaali- ja terveystieteiden ministeriksi. Uudelle paikalle kauppa- ja teollisuusministeriksi tuli Esko Ollila. Ministerivalinnat tehtiin siinä hengessä, että ne eheyttäisivät presidentinvaalien rikki repimää puoluetta.

Kun presidentinvaalit olivat ohi ja uusi hallitus muodostettu, olin hyvin väsynyt. Takanani oli yli kuuden vuoden yhtäjaksoinen kausi valtioneuvoston jäsenenä. Niistä kaksi olin ollut sekä ulko- että ulkomaankauppaministerinä. Lähes kahden vuoden ajan olin ollut sekä ulkoministeri että puolueen puheenjohtaja. Ja viimeksi kuluneen vuoden aikana olin joutunut käymään läpi sietämättömän raskaat vallan vaihtumisen vaiheet. Ajattelin tyytyväisenä, että voin nyt levätä ja latautua kaikessa hiljaisuudessa.

Puhuimme myös kotona siitä, että saisimme kaikkien myrskyjen ja julkisen parjauksen jälkeen rauhaisan vuoden. Minullakin olisi aikaa olla enemmän kotona Vuokon ja lasten kanssa. Tiina-liisa oli tuolloin 13-vuotias, Taneli 9-vuotias ja Lotta vasta viiden vuoden ikäinen. Ajattelimme, että voisimme viettää pitkän kesäloman Kemijoen maisemissa ja nauttia yhdessäolosta. Iloitsimme jo ennakkoon edessämme olleesta vuodesta.

Niin ei ollut käyvä. Edessäni oli oleva vuosi, josta tuli pahin siihen saakka kokemistani. Ja tällä kertaa iskut osuivat entistäkin pahemmin Vuokkoon ja lapsiin.

TILINTEKOA KEKKOSEN AIKAAN

Urho Kekkonen Suomesta siirryttiin lopullisesti Mauno Koiviston Suomeen 27.1.1982, jolloin uusi presidentti astui virkaansa.

Urho Kaleva Kekkonen elämä jatkui sen jälkeen vielä runsaat neljä vuotta. Hän vietti vanhuuden päiviään Tamminiemessä. Sunnuntaina elokuun 31. päivänä 1986 hänen elämänsä päättyi.

Olin koko tuon päivän kotona. Luin Urho Kekkonen kirjoittamia kirjoja ja kuuntelin Yleisradion hänen elämäntyöstään vuonna 1980 julkaisemaa äänilevykokoelmaa »UKK — äänikuvia elämästä». Muistelin niitä vuosia, jolloin olin ollut läheisessä yhteistyössä hänen kanssaan.

Kun Urho Kekkonen pois menoon oli voitu ennakkoon varautua, voitiin hautajaiset järjestää jo 7. päivänä syyskuuta. Minut nimitettiin hautajaistoimikunnan puheenjohtajaksi.

Urho Kaleva Kekkonen hautajaiset olivat vaikuttava tapahtuma. Koko maa hiljeni kunnioittamaan hänen elämäntyötään ja muistoaan.

Minulle Urho Kekkonen oli ja on itsenäisen Suomen merkittävin valtiomies. Uskon, että tämä tunnustetaan laajalti sen jälkeen, kun hänen pitkän presidenttikautensa synnyttämät kaunat ovat purkautuneet. Ehkä nyt jo voisi olla aika asialliseen keskusteluun Urho Kekkonesta ja hänen elämäntyöstään.

Urho Kekkonen presidenttikauden loppuun saakka Suomessa elettiin sotien jälkeisissä poikkeusoloissa. Osittain ne jatkuivat vielä hänen jälkeensäkin.

Minun ikäpolvellani ei ole mitään omakohtaista tuntumaa sotien jälkeisten vuosikymmenten poliittiseen elämään. Kun tu-

lin eduskuntaan vuonna 1970, sain jonkinlaisen käsityksen siitä, kuinka edessämme ollut vuosikymmen kytkeytyi edelliseen. Aikaisemmista ajoista saatoin tietää vain sen, mitä historian kirjoihin ja muistelmateoksiin oli kirjoitettu ja sen mitä vanhemmat poliitikot olivat kertoneet.

Valtiollisessa elämässä 1970 luvulle oli ominaista hallituspolitiikan epävakaisuus. Tämä johtui ennen muuta siitä, ettei eduskunnassa ollut toimintakykyistä enemmistöä, jonka varassa pitkäjänteinen hallituspolitiikka olisi ollut mahdollista. Oma vaikutuksensa oli myös puolueiden välisillä ja niiden sisäisillä valtaisteluilla.

1970-luvulla Urho Kekkonen hajotti eduskunnan kaksi kertaa, vuosina 1971 ja 1975. Muun muassa näiden päätösten perusteella Kekkosta syytettiin omavaltaisuudesta ja ruoskaporlamentarismista. Tosiasiassa Kekkonen toimi näissä tilanteissa ensi sijassa johtavien hallituspuolueiden toivomuksen mukaan.

Vuonna 1971 SDP halusi päästä eroon Karjalaisen hallituksesta ja pyrkimällä pyrki ennenaikaisiin eduskuntavaaleihin. Keskustapuolueen puheenjohtaja Johannes Virolainen kannatti tätä pyrkimystä. Kekkoselle tämä sopi.

Vuonna 1975 hajotusvaaleihin jouduttiin sen vuoksi, että silloinen Kalevi Sorsan johtama enemmistöhallitus oli menettänyt toimintakykynsä. Se ei ollut kyennyt hillitsemaan Suomen kansantalouden ylikuumenemistä eikä sillä näyttänyt olevan edellytyksiä torjua edessä ollutta lamaa. Erityisen tyytymätön silloiseen hallitukseen oli keskustapuolueen nuori polvi. Johtopäätös hallituksen toimintakyvyn lopahtamisesta oli yhteinen. Hallitus itse ehdotti eduskunnan hajottamista ja uusien vaalien toimeenpanemista.

Vuoden 1981 hallituspolitiikan tapahtumat eivät poikenneet 1970-luvun käytännöstä. Tuolloin toimintakykynsä menettäneestä Mauno Koiviston hallituksesta pyrkivät eroon sekä kes-

kustapuolueen että SDP:n johto. Molemmat puolueet olivat tässä suhteessa jakautuneet. Oman värinsä tälle tilanteelle antoi se, että hallituspolitiikan tapahtumat liittyivät monien toimijoiden mielessä presidentinvaalien laskelmiin. Näitä tapahtumia on sittemmin julkisuudessa tulkittu ensi sijassa voittajien ehdoin.

Presidentti Kekkosella oli ratkaiseva asema hallituksia muodostettaessa. Tähän vaikutti sekin, että 1970-luvulla toimintakykyisiä hallituksia oli vaikea saada aikaan. Ainakin keskustapuolueen osalta Kekkonen puuttui myös ministerivalintoihin ennen muuta siten, että hän esti Karjalaisen ja Virolaisen tulon kahteen hallitukseen.

Presidentin määräävä vaikutus hallitusratkaisuihin ei päättynyt presidentinvaihdokseen. Lievässä muodossa tämä tuli esille jo presidentinvaalien jälkeistä hallitusta muodostettaessa. Presidentin kannanotto kiistaan ulkoministerinimityksestä jätti keskustapuolueelle kaksi vaihtoehtoa: luopua tai mennä hajotusvaaleihin.

Vuoden 1987 hallitusratkaisun yhteydessä presidentti Koivisto toimi aktiivisesti saadakseen aikaan toisen hallitusratkaisun kuin sen, jota eduskunnan enemmistön muodostaneet puolueet tahtoivat.

Jo 1970-luvun ja 1980-luvun alun kokemukset panivat minut ajattelemaan, että presidenttikeskeinen valtiosääntömme on monin tavoin ongelmallinen eikä se ole kaikin puolin nykyi-
kaan sopiva. Myöhemmät kokemukseni ovat näitä pohdintoja lisänneet.

Kekkosta on syytetty myös siitä, että kokoomus oli pitkään oppositiossa. Epäilemättä tähän vaikuttivat osittain myös huonot suhteet kokoomuksen ja Kekkoson välillä. Mutta kokoomuksen pitkään oppositiokauteen oli myös monia muita syitä. Painavin sisäinen syy oli se, että vasemmisto kieltäytyi valtioliittisistä ja ideologisista syistä osallistumasta samaan hallituk-

seen kokoomuksen kanssa. Yleinen syy oli Neuvostoliiton suhtautuminen, joka vaikutti vasemmiston ja keskustapuolueen käyttäytymiseen.

Neuvostoliiton edustajien puuttuminen Suomen poliittiseen elämään 1970-luvulla oli jatkoa sille käytännölle, joka alkoi heti valvontakomission poistuttua. Neuvostoliittolaisten oma perustelu tälle toiminnalle oli ulkopoliittinen: heidän kannaltaan — ottaen huomioon Suomen strateginen merkitys — oli oleellista se, millainen presidentti ja hallitus Suomessa on.

Monet — minä muiden joukossa — ovat ihmetelleet sitä, että Neuvostoliitto puuttui voimakkaasti hallitusratkaisuun vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1979. Tämä ilmeisesti johtui lähestyvistä presidentinvaaleista: kokoomus haluttiin pitää paitsiossa, jotta sen hallitukseen pääsyä voitaisiin käyttää korttina presidenttipelissä. Tätä todistaa sekin, että NKP:n edustajat kesällä 1981 tukivat Karjalaisen suunnitelmaa muodostaa porvarillinen enemmistöhallitus, jolla olisi korvattu toimintakykynsä menettänyt Koiviston hallitus.

NKP:n toimintatavat eivät muuttuneet siinä vaiheessa kun Suomen presidentti vaihtui. Tässä suhteessa uuteen aikaan siirryttiin vasta sitten kun uudistuksen tuulet alkoivat puhaltaa Neuvostoliitossa. Siinä mielessä toki tilanne muuttui, että presidentinvaalien ratkettua NKP:n edustajien aktiviteetti heikkeni ja profiili madaltui; palattiin 1970-luvulla vallinneeseen käytäntöön.

Tultuani eduskuntaan minulla ei ollut tietoa siitä, millaisia yhteyksiä NKP:lla oli suomalaisiin poliitikkoihin. Minullekin esiteltiin jo muutaman kuukauden kuluttua neuvostodiplomaatti, jonka kanssa tapasin silloin tällöin. Siitä lähtien minullakin oli oma »kotiryssä».

Ulkoministeriössä työskennelleiden ystäväni neuvosta olin kontakteissani varovainen. Pysin mm. välttämään sitä, että ta-

paamisen yhteydessä sovitaan uudesta tapaamisesta. Näin menettelin myös 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa.

NKP puuttui 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa kohtuuttoman voimakkaasti Suomen asioihin. Minä jouduin erityisen kovaan puristukseen sen vuoksi, että toimin NKP:n tärkeimmän valtopoliittisen pyrkimyksen vastaisesti.

Jälkikäteen näihin 1970-luvun ja 1980-luvun alun ilmiöihin on suhtauduttu traumaattisesti. Jotkut ovat paisutelleet ja vääristelleet asioita ja syyttäneet kaikesta Kekosta. Toiset ovat väittäneet, että ainakin he ovat puhtaita ja viattomia.

Minun mielestäni näihinkin oman lähihistoriamme tapahtumiin olisi suhtauduttava avoimesti ja asiallisesti. Ei Suomen tilanne sittenkään niin huono ollut kuin monet — varsinkin käännyttäiset — väittävät. On muistettava, että olimme tuolloin laajentumishaluisen ja ideologista sotaa käyvän supersuurvallan naapuri, jolla oli maassamme oma viides kolonnansa. Poliittista elämäämme piti raiteillaan Kekkonen luja ote. Virheitä tehtiin ja ylilyönteihin syyllistyttiin. Niistäkin pitäisi voida nyt kaikessa rauhassa puhua.

Paljon on keskusteltu siitä, jatkuiko Kekkonen presidenttikausi liian pitkään. Nyt jälkikäteen voidaan sanoa, että jatkui. Näin ei ajateltu vuonna 1975, jolloin sosialidemokraatit tekivät aloitteen Kekkonen uudelleen valitsemiseksi vuoden 1978 presidentinvaaleissa. Vaikka Kekkonen terveys iän lisääntyessä horjui, oli hän kykenevä hoitamaan virkaansa elo-syyskuun vaihteseen 1981 saakka.

Urho Kekkonen vaikutti hyvin paljon minun ajatteluuni ja toimintaani. Sain häneltä työlleni ratkaisevan tärkeän tuen. Toisaalta meidän yhteistyösuhteemme jossain määrin myös kahlitsi minua: jouduin ottamaan kaikessa toiminnassani hänen tahtonsa — todellisen tai kuvitellun — huomioon. Joissakin vaiheissa menin tässä suhteessa liiankin pitkälle.

Kun nyt jälkikäteen tarkastelen toimintaani 1970-luvulla, huomaan syyllystyneeni moniin ylilyönteihin.

Jouduin tekemisiin puolueen sisäisten valtaryhmittymien kanssa jo ennen eduskuntaan tuloani. 1960-luvun lopulla keskustalainen nuorisoliike oli jakautunut samaan tapaan kuin puoluekin. Pyrin pysyttämään tämän kahtiajaon ulkopuolella, mutta sympatiani olivat selvästi Risto Volasen johtaman aatteellisia kysymyksiä harrastaneen ryhmittymän puolella. Pidin virheenä sitä, että puolueeseen perustettiin »Ryhmä 70», johon »vasemmistolaisempi» osa nuorisosta samaistui.

Tultuani eduskuntaan olin aluksi puolueen sisäisten »linjojen» ulkopuolella. Kumpikaan valtaryhmittymä ei minua miellyttänyt.

Virolaisen kannattajissa oli perinteistä alkiolaista aatteellisuutta enemmän kuin Karjalaisen johtaman K-linjan piirissä. Virolaisen johtama ryhmittymä toimi kansanvaltaisemmin kuin silloinen K-linja.

K-linjaan lukeutuvat kansanedustajat olivat yleensä uudistushenkisiä ja monet heistä olivat vakaumuksellisia aatteen ihmisiä. Linjalla oli vahva ulkopoliittinen asema ja sillä oli suuri yleispoliittinen merkitys koko puolueelle.

En tietystikään toiminut ennalta laaditun kokonaissuunnitelman mukaan, mutta toiminnastani löytyy jälkikäteen tietty loogikka. Menin mukaan K-linjaan ja pyrin muuttamaan sen puoluetta uudistavien »kekkoslaisten» voimien liikkeeksi. »Alkiolais-kekkoslaisuudella» tarkoitin sitä, että yhdistettäisiin alkiolainen aate ja kekkoslainen käytännön politiikan ote. Turun puoluekokoukseen valmistauduttaessa tavoittelin ratkaisua, joka rikkoisi vanhat »linjat» ja loisi pohjaa puolueen yhtenäisyydelle.

Valittuani puoleni en aluksi halunnut esiintyä K-linjalaisena. Aloin puhua julkisuudessa K-linjasta vasta sen jälkeen, kun olin

antanut tälle käsitteelle uuden, entistä laveamman sisällön. Myöhemmin korostin K-linjaa ja puolueen kahtiajakoa hyvin voimakkaasti.

Toimin kahteen suuntaan. Yhtäältä tahdoin vahvistaa Urho Kekkosen luottamusta siihen, että toimin hänen linjansa toteuttamiseksi. Toisaalta halusin selventää käsitteellisesti niitä vaihtoehtoja, joita puolueen piirissä oli tarjolla; varsinkin nuoriso tarvitsee toiminnalleen selviä maamerkkejä.

Erityisesti vuosina 1976–77 kävin liian kovilla kierroksilla. Yliarvioin omat vaikutusmahdollisuuteni valmistauduttaessa vuoden 1976 puoluekokoukseen. Olin tuolloin ylihuolestunut puolueen yleispoliittisesta asemasta. Näistä syistä olin valmis koviin otteisiin saadakseni Esa Timosen puolueen puheenjohtajaksi. Onneksi Kekkonen esti minua tekemästä isompaa virhettä kuin minkä tein. Jo saman vuoden syksyllä päätin muuttaa toimintatapoja. Ryhdyin pitkäjänteiseen työhön voittaakseni puolueen jäsenistön luottamuksen. Vain tätä kautta voitaisiin puolueen johtoa nuorentaa.

Myös ulkoministeriksi tultuani arvioin asemani väärin. Unohdin välillä sen, mihin olin syksyllä 1976 päätenyt. Annoin tarpeettomia ja itselleni vahingollisia lausuntoja. Ennen muuta toin julkisuudessa kärjistetyksi esiin puolueen sisäiset kiistat. Yksi syy K-linjaa korostaviin lausuntoihini oli se, että tunsin oman yleispoliittisen asemani hankalaksi sen vuoksi, että Kekkonen oli nimittämällä minut ulkoministeriksi syrjäyttänyt Karjalaisen. Mutta pääasiassa oli kysymys siitä, että menetin saavuttamani menestyksen vuoksi arvostelukykyäni. Tässä tilanteessa Kekkonen pani minut järjestykseen.

Turun puoluekokouksen valmistelut sujuivat näin jälkikäteenkin arvioiden aivan oikein. Sille en voinut mitään, että puoluekokouksen henkilövalinnoista jouduttiin pitkällisiin neuvotteluihin K-linjan piirissä. Sillekään en voinut mitään, että

NKP:n edustajat sekaantuivat näihin keskusteluihin. Lopulta puheenjohtajan vaalista tuli avoin ja kansanvaltainen tapahtuma.

Puheenjohtajana koin olevani kahlehdittu. Minun oli pyrittävä ottamaan Kekkonen mielipiteet huomioon. Tiesin, että hänellä oli minun suhteeni suuret odotukset ja pelkäsin koko ajan, että saattaisin tuottaa hänelle pettymyksen. Tein pahoja virheitä myös — ja joskus nimenomaan — sen vuoksi, että en käyttänyt riittävästi omaa järkeäni ja arvostelukykyäni.

Vuoden 1982 presidentinvaalien vaiheet ja lopputulos olivat nähtävissä jo siinä vaiheessa, kun presidentti Kekkonen sairasloma alkoi. Keskustapuolueessa tultaisiin käymään kahden tohtorin kaksinkamppailu, jonka Johannes Virolainen voittaisi. Mauno Koivisto valittaisiin presidentiksi. Minun tehtäväni oli hoitaa tämä prosessi mahdollisimman vähäisin vaurioin ja siten, että keskustapuolueen yleispoliittinen asema ei heikkenisi. Omasta mielestäni onnistuin tässä olosuhteisiin nähden tyydyttävästi.

Sen jälkeen kun Urho Kekkonen oli poissa, minun oli tavaltaan lunastettava oma asemani uudelleen. Vuoden 1983 eduskuntavaalien tulos sekä paluuni ulkoministeriksi ja keskustapuolueen ministeriryhmän kärkeen merkitsivät sitä, että olin kyennyt omin voimin säilyttämään sen, minkä olin aikanaan Kekkonen tuella saavuttanut. Säilytin asemani samalla politiikalla, jolla olin sen saavuttanutkin — Kekkonen linjaa noudattaen.

KIRJALLISUUTTA

- Blåfield, Antti ja Vuoristo, Pekka. Kun valta vaihtui. Hämeenlinna 1982.
- Blåfield, Antti ja Vuoristo, Pekka. Kalevi Sorsan suuri rooli. Hämeenlinna 1985.
- Karjalainen, Ahti ja Tarkka, Jukka. Presidentin ministeri. Keuruu 1989.
- Koivisto, Mauno. Poliitiikkaa ja politikointia. Jyväskylä 1988.
- Laukkanen, Markku. Kekkospuolueen kujanjuoksu. Porvoo 1982.
- Meadows, Donella H. ym. Kasvun rajat. Helsinki 1973.
- Miettunen, Martti. Näinhän se oli. Espoo 1983.
- Pulliainen, Kyösti ja Seiskari, Pertti. Ympäristömme systeemit. Helsinki 1972.
- Sillantaus, Pentti. Yöpakkasista jäättenlähtöön. Jyväskylä 1988.
- Uusitalo, Eino. Jälkipeli. Hämeenlinna 1983.
- Vielä voimme pelastua. Helsinki 1972.
- Virolainen, Johannes. Viimeinen vaalikausi. Keuruu 1991.
- Väyrynen, Paavo. Köyhän asialla. Jyväskylä 1971.
- Väyrynen, Paavo. On muutoksen aika. Porvoo 1974.
- Väyrynen, Paavo. Kansallisia kysymyksiä. Jyväskylä 1987.
- Väyrynen, Paavo. Kansakunta, ihmiskunta. Juva 1989.
- Väyrynen, Paavo. Suomen ulkopolitiikka. Juva 1989.
- Wilenius, Reijo. Tietoisuus ja yhteiskunta. Jyväskylä 1972.

